

ION CONSTANTIN

ION NEGREI

GHEORGHE NEGRU

IOAN PELIVAN

PĂRINTE AL MIȘCĂRII NAȚIONALE DIN BASARABIA

ION CONSTANTIN

ION NEGREI

GHEORGHE NEGRU

IOAN PELIVAN
PĂRINTE AL MIȘCĂRII NAȚIONALE
DIN BASARABIA

Cuvânt înainte de Corneliu-Mihail Lungu

Editura Biblioteca Bucureștilor
București, 2011

Tehnoredactare computerizată, copertă și ilustrații: *Anca Ivan*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CONSTANTIN, ION,

Ioan Pelivan : părinte al mișcării naționale din Basarabia /

Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru. - București : Biblioteca
Bucureștilor, 2011

ISBN 978-606-8337-04-3

I. Negrei, Ion

II. Negru, Gheorghe

94(498) Pelivan,I.

929 Pelivan,I.

SUMAR

Cuvânt înainte	5
Introducere	11
Abrevieri	25

Capitolul I. Originea. Familia. Satul de baștină

1) <i>Data și locul nașterii lui Ioan Pelivan. Actul de botez de la Arhiva Națională. Arborele genealogic al Pelivanilor</i>	27
2) <i>Românitatea neamului Pelivan</i>	28
3) <i>Etimologia numelui Pelivan</i>	30
4) <i>Răzenii – moșie din timpul lui Ștefan cel Mare și Sfânt</i>	31

Capitolul II. Studiile primare și secundare

1) <i>Primii ani de școală</i>	36
2) <i>Elev la Seminarul Teologic din Chișinău</i>	37
3) <i>O promoție de luptători pe tărâm național</i>	42

Capitolul III. Student la Facultatea de Drept a Universității din Dorpat (1898-1903)

1) <i>Botezul politic. Inițiator al „Pământeniei basarabene”</i>	44
2) <i>Arestarea membrilor Pământeniei</i>	49
3) <i>Importanța Pământeniei basarabene pentru mișcarea națională</i>	51
4) <i>După universitate, în exil la Arhanghelsk</i>	52
5) <i>La Viatka și Kazan</i>	55

Capitolul IV. Pe frontul publicistic

1) <i>Din nou, în Basarabia, pe termen lung</i>	59
2) <i>Între membrii primei grupări naționale la Chișinău</i>	60
3) <i>Redactor șef al ziarului „Basarabia”</i>	61
4) <i>Adversari ai mișcării naționale din Basarabia</i>	63
5) <i>Vara anului 1906. Hagiul Pelivan</i>	65
6) <i>Întâlnirea cu profesorul N. Iorga, la Vălenii de Munte</i>	68

Capitolul V. Un deceniu de activitate la Bălți (1907-1916)

- 1) *Judecător de ocol la Bălți* 70
- 2) *Factor de coagulare a unui nucleu de naționaliști la Bălți* 70
- 3) *Măsurile de reprimare ale autorităților țariste* 73

Capitolul VI. Protestul lui Ioan Pelivan de la 1912

- 1) *Festivități fastuoase cu ocazia centenarului răpirii Basarabiei* 75
- 2) *Scriitorii ruși mărturiseau că Basarabia este românească* 75
- 3) *Coautor al romanului Pribegi în Țara răpită* 76
- 4) *Înlăturat din funcția de judecător, ca urmare a protestului față de manifestările ocazionate de centenarul anexării Basarabiei* 77
- 5) *Acțiuni de protest în întreaga Românie* 78
- 6) *Semnificația protestului lui Ioan Pelivan în anul 1912, dar și în zilele noastre* 80

Capitolul VII. În vârtoarea războiului mondial. Rolul lui Ioan Pelivan în evenimentele preliminare Unirii Basarabiei cu România

- 1) *Lupta pentru autonomia Basarabiei* 82
- 2) *Președinte al Comitetului județean Bălți al Partidului Național Moldovenesc* 85
- 3) *Ioan Pelivan – membru al Biroului de organizare al Sfatului Țării* ... 87

Capitolul VIII. Ioan Pelivan, candidat la postul de președinte al Sfatului Țării

- 1) *Propus de biroul de organizare a Sfatului Țării ca președinte, Ioan Pelivan renunță în favoarea lui Ion Inculeț* 91
- 2) *Motivul renunțării: interesul național* 92
- 3) *Un pas de supremă admirație* 94

Capitolul IX. Inaugurarea Sfatului Țării și rolul lui Ioan Pelivan

- 1) *Deschiderea în cadru solemn a legislativului basarabean* 96
- 2) *Ioan Pelivan vorbește în numele Partidului Național Moldovenesc* ... 98
- 3) *Mărturii ale contemporanilor despre naționalismul lui Ioan Pelivan* 102

Capitolul X. Ioan Pelivan, la cârma politicii externe a Republicii
Democratice Moldovenești (1917-1918)

1) În Basarabia domnea starea de anarhie și dezordine provocată de bolșevici	103
2) Proclamarea Republicii Democratice Moldovenești, la 2 decembrie 1917	104
3) Constituirea primului guvern al Republicii Democratice Moldovenești, cu Ioan Pelivan la Externe	105
4) Misiunea la Iași. Întâlniri cu primul ministru Ion I.C. Brătianu, ministrul N. Titulescu și alți oficiali români, dar și cu reprezentanți ai forțelor Antantei	107
5) În Basarabia situația devine tot mai critică. Pretențiile ucrainene ..	108
6) Consiliul Directorilor Generali de la Chișinău solicită guvernului român de la Iași trimiterea unui regiment de voluntari ardeleni ..	109

Capitolul XI. Ioan Pelivan în vârtoarea evenimentelor din 6 ianuarie 1918

1) Pericolul Frontotdelului	112
2) Sosirea voluntarilor ardeleni	112
3) Bolșevicii încearcă să lichideze organele legitime din Basarabia	113
4) Din nou la Iași, pentru a cere ajutorul guvernului român	116

Capitolul XII. Intrarea armatei române în Basarabia

1) Intervenția delegației basarabene în frunte cu I. Pelivan la nivelul factorilor de decizie de la Iași	119
2) Sosirea trupelor române la Chișinău	121
3) Semnificația prezenței armatei române în Basarabia	123

Capitolul XIII. Basarabia alege Unirea

1) Proclamarea independenței Republicii Moldovenești	126
2) Sfatul Țării hotărăște Unirea Basarabiei cu România	128
3) Ioan Pelivan-în delegația solilor Unirii la Iași	129
4) Traseul Unirii continuă la Cernăuți	130
5) Chișinăul salută Alba Iulia	136
6) Ministrul Ioan Pelivan	142

Capitolul XIV. Ioan Pelivan la Conferința de Pace de la Paris
(1919-1920)

1) Rolul lui Ioan Pelivan în delegația română la Conferința Păcii	143
2) O intensă acțiune de lobby privind drepturile României asupra Basarabiei	145
3) Confruntarea propagandistică se ducea atât cu bolșevicii, dar mai ales cu țariștii	147
4) Investigații în țară pentru demonstrarea imposturii lui Krupensky și Schmidt	149
5) Proteste în mass-media franceze	149
6) Agenți, aventurieri și tot felul de persoane dubioase. Reapare vestitul Cătăraș	150
7) Activitatea în domeniul propagandei scrise	151
8) Bilanțul activității delegației basarabene la Conferința de la Paris	155
9) A preferat să rămână la post decât să ocupe fotoliul ministerial	157
10) Revenirea în țară cu simțul datoriei împlinite. Recunoașterea din partea lui N. Iorga	158

Capitolul XV. Viața și activitatea lui Ioan Pelivan în perioada dintre
cele două războaie mondiale

1) Deputat în Parlamentul României	160
2) Ministru de Justiție în guvernul de coaliție al Blocului parlamentar	162
3) Susținător fervent al reformei agrare	163
4) Intrarea în Partidul Național	166
5) Membru în conducerea Partidului Național Țărănesc	167
6) Disputa cu Ion Inculeț	168
7) Conducător al filialei din Basarabia a Asociației „Astra” (1927-1935)	171
8) Angajat în marcarea unor momente importante din istoria neamului și cinstirea memoriei unor personalități de referință ale culturii românești, ca Emanuil Gavriliță, Bogdan Petriceicu Hasdeu	183
9) Preocupat de problema românismului în Basarabia	186
10) Membru de onoare al Comitetului școlar al Liceului Militar Regele Ferdinand I din Chișinău	189
11) Satul Ioan Pelivan și strada cu același nume din orașul Orhei	190

12) După o perioadă în care este „neglijat” și chiar „înlăturat” din viața politică, Ioan Pelivan se bucură de o adevărată sărbătoare națională la împlinirea a 60 ani de viață și 35 de ani de activitate național-obștească	191
13) Comemorarea a 20 ani de la Unirea Basarabiei cu patria-mamă	200
14) Cel mai bun prieten – soția sa, Maria Pelivan	202

Capitolul XVI. Drama Basarabiei, din anul 1940

1) Propunere referitoare la înființarea unei biblioteci cu secții privind Basarabia, Bucovina, Transilvania și Dobrogea	204
2) Protest energic față de notele ultimative sovietice	206
3) Activitatea în timpul războiului pentru dezrobirea pământurilor strămoșești	208
4) La înmormântarea mitropolitului Gurie Grosu	210
5) Plan de acțiune pentru „păstrarea nezdruincată a unirii Basarabiei cu Patria-Mamă”	211
6) Revenirea la București	212

Capitolul XVII. Ioan Pelivan, întemnițat în închisoarea din Sighet

Capitolul XVIII. Avatarurile arhivei lui Ioan Pelivan

Capitolul XIX. Reînhumarea osemintelor lui Ioan Pelivan în cimitirul mănăstirii Cernica

Capitolul XX. Numele lui Ioan Pelivan în posteritate

Schițe biografice	239
Bibliografie	275
Anexe documentare	285
Indice de nume	379
Autori	399

CUVÂNT ÎNAINTE

În urmă cu puțini ani, când, prin strădania cercetătorilor Ion Constantin și Ion Negrei au apărut volumele dedicate personalității de excepție a lui Pantelimon Halippa¹, am avut prilejul să afirmăm cu tărie că asemenea lucrări consacrate înfăptuitorilor Actului Mari Unirii din 1918 sunt necesare frontului istoriografic și, mai cu seamă, istoriei noastre naționale.

Iată, la scurt interval de timp, cei doi autori, cărora li s-a alăturat și cercetătorul Gheorghe Negru vin cu o nouă contribuție la cunoașterea unui alt mare făuritor al unității de neam, Ioan Pelivan, socotit de autori ca fiind părinte al mișcării naționale din Basarabia.

Monografia dedicată „uneia dintre cele mai strălucite figuri românești ale provinciei dintre Prut și Nistru” se înscrie în rândul volumelor și edițiilor de documente, care au un mare rol în sprijinirea cercetării istorice și în scrierea unei istorii adevărate, bazate pe documentele de arhivă, sursele cele mai demne de credință.

Din nefericire, în ultima vreme astfel de lucrări nu au fost tratate și susținute pe măsura menirii și importanței lor, iar în unele cazuri au fost auzite glasuri, care au căutat să minimalizeze valoarea studiilor de acest gen, afirmând că ele se rezumă doar la simpla reproducere a mărturiilor documentare, contestându-se astfel, implicit, eforturile și meritele celor ce se încumetă să realizeze asemenea exegeze. În realitate, cei ce au susținut atari puncte de vedere s-au dovedit a fi lipsiți de harul cercetării, unii dintre ei necălcând vreodată într-o arhivă. Mai mult decât atât, asemenea non-valori nu cunosc nici tehnica investigării și depistării documentelor de arhivă, sau metodologia prelucrării și a pregătirii lor în vederea publicării. Pentru ei, mult mai facil este să „creeze” cărți din cărți, să preia de ici de colo idei și chiar fragmente întregi, uitând să menționeze sursele de inspirație, ori să citeze lucrările din care au preluat informațiile, fără discernământ.

Cu atât mai mare este meritul autorilor lucrării de față, care au reușit, pe baza unei cantități însemnate de documente de arhivă să întocmească o monografie de referință cu privire la viața, procesul de instruire, crezul politic, lupta pe tărâm național, opera publicistică, activitatea parlamentară

¹ Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009; Ion Constantin, *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009.

și, în sfârșit, drama cumplită trăită de Ioan Pelivan în perioada cea mai neagră a regimului comunist, în închisoarea de la Sighet, unde a și murit, deși, în timpuri normale, el ar fi avut tot dreptul să primească onorurile cuvenite pentru ceea ce a oferit nu numai Basarabiei, ci întregului neam românesc.

Cu rădăcini adânci, înfipite în glia strămoșească lăsată drept moștenire de Ștefan cel Mare și Sfânt, Ioan Pelivan, încă din primii ani de școală și ca elev la Seminarul Teologic din Chișinău s-a situat în primele rânduri ale „promoției de luptători” pe tărâm național. Inițiator al „Pământeniei basarabene”, după ce a primit botezul politic, el a înfruntat curajos vicisitudinile vremii, făcând la vârstă fragedă cunoștință cu regimul închisorilor și condițiile exilului la Arhanghelsk.

Prin activitatea publicistică și în calitate de redactor șef al ziarului „Basarabia” s-a făcut tot mai cunoscut opiniei publice și frontului mișcării de afirmare a românismului, devenind unul din membrii de frunte ai primei grupări naționale la Chișinău. În asemenea condiții avea să-l cunoască la Vălenii de Munte pe Nicolae Iorga, cel ce era hărăzit să devină Titanul istoriografiei române și unul dintre cei mai de seamă luptători, susținători ai Unirii și făuritori ai României Mari.

Prin capitole bine rânduite și temeinic argumentate autorii au pus în valoare semnificația protestului lui Ioan Pelivan, în 1912, față de manifestările prilejuite de centenarul anexării Basarabiei de către Rusia țaristă.

În egală măsură lucrarea ilustrează rolul remarcabil al lui I. Pelivan la afirmarea ideii Unirii Basarabiei cu patria mamă într-o perioadă extrem de grea cum a fost cea a primului război mondial, când a îndeplinit funcția de Președinte al Comitetului județean Bălți al Partidului Național Moldovenesc și a fost membru al biroului de organizare a Sfatului Țării.

Spre meritul lor, autorii monografiei au insistat și asupra unui aspect, aparent secundar, care însă a dovedit calitățile și tăria de caracter ale lui Ioan Pelivan, cel ce avea să pună mai presus de orice interesul național, renunțând la postul de președinte al Sfatului Țării în favoarea lui Ion Incuț, post ce-i fusese propus de Biroul de organizare a Sfatului Țării.

În economia lucrării, în mod firesc, evenimentele, dar, mai cu seamă, activitatea laborioasă desfășurată de Ioan Pelivan, pe care a pus-o în slujba Unirii, au ocupat un spațiu generos, pe măsura faptelor și a personalității în jurul căreia s-au plămădit și înfăptuit ele.

Dintre aspectele desprinse în temeiul documentelor de arhivă studiate de către autori, merită a fi supuse atenției cititorilor atmosfera și emoțiile trăite de contemporani, cu ocazia primirii la Iași a delegației solilor basarabeni, purtători ai stindardului Unirii ce urma să fie remis guvernului

român. Nu se poate trece ușor peste lacrimile de jale, împletite cu lacrimile bucuriei, vărsate în jurul statuii lui Cuza Vodă, când a fost încinsă hora care adunase toată simțirea, speranța și crezul unui popor conștient că din durere se naște mântuirea și că de la București, unde România se zbătea între „a fi sau a nu fi”, se va înălța învierea întregului neam românesc.

Nobile învățăminte pot fi desprinse și din ultima parte a monografiei, cu singura condiție ca cei interesați să se aplece asupra capitolelor rezervate analizei rolului jucat de Ioan Pelivan la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), dar și studierii multiplelor activități desfășurate în perioada interbelică în calitate de deputat în Parlamentul României, membru al Partidului Național Țărănesc, conducător al Filialei Asociației „Astra” din Basarabia și, nu în ultimul rând, ca participant activ la organizarea, desfășurarea și susținerea acțiunilor prin care s-a încercat salvarea Basarabiei în 1940, an de cumpănă pentru existența României.

Cu toate că multe alte lucruri ar fi meritat să fie inserate în acest succint *Cuvânt înainte*, nu vom abuza de spațiul oferit cu generozitate de autori și editură, rezervându-ne doar dreptul de a remarca două aspecte demne de supus atenției, după opinia noastră. O primă remarcă se referă la prezența în finalul lucrării a unor bine documentate *Schițe biografice*, care pun la îndemâna oricărui cititor, dar și cercetătorilor interesați informații utile despre oameni ce au trăit, activat, luptat și chiar s-au jertfit pentru afirmarea ființei lor naționale și care, într-un fel sau altul, s-au interferat cu viața și activitatea eroului cărții – Ioan Pelivan. Această eficientă contribuție conferă lucrării, pe lângă celelalte calități, și pe acea de a fi un util instrument de informare și de lucru.

A doua problemă se constituie într-o dorință, sau altfel spus, o modestă sugestie care are ca suport tocmai lucrările dedicate personalităților basarabene Pantelimon Halippa, Gherman Pânteș și Ioan Pelivan. Socotim că inițiativa trebuie continuată și ediții de documente, sau monografii pot și trebuie să fie consacrate tuturor luptătorilor și făuritorilor unirii românilor, fie ei basarabeni, bucovineni, ardeleni ori bănățeni.

Acest lucru este cu atât mai necesar cu cât, în ultima vreme, s-au întesit eforturile celor ce vor să ne ștergă identitatea națională, singura speranță ce ne-a rămas fiind să apărăm ceea ce înaintașii ne-au lăsat drept moștenire.

Prof. univ. dr. Corneliu-Mihail Lungu

I NTRODUCERE

Fericiți cei care nu-și irotesc viața, căci o alta nu e!

Vasile PÂRVAN

Dedicăm această monografie uneia dintre cele mai strălucite figuri românești din provincia dintre Prut și Nistru – Ioan Pelivan (1876-1954), pe care, nu întâmplător l-am denumit părinte al mișcării naționale din Basarabia. Despre acest lucru s-au pronunțat personalități proeminente ale istoriei și culturii naționale. Marele istoric Nicolae Iorga aprecia că, „pentru noi românii, Pelivan era toată Basarabia”. La rândul său, istoricul și profesorul Ion Nistor considera că „Ioan Pelivan a fost părintele ideii naționale românești din Basarabia”, iar profesorul și publicistul Petre V. Haneș nu ezita să formuleze concluzia că „generației lui Ioan Pelivan se datorește întregirea României spre Răsărit”.

Ioan Pelivan a avut un „rol luminos” în pregătirea și realizarea Unirii de la 1918 a Moldovei de Răsărit cu patria-mamă. Se poate spune că el a „grăbit, mai mult decât ceilalți din generația sa, această Unire”, prin eficiența acțiunilor lui vizând conceperea și realizarea acestui deziderat național. Încă din perioada când era student la Dorpat (1898-1903), Ioan Pelivan a exercitat o intensă activitate instructiv-educativă printre studenți în spiritul tradițiilor de luptă ale înaintașilor. A fost inițiatorul „Pământeniei basarabene”, al cărei scop era dezvoltarea conștiinței naționale, a interesului pentru istoria, cultura și literatura românească. Membrii societății întemeiază în incinta Universității o bibliotecă clandestină tot mai bogată de carte românească. În discursul lui Ioan Pelivan rostit, la sărbătorirea sa din 1 iunie 1936, cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani și a 35 de ani de activitate național-patriotică: „La Universitatea din Dorpat, care a fost adevărata noastră Alma Mater, noi am început să studiem, în mod conștient trecutul nostru românesc, la început după lucrările istoricilor ruși..., pentru ca mai târziu să profităm de manualele de istorie și literatură română ce ni se trimiteau de la Iași și București de către emigranții basarabeni... Acolo ne-am format noi concepțiile noastre politice și sociale. Acolo – în mediul studenților eterogeni, în auzul imnurilor lor naționale și cântecelor lor

patriotice, sub influența literaturii lor național-revoluționare, plină de lupte tragice, dar eroice, pentru dezrobire – ni s-a trezit definitiv conștiința noastră națională de moldoveni și de români. În sfârșit, în temnițele Dorpatului și Wendenului, precum ulterior în surghiunul din tundrele guvernământului Arhanghelsk, ni s-a oțelit voința de a lupta pentru derâmarea „pușcărilor popoarelor” (T. Șevcenco) și pentru ridicarea națională culturală și economică a Basarabiei”².

Prin cultivarea interesului pentru limba, literatura, istoria și cultura română, la care Pământenii basarabene au avut un rol remarcabil, s-a dezvoltat curentul național românesc în provincia dintre Prut și Nistru, care a fost un curent preponderent cultural, preluând ideile și temele de bază ale naționalismului cultural constituit în țările române în secolele XVIII-XIX, naționalism circumscris, la rândul lui, modelului sud-est european în general. Naționalismul cultural al „generației Dorpat”, spre deosebire de cel al „grupării boierești” din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a avut un impact social mult mai puternic, fiind marcat pregnant de militantism, consistența programului social, vizând îndeosebi exproprierea marilor latifundiași și împrăștierea țăranilor. Aceasta a conferit dimensiunea „revoluționară” a activității celor mai mulți dintre studenții și militanții naționali, implicați de la bun început în lupta antițaristă a diferitelor curente ideologice și politice de orientare socialistă din cadrul Imperiului Rus de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. „Naționalismul revoluționar” a crescut prin „apropierea de popor”, strânsele legături cu profesorii și preoții de la sate, organizarea diverselor manifestații culturale, îmbinarea temelor naționale și sociale în activitatea de propagandă politică. Acest tip de naționalism se va manifesta plenar în revoluția rusă din 1905 și va da roadele cunoscute în anii 1917-1918³.

Fiind între membrii primei grupări naționale la Chișinău, Ioan Pelivan a devenit redactor-șef al ziarului cu numele de „Basarabia”, înființat la începutul anului 1906, prin care era propagată intens ideea introducerii limbii române în învățământ. Deși existența „Basarabiei” a fost de relativ scurtă durată, publicația a avut o mare importanță din punct de vedere

² „Viața Basarabiei”, nr. 7-8/1936, p. 92-94; Ion Șpac, *Viața Basarabiei. 1932–1944. Cercetări bibliografice și informative*, Academia de Științe a Republicii Moldova, Biblioteca Științifică Centrală, Biblioteca Municipală „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Editura „Pontos”, Chișinău, 2002, p. 315.

³ *Cuvânt înainte* la vol. Ioan Pelivan, *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, Ediție specială îngrijită de Gheorghe Negru, în „Destin Românesc”, Revistă de istorie și cultură, An IV(XV) Nr. 5-6 (63-64), Institutul Cultural Român, Chișinău, 2009, p. 6-7.

organizatoric și ideologic, contribuind mult la consolidarea mișcării naționale.

Cu toate că era supravegheat mereu de poliția rusească, Ioan Pelivan reușește să facă dese călătorii peste Prut. Devine tot mai interesat de evoluțiile de pe scena politică din România, fiind la curent cu evenimentele și noutățile culturale din Vechiul Regat. Un rol notabil în ceea ce privește educația sa în spiritul valorilor naționale îl vor avea întâlnirile cu personalități de marcă din țară, precum istoricul Nicolae Iorga.

Pentru poziția lui Ioan Pelivan în chestiunea națională, deosebit de semnificativ este episodul din anul 1912, când s-a împlinit o sută de ani de la așa-numita de propaganda imperială rusă „eliberare a Basarabiei de sub jugul turcesc și alipirea ei la Rusia”. Cu această ocazie, autoritățile țariste au organizat festivități fastuoase prilejuite de aniversarea acestui eveniment istoric. Obligat să participe la ceremoniile solemne, în calitate de funcționar de stat, ca judecător la Bălți, Ioan Pelivan nu numai că nu s-a prezentat la manifestări, dar a purtat, în mod demonstrativ, o cocardă tricoloră cernită (în unele surse – o brățară de doliu), trimisă de sora sa Ecaterina, studentă la Facultatea de Medicină din Iași. Gestul său a indignat puternic toate cercurile rusești, luptătorul național fiind calificat drept „trădător”, „separatist”, „spion român” etc.⁴ Drept urmare a unei atare modalități deschise de manifestare a conștiinței naționale, Ioan Pelivan a fost destituit din funcția de judecător.

Protestul fruntașului basarabean de la 1912 comportă, desigur, ample semnificații actuale, având în vedere că în curând se vor împlini 200 de ani de la raptul imperiului țarist asupra Moldovei de Răsărit. În Declarația grupului de inițiativă „Anul 1812”, adoptată de un grup de personalități culturale și istorici din Republica Moldova, la 15 mai 2011, se arată, între altele, că „Prin Tratatul de pace de la București din 16 (28) mai 1812, încheiat între Imperiul Otoman și Imperiul Rus, partea de răsărit a Principatului Moldovei a fost anexată de către Rusia țaristă, încălcându-se atât angajamentele părții suzerane, cât și a celei protectoare. Acest rapt a întrerupt procesul de dezvoltare firească în cadrul etnic și cultural românesc a populației din stânga Prutului, prin impunerea unui model străin de dezvoltare. Timp de peste un secol, autoritățile țariste au promovat între Prut și Nistru o politică de izolare etnică și culturală, de deznaționalizare și rusificare, ceea ce a împiedicat participarea plenară a Basarabiei la procesul

⁴ Ioan Scurtu, Dumitru Almaș, Armand Goșu, Ion Pavelescu, Gheorghe I. Ioniță, Ion Șișcanu, Nicolae Enciu, Gheorghe E. Cojocaru, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003* (coordonator: Ioan Scurtu), Editura Institutului Cultural Român, București, 2003, p. 111.

de modernizare și dezvoltare națională pe care l-a traversat poporul român alături de celelalte popoare din Europa”⁵.

Pe 25 iunie 2011, aderenții Grupului de inițiativă „Anul 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de Imperiul Rus” s-au întrunit la Chișinău pentru a discuta statutul mișcării dar și programul de activitate. Declarația aparține liderului grupului, profesorul Alexandru Moșanu. „16 mai 1812 este o dată tristă ce a schimbat cursul istoric și a marcat destinul populației dintre Prut și Nistru, o dată ce ne-a rupt de la spațiul românesc și chiar de la cel european, și care ne împiedică să ne dezvoltăm”, a declarat Alexandru Moșanu. „De felul cum vom comemora această dată depinde soarta noastră de mai departe. Rămânem în sfera de influență a Rusiei sau mergem spre UE?”, mai adaugă fostul președinte al Parlamentului. Potrivit inițiatorilor, șirul de acțiuni se vor încheia la 15 mai 2012 când va fi organizată o conferință științifică internațională. „Abia astăzi putem să spunem adevărul despre noi, până acum nu am putut-o face pentru că eram asupriți de ruși”, a menționat Ion Negrei, vicepreședintele Asociației Istoricilor din Republica Moldova. Pe parcursul acestui an, istoricii își propun să aducă în dezbaterile publice problema independenței Republicii Moldova, a crizei identitare, relațiilor interetnice și destinului european. Acțiunea de recuperare a memoriei istorice se va materializa prin studii și monografii care vor fi editate cu acest prilej. Din această perspectivă, lucrarea de față, referitoare la viața și activitatea lui Ioan Pelivan, este implicit subsumată programului anunțat.

Rolul lui Ioan Pelivan în evenimentele care au condus la Unirea Basarabiei cu România, în anul 1918, a fost fără îndoială unul de excepție. El a contribuit enorm la propagarea ideii de autonomie și la consolidarea mișcării naționale moldovenești. Prin exprimarea punctului de vedere în cadrul manifestărilor publice, prin discuțiile purtate cu colegii din cadrul Partidului Național Moldovenesc, prin lansarea de manifeste și alte materiale publicate, Ioan Pelivan a adaptat ideea autonomiei la necesitățile poporului băștinaș din Basarabia, conferindu-i acesteia un conținut național, spre deosebire de mulți „binevoitori”, care pedalează pe autonomia teritorială. La 3 aprilie 1917, face parte din Comitetul de organizare al Partidului Național Moldovenesc, partid renăscut sub președinția lui Pavel Gore. Participă, în continuare, la congresele din aprilie și mai 1917 ale învățătorilor, unde susține propunerile lui Ștefan Ciobanu de naționalizare a învățământului, precum și la alte manifestări cu caracter național. La ședința de reactivare a Societății Culturale Moldovenești (înființată în 1905), este ales în comitetul de conducere. În iunie 1917 publică broșura *Adunarea Întemeietoare*, în

⁵ www.petitieonline.com/declaratia_grupului_de_initiativa_anul_1812.

limba română, care a constituit o bună propagandă pentru viitorul Sfat al Țării. La începutul lui octombrie 1917, își prezintă candidatura pentru Constituanta Rusă, din partea cooperației moldovenești.

După izbucnirea revoluției ruse și prăbușirea țarismului, Ioan Pelivan vine imediat la Bălți, unde are o serie de întâlniri publice, în oraș și în satele din județ, la care explică moldovenilor rolul și importanța acestor evenimente pentru viitorul Basarabiei. Între 20 și 27 octombrie 1917, în Casa Eparhială din Chișinău, cel mai prestigios local din capitala provinciei, într-o atmosferă emoționantă, și-a ținut lucrările Congresul ostașilor moldoveni, unul din cele mai impresionante evenimente politice din cadrul mișcării de renaștere națională declanșate în ținutul dintre Prut și Nistru după căderea autocrației țariste. Cei aproape o mie de delegați sosiți la acest „mare congres”, cum îl numește Ioan Pelivan, reprezentau pe cei circa 300 de mii de ostași, marinari și ofițeri moldoveni, încorporați în fosta armată țaristă și mobilizați pe toate fronturile războiului mondial, care părea că nu mai are sfârșit.

La ultima ședință, ținută în seara zilei de 20 noiembrie 1917 (ședința s-a deschis la ora 21.15), Biroul de organizare a Sfatului Țării a aprobat scenariul de inaugurare a Sfatului Țării și a confirmat candidatura lui Ioan Pelivan la funcția de președinte a legislativului basarabean. Desemnarea lui Ioan Pelivan la funcția supremă în stat – inițiativă a Blocului Moldovenesc – constituia o recunoaștere a rolului său de lider incontestabil al mișcării de renaștere națională. Era cel mai vechi luptător pe țărâm național, era cunoscut ca „nașul moldovenilor”, persoana care a suferit cel mai mult pentru ideile sale naționale. El a făcut atunci un pas de supremă admirație, renunțând la demnitatea de președinte a Sfatului Țării, pentru a evita o situație de tensiune în chiar momentul de deschidere a Sfatului Țării și a asigura o stabilitate politică relativă. A sprijinit personal pe Ion Inculeț și a îndemnat pe susținătorii săi să-și dea votul pentru favoritul comunităților etnice conlocuitoare. Evenimentele ulterioare au confirmat justetea tacticii aplicate de Ioan Pelivan. În ședința din 21 noiembrie 1917, Ion Inculeț cu unanimitate de voturi a fost ales președinte al Sfatului Țării. În calitatea sa de președinte al Sfatului Țării și mai apoi cea de președinte al Republicii Democratice Moldovenești, Ion Inculeț s-a manifestat ca un promotor consecvent al intereselor naționale, mărturie supremă fiind în acest sens semnătura sa pe Declarația de Unire a Basarabiei cu România din 27 martie 1918, materializarea visului unei întregi generații de luptători naționali, inclusiv a lui Ioan Pelivan. Ceea ce nu înseamnă că, între cei doi fruntași basarabeni, de altfel și consăteni din Răzeni, nu vor apărea și unele dispute politice după Marea Unire, așa cum rezultă din volumul de față.

La 7 decembrie 1917, Sfatul Țării a votat primul guvern al Republicii Democratice Moldovenești, sub președinția lui Pantelimon Erhan, având la Externe pe Ioan Pelivan. În baza însărcinării primite din partea Sfatului Țării, în perioada 8-17 decembrie 1917, Ioan Pelivan și șeful resortului Internelor, Vladimir Cristi s-au aflat la Iași, pentru a informa guvernul român și reprezentanții Puterilor Aliate despre situația din Basarabia și a solicita ajutor în scopul stopării procesului de anarhizare politică și degradare economică. După încheierea misiunii la Iași, Ioan Pelivan și Vladimir Cristi, au pornit spre Chișinău, fiind arestați în gara Socola, aflată sub controlul bolșevicilor, dar reușesc să scape ca prin minune. Demobilizarea armatei ruse de pe Frontul Român, începând cu a doua jumătate a lunii decembrie, a agravat și mai mult situația Republicii Democratice Moldovenești. Detașamente sau grupuri izolate de soldați ruși, înarmați sau fără de arme, flămânzi și nemulțumiți, dar afectați de demagogia bolșevică, se dedau la jafuri, omoruri și alte atrocități. Ținutul a fost cuprins de un val de pogromuri și acțiuni de distrugere în masă a bunurilor publice și private⁶. În această situație critică, la 22 decembrie 1917, sub semnătura lui Pantelimon Erhan, președintele Consiliului Directorilor Generali a Republicii Democratice Moldovenești, Ioan Pelivan, directorul general la Externe, și Vladimir Cristi, directorul general de Interne, a fost expediată la Iași o telegramă către ministrul de Război al României, prin care oficialii moldoveni rugau pe generalul Constantin Iancovescu să dispună „trimiterea la Chișinău a unui regiment ardelenesc, cu posibilă urgență”, care să fie pus la dispoziția executivului. La 26 decembrie toți directorii (miniștri) semnează o telegramă prin care se cerea ajutorul Armatei române. Grație intervenției unei delegații basarabene în frunte cu Ioan Pelivan în fața factorilor de decizie de la Iași, guvernul român a urgentat trimiterea armatei în Basarabia, care a avut rolul de a îndepărta hoardele bolșevice și a asigura desfășurarea liberă a procesului de autodeterminare din provincie și de unire cu patria mamă, la 27 martie 1918.

După reîntregirea țării, Ioan Pelivan a avut un rol de mare însemnătate istorică în acțiunea diplomatică pe care a dus-o în anii 1919, 1920 și 1922 la Paris, Londra și Geneva, pentru a obține recunoașterea Unirii din partea forurilor internaționale. „Ioan Pelivan este deci unul dintre acei mari români basarabeni, ce a pus o piatră grea la temelia Unirii tuturor fraților în granițele lor firești de astăzi... În el generațiile noastre tinere vor găsi pilda unei vieți demne pentru a fi cinstită și urmată. Iar detractorii și bârfitorii

⁶ Vezi Gh. V. Andronachi, *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii*, Ediție îngrijită de Jipa Rotaru, Neculai Moghior, Ion Dănilă, București, 2000, p. 160-165.

de rea credință, cari încă își mai rânjesc colții găunoși – motive destule pentru a se rușina, convingându-se, dacă mai pot fi sinceri față de ei înșiși, că Basarabia este românească nu numai prin pământul ei udat de sângele plăieșilor lui Ștefan cel Mare, ci și prin oamenii săi vrednici și iubitori de neam, cari liber, *de bună voie și nesiliți de nimeni* (subl. în text), s-au unit pentru vecie cu frații lor români din Țara Veche”⁷.

Volumul prezintă pe larg activitatea pe care Ioan Pelivan a desfășurat-o ca președinte al filialei basarabene a Asociației de Cultură „Astra” (1927-1936), creată încă din martie 1861, la Sibiu, ca o societate culturală a tuturor românilor, cât și cea de promotor al românismului în Moldova de Răsărit. Pentru evidențierea meritelor și eforturilor sale neobosite în slujba neamului, Ioan Pelivan a fost aniversat în ziua de 1 iunie 1936, cu ocazia împlinirii a 60 de ani de viață și 35 ani de activitate național-obștească, jubileul transformându-se într-o adevărată sărbătoare națională.

În împrejurările dramatice legate de ocuparea de către puterea sovietică a Basarabiei și nordului Bucovinei, la 28 iunie 1940, Ioan Pelivan se refugiază la București. A fost unul dintre intelectualii care au protestat energic, prin scrisori trimise Corpurilor Legiuitoare, împotriva ocupării acestor teritorii românești de către puterea sovietică. Alături de alți oameni de cultură și politicieni, Pelivan a semnat, la 6 august 1940, un memoriu de protest împotriva revizionismului.

În timpul războiului, după dezrobirea teritoriilor românești cotate de U.R.S.S. și reintegrarea lor în hotarele firești, Ioan Pelivan a depus eforturi susținute pentru reînființarea și menținerea activității revistei „Viața Basarabiei” (1941-1944) și a fost preocupat intens de propaganda culturală românească.

După aproape trei ani de speranțe românești, în primăvara anului 1944, regimul sovietic de ocupație avea să fie, din nefericire, instalat iarăși în teritoriile strămoșești de la est de Prut. În aceste împrejurări, Ioan Pelivan se stabilește, împreună cu familia, la București, aducând cu sine actele și documentele referitoare la activitatea pe care a desfășurat-o în diverse funcții administrative și de stat. N-a încetat o clipă să se preocupe de sprijinirea și organizarea confrăților săi basarabeni refugiați. Urmărea cu atenție evoluția evenimentelor și, după cum îi cunoștea pe sovietici, își dădea seama că România va fi ocupată de aceștia. Era evident îngrijorat de perspectiva sumbră pe care o prevedea nu numai pentru el și familia sa, ci pentru întreaga țară. Perfect conștient de pericolul ce-l așteaptă, ar fi putut încerca să-și salveze viața în Occident, dar n-a făcut-o, fiind prea legat de

⁷ „Neamul Românesc”, Nr. 125 din 11 iunie 1936; „Viața Basarabiei”, Anul V, Nr. 7-8, iulie-august 1936, p. 103-104.

patrie, pentru binele căreia și-a consacrat toată puterea ființei sale. A hotărât să rămână în țara sa, orice s-ar întâmpla, fiind decis să accepte sacrificiul pe pământul patriei. Aceasta l-a costat, însă, libertatea, în noaptea de 5 spre 6 mai 1950, Ioan Pelivan fiind arestat în „lotul miniștrilor”, dus apoi la închisoarea din Sighet, unde s-a stins în ziua de 25 ianuarie 1954. Abia la 4 aprilie 1976, într-un context politic relativ schimbat în țară și după îndelungi strădanii din partea familiei, osemintele sale au fost reînhumate la mănăstirea Cernica, alături de mormintele altor luptători basarabeni.

Ioan Pelivan este, fără îndoială, unul dintre cei mai mari români basarabeni, ce a pus o piatră grea la temelia Unirii tuturor fraților în granițele lor firești, iar generațiile de azi, îndeosebi tineretul, pot găsi în viața și activitatea sa un model pilduitor de urmat în ceea ce privește spiritul de sacrificiu în slujba interesului național. El ne-a lăsat spre cunoaștere, neuitare și afirmare în demnitate următorul îndemn: „Tineretul nostru studios să cerceteze cât mai mult trecutul nostru moldovenesc din Basarabia, de sub stăpânirea rusească. Îl asigur că, în arhivele particulare și ale Statului, va găsi fapte și episoade, cu care se poate mândri întreg neamul românesc. Să se știe că fără studierea trecutului, nu se poate dezvolta nici conștiința, nici sentimentul de demnitate și de mândrie națională!”.

* * *

Volumul a fost realizat pe baza cercetării fondurilor de documente existente la Arhivele Naționale, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe și Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.), în cea mai mare parte inedite, precum și a documentelor publicate în România și Republica Moldova, cât și a bibliografiei de specialitate, a presei și memorialisticii. Va fi urmat de o ediție de documente și studii de Ioan Pelivan. Volumul face parte dintr-un proiect mai amplu, intitulat Făuritorii unității naționale, în cadrul căruia ne propunem să prezentăm viața și activitatea unor corifei ai luptei naționale pentru Marea Unire de la 1918. În această serie au apărut până în prezent lucrările: Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa tribun al Basarabiei* și Ion Constantin, *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, cu un Cuvânt înainte de Florin Rotaru, ambele volume fiind publicate la Editura Biblioteca Bucureștilor, în anul 2009, precum și Ion Constantin, *Gherman Pânteia între mit și realitate*, cu un cuvânt înainte de Mircea Druc, lucrare publicată la aceeași editură, în anul 2010. Având în vedere lipsa acută din peisajul istoriografic a unor monografii și ediții de documente despre alte personalități care au jucat un rol major în Unirea Basarabiei cu România,

pentru perioada următoare, interesul nostru îi vizează cu precădere pe: Onisifor Ghibu, Vasile Stroescu, Anton Crihan, Nichita Smochină, ș.a. Proiectul se realizează împreună cu prietenii și colegii noștri istorici din Republica Moldova. Considerăm că, pe lângă mobilul strict științific, lucrările consacrate acestor personalități ale istoriei naționale ar putea furniza răspunsuri sau explicații la multe din dilemele și frământările actuale legate de existența celor două state românești și viitorul acestora.

Pentru rapida informare în noianul de nume la care face referire lucrarea, am adăugat un indice de nume.

Volumul se adresează nu numai specialiștilor din domeniul istoriei contemporane, studenților, elevilor și profesorilor din învățământul gimnazial și liceal, dar și tuturor celor care iubesc istoria națională.

Folosim această cale pentru a aduce mulțumiri tuturor celor care ne-au sprijinit în demersurile întreprinse pentru realizarea prezentei lucrări. O mențiune specială facem în ceea ce privește ajutorul neprecupețit ce ne-a fost acordat în obținerea unor materiale deosebit de utile pentru completarea documentării și unor fotografii incluse în volum, de către familia Prof. Ileana Pelivan-Pițurescu (nepoată a lui Ioan Pelivan) și Prof.dr. Ioan Pițurescu, față de care ne exprimăm întreaga gratitudine.

Autorii

A BREVIERI

- A.N.I.C. – Arhivele Naționale Istorice Centrale
Arh. C.N.S.A.S. – Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
Arh. M.A.E. – Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
A.S.E.B. – Asociația Studenților și Elevilor Basarabeni
C.N.R. – Comitetul Național Român
C.N.R. – Consiliul Național Român
C.S.S. – Consiliul Securității Statului
D.G.A.S. – Direcția Generală a Arhivelor Statului
D.G.S.P. – Direcția Generală a Securității Poporului
D.S.S. – Departamentul Securității Statului
F.R.N. – Frontul Renașterii Naționale
HACOAH – Societate Sportiv-Culturală, cu sediul în Chișinău
H.C.M. – Hotărârea Consiliului de Miniștri
M.A.I. – Ministerul Afacerilor Interne
M.I. – Ministerul de Interne
N.K.V.D. – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne
Ohrana – Otdelenie po Ohraneniui Obșcestvennoi Bezopasnosti i Poriadka
(rusă) – Departamentul pentru Apărarea Securității Publice și a Ordinii
P.C.R. – Partidul Comunist Român
P.C.U.S. – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
P.N.L. – Partidul Național Liberal
P.N.R. – Partidul Național Român
P.N.Ț. – Partidul Național Țărănesc
R.A.S.S.M. – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească
R.D.M. – Republica Democrată Moldovenească
R.P.R. – Republica Populară Română
S.S.I. – Serviciul Special de Informații
S.U.A. – Statele Unite ale Americii
U.E. – Uniunea Europeană
U.R.S.S. – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

CAPITOLUL I

ORIGINEA. FAMILIA. SATUL DE BAȘTINĂ

1) Data și locul nașterii lui Ioan Pelivan. Actul de botez de la Arhiva Națională. Arborele genealogic al Pelivanilor

Ioan Pelivan s-a născut la 1 aprilie 1876, în satul Răzeni din fostul județ Lăpușna, o localitate mare din centrul Basarabiei, așezată într-un hârtop din stânga văii Botnișoara, pe fundul căreia curge pârâul cu același nume, ce se revarsă în Botna, un râuleț ce se pierde în mlaștinile văii Nistrului, dintre satul Hadjimus și râul Nistru. Situat la o depărtare de doar 32 km de Chișinău, pe parcursul timpului, sătenii au beneficiat de favorurile centrului urban din imediata apropiere atât pentru a-și dobândi mijloacele de existență cât și pentru a-și instrui odraslele.

Spița neamului Pelivan este consemnată în registrul bisericii din Răzeni, începând cu Ioniță Pelivan, născut în 1769 și mort la 26 iunie 1831, în vârstă de 62 de ani. El a zidit biserica veche din satul natal Răzeni (1815-1817), iar din 16 mai 1818 a fost ales ca ponomar. A fost cununat cu Xenia Pantelimonovna, care a murit la 24 octombrie 1839, la vârsta de 52 de ani. Au avut trei copii: Andrei – născut în anul 1812 și mort la 22 mai 1886, Teodor (Toader) – născut în 1818 și mort în 1898 și Maria – născută în 1821, căsătorită cu Gh. Platon. Bunelul lui Ioan Pelivan a fost Andrei Ion Pelivan, care a fost și el ales, la 20 martie 1831, ponomar la Răzeni, iar la 8 noiembrie 1831 s-a căsătorit cu Varvara Vasile Groian, care i-a născut 10 copii, între care, la 1 februarie 1845 – Gheorghe, tatăl lui Ioan Gh. Pelivan. Gheorghe Andrei Pelivan (1845-1915) a fost cântăreț, iar după unele surse „diacioc” (dascăl) la biserica din Răzeni, începând din 25 aprilie 1869. El era stăpânul unei proprietăți de 30 de fălci de pământ (după datele oferite de *Dicționarul geografic al Basarabiei* editat la 1907 de Zamfir Arbore, proprietatea lui Gheorghe Pelivan consta în 10 desetine de pământ). După cum vom vedea mai jos neamul Pelivan își trage obârșia din satul Borogani, ținutul Codru, localitate ce actualmente face parte din raionul Leova. Mama lui Ioan Gh. Pelivan, Eugenia Varuh (Varache) Titica (1846-1910), de asemenea, provenea dintr-o familie înstărită din Răzeni. Ambii părinți se trăgeau din tagma bisericească, în care aveau încă rude.

În familia Eugeniei și a lui Gheorghe Pelivan s-au născut 12 copii, dar, după spusele mamei, pe 7, de mici, „i-a luat Dumnezeu”. Ceilalți 5 (doi feciori și trei fete), pe parcursul vieții, i-au prilejuit multe bucurii, dar, firește, și necazuri. Într-un moment de destăinuire sufletească, mama lui Ioan Pelivan mărturisea că a avut în viața sa destule clipe când îi plângea sufletul și era gata să subscrie la spusa populară: „mamă să ai, dar mamă să nu fii”. Multă suferință sufletească i-a provocat feciorul Ionică. Din unele surse, aflăm unele date despre două surori ale lui Ioan Pelivan. Mezina familiei, Ecaterina (Tincuța) și-a făcut studiile la Facultatea de Medicină din Iași, a fost căsătorită cu medicul Mihail V. Coteanu, ambii, până la 1940, au activat în calitate de medici la Orhei¹. O altă soră, Lena a locuit în Satu Nou, o localitate, probabil, vecină satului Răzeni². Despre unicul frate și a treia soră a lui Ioan Pelivan, la moment, nu dispunem de nici-o informație. Obârșia clericală i-a determinat pe părinți „să-și dea copiii la școală”. Din cele ce cunoaștem, feciorul Ionică a făcut Seminarul Teologic la Chișinău, apoi a studiat la Universitatea din Dorpat, fiica Tincuța a studiat medicina la Iași.

Un portret al mamei lui Ioan Pelivan îl datorăm lui Mihail Coteanu, ginerele său, care a avut o afecțiune deosebită față de această femeie obișnuită, dar totodată deosebită: „Veșnic zâmbitoare, cu glasul domol, niciodată ridicat sau răstit, cu voce dulce, cântată, n-am văzut-o niciodată supărată, deși necazuri avea de-ajuns la o gospodărie atât de mare și întemeiată ca cea a socrului meu Gheorghe Pelivan. De aceia o și numeam buna mamă și niciodată mamă soacră.

Toți o iubeau și o respectau și nimeni nu îndrăznea să o supere, deși era multă lume și de toată mâna, care lucra în gospodăria familiei Pelivan. Pe toți îi îndruma, pe toți îi povățuia, așa că toți erau împăcați și mulțumiți”³.

2) Românitătea neamului Pelivan

Arborele genealogic al Pelivanilor poate fi documentat, în principal, prin *Schița neamului Pelivan de la Ioniță Pelivan (1769-1831)*, întocmită și eliberată de preotul Petre Budeanu, conform registrului bisericii din satul Răzeni și prin însemnările lui Ioan Gh. Pelivan însuși, sub numele de

¹ Vezi Ioan Pelivan, *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, Ediție specială îngrijită de Gheorghe Negru, în „Destin Românesc”, Revistă de istorie și cultură, An IV(XV) Nr. 5-6 (63-64), Institutul Cultural Român, Chișinău, 2009, p. 49.

² Mihail Coteanu, *Eugenia Pelivan. 1846-1910*, în „Viața Basarabiei”, nr. 10-11, 1942, p. 63.

³ *Ibidem*, p. 61.

Spița neamului Pelivenilor, păstrată în arhiva personală. Studiul arborelui genealogic al neamului Pelivan ne îndeamnă să constatăm, prin prenumele tuturor membrilor săi, caracterul pur românesc păstrat cu sfințenie într-o ramificație de foarte multe familii cu mulți copii, pe parcursul a două secole și jumătate, în condiții istorice deosebit de potrivnice, care le-au pus nu numai libertatea, dar și viața în pericol. Se relevă existența în întreaga familie a sentimentului transmis din moși-strămoși, privind iubirea de glie, de neam și de țară, sentiment pentru care Ioan Gh. Pelivan dar și alți membri ai familiei au avut de suferit multe persecuții, plătind nu numai cu pierderea libertății, dar chiar și cu viața. Merită amintit aici nepotul său, Ion D. Pelivan (1898-1918), fiul lui Dumitru, împușcat mișelește în 1918 de către bolșevici. După 1940, Ioan Gh. Pelivan și toți membrii familiei au fost obligați de împrejurări nedrepte să ia drumul refugiului în România, așa cum vom vedea în lucrarea de față.

„Membrii distinși ai familiei”, așa cum îi găsim într-un manuscris al lui Ioan Gh. Pelivan, completat la zi, sunt următorii:

- Ioniță Pelivan (1769-1831), a zidit între anii 1815-1817 biserica veche din Răzeni, a fost ales ponomar.

- Teodor Ion Pelivan (1818-1898), fiul lui Ioniță Pelivan a fost preot, la început în satul Dgeamana, apoi la Răzeni, din 1845 până în 1898, când a încetat din viață.

- Athanasie – fiul preotului Teodor, a fost diacon la catedrala din Chișinău.

- Petre Andrei-fiul lui Andrei Pelivan s-a călugărit, devenind ieromonah la mănăstirea Căpriană sub numele de Pimen (1842-1895).

- Ion Andrei, un alt fiu al lui Andrei, căsătorit cu fiica preotului Ilieș din Răzeni, a fost președinte al Comitetului de Construcție a bisericii a doua din Răzeni în 1883.

- Ecaterina Gh. Pelivan, sora Tincuța, absolventă a Facultății de Medicină din Iași, a lucrat ca medic în orașul Orhei. Este cea care i-a furnizat fratelui său, Ioan Gh. Pelivan, cocarda tricoloră, în anul 1912, când acesta a protestat față de manifestările organizate de autoritățile țariste, cu ocazia „sărbătoririi” a 100 de ani de când Basarabia se afla „sub oblăduirea” imperiului rus. A fost decorată de autoritățile române cu „Meritul Sanitar” clasa I, pentru priceperea și dăruirea dovedite în decursul întregii activități. Soțul său, Mihail Coteanu, a fost renumit medic primar al orașului Orhei, primar al urbei și de două ori prefect. Ei au avut doi copii – Mircea Coteanu (1913-1993) și Aurel Coteanu (1915-1992). Mircea Coteanu, căsătorit cu Maria Ionescu (1921-1999), a avut două fiice – Doina Coteanu și Rodica Coteanu.

– Gheorghe D. Pelivan (1904-1944), fiul lui Dimitrie Gh. Pelivan, deci nepot de frate al lui Ioan Gh. Pelivan, a fost contabil la Banca Populară din Răzeni. Căsătorit cu Ana T. Budureanu, au avut doi copii – Ion Gh. Pelivan (1930) și Valentina (1931-2010), economistă, căsătorită cu Savin Gadea. Ion Gh. Pelivan, profesor, s-a căsătorit cu Valentina Longhinescu și au o fiică Doina I. Pelivan, căsătorită Badiu, având un fiu Adrian Badiu.

– Vasile D. Pelivan (1910-1986), fiul lui Dimitrie Pelivan, de asemenea nepot de frate al lui Ioan Gh. Pelivan, îmbrățișând cariera militară a devenit maior în Armata Română, a luptat în războiul din 1943-1944, fiind rănit-invalid de război, retras din armată cu gradul de locotenent-colonel, ulterior deținut și condamnat politic de regimul comunist. A fost căsătorit cu Maria Gramescu și au avut doi copii – Ileana Venera V. Pelivan (1947) și Ioan V. Pelivan (1950). Ileana V. Pelivan, profesoară, s-a căsătorit cu Ioan Pițurescu, profesor la Institutul Politehnic din București, având doi copii. Fiul lor Ioan (Ionuț) Pițurescu a fost premiat de mai multe ori pentru filmele sale de scurt metraj. Menționăm filmul „Căutare”, apreciat cu premiul „Quinzaine des Realisateurs” la Cannes, ediția 2010. Ioan V. Pelivan (1950)-inginer, s-a căsătorit cu Mihaela Bagescu, având o fiică – Andreea I. Pelivan.

– Vera Eșanu (1910-1991), fiica Elenei Pelivan (1878-...), căsătorită Eșanu, a fost profesoară și s-a căsătorit cu Victor Nemescu (1908-1994)-inginer agronom, având un fiu Octav Nemescu (1940) – profesor la Universitatea Națională de Muzică din București și compozitor premiat cu numeroase premii naționale și internaționale, inclusiv Premiul Academiei Române. Octav Nemescu s-a căsătorit cu Erica Rotean. Fiul lor – Cristian Daniel Nemescu (1979-2006) – s-a afirmat în cinematografie, fiind distins cu importante premii naționale și internaționale, dintre care menționăm premiul „Un certain Regard” primit la Festivalul de la Cannes, ediția 2007, pentru filmul „California Dreamin”⁴.

3) Etimologia numelui Pelivan

În opinia distinsei cercetătoare în domeniul antroponimiei Maria Cosniceanu, numele de familie *Pelivan* are la bază o poreclă provenită din cuvântul comun *pelivan* (turc. *pehlivan*), cu următoarele sensuri: 1. „acrobat, jongler, scamator”; 2. „bărbat șmecher, șiret, șarlatan”; 3. „om glumeț, mucalit, poznaș”. În documentele istorice moldovenești

⁴ La completarea și actualizarea datelor de la acest capitol am primit un sprijin substanțial din partea Domnului Ioan Pițurescu, față de care exprimăm mulțumirile și pe această cale.

din secolele XV-XVIII numele *Pelivan* nu este atestat, dar s-a păstrat în circulație, fiind atestat azi într-o serie de raioane ale Moldovei. Evident, o răspândire mai mare acest nume de familie are astăzi în satul Răzeni din raionul Ialoveni (îl poartă peste 50 de persoane), precum și în satul vecin Băcioi – 28 de persoane. În satul Selemet din raionul Cimișlia numele de familie Pelivan îl poartă peste 22 de persoane. În alte localități din Republica Moldova numărul persoanelor ce poartă numele de familie respectiv este nesemnificativ⁵.

Pentru a avea o imagine clară despre frecvența numelui de familie Pelivan în satul Răzeni vom menționa și gradul de răspândire a altor nume de familie. La o populație de 7 719 de persoane, în localitate există 400 de persoane cu numele de familie Bivol, 300 – Beregoi, câte 200 – Titică și Gurău, câte 150 – Ali, Cotorobai, Chiosa, Dubița, Iovu, Jalbă, Mândrescu, Nepotu, Cerbușcă și Sainsus.

4) Răzenii – moșie din timpul lui Ștefan cel Mare și Sfânt

Răzenii timp de aproape trei secole a fost o moșie răzeșească, constituită încă în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt, ca rezultat al daniei domnești făcută la 1 martie 1502 „adevăratelor slugi ale noastre” – Maleșco și fratele lui, Nenciul, și Cozma Rizeanul, și fratele lui, Dragoș – două perechi de frați – „care au slujit drept și credincios” domnul Țării Moldovei. „Deci noi, văzând slujba lor dreaptă și credincioasă către noi, i-am miluit cu deosebita noastră milă, le-am dat și le-am întărit de la noi, în țara noastră, în Moldova, un loc din pustie, la Vișneuți, pe amândouă părțile Vișneuțului, care este de la Bâc... . valea în fața lui Soltan și a Murașei, ca să-și întemeieze sat”. Uricul domnesc stabilea că acest sat să le fie în două: „jumătate din acest sat să fie lui Maleșco și fratelui său, Nenciul,... iar altă jumătate din acel sat să fie a lui Cozma și a fratelui său”. Conform daniei domnești, această moșie trebuia „să le fie lor, și copiilor lor, și nepoților lor, și întregului lor neam, cine li se va alege cel mai apropiat, neclintit niciodată, în veci”⁶. Oștenii, care au primit moșia pe apa Vișnovățului, trebuiau să „fie pază în contra tătarilor, așa precum au fost până acum”. Se cunoaște că tătarii din răsărit călcau frecvent hotarul de sud-est al Țării Moldovei și jefuiau populația din această zonă. Ulterior, pe moșia dăruită bravilor oșteni s-au format două sate, care există până astăzi: neamul Maleșco a

⁵ Maria Cosniceanu, *Nume de familie (din perspectivă istorică)*, Chișinău, 2010, p. 108.

⁶ Vezi *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, volumul III (1487-1504), Volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, București, 1980, p. 475-477.

rămas pe Ișnovăț și a întemeiat satul Băcioi, iar descendenții din neamul Rizeanul și-au ales un loc pe Botnișoara, unde s-au așezat mai târziu și au întemeiat satul care le poartă numele. Locuitorii acestor sate au păstrat cu sfințenie, din generație în generație, documentele vechi ce le serveau drept dovezi incontestabile pentru stăpânirea pământului lor. La începutul secolului al XX-lea, răzeșii din familia Rizeanul aveau la mână hrisovul dat de Ștefan cel Mare, la 12 (!) martie 1502, strămoșilor lor – Maleșco, Nenciul și Cozma Rizeanul, „pentru slujba lor dreaptă și credincioasă”⁷.

Aceeași sursă bibliografică ne oferă și alte date prețioase despre Răzenii de la începutul secolului al XX-lea: era un sat mare, avea 384 de case și o populație de 2742 de suflete de români răzeși, care stăpâneau 3169 desetine de pământ. Afară de răzeși, în sat mai erau următorii proprietari de pământ: Gheorghe Pelivan deținea 10 desetine; An. Capița, Gr. Ciupciuc și Ileana Dumitru – 32 desetine; Gr. Ion Tituc – 24 desetine; St. Scorbu – 11 desetine; preotul Neaga Anastas – 13 desetine; țăranii din familia Pelivan – 12 desetine; preotul Gh. Pelivan – 12 desetine; țăranii din familia Luca – 35 desetine; răzeșii Ion și Con. Platon – 145 desetine; țăranca Ileana Postolachi – 19 desetine; Con. Stoin – 15 desetine; Vasile Untilov – 31 desetine; Maria Vasiliu, văduva maiorului, – 63 desetine; familia Crudu – 63 desetine; târgovățul Mani – 31 desetine; familia Neaga – 31 desetine.

După cum vedem din datele statistice furnizate de Zamfir Arbore, la capitolul proprietari de pământ, reprezentanții familiei Pelivan figurează în cadrul a câtorva categorii sociale: proprietarul Gheorghe Pelivan cu 10 desetine de pământ, țăranii din familia Pelivan cu 12 desetine și preotul Gheorghe Pelivan cu aceeași suprafață. Pentru a clarifica descendența lui Ioan Pelivan vom face o scurtă incursiune istorică, utilizând unele documente publicate de însuși Ioan Pelivan, în 1934, în revista „Arhivele Basarabiei”, ce apărea la Chișinău.

Conform unuia din ele, la 8 februarie 1815, protopopul ținutului Lăpușna, protoiereul Ioan Dimitriu din Buiucani, raporta mitropolitului Gavriil al Chișinăului și Hotinului despre dorința locuitorilor din satul Răzeni recent întemeiat de a zidi un lăcaș al Domnului și care solicită „învoirea de a se construi noua biserică”: „Fiindcă pe moșia Răzănii de la ținut Lăpușnii să face sat noao (*sic*) și s-au adunat ca 20 de gospodari pân acum și fiindcă nu este nici biserică, nici preot la acest sat și fiindcă acest om anume Ioniță Pelevan din sat Bogoraniei de la ținut Codrului, împreună și cu lăcuiitorii de la numitul sat Răzănii, fac cerire și rugăminte, ca fiind mila și blagoslovenia Înalt Preaosfințiilor Voastre, voesc ca să facă bisărică din nou la numitul sat Răzănii și cer într-acest chip să o facă”. Totodată,

⁷ Zamfir Arbore, *Dicționarul geografic al Basarabiei*, Chișinău, 1907, p. 172.

Înalt preasfințitul părinte este informat despre tocmeala făcută între săteni și Ioniță Pelivan, care s-a angajat să construiască biserica, comunicându-i-se chiar unii parametri tehnici: „să fie de la pământ rădicată pre temelie de peatră și în amănari de lemn, să o zidească cu peatră și cu lut, și acoperită cu șandrila și împreună cu toate podoabile ei, și s-au îndatorit acest Ioniță Pelevan, că toată cheltuiala facerei, cât și a toate podoabele ei, cât va trebui de la început și pân la isprăvit bisăricei, numitul Ioniță să o răspundă”. La rândul lor, ceilalți locuitori din sat s-au angajat „că toată herestea lemnului și a pietrei cât va trebui, să o aducă ei cu a lor sălință de la locul unde să va tăe și pân la locul unde să va face bisărica, măcar că și numitul Ioniță Pelevan s-au îndatorit de a le da ajutor și la adus(ul) herestelei”⁸.

Un alt document, o catagrafie a localităților din ținutul Orhei efectuată la 1820, referitor la Răzeni constată că acest sat este „așăzat de 8 ani”, poartă numele moșiei răzășești și are în total 56 de gospodării, dintre care 32 erau case țărănești⁹. O primă concluzie ce se poate trage din aceste documente este faptul că satul Răzeni a apărut pe vechea moșie răzeșească, pe la 1812, iar așezarea oamenilor în acest spațiu, pe valea Botnișoarei, se explică prin dispariția pericolului extern după strămutarea, în Crimeea, de către autoritățile ruse, la răscrucea secolelor XVIII-XIX, a tătarilor din Bugeac.

În catagrafia de la 1820 este indicată ca funcțională biserica de lemn cu hramul Sf. Marilor Voievozi Mihail și Gavriil, iar în fruntea gospodăriilor satului Răzeni, cu prisacă și alte bucate, este trecut Ioniță Pelivan¹⁰. O a doua concluzie ce se desprinde din documentele citate mai sus este faptul incontestabil că Ioniță Pelivan este ctitorul bisericii din Răzeni. El era străbunul lui Ioan Pelivan, mai concret – era fratele bunelului său.

După cum aflăm din sursele istorice, construcția bisericii nu a decurs fără probleme, dar în pofida tuturor greutăților, Ioniță Pelivan și-a onorat angajamentele față de consăteni și datoria față de Dumnezeu. De obicei, construcția unei biserici începea primăvara devreme și se încheia în toamna același an, când avea loc ceremonia de sfințire a sfântului locaș. După aprobările de rigoare, obținute în 1815, construcția bisericii în Răzeni a

⁸ Gh. I. Pelivan, *Biserica veche din satul Răzenii, județul Lăpușna*, în „Arhivele Basarabiei”, iulie-septembrie 1934, p. 42; *Vatra veșniciei – Răzeni. Carte de familie de neam răzănean (1484 – 2003)*, Concepția, selecția, scenariul – Constantin Mardare, Chișinău – Răzeni: Baștina – Radog, 2003, p. 63.

⁹ Constantin N. Tomescu, *99 sate din ținutul Orhei*, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău”, vol. XIX, Chișinău, 1929, p. 343; *Vatra veșniciei – Răzeni*, p. 18.

¹⁰ *Ibidem*.

început în primăvara anului 1816 și s-a terminat la sfârșitul anului 1818. Tradiția păstrată în familia Pelivanilor explică cauza construcției îndelungate a bisericii de lemn din sat: a durat aproape trei ani. O istorioară povestită de Ioan Pelivan varsă lumină asupra cazului: „Când biserica era pe jumătate ridicată, Ioniță Pelivanu, pentru terminarea ei, pornește la Chișinău o turmă mare de oi și o cireadă de vite albe, cari creșteau și se înmulțeau în „fundul lui Oaneș” și în „Valea Cânepii”. Vândând vitișoarele și luând pe ele o pungă însemnată de bani, cu care putea ușor isprăvi „zidirea” bisericii, Ioniță vesel se înapoiază, pe înserate la Răzeni. Suind însă dealul Băcioiului și ajungând în localitatea zisă „Chivnicea”, îi iese înaintea câțiva „tovarăși” din șaica vestitului bandit Ursul, care aflase, că Ioniță se întoarce de la Chișinău cu parale. Oprindu-l, îl stâlcesc (în bătaie), îl leagă de un copac (pe atunci toată „Chivnicea” era acoperită de codri), îi smulg punga cu bani din sân și se fac nevăzuți. Dezlegat a doua zi dimineața de trecători, bietul Ioniță se întoarce acasă necăjit și amărât foc. Un an întreg trebuia dânsul să aștepte înmulțirea bucatelor pentru a „sclipui” suma necesară continuării și terminării bisericii. A dat Dumnezeu, ca în anul viitor roada, în pâine și mai ales în vitișoare, a fost așa de frumoasă, încât el și-a putut îndeplini angajamentul în fața sătenilor și a realiza visul, adică terminarea construcției bisericii”¹¹. Această interesantă întâmplare Ioan Pelivan a auzit-o personal, pe la vârsta de 12-14 ani, din gura mai multor persoane: preotul Teodor I. Pelivan, fratele bunelului său și fiul mai mic al lui Ioniță, ctitorul bisericii; ieromonahul Pimen Pelivan, de la mănăstirea Căpriană, fratele tatălui său; unchiul său Ioan Varuh Titica (frate cu maică-sa), precum și de la alți bătrâni ai satului.

Așadar, către sfârșitul anului 1818, construcția bisericii era terminată, iar în decembrie a avut loc ceremonia de sfințire a lăcașului Domnului în cinstea Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil. Menționăm faptul că biserica din satul Borogani, localitatea din care a venit la Răzeni Ioniță Pelivan, înălțată în 1812, purta și poartă și astăzi același hram. E greu să ne pronunțăm despre această coincidență.

Cei dintâi preoți în sat au fost părintele Ioan Melega (popa Enachi), hirotonit la 1818, care a slujit până în 1846 (a murit în 1850) și preotul Arhip Sidorovici, hirotonit în 1823, a ieșit din slujbă pe motiv de boală în 1839 (a decedat în 1851)¹².

¹¹ *Vatra veșniciei – Răzeni*, p. 60-61.

¹² Dumitru I. Balaur, *Știrile de până acum despre documentele Răzenilor în Vatra veșniciei – Răzeni. Carte de familie de neam răzănean (1484 – 2003)*, Concepția, selecția, scenariul – Constantin Mardare, Chișinău – Răzeni: Baștina – Radog, 2003, p. 44. Inițial studiul a fost publicat în revista „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 2/1936.

În slujbă la altar au urmat alți cucernici părinți, inclusiv unul din feciorii ctitorului Ioniță Pelivan – mezinul, Teodor –, devenit „al doilea preot” la biserica ridicată cu cheltuiala tatălui său. În arhiva eparhială din Chișinău, s-au păstrat notițele faimosului arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului Pavel Lebedev, care, în două rânduri (1873 și 1878), a întreprins vizite canonice în parohia Răzeni. Din însemnările ierarhului constatăm faptul angajării ca preot paroh a lui Teodor Pelivan, starea bisericii la momentul inspecției, precum și zelul cu care ierarhul urmărea ca Basarabia să devină același trup cu marea Rusie, nu numai în privința limbii, dar și prin duh. În acest sens, Ioan Pelivan îl numea pe arhiepiscopul rus mare „specialist” în materie de rusificare și deznaționalizare.

„Biserica Sf. Mihail e de lemn, cu asemenea clopotniță, urâtă și foarte vechi (evident, biserica nu putea să fie „urâtă” și nici „foarte veche”, dar ierarhul rus nu era obișnuit cu vechile noastre biserici moldovenești – *n.n.*). S-a sugerat preotului și enoriașilor să se îngrijească de construirea bisericii noi de piatră. Iconostasul în biserică e nou, frumos. Antimisul, prestolul și totul de pe pistol e în ordine, curat. Obiectele și veșmintele sunt destule. Slujba Dumnezeiască se săvârșește parte rusește, parte moldovenește. Registrele metrice (de stare civilă), de venituri și cheltuieli, sunt în ordine...”

Școală a epitropiei parohiale în Răzeni nu este, au promis că vor face. Preotul Anastasie Neaga a învățat în școala parohială. E de 65 ani, în cinul preoțesc e de la 11 martie anul 1839. Ca preot el este destul de activ, bine a crescut și a aranjat copiii săi. Însă pe el puțin îl recomandă aceea, că dânsul, în timpul slujbei sale îndelungate, într-un sat răzășesc destul de bogat, n-a putut să zidească o biserică bună de piatră și se mulțumea cu o biserică de lemn, rea. Preotul Neaga vorbește și slujește rusește suficient. Al doilea preot, Pelivan, și cântăreții sunt moldoveni, cari n-au învățat nicăiri, se poartă bine, însă nu cunosc limba rusă și nu pot sluji rusește¹³. Din notițele ierarhului străbate sentimentul de nemulțumire față de preotul și coriștii care nu cunosc limba rusă. Cucernicul părinte Pelivan, cum de altfel și alți slujitori ai cultului din Basarabia, nu-i cântau în strună ierarhului venetic, ci rămânea fidel tradiției locului și celor scrise în Sfânta Scriptură: în biserică, preotul trebuie să vorbească limba poporului pe care-l păstorește. Oficierea slujbelor religioase în limba română era o manifestare de rezistență la politica oficială de deznaționalizare și rusificare a românilor basarabeni, practică cu mult zel de autoritățile bisericești din Basarabia.

¹³ Dumitru I. Balaur, *loc. cit.*, p. 45.

CAPITOLUL II

STUDIILE PRIMARE ȘI SECUNDARE

1) Primii ani de școală

Încă de mic copil, Ioan Pelivan a arătat o pasiune deosebită pentru învățătură. Evident, primele cunoștințe le capătă în familie, apoi învață a scrie, citi și socoti la școala primară din satul natal. Prima sa învățătoare a fost Maria Berghițkaia. După terminarea școlii din sat – lucru care se întâmplă prin 1886 – pleacă la *Școala Duhovnicească (Spirituală) din Chișinău*, instituție de învățământ teologic inferior, înființată în 1823, subordonată din punct de vedere administrativ și economic Seminarului Teologic. Pe acele timpuri, director al școlii era Macarie Epuri, iar inspector P. Sladkopezhev. Instruirea copiilor la Școala spirituală se făcea în limba rusă. Cea mai dificilă problemă pentru copilul venit la oraș din mediul rural, unde traiul avea un anumit specific și limba maternă era mijlocul firesc de comunicare, era adaptarea la noile condiții de viață și cerințele didactice ale profesorilor. Din cauza cunoașterii slabe a limbii ruse, a rămas repetent în primul an de școală. Treptat, odată cu însușirea limbii ruse, materiile de studiu deveneau mai accesibile și evident rezultatele erau mai bune. Pe parcursul celor cinci ani de studii, a demonstrat cunoștințe satisfăcătoare la toate obiectele, fapt ce i-a permis înscrierea la seminar după absolvirea Școlii spirituale¹.

Menționăm faptul că instruirea și educarea tineretului, în toate instituțiile de învățământ din Basarabia, se făceau în limba rusă și în spirit ortodox și național rus, cu pronunțate accente de dispreț față de elementarele manifestări ale particularităților naționale. Un caz întâmplat pe timpul când Ioan Pelivan era elev în clasa a II-a la Școala spirituală i s-a întipărit în memorie pentru întreaga viață: în timpul *antractului* (recreației) vorbea cu un camarad moldovenește. Se întâmplă că îi aude *nadziratelul* (pedagogul) Popov, care îi apucă pe amândoi de ureche, întrebându-i (în rusește): „De ce behăiți voi în limba voastră de berbec”². Limba română, obiceiurile,

¹ Din amintirile lui Gheorghe Chicu, Muzeul Republican al Învățământului Public, Chișinău, manuscris, p. 493.

² Ioan Pelivan, *Basarabia cea diferită de Rusia*, în „Magazin istoric”, nr. 3, 2006, p. 20.

datinile strămoșești și chiar cele mai nevinovate elemente ce aminteau de specificul național al populației erau izgonite din așezămintele publice, administrație, justiție, biserică. Conținutul educației era orientat spre proslăvirea statului rus. Nu doar la lecțiile de literatură, istorie, geografie, dar și la cele de matematică (aritmetică) copiilor li se inocula convingerea fermă că patria lor este Rusia, care a fost și va fi totdeauna puternică prin credința ortodoxă și prin autoritatea țarului atotstăpânitor. Într-o atmosferă de deznaționalizare generală și rusificare acerbă se forma viitoarea pătură intelectuală a populației autohtone.

Mai ușor a deprins cititul în limba maternă. Încă de la vârsta de 12-13 ani, îi plăcea să citească din cărțile bisericești, în deosebi, viețile sfinților și alte cărți populare, ca, de exemplu, „Alexandria”. Din aceste cărți păstrătoare ale graiului nostru strămoșesc, a deprins Ioan Pelivan gustul lecturii și al studiului, care-l va însoți pe tot parcursul vieții.

2) Elev la Seminarul Teologic din Chișinău

Între anii 1892 și 1898, Ioan Pelivan urmează studiile la Seminarul Teologic din Chișinău, unica instituție de învățământ secundar din Basarabia, înființată încă în 1813 de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, după modelul vechilor seminare ortodoxe din Rusia. Seminarul era amplasat în centrul orașului, într-o clădire mare, cu etaje, special construită, din strada Aleksandrovskaia și avea la acel moment o populație școlară de peste 500 de elevi, repartizați în șase clase duble (fundamentale și paralele).

Pe durata celor circa 80 de ani de activitate, instituția, în câteva rânduri, și-a modificat regulamentul de funcționare, la moment activând în baza celui aprobat în 1884. Conform acestuia, durata studiilor la seminar era de 6 ani. În clasele inferioare (I-IV), locul preponderent îl ocupau obiectele de cultură generală (limba și literatura rusă, limbile greacă și latină, istoria universală și cea rusă, matematica, fizica etc.), iar în ultimele două clase – a V-a și a VI-a – se predau obiectele teologice – teologia fundamentală, teologia dogmatică, teologia comparată, teologia morală, teologia pastorală – istoria bisericii creștine și a celei ruse și combaterea răscolului rus. Firește, că în pregătirea viitorilor păstori rolul determinant îl ocupa Sfânta Scriptură și cântul bisericesc – obiecte obligatorii – ce se studiau pe parcursul celor șase ani de învățământ³.

În perioada când a învățat Ioan Pelivan, rector al Seminarului era protoiereul Alexandr Ianovschi, rus de naționalitate, inspector – preotul Andrei Parhomovici, profesorii în majoritate erau veniți din guberniile

³ Nicolae Popovschi, *Istoria bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși: Din negura trecutului: crâmpee de amintiri*, Museum, Chișinău, 2000, p. 206-207.

rusești, dar, o parte din ei, erau originari din Basarabia, cu studii teologice la Kiev sau în alte instituții superioare de învățământ din Rusia.

Perioada de formare intelectuală a lui Ioan Pelivan a fost una din cele mai reacționare în istoria Rusiei. Politica de deznaționalizare și rusificare promovată de autoritățile țariste atinge apogeul. Procesul de instruire și educație a viitorilor slujitori ai bisericii și luminători ai poporului se făcea doar în limba rusă și în spirit rusesc. Elevilor, mai ales celor din clasele superioare, li se inocula sistematic și metodic doctrina panslaviștilor ruși: că Rusia este cea mai mare și mai tare țară din lume; că Rusia are misiunea de la Dumnezeu de a stăpâni lumea întreagă și că această lume trebuie salvată de influența primejdioasă politică, morală și culturală a Franței revoluționare, republicane și ateiste; că celelalte țări și popoare (grecii, bulgarii, sârbii, românii, muntenegrenii etc.), scăpate de sub „jugul turcilor”, trăiesc numai din mila, bunătatea, ajutorul și răbdarea singuristăpânitorilor țări ai Rusiei și ai pravoslavnicului popor rus. În toate instituțiile de învățământ, inclusiv în școlile spirituale, vorbirea limbii moldovenești de către elevi era oprită cu desăvârșire. Sistemul de instruire practicat în seminar era totalmente lipsit de coloritul local⁴.

Sintetizând esența politicii promovată de autoritățile țariste în domeniul educației, în fond, apreciind regimul centralist al lui Pobiedonostev, din acea perioadă, Ioan Pelivan, în memoriile sale, avea să conchidă: „Tot gândul, toată atenția, toată dragostea, toată mintea noastră erau îndreptate spre Rusia, spre poporul rus, spre tot ce e rusesc”⁵. Fundamentalismul ecleziastic și laic rus cu care erau îndoctrinați elevii de la seminar trebuia să înăbușe orice dorință de manifestare a identității naționale. Valorile naționale create de-a lungul veacurilor în acest spațiu – limba strămoșilor, obiceiurile și tradițiile, cântecele populare și dansurile naționale, cultura laică și bisericească, istoria poporului băștinaș – erau completamente neglijate și persecutate. Și chiar dacă în procesul de studii sau în puținele publicații, evident de limbă rusă, ce aveau difuzare în ținut se amintea câte ceva despre acestea, se făcea doar la modul denigrator și în bătaie de joc. La orele de clasă, în cazul în care profesorii trebuiau să le vorbească elevilor despre România, ei specificau doar faptul că această țară este „vecină cu gigantul nostru Imperiu Rus”. În manualul de *Geografie generală* pentru școlile secundare, despre România nu se vorbea decât pe un spațiu de 20-30 de rânduri. La fel stăteau lucrurile și în manualul de *Istorie universală*.

Tinerii erau sistematic și metodic îndepărtați de la cunoașterea limbii, culturii și istoriei naționale. Referitor la istoria românilor, Ioan Pelivan menționa „că profesorul de la Seminarul Teologic din Chișinău, Elefterie

⁴ Ioan Pelivan, *Basarabia cea diferită de Rusia*, loc. cit., p. 21.

⁵ *Ibidem*, p. 60.

Eliseevici Mihalevici, la lecții, ne povestea că despre originea românilor există în știința istorică două teorii. După una, românii ar fi de origine țigănească. Ca probă de verosimilitate a acestei teorii dânsul se referea la lăutarii țigani din Basarabia veniți din România, care într-adevăr spuneau că sunt români și vorbesc românește.

După altă teorie, considerată mai științifică, românii ar fi urmașii și descendenții tâlharilor exilați acum 18 veacuri pentru faptele lor criminale din Roma și Italia în Dacia cucerită de împăratul Traian, după cum Rusia își trimite pe hoții săi și elementele periculoase statului în Siberia.

Despre limba moldovenească se spunea că ea este o limbă cu totul primitivă, limbă mojicească, vorbită numai de țăranii, proști și incuți, limbă în care nu se putea exprima nici o idee abstractă sau mai înaltă, o limbă veche slavă stricată, un fel de jargon amestecat cu cuvinte rusești, turcești etc. Și că limba moldovenească nu are nimic comun cu limba românească. Tineretul școlar în majoritatea lui era așa de convins de această „axiomă”, încât „nu-și putea închipui că poate să existe în limba românească geometria, matematica, fizica, algebra..., adică știință și literatură”⁶.

Aceste opinii deformate despre istoria națională și limba maternă erau rezultatul politicilor promovate de statul rus în domeniul educației. Reușita respectivă a țarismului în mare parte se datora absenței cu desăvârșire a cadrelor (intelectualității) naționale și a cărților (manualelor) românești. Corpul didactic era format în majoritate din elemente venetice precum și din unii profesori de obârșie locală, dar care, având o pregătire profesională în instituțiile rusești de învățământ, erau purtătorii ideologiei panruse și străini de interesele naționale. În cercul profesorilor de la seminar cu greu puteai găsi pe cineva cu care s-ar fi putut discuta „despre treburile noastre moldovenești”, constata seminaristul Pantelimon Halippa. Cărțile ce erau recomandate tinerilor pentru citire nu conțineau nimic ce ar fi putut deștepta sentimentul național, ce ar fi trezit interesul pentru istoria, limba și literatura română. În biblioteca fundamentală a Seminarului Teologic existau cărți vechi moldovenești, încă de pe timpul când la seminar se predă limba moldovenească, însă acces la ele aveau doar profesorii, care, după cum am menționat mai sus, erau în majoritate de origine rusă. Pentru uzul seminariștilor exista o altă bibliotecă, unde puteau intra numai cărțile cenzurate de comisia specială de pe lângă Sf. Sinod⁷.

Nu trebuie să ne uimească faptul că mulți dintre preoții basarabeni care au absolvit Seminarul Teologic până la 1917 nu au avut ocazie să vadă carte românească decât după Unire. În acest sens, Ioan Pelivan a avut mare noroc de colegul său de seminar Vasile Spânu, care era cu doi ani mai mare,

⁶ *Ibidem*, p. 21.

⁷ *Ibidem*.

dar cu care stăteau la aceeași gazdă. Aflat în afara supravegherii conducerii seminarului, acesta reușise să procure gramatica și creștomația română a lui Ioan Doncev. Fiind elev încă în clasa a II-a sau a III-a a Seminarului, tânărul Pelivan s-a înfruptat din această „primă carte românească”, „a găsit ceva notițe despre gramatica, literatura și istoria românilor”. „Țin minte, scria ulterior Ioan Pelivan, că nici o poezie rusă din câte învățasem sau cetisem până atunci nu mi-a mers la inimă așa cum a mers balada sau (loc gol în manuscris, probabil, *doina* vroia să scrie memorialistul, dar pentru moment a avut un lapsus de memorie – *n.n.*), aflate la Doncev. Era ceva rupt din sufletul meu, din sufletul moldovanului”⁸. Cartea despre care își amintește cu atâta emoție Ioan Pelivan se numește *Cursulu primitiv de limba rumână, compus pentru șolele elementare și IV clase gimnaziale*, (Chișinău, 1865), avându-l în calitate de autor pe profesorul Ioan Doncev, de la Gimnaziul din Chișinău. Această carte atât de înalt apreciată este primul și unicul manual (V. Ciocanu scrie: „care a folosit alfabetul latin”; poate: „care a familiarizat”?) în Basarabia sub regimul rusesc. Adept convins al unității de limbă și de neam a moldovenilor și muntenilor, alcătuitorul a inclus în lucrare cele mai frumoase texte populare, literare, religioase și istorice ale autorilor de pe ambele maluri ale Prutului: fragmente din *Istoria Moldovei* de profesorul Ioan Albineț; fabulele lui Alexandru Donici – *Galbenul*, *Greierul și furnica*, *Vulpea și bursucul*, *Vulpea și măgarul*, *Două poloboace*, *Racul, broasca și știuca* ș.a.; poeziile lui Vasile Alecsandri – *Adio Moldovei*, *La mormântul* ș.a.; baladele *Păunașul codrilor*, *Inelul și năframa*, *Năluca* ș.a.; doinele și cântecele *Sora și hoțul*, *Cântec haiducesc*, *Tatarul* ș.a.; poeziile lui Grigore Alexandrescu – *Frunzele*, *Câinele soldatului* ș.a.; versurile lui Dimitrie Bolintineanu – *Muma lui Ștefan cel Mare*, *La o amică*, *O tânără pe patul morții* ș.a.; poeziile lui George Crețeanu – *Cântecul străinătății*, *La Teodor Aman* ș.a.; poezia lui George Sion – *Limba română* (creația fiind atribuită greșit lui Alexandru Pelimon), precum și creații literare semnate de Gheorghe Asachi, Dimitrie Gusti (*Imnul moldovenilor*) ș.a.

Mai bine de jumătate de veac (până la revoluția din februarie 1917), creștomația lui Doncev era aproape singura carte care dădea puțință unor moldoveni din Basarabia să se adape măcar într-o măsură foarte mică la tezaurul literaturii clasice românești⁹. Aceeași profundă trăire sufletească a avut-o tânărul seminarist și la lectura unui „tomuleț de povestiri” ale lui

⁸ *Ibidem*, p. 60.

⁹ Vezi *Istoria învățământului și a gândiri pedagogice în Moldova*, Chișinău, 1991, p. 255-26; Vasile Ciocanu, *Ioan Doncev – promotor al învățământului românesc în Basarabia*, în vol. *Vasile Ciocanu, Contribuții istorico-literare*, București, 2001, p. 215-229; Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1992, p. 100-109.

Ion Creangă, găsit în casa preotului Alexandru Popovschi din Chișinău. Împrumutându-l pentru câteva zile, „l-am citit cu o plăcere pe care niciodată nu o simțisem în cetirea poveștilor rusești. Mă fărâma mai ales frumusețea limbii”¹⁰. Din lectura cărților românești, Ioan Pelivan și-a format convingerea că „limba moldovenească atât de ponegrită de rusificatori nu este mai urâtă ca cea rusească și că în limba moldovenească se pot exprima idei abstracte și înalte... Începea să se trezească în mine și sentimentul de milă pentru moldoveni, care erau tratați așa de prost de către veneticii stăpânitori, precum și de „cozile de topor”.

La alimentarea simțului național al tinerilor seminariști contribuia în mare măsură cântecele moldovenești, care niciodată nu ieșiseră din uzul Seminarului. „E drept că la sărbători și petreceri oficiale ele nu se cântau, menționează, în amintirile sale, Ioan Pelivan. Însă la petreceri și ocazii particulare, acasă la Crăciun și Paști, la zilele onomastice ale prietinelor și rudelor noastre, în timpul recreațiilor etc., cântecele noastre se executau și se gustau cu multă plăcere, cu mai mult entuziasm ca cântecele ruse. Atât melodiile, cât și conținutul lor mai mult vorbeau inimilor noastre și impresionau mai mult decât cele străine”¹¹.

O adevărată sărbătoare pentru sufletele tinerilor seminariști erau turneele la Chișinău a renumitului cor al Mitropoliei din Iași, sub conducerea lui Gavriil Musicescu, care „fărâma lumea cu concertele sale”. Galerile din teatrul „Blagorodnoe Sobranie” erau ocupate aproape numai de seminariști. „A doua zi după concert, își amintea peste ani fostul seminarist, noi... repetam, de cele mai multe ori, în „curilcă” (odaia de fumat), toate melodiile auzite în ajun, silindu-ne să imităm în extensie și cele mai mici nuanțe observate la maestrul Musicescu”.

Mari servicii aduceau cauzei românești în Basarabia, și seminariștilor în special, turneele la Chișinău a trupei românești de teatru a lui Jean Bobescu și Pechea Alexandrescu. „Nu era seminarist, mai ales din clasele superioare, care să lipsească de la Teatrul Românesc, chiar cu riscul de a fi pedepsit. Aici noi aveam fericita ocazie să ascultăm admirabile melodii românești, să vedem jucându-se minunatele dansuri naționale, străvechile costume naționale și să auzim vorbindu-se frumoasa limbă românească literară. Nu mai vorbesc de conținutul unor piese de teatru care ne făceau cunoscute viața, traiul și trecutul din țara românească, care ni se părea atât de depărtată”.

Într-o măsură destul de importantă serveau aceeași cauză și lăutarii români (mai mult țigani și evrei) îmbrăcați în costume naționale, ce

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ Ioan Pelivan, *Basarabia cea diferită de Rusia, loc. cit.*, p. 60.

aproape în permanență desfătau pe vizitatorii restaurantelor „Național”, „Șweitaraskaia”, „Londra” etc. din Chișinău.

Toate aceste manifestări culturale scoteau în evidență ființa națională a poporului din Basarabia și acest lucru nu putea să treacă pe alături de sufletele tinerilor seminariști. Discrepanța dintre ce era de fapt Basarabia și ceea ce vroiau să facă din ea autoritățile țariste producea un sentiment de dezgust în conștiința tinerilor seminariști și îi orienta spre alte țărâmurii. În acest sens, Ioan Pelivan menționa: „Piese de teatru, cântecele, dansurile, costumele... formau o bună hrană (spirituală), cimentau simțul nostru moldovenesc. Dar simțul acesta rămânea numai simț, rămânea instinct, de la el până la ceea ce se numește conștiință națională era o distanță mare. Noi, din punct de vedere național, încă orbecăiam prin întuneric. Pentru a ne dezmetici cu desăvârșire ne lipsea un important și puternic factor. Acest factor era cultura, națiunea. Or, în ciclul obiectelor ce ni se predau, precum și în cărțile ce ni se recomandau pentru citire nu intra absolut nimic ce ar fi putut deștepta sentimentul nostru național, ce ar fi putut trezi interesul pentru poporul nostru, pentru limba lui, pentru trecutul și viitorul lui”¹².

3) *O promoție de luptători pe țărâm națională*

Seminaristul Ioan Pelivan era o fire sociabilă și prietenoasă. În anii de studii, în jurul său se cristalizează un grup de colegi, care nu manifestau mare tragere de inimă pentru tagma bisericească. Inimile și sufletele tinerilor erau cucerite de cugetul liber, mintea lor iscoditoare căuta să afle răspuns la unele probleme de factură socială și națională. Grupul din jurul lui Pelivan, seminariști cu sentimente moldovenești se instruiă suplimentar din literatura clandestină. Locul de frunte în biblioteca clandestină îl ocupau scrierile cunoscuților scriitori ruși Pisarev, Dobroliubov, Cernășevski, cu ideile lor nihiliste și revoluționare, revistele „Russkoe slovo” („Cuvântul rusesc”) și „Sovremennik” („Contemporanul”), publicații la care acești scriitori au colaborat pe timpuri. O largă circulație în cercul seminariștilor aveau de asemenea operele lui Darwin, scrierile lui Rousseau și ale altor gânditori moderni. Grație influenței acestor scriitori, mulți elevi începeau să cugete liber, unii abandonau studiile teologice, deveneau chiar atei. În locul scolasticii închistate unii preferă să se împărtășească din cultura națională și știința laică. Libertatea gândirii devine valoarea supremă de manifestare a personalității unora dintre seminariști. Din categoria acestora făcea parte și Ioan Pelivan, care după terminarea studiilor teologice, a urmat învățământul laic. Visul părinților de a-l face preot s-a spulberat. Lecturile suplimentare i-au fost de mare folos și la însușirea disciplinelor de program.

¹² „Patrimoniu. Revistă de lectură istorică”, Nr. 1/1993, p. 60.

Clasa a VI-a, de absolvire a seminarului, a încheiat-o cu rezultate excelente la învățătură, fapt ce i-a dat dreptul de înscriere la universitate¹³.

Promoția anului 1898 a Seminarului Teologic a fost una deosebită, ea a dat prima generație de luptători pe țărâm național. Din cercul colegilor de seminar a lui Ioan Pelivan, care pe parcurs i-au devenit prieteni și tovarăși de luptă, numim aici pe Gheorghe Chicu și Vasile Oatul, care, ulterior, i-au fost colegi și la Universitatea din Dorpat. A întreținut relații și cu persoane ce au îmbrățișat cariera ecleziastică: Gheorghe Grosu, viitorul mitropolit Gurie¹⁴, Ioan Andronic, viitor consilier eparhial, Nicolae Murea, Andrei Murafa, talentat scriitor de până la Unire. Ulterior, toate aceste persoane au jucat un rol important în viața politică și culturală a Basarabiei.

În aprecierea rolului jucat de Seminarul Teologic în formarea intelectuală a lui Ioan Pelivan și a altor intelectuali basarabeni, subscriem la opinia exprimată de Nicolae Popovschi, un foarte bun cunoscător al istoriei Bisericii din Basarabia în secolul al XIX-lea. „Ca școală cu sistematice cursuri, cu obiecte variate de știință, cu program mai mult sau mai puțin temeinic și complet, seminarul era un izvor de cultură și, ca atare, nu putea să nu aibă o influență binefăcătoare asupra tineretului ce trecea prin el. Deșteptarea intereselor intelectuale, disciplinarea gândirii, altoirea unor vederi mai largi și mai luminate, îndeobște vorbind, ridicarea nivelului cultural, era urmarea cea mai firească și mai îmbucurătoare, la care seminarul ducea pe elevi din primul moment al funcționării lui. Însă în influența acestei școale asupra elevilor era și o altă latură. Seminarul, cu metodele de gândire școlarești sau cărturărești, pe care le cerea de la elevi, cu ideile de știință ce le sugera acestora, îi îndepărta de mediul din care ieșeau, îi înstrăina sufletește de restul populației băștinașe, pe care urma să o păstorească în viitor și care rămânea în vechea ei stare de completă întunecime a minții”¹⁵.

Nu este întâmplător faptul că în fruntea mișcării naționale și unioniste din Basarabia, din anii 1917-1918, s-au găsit mulți absolvenți ai Seminarului Teologic. În afară de cei menționați mai sus, amintim aici și pe Pantelimon Halippa¹⁶, Ion Inculeț¹⁷, Pantelimon Erhan¹⁸, Daniel Ciugureanu¹⁹, Alexandru Balta etc.

¹³ Din amintirile lui Gheorghe Chicu, Muzeul Republican al Învățăământului Public, Chișinău, manuscris, p. 493.

¹⁴ Vezi: *Schițe biografice*.

¹⁵ Nicolae Popovschi, *op. cit.*, p. 86.

¹⁶ Vezi: *Schițe biografice*.

¹⁷ Vezi: *Schițe biografice*.

¹⁸ Vezi: *Schițe biografice*.

¹⁹ Vezi: *Schițe biografice*.

CAPITOLUL III

STUDENT LA FACULTATEA DE DREPT A UNIVERSITĂȚII DIN DORPAT (1898-1903)

1) Botezul politic. Inițiator al „Pământeniei basarabene”

După terminarea Seminarului Teologic, Ioan Pelivan primește de la Zemstva gubernială o bursă anuală de 300 de ruble și se înscrie, în anul școlar 1898/1899, la Facultatea de Drept a Universității din Dorpat – Iuriev (azi Tartu) din Estonia, vechi centru universitar, cu frumoase tradiții școlare. Mediul universitar de aici era destul de eterogen, alcătuit din studenți estonieni, polonezi, germani, ucraineni etc. Tot aici își făcuse studiile renumitul basarabean Leon A. Casso, profesor universitar la Moscova și fost ministru de instrucție publică al Imperiului țarist.

Universitatea din Dorpat era unica instituție de învățământ superior din Imperiul Rus, ce înmatricula la studii și seminariști, de aceea către această instituție se vor îndrepta și alți absolvenți ai Seminarului Teologic din Chișinău. În același an, la Facultatea de Filologie a Universității din Dorpat s-a înscris și Vasile Oatul, coleg de seminar al lui Ioan Pelivan. În anii următori numărul studenților basarabeni va spori semnificativ.

Micul orășel din Estonia avea două instituții de învățământ superior – Universitatea și Institutul de Veterinărie – cu un contingent total de circa 3 000 de studenți. În fond, Dorpatul era un orășel studentesc, profesorii și studenții dădeau tonul vieții cotidiene, activitatea celorlalți locuitori reducându-se la deservirea acestora. Orașul era un loc ideal de studiu și de formare a caracterelor tinerilor.

Tinerii basarabeni, aruncați la 2 000 km de la locurile natale, nimeriseră între nemți și estonieni. În drum spre Dorpat, ei cunoscuseră și alte popoare cu obiceiuri, tradiții, culturi și stări economice neobișnuite pentru dânșii. Deși nu depășiseră hotarele imperiului, în această zonă, realitățile erau altele decât cele cunoscute lor până în momentul respectiv, în Basarabia. „Noi vedeam că nemții, estonienii și alte naționalități aveau școli în limba lor, chiar și secundare, aveau gazete, cărți, teatre. La Universitate mulți profesori țineau lecții în limba germană, precum și la Politehnica din

Riga. Vedeam că limbile locale ale națiunilor mai avansate erau utilizate și în grai și în scris, paralel cu limba de stat, rusă. Această deosebire între starea de lucruri din Basarabia față de alte părți bătea la ochi și ne pune pe gânduri, formând în noi un spirit de protest și totodată cimentând legătura cu Basarabia îndepărtată și nedreptățită. Acolo în depărtare, nouă ne părea mai dulce tot ce se petrecea acasă, mai dulce era limba, mai dulci erau cântecele, dansurile, obiceiurile și chiar mămăliga, de care eram lipsiți cu desăvârșire”¹.

Colegii lor de universitate – studenții poloni, ucraineni, letoni, estonieni, gruzini, armeni etc, cu care erau în raporturi de prietenie – aveau aproape fiecare, în locuințele lor, portretele poezilor, scriitorilor, savanților și luptătorilor pentru cauza lor națională: la studenții ucraineni vedeau pe perete, deasupra meselor de lucru, fotografiile lui Cotlearevski și Taras Șevcenکو; la studenții poloni, care erau cei mai înverșunați naționaliști și cei mai neîmpăcați dușmani ai regimului țarist absolutist, în afară de literatura polonă, camerele erau împodobite cu portretele lui Copernic, Costiușco, Adam Mickiewicz, Henry Sienkiewicz, Eliza Orzesko etc.; la colegii gruzini (georgieni), aproape la toți, se găsea portretul poetului lor național Ciavciavadze.

Aceste realități îi făcu pe tinerii basarabeni „să se simtă la început străini și izolați”, mărturisea Gheorghe Chicu, student la Universitatea din Dorpat. Același lucru îl recunoștea și Ioan Pelivan: „Noi, studenții moldoveni basarabeni, ne simțeam umiliți față de acești colegi, pentru că nu știam nimic, sau aproape nimic, din trecutul moldovenesc al Basarabiei și nu cunoșteam pe nici un poet sau scriitor basarabean moldovean”. Tinerii basarabeni au înțeles că de vină pentru o atare stare de lucruri este școala secundară rusă (Seminarul Teologic), care avusese grija nu numai să nu le dea cunoștințe despre aceste lucruri, dar să le inspire și dispreț pentru tot ce e românesc. „Trecutul moldovenesc al Basarabiei era pentru noi *terra incognita*”², constata Ioan Pelivan.

Noile realități i-au mobilizat și motivat la acțiuni pe studenții basarabeni. Departe de patrie, în toamna anului 1899, Ioan Pelivan, împreună cu frații Vasile și Alexandru Oatul, Gheorghe Chicu, Vasile Mahu, Teodor Loghin, Constantin Goian, Nicolae Siminel, Alexandru Poleanschi, Alexandru Grișcov și alții, – toți absolvenți ai Seminarului Teologic, începând cu

¹ Gheorghe Chicu, *Pământenia basarabeană din Dorpat*, în „Viața Basarabiei”, 1936, nr. 7-8, p. 112-114; *Începuturile mișcării naționale în Basarabia*, în „Cugetul. Revistă de istorie și cultură”, 2003, nr. 1 (17), p. 44.

² Ioan Pelivan, *Nicolae Ștefan Casso, în Fapte trecute și basarabeni uitați*, Chișinău, 1992, p. 246.

promoția 1898, – pun bazele „Pământeniei basarabene”, prima organizație studențească moldovenească din Rusia cu caracter politic și național³. „Pământenia”⁴ era o organizație revoluționară secretă, membrii ei se ocupau cu propagarea ideilor revoluționare în mediul studențesc, organizau greve, tipăreau și difuzau broșuri, manifeste și proclamații, altă literatură ilegală. Printre titlurile de broșuri tipărite și difuzate, Gheorghe Chicu, președinte al organizației, menționează „Manifestul Partidului Comunist” de K. Marx și F. Engels, „În ce constă credința mea” de Lev Tolstoi și altele. Evident, literatura era tipărită în limba rusă și era difuzată în mediul studențesc din întreaga Rusie. Organizația activa în bază de statut și avea următoarele scopuri: 1. propaganda politică în vederea distrugerii regimului țarist și a introducerii unui nou regim, pe baze politice și sociale schimbate; 2. propaganda națională pentru redeșteptarea conștiinței naționale a poporului moldovenesc din Basarabia; 3. solidaritatea morală a membrilor ei; 4. ajutorul mutual moral și material. În lipsa unor materiale documentare despre Pământenia basarabeană, de un real folos sunt scrierile memorialistice ale unor membri ai acestei organizații, care ne oferă un bogat material istoric asupra evenimentelor⁵. În plan național, ca forme de propagandă erau practicate conferințele tematice cu subiecte din istoria și literatura română, seratele muzicale cu dansuri și cântece naționale, citirea de cărți, broșuri, reviste și ziare.

Aproape toți membrii organizației proveneau din familii de preoți, dascăli, cântăreți de biserică, adică din pătura cultă a societății basarabene. Ei au repudiat disciplina cazonă și instruirea în stil „tocilăresc” din școlile teologice, au renunțat la cariera preoțească și au dat preferință spiritului de libertate, îmbrățișând domenii laice și consacrându-se emancipării politice și naționale a poporului. „În primul an, activitatea Pământeniei se limita

³ Vezi: Iurie Colesnic, *Un dosar uitat al istoriei. Pământenia basarabeană de la Dorpat – prima organizație națională*, Chișinău, 2008, p. 128.

⁴ Termenul „Pământenie” își are originea în cuvântul rusesc „Zemleacestvo”, care înseamnă „asociație, organizație ai cărei membri sunt originari din același ținut, din aceeași țară”. Aceste prime organizații cultural-politice au fost organizate de către studenții basarabeni și la universitățile din Petersburg, Dorpat, Kiev, Moscova, Odessa, Harkov, Varșovia ș.a.

⁵ Vezi: Alexandru I. Oatul, *Amintiri despre Pământenia basarabeană din Dorpat 1899-1902*, în „Viața Basarabiei”, februarie 1943, p. 29-34; Pan Halippa, *Amintiri de la Dorpat*, în „Viața Basarabiei”, februarie 1943, p. 35. Ambele materiale au fost reluate în „Cugetul. Revistă de istorie și cultură”, 2005, nr. 2 (26), p. 3-6; Gheorghe Chicu, *Pământenia basarabeană din Dorpat (1900-1902)*, în „Viața Basarabiei”, 1936, nr. 7-8, p. 109-127; Ștefan Usinevici, *Nostalgii basarabene. Mărturii autobiografice*, Cluj, 1996; Ion Pelivan, în „Viața Basarabiei”, nr. 7-8/1936, p. 92-94.

mai mult la întruniri tovarășești cu referate, cu amintiri din trecut, amintiri de la școala secundară, de acasă, din viața personală și a poporului”⁶. Însă, treptat, în sânul Pământeniei se profilează două curente politice distincte: unul național revoluționar și altul social revoluționar. Mai puternic era curentul național, în fruntea căruia se găsea Ioan Pelivan. Adepții săi pledau nu doar pentru introducerea limbii materne în școală, biserică, administrație și justiție, ci și pentru autonomia administrativă a Basarabiei, ceea ce pe timpurile acelea constituia pentru stăpânirea rusească o mare crimă. Cel de-al doilea curent urmărea înlăturarea regimului țarist și întronarea socialismului democratic.

În condițiile în care Imperiul Rus promova în Basarabia și în celelalte regiuni naționale de la periferie o politică restrictivă, iar identitatea și cartea românească erau percepute drept „pericole separatiste”, grație acțiunilor inițiate de grupul național revoluționar de la Dorpat începe un proces dificil de „deșteptare” și dezvoltare a identității românești, a presei și a mișcării naționale din Basarabia, de intensificare a relațiilor național-culturale și umane dintre Basarabia și Regatul României.

Lipsa de literatură cu conținut național i-a determinat să se adreseze cunoscuților lor de peste Prut, să caute relații și să solicite ajutoare. Așa cum relevă corespondența dintre Ioan Pelivan și membrii pământeniei, cât și scrisorile adunate în decursul vremii de Pelivan din diverse arhive personale⁷, exista o dorință acută a basarabenilor de a procura și a citi cărți și ziare, de a se familiariza cu cultura română.

La Dorpart, Ioan Pelivan a exercitat o intensă activitate instructiv-educativă printre studenți în spiritul tradițiilor de luptă ale înaintașilor. „Pământenia basarabească” își coordonează munca în direcția educației naționale și social-culturale. Scopul ei era dezvoltarea conștiinței naționale, a interesului pentru istoria, cultura și literatura românească. Membrii societății întemeiază în incinta Universității o bibliotecă clandestină tot mai bogată de carte românească.

În 1901, începe corespondența studenților basarabeni de la Dorpat cu emigranții basarabeni din România, precum Zamfir C. Arbore, dr. Petru

⁶ *Începuturile mișcării naționale în Basarabia*, în „Cugetul. Revistă de istorie și cultură”, nr. 1 (17), 2003, p. 44.

⁷ Aceste scrisori au văzut de curând lumina tiparului într-o ediție specială îngrijită de istoricul Gheorghe Negru, în vol. Ioan Pelivan, *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, în „Destin Românesc”, Revistă de istorie și cultură, An IV(XV) Nr. 5-6 (63-64), Institutul Cultural Român, Chișinău, 2009.

Cazacu, dr. Guțu, Gheorghe Madan și alții. În biblioteca clandestină a Pământeniei se găsea nu numai literatură revoluționară rusă, ci și cărți în limba română, lucru ce sfida canoanele politice din Rusia. Pământenia primea aproape cu regularitate ziarele editate la București: „Apărarea Națională”, „Adevărul”, „Universul”; revistele „Albina românească”, „Sămănătorul”, precum și multe cărți de literatură și istorie română. În materie de istorie națională, membrii Pământeniei se documentau din lucrările lui Grigore Tocilescu, Alexandru D. Xenopol, Nicolae Iorga, Pompei Batiușcov, Alexei Nakko. Literatura română în biblioteca Pământeniei era reprezentată de operele lui Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Alexandru Vlahuță, George Coșbuc, Ion Creangă etc. Legătura cu „sponsorii” de cărți, reviste și alte materiale instructive era asigurată, prin corespondență și alte metode de Ioan Pelivan, Gheorghe Chicu, Vasile Oatul și Teodor Loghin. Cărțile erau procurate de la librăriile „Alcalay” și „Șaraga”, fiind trimise la Dorpat prin poștă, evitând cenzura.

Viața românească a Pământeniei basarabene se manifesta prin conferințe cu subiecte din istoria și literatura română, prin serate literare și muzicale românești, prin dansuri și cântece naționale. Într-o scrisoare din 2 octombrie 1901, conducătorul Pământeniei Ioan Pelivan îl informa pe scriitorul și folcloristul Gheorghe Madan, artist basarabean angajat la Teatrul Național din București, despre faptul că în curând la Dorpat, „are să se țină un concert studentesc «internațional», la care deosebite numere or să cânte maloroșii, velicoroșii, polonii și alte nații din Rusia. De-a(i) noștri, moldoveni, sunt vreo 15-20 de studenți. Ne e rușine să nu participăm și noi. Dar, afară de Muzicescu – „12 melodii naționale” – nu avem nimic. Am vroi să nu dăm cu obrazul în glod. De aceea, știind că D-ta ești foarte bine cunoscut cu melodiile românești naționale, și cu muzica în general, ne-am hotărât să te rugăm, dacă a fi cu puțință, să ne trimiți vreo câteva din cele mai frumoase melodii pentru cor”⁸.

Într-o scrisoare ulterioară, Ioan Pelivan mulțumea lui Gheorghe Madan pentru cântecele naționale trimise, menționând că „ele nouă foarte ne plac”, rugându-l, totodată, să le facă rost „și de Imnul Moldovei. În trimisele note se află numai sfârșitul acestui imn. Cu mare plăcere l-am cânta în costume naționale, dar nu le avem”. Studentul Ioan Pelivan solicita de la București și „vreo câteva cărți literare și istorice; să dezvolte la băieții noștri conștiința națională și totodată și gustul, ba chiar și interesul de a citi cărți românești. Toți pământenii noștri basarabeni foarte se interesează

⁸ Ioan Pelivan, *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, Ediție specială îngrijită de Gheorghe Negru, în „Destin Românesc”, Revistă de istorie și cultură, An IV(XV) Nr. 5-6 (63-64), Institutul Cultural Român, Chișinău, 2009, p. 13.

de starea și construcția juridică și materială și în genere culturală a României”⁹. Pământenia basarabească întreținea relații cu organizațiile studențești revoluționare din Rusia, participa la manifestări publice, avea reprezentantul său în Consiliul Suprem al organizațiilor studențești revoluționare din Rusia (reprezentanți oficiali al organizației basarabene, în diferite perioade, au fost Ioan Pelivan, Gheorghe Chicu, Vasile Oatul), colabora cu organizațiile naționale ale polonezilor, letonilor, estonienilor, germanilor și ucrainenilor.

Arealul de desfășurare a activităților pământeniei depășea orașul Dorpat. Membrii organizației au contribuit în cel mai înalt grad la redeșteptarea națională a păturii intelectuale moldovenești din Basarabia (preoți, studenți, învățători etc.), care până atunci „se afla într-o stare de toropeală și amorteală specific rusească”¹⁰. În planurile lui Ioan Pelivan și ale lui Vasile Oatul era aducerea la Chișinău a unei tipografii și editarea ziarului românesc „Lumina”, care era chemat să dezmoștească conștiința adormită a conaționalilor lor. Prin legăturile stabilite cu emigranții basarabeni din România, activitatea pământeniei se extindea peste limitele geografice și politice ale Imperiului Rus, înscriindu-se astfel într-un spațiu național românesc. În orașul estonian se constituise, astfel, o adevărată „Generație Dorpat” a studenților basarabeni care vor juca un rol major în rezistența antiimperială și mișcarea de resurrecție națională din Basarabia.

2) Arestarea membrilor Pământeniei

Activitatea națională cu un pronunțat caracter politic a tinerilor pămâneni basarabeni n-a putut scăpa vigilenței autorităților rusești, care urmăreau sistematic manifestările acestora, iar în final au întreprins măsuri severe de reprimare a inițiatorilor lor. După o „monitorizare” îndelungată din partea agenților ohranei țariste, precum și în urma unei trădări din partea unui membru al organizației centrale „Soiuznâi Sovet”, în seara zilei de 24 februarie 1902, membrii Pământeniei basarabene, cu o singură excepție, au fost arestați de către jandarmeria din Dorpat. La domiciliul acestora au fost efectuate percheziții. Menționăm și faptul că, în vara aceluiași an, au fost arestați, la ei acasă, în Basarabia, și trimiși la Dorpat, pentru cercetare, Alexandru Groapă și Ștefan Usinevici, ambii – studenți la Facultatea de Medicină a Universității din București, fiind învinuiți de a fi făcut parte, în mod indirect, din pământenia basarabească și de a-i fi furnizat „literatură nelegală”. Învinuirile nu erau gratuite. În mărturiile sale autobiografice,

⁹ *Ibidem*, p. 14-15.

¹⁰ Ioan Pelivan, *Basarabia cea diferită de Rusia*, loc. cit., p. 20.

Ștefan Usinevici recunoaște relațiile cu camarazii din Dorpat cărora le „trimiteam cărți românești, caricaturi de-ale țarului și ale altor persoane de vază, din presa străină (interzisă în Rusia), le dădeam informațiile ce ni le cereau etc.”¹¹ Cel mai mare interes pentru jandarmi au prezentat cărțile românești din biblioteca Pământeniei, care au fost trimise poliției din Chișinău „spre examinare și raportare”.

Membrilor Pământeniei basarabene li s-au adus următoarele acuzații: 1. organizarea unei societăți ilegale și revoluționare; 2. propaganda politică cu scop de a distruge regimul legal și 3. separatismul moldovenesc¹². Separatism moldovenesc însemna separarea Basarabiei de la Rusia și reunirea ei cu România.

Arestații politici (14 la număr, cea ce constituia circa jumătate din totalul organizației) au stat închiși câte 5-6-7 luni: unii în pușcăria din localitate, ce era vizavi de universitate, (de fapt, vechea clădire a universității, fusese transformată în închisoare), alții la închisoarea din Wenden (Lituania). Mai mult ca toți a stat în pușcăria din Dorpat Ioan Pelivan, sufletul organizației naționale, invinuit de separatism și instigare la revoltă: circa 10 luni și jumătate, fiind eliberat abia la jumătatea lunii ianuarie 1903. În ziua când se împlinea o lună de la arest, Ioan Pelivan trimitea „corespondentului” său de la București un răvaș din care spicuim: „Îți scriu dintr-un așezământ suprem educativ rusec... Nici o universitate nu poate să deie atâta educație, cât dau pușcăriile rusești... Îs pline tiumele (închisorile) de studenți și cursiste. În numărul lor am avut onoarea și eu a nimeri. Numai foarte mi-i ciudă, că mai degeaba m-au închis. Ce-am petrecut într-această lună nu pot să-ți descriu. Dar gândesc că partea politică încă-i înainte”¹³.

Ancheta penală a durat mult timp și a fost făcută de jandarmerie. S-a căutat să li se aplice articolul 250 din codul penal – delict împotriva statului. Curtea de Apel din Petrograd nu a găsit, însă, suficiente dovezi pentru darea lor în judecată și dosarele au fost închise. Dar jandarmeria a urmat calea administrativă, astfel încât departamentul poliției a condamnat la deportare pe trei studenți: Vasile Oatul e trimis la Penega, Ioan Pelivan – la Arhanghelsk și Viatka, iar Alexandru Grișcov – la Onega. Ceilalți studenți basarabeni, adică Al. Oatul, Gh. Chicu, Th. Loghin, V. Mahu, C. Goian, Al. Poleanschi, Al. Cemerinov, N. Siminel și Hinculov au fost lăsați

¹¹ Ștefan Usinevici, *Nostalgii basarabene*, p. 31.

¹² Alexandru I. Oatul, *Amintiri despre Pământenia basarabeană din Dorpat 1899-1902*, în „Cugetul. Revistă de istorie și cultură”, 2005, nr. 2 (26), p. 5; *Începuturile mișcării naționale în Basarabia* în „Cugetul. Revistă de istorie și cultură”, 2003, nr. 1 (17), p. 45.

¹³ Ioan Pelivan, *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, loc. cit., p. 17.

sub supravegherea poliției. Din ianuarie și până în decembrie 1903, Ioan Pelivan s-a aflat sub supravegherea poliției, dar în condiții de libertate, ceea ce, așa cum vom vedea mai jos, i-a permis să-și dea licența. Același situație a avut-o Vasile Oatul.

Membrii Pământeniei, după ieșirea lor din închisoare, nu s-au dezis de organizația lor, de idealurile naționale și au continuat să activeze. În 1904, când la Dorpat a descins fostul seminarist Pan Halippa, el i-a mai găsit aici pe V. Oatul și A. Grișcov, care rămăseseră un an în plus după amnistierea celorlalți.

3) Importanța Pământeniei basarabene pentru mișcarea națională

Despre însemnătatea Pământeniei basarabene din Dorpat găsim următoarea apreciere în discursul lui Ioan Pelivan rostit, la sărbătorirea sa din 1 iunie 1936, cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani și a 35 de ani de activitate național-patriotică: „La Universitatea din Dorpat, care a fost adevărata noastră Alma Mater, noi am început să studiem, în mod conștient trecutul nostru românesc, la început după lucrările istoricilor ruși: Palauzov, Batiuşkov, Nakko, Stadniţki și alții, iar limba și gramatica română, după Iacob Hinculov și Ion Doncev, pentru ca mai târziu să profităm de manualele de istorie și literatură română ce ni se trimiteau de la Iași și București de către emigranții basarabeni: Z. Arbore, Gh. Madan, Dr. Guțu de la Podul Iloaiei și alții... Acolo ne-am format noi concepțiile noastre politice și sociale. Acolo – în mediul studenților eterogeni, în auzul imnurilor lor naționale și cântecelor lor patriotice, sub influența literaturii lor național-revoluționare, plină de lupte tragice, dar eroice, pentru dezrobire – ni s-a trezit definitiv conștiința noastră națională de moldoveni și de români. În sfârșit, în temnițele Dorpatului și Wendenului, precum ulterior în surghiunul din tundrele guvernământului Arhanghelsk, ni s-a oțelit voința de a lupta pentru derâmarea «pușcăriilor popoarelor» (T. Șevenco) și pentru ridicarea națională culturală și economică a Basarabiei”¹⁴.

Prin cultivarea interesului pentru limba, literatura, istoria și cultura română, la care Pământeniiile basarabene au avut un rol remarcabil, s-a dezvoltat curentul național românesc în provincia dintre Prut și Nistru, care a avut un caracter preponderent cultural, preluând ideile și temele de bază ale

¹⁴ „Viața Basarabiei”, nr. 7-8/1936, p. 92-94; Ion Șpac, *Viața Basarabiei. 1932–1944. Cercetări bibliografice și informative*, Academia de Științe a Republicii Moldova, Biblioteca Științifică Centrală, Biblioteca Municipală „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Editura „Pontos”, Chișinău, 2002, p. 315.

naționalismului cultural constituit în țările române în secolele XVIII-XIX, naționalism circumscris, la rândul lui, modelului sud-est european în general. Naționalismul cultural al „generației Dorpat”, spre deosebire de cel al „grupării boierești” din a doua jumătate a secolului XIX, a avut un impact social mult mai puternic, fiind marcat pregnant de militantism, consistența programului social, vizând îndeosebi exproprierea marilor latifundiari și împrăștierea țăranilor. Aceasta a conferit dimensiunea „revoluționară” a activității celor mai mulți dintre studenții și militanții naționali, implicați de la bun început în lupta antițaristă a diferitelor curente ideologice și politice de orientare socialistă din cadrul Imperiului Rus de la sfârșitul secolului XIX-începutul secolului XX. „Naționalismul revoluționar” a crescut prin „apropierea de popor”, strânsele legături cu profesorii și preoții de la sate, organizarea diverselor manifestații culturale, îmbinarea temelor naționale și sociale în activitatea de propagandă politică. Acest tip de naționalism se va manifesta plenar în 1905 și va da roadele cunoscute în anii 1917-1918¹⁵.

Cercetările recent efectuate ne-au convins că, identitatea românească în Basarabia a fost un act voluntar al moldovenilor din Basarabia, care s-a dezvoltat o dată cu răspândirea în această provincie a științei de carte și a creșterii numărului persoanelor cu studii superioare care, la un moment dat, prin intermediul literaturii românești și a literaturii revoluționare antițariste, care tratau în mod critic politica și teoriile imperiale rusești, au ajuns să descopere identitatea originii etnice și lingvistice a moldovenilor cu cea a românilor din alte zone¹⁶.

4) *După universitate, în exil la Arhanghelsk*

Având în vedere că în timpul percheziției și anchetei, poliția nu a strâns materiale și dovezi ce ar fi putut proba desfășurarea unor activități subversive, după scoaterea temporară de sub supraveghere, lui Ioan Pelivan i s-a permis susținerea examenelor de licență. După ce își ia diploma, în vara anului 1903, revine la Chișinău, și încearcă să obțină postul de stagiar la tribunalul local. Dar adresându-se Departamentului de poliție din Petersburg, pentru a obține un certificat de bună purtare politică ce i se cerea, la începutul lui octombrie 1903, a fost din nou arestat, cu ordin de a fi exilat pentru trei ani în gubernia Arhanghelsk.

După arest, o scurtă perioadă, a fost deținut în pușcăria din Chișinău. Acest episod din viața lui Ioan Pelivan este relatat de mama sa într-o confesiune făcută ginerelui ei, Mihail Coteanu: „După ce a mântuit

¹⁵ Cuvânt înainte la vol. Ioan Pelivan, *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, loc. cit., p. 6-7.

¹⁶ *Ibidem*, p. 7.

Seminarul, s-a dus la Dorpat, în fundul Rusiei, ca să învețe la Universitate și să se facă judecător. Acolo ce a făcut n-am știut, dar a fost prins și osândit la temniță. A fost adus și la închisoarea din Chișinău. Zilnic, mă duceam la Chișinău, și când căruțele erau prinse la lucru, mă duceam pe jos aproape 30 de verste. Acolo nu mă primeau și de văzut nu-l vedeam, și plângeam de mi se rupea inima pe sub zidurile ostruvului (închisorii – *n.n.*). Printr-un neam al meu din Chișinău am dat un covor portarului ca să-l aducă pe Ionică. Și l-au adus. Când l-am văzut slab și galben ca ceara și cu îmbrăcămintea aceea, mi s-a făcut negru în fața ochilor, am căzut grămadă jos și nu știu cine m-a scos afară la aer de mi-am venit în fire... Cu toate că după întâmplarea aceea am mai venit la Chișinău și am mai adus covoare, pânză și altele... pe Ionică nu mi l-a mai arătat. Spuneau că l-au trimis cu etapa mai departe, dar eu nu credeam, până ce m-a încredințat ruda de la Chișinău că într-adevăr Ionică e deportat tocmai la Marea Înghețată, la miază-noapte a Rusiei. Să înnebunesc, nu alta. Am căzut la pat. Visam numai închisori rusești și cârduri de oameni nenorociți bătuți, fără milă, cu cnutul rusc. Nu dormeam, nu mâncam, credeam că am să mă prăpădesc și mai mult pe Ionică n-am să-l mai văd”¹⁷.

Când și-a mai revenit cu sănătatea, mama lui Pelivan „și-a adus aminte că băieții și fetele, dar mai ales Ionică deseori îi citeau despre închisorile rusești și despre chinurile surghiuniților în Siberia. A rugat-o pe Tincuța, fiica mezină, să-i cumpere cărți cu priveliști de închisori rusești, iar o carte primită de Ionică de peste Prut, în care erau zugrăvite grozăviile zbirilor, ce schingiuiu oamenii cu cnutul, o ținea sub căpătâi. Cu ea se culca, cu ea se scula. Carnea pe mine se încrâncena, când mă gândeam că poate și pe Ionică, al meu, așa îl chinuiau... Acum eu aflasem pricina pentru care Ionică era închis. *Ținea cu poporul nostru moldovenesc obijduit, pe care voia să-l ridice și să-l vadă în rând cu celelalte neamuri.*”¹⁸

Mama lui Ioan Pelivan era o meșterită iscusită în ale țesutului. În casa ei avea o adevărată colecție de covoare, toate lucrate de mână, covoare de toate mărimile și de toate culorile, unul mai frumos decât altul, toate curate și foarte bine păstrate. În întreaga-i colecție un covor era cu totul aparte, avea un ornament original. Era pânza pe care a țesut-o cu gândul la feciorul ei Ionică, exilat „în fundul” Rusiei. Pe câmpul negru al acestui covor și-a vărsat toate lacrimile și și-a așternut toată durerea din suflet. Compoziția ornamentală a covorului astfel o explica ginerelui ei: „Cetățile acestea cu turnuri înalte și ferești mici am vrut să închipuiască închisorile

¹⁷ Mihail Coteanu, *Eugenia Pelivan. 1846-1910*, în „Viața Basarabiei”, nr. 10-11/1942, p. 64.

¹⁸ *Ibidem*, p. 64-65.

prin care a fost chinuit copilul meu. În jurul lor, în loc de împrejmuire am pus cnutul acesta cu care rușii căznesc chiar pe cei nevinovați și năpăstuiți. Pe marginea covorului am pus pervazul acesta alcătuit nu din flori, așa cum le-a lăsat bunul Dumnezeu și cu care împodobeam toate covoarele noastre basarabene, ci din flori în chip de spini și de cnut. Chiar și copacii din grădină, tot sub formă de cnut i-am făcut, atât de mult m-a cutremurat pe mine această unealtă grozavă de chinuire”¹⁹.

Printre intelectualii moldoveni, Ioan Pelivan se bucura de un respect deosebit, aspect relevat și de Pantelimon Halippa, care povestește că, „în anul 1903, când a fost arestat, la Chișinău, și trebuia să se pregătească pentru drumul lung, în exil, la Arhanghelsk, și n-avea haine potrivite climatului de acolo, la o simplă scrisoare trimisă de I. Pelivan din închisoare preotului Nicolae Murea, acesta i-a adunat suma de 400 ruble. Și, astfel, luptătorul pentru cauza națională moldovenească a putut să-și facă echipamentul necesar”²⁰.

Spre nordul Rusiei, a fost trimis pe etapă, împreună cu alți condamnați politici. În drum, rând pe rând, a stat în închisorile centrale din Kiev, Moscova, Iaroslav și Vologda, ajungând la Arhanghelsk pe la jumătatea lunii decembrie 1903, unde este încarcerat, iar peste o săptămână este trimis la punctul cel mai nordic al guberniei, în orașul Mezeni, populat de zăreni și samoiezi. Mai târziu, lui Ioan Pelivan i s-a îngăduit să rămână la Arhanghelsk, sub o supraveghere polițienească foarte severă²¹. A stat acolo până în luna mai 1904. A păstrat relațiile cu vechii săi prieteni – Gheorghe Madan, Nicolae Murea, Ștefan Usinevici și alții. Din corespondența întreținută cu aceștea aflăm despre ororile exilului. Într-o scrisoare, din 20 decembrie 1903, descria epopeea din timpul „voiajului” său de la Chișinău spre Arhanghelsk, realitățile de la fața locului: „Salutare, frate, de la nordul Rusiei!!... Mai bine de o lună am petrecut sub sabia goală. M-am pornit din Chișinău, în temnița căruia m-au ținut 3 săptămâni, la 3 noiembrie, iar am sosit la starea (fața) locului la 5 decembrie.

Pe drum am „hodinit” la Kiu o zi și o noapte, la Moscova 14 zile, la Iaroslavli o zi-noptime, la Volgda o săptămână și aici în temniță 9 zile...

În timpul voiajului am văzut multe, despre cari stiam numai din cărți, ba despre altele chiar nici idee n-aveam.

¹⁹ *Ibidem*, p. 65. La *Anexe documentare*, vezi fotografia: Covor basarabean, compoziție originală, țesut prin 1903-1904, de Eugenia Gheorghe Pelivan, în amintirea întemnițării fiului său Ioan Gh. Pelivan în închisorile rusești.

²⁰ „Viața Basarabiei”, nr. 7-8/1936, p. 12.

²¹ Pan. Halippa, *Ion Pelivan – Viața și activitatea*, în *Fapte trecute și basarabeni uitați*, p. 238

Am văzut fel de fel de oameni, unii din cari ar face cinste orișicăreia țări civilizate, iar alții sunt rapăn pe corpul societății.

Și la noi, acești oameni sunt întorlocați, ca să petreacă tot o soartă și tot un amar...

Ceea ce m-a supărat mai tare în calea etapului (convoiului), apoi – păduchii, cu cari vagoanele pentru arestați sunt ticsite, și putoarea, pentru că aceste vagoane îs fără ventilator, iar ușile nu era voie a le deschide.

Noaptea fără somn, în păduchi și putoare, niciodată n-am să le uit. În vagoanele menite pentru 25-28 de oameni ticseau câte 50 de inși!!”²².

Condițiile de trai din nordul Rusiei erau insuportabile, iarna frigurile ajungând până la minus 40 de grade, vara bălțile puturoase cu miliarde de țânțari și alte insecte le făcea viața celor exilați și mai grea. Poșta în aceste locuri se aducea o dată-n lună, iar uneori o dată în două luni. Comparând nivelul de trai de acasă cu cel din exil, Ioan Pelivan constata că „viața (de aici – *n.a.*) pre puțin de a fi mai ieftină decât în Chișinău. Aborigenii de (pe) loc se hrănesc cu un fel de pește foarte puturos, care se numește „tresca”. Noi „veneticii” nici a vede nu-l putem fără greață”²³. Ajuns la „destinație” în miezul iernii, i s-au acutizat durerile reumatice: „Așa mă junghie prin genunchi, că mai mult de un ceas nu pot sta în picioare”, se confesa prietenului de la Chișinău. Durerile acestea le simțea un tânăr de doar 27 de ani!

Tot din corespondența pe care o purta cu prietenii săi aflăm și despre contingentul de exilați. „De tot politicieni (deținuți politici) în Arganghelskaia gubernia sunt peste 350, iar în capitala guberniei – peste 60. Între ei sunt studenți, învățători, cursiste, funcționari, statisticieni, avocați, doctori, un profesor de la Universitatea SPBurgului... Din moldoveni aici (în gubernie) sunt 1) Grișcov, student din Dorpat (Onega); 2) Oatul Vasile, așijderea (Pinega); 3) Iurescu, lucrător din Kiu...”²⁴.

5) *La Viatka și Kazan*

De la Arhanghelsk, Ioan Pelivan, în baza unui ordin al Ministerului de Război, a fost înregimentat în batalionul 231 „Cotelnici”, din orașul Viatka, ca simplu soldat. Această măsură a fost aplicată aproape tuturor elementelor considerate „turbulente și periculoase” pentru liniștea politică a Imperiului țarist. Se urmărea trimiterea lor pe frontul ruso-japonez, pentru

²² Ioan Pelivan, *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, loc. cit., p. 24, 27.

²³ *Ibidem*, p. 25.

²⁴ *Ibidem*.

ca, în felul acesta, „căzând” în luptă „pentru patrie și țară”, poliția imperială să se poată dispensa de prezența lor indezirabilă. Ioan Pelivan a avut, însă, șansa să rămână la Viatka, grație unor împrejurări incidentale, reușind să facă aici chiar și un scurt stagiul la tribunal. În primăvara anului 1905, fiind eliberat din armată, din cauza unei boli la ochi, este transferat, ca ajutor de grefier, la tribunalul din Kazan.

După dezastrul războiului ruso-japonez (1904-1905), în ianuarie 1905 izbucnește revoluția rusă, ea se extinde și se aprofundează prin revoltele marinarilor din flota imperială țaristă din Marea Baltică și Marea Neagră, precum și prin declanșarea grevei generale, care a cuprins mai întâi centrele industriale ale Imperiului Rus, extinzându-se apoi asupra căilor ferate, universităților etc. Astfel de mișcări s-au desfășurat la Petrograd, Odesa, Kronstadt, etc.

Intellectualitatea rusă discuta aprins evenimentele ce se produceau în Rusia și căuta să întrevadă viitorul poporului rus, precum și a popoarelor cuprinse în hotarele imperiului. Gândurile care-l frământau pe Ioan Pelivan în aceste timpuri, tulburi de astfel, transpar dintr-o scrisoare (din 29 iunie 1905) adresată prietenului său Nicolae Murea din Chișinău. „Mult m-au oprit pe mine gândurile D-tale despre punerea (situația) lucrurilor în Rusia în momentul de față.

Eu cred că dacă ai mai citi, afară de „Bessarabeț” sau „Drug”, încă vr-o gazetă, cu altă îndrumare, precum e „Sîn Otecestva”, „Nașa Jizni”, „Rusi”, „Vecerniaia Pocita”, „Slovo”, „Iujnîie Zapiski” etc., apoi mai bine ți-ai lămuri treaba”.

Prietenul de la Kazan, prin prisma propriei experiențe și a lecturilor făcute, prezenta astfel situația politică din Rusia: „Mai întâi, știința „dreptului de stat” (constituțional) – vezi Esmen, Korkunov, Gradovski, Pîpin, Sveșnikov, Filippov și a., – a dovedit în mod nedesmințit, că structura de stat cea mai bună și justă este aceea, în care legile se scriu și treburile se fac nu după voia unui singur om sau a câtorva oameni, ci a majorității întregii populații.

Acest lucru demult a devenit axiomă. Istoria a dovedit că în țările autocratice (de pildă, în statele europene până la constituționalism) nu poate fi nici libertate de cuvânt, nici de confesiune, nici de grevă, nici de asociații, nici de adunări etc., etc.

Aceste bunuri sunt cucerite numai cu doborârea absolutismului (în Occident). Regimul Turciei, Persiei și altor state asiatice nu admite nici un fel de libertate.

De aceea aceste state și sunt osândite să dispară, căci viața și spiritul poporului se stâng prin acest regim.

Ergo, pentru înflorirea (progresarea) popoarelor, toate aceste libertăți sunt necesare.

Istoria popoarelor este, între altele, istoria eliberărilor de sub jugul sau tutela țărilor lor.

Rusia nu poate să fie excepție din legile sociale generale.” În acest caz, Ioan Pelivan menționează exemplul Japoniei, „care s-a întărit și a înflorit numai cu apariția la ea a reprezentanței naționale”.

Concluzia lui Pelivan este următoarea: „absolutismul este cel mai rău dușman al libertății popoarelor. De aceea contra lui trebuie de luptat prin toate mijloacele, căci nu se poate tolera ca interesele poporului să fie stingherite de interesele unui grupuleț de birocrați, ca voința unui om... să domine asupra voinței majorității poporului, care în acest caz devine rob în adevăratul sens al cuvântului”²⁵.

În condițiile Rusiei cuprinse de mișcări revoluționare, Ioan Pelivan pledează pentru reprezentanța națională, dar, totodată, menționează că ea poate fi de mai multe feluri, de aceea acest bun social trebuie folosit „cu multă precauție”. În acest sens, menționează proiectul de „Dumă de stat” cu vot consultativ, propus de Bulîghin. „Ce folos din el?”, se întreabă autorul. „Ce rost poate avea o asemenea Adunare cu caracter consultativ? Se poate întâmpla că din 100 de sfaturi numai unul va fi considerat că merită atenție și realizare, iar cele 99?”²⁶. Bun cunoscător al realităților politice din lume, observă că „astăzi în toate statele din Occident, America și România, alegerile pentru parlamente sunt întemeiate pe principii de nedreptate și inegalitate”. De aceea, alegerile drepte pot avea loc numai atunci, când la baza lor nu va fi censul material, *ci votul universal, egal și secret*”. Numai în aceste condiții voința parlamentului va corespunde voinței populației. Ioan Pelivan exprima convingerea că doar prin acest mecanism democratic pot fi rezolvate atât problemele sociale, cât și cele naționale.

În aceeași scrisoare, Ioan Pelivan face o radiografiere a situației politice din Rusia. „De 200 de ani, de la Petru cel Mare, ba chiar și mai înainte, norodul geme sub jugul birocrațismului. O sută de ani și mai bine au trecut, de când oamenii cei mai de frunte în Rusia, cei mai învățați și mai patrioți, pentru credințele sale și pentru dorința sa de a-și vedea patria liberă, se trimit în exil (sâlca), putrezesc în temnițe, „călătoresc” prin Siberia, muncesc în „catorgă” (ocne) etc.” Impunătoare este lista martirilor ruși întocmită de Ioan Pelivan. Ea include pe Pușkin, Belinski (pe care numai moartea l-a scăpat de Siberia), Decembriștii, Petrașevșii, A.I. Herțen, unul din cei mai geniali ruși, Dostoevski, Șevcenko, Kostomarov, Pisarev, Dobroliubov,

²⁵ *Ibidem*, p. 38-39.

²⁶ *Ibidem*, p. 39.

Dragomanov, Gorki, Miliukov (prof.), Vinogradov (prof.), Isaev, M. Kovalevski, Ciuprov, Potebnea, Mihailovski și mulți alții... Menționând realitățile curente, scrie următoarele: „În timpul de pe urmă, o mulțime de studenți, profesori, doctori, avocați, învățători, lucrători și țărani, ba chiar și preoți, cu diaconi (Mănăstirea Suzdal), „bleștesc” sărmanii în Siberia, în gubernia Arhanghelsk (la Peciora), Olonetz și altele. Toți suferă pentru convingeri, pentru dragostea lor pentru patrie”²⁷. În fine, menționează autorul, „putregaiul structurii birocratice este recunoscut în mod oficial și de către împărat” prin Manifestul din 18 februarie 1905.

Ioan Pelivan atenționează că întreaga Rusie este în fierbere: zemstvele și aproape toate așezămintele obștești „autonome” cer convocarea neîntârziată a lui Zemski Sobor (Adunarea Stărilor); masa muncitorească se deșteaptă și se ridică pretutindeni pentru apărarea intereselor ei vitale, ea își conștientizează situația sa ca clasă. Din nenorocire, acest proces câteodată ia forme triste, deși inevitabile, ca, de pildă, incendii, asasinate, etc.

Foarte interesantă este prognoza pe care o face Ioan Pelivan evenimentelor recent declanșate în Rusia: „Eu personal cred că acesta este numai începutul revoluției. Iar toate grozăviile continuării și sfârșitului ei acum e greu de prevăzut.

A început războiul înăuntru, între popor și guvern, care a stăruit prin toate mijloacele să înăbușe orice idee, orice manifestare a conștiinței naționale, între altele și în Basarabia. Iar acum a sosit timpul de răsplată. „Ce vei semăna, aceea vei culege”²⁸. Menționăm, în încheiere, faptul că ideile de mai sus au fost expuse de Ioan Pelivan în vara anului 1905. Evoluția evenimentelor din Rusia au confirmat previziunile gânditorului nostru.

²⁷ *Ibidem*, p. 41.

²⁸ *Ibidem*, p. 41-42.

CAPITOLUL IV PE FRONTUL PUBLICISTIC

1) Din nou, în Basarabia, pe termen lung

Revoluția rusă a avut un impact direct asupra mișcărilor naționale din Ucraina, Polonia, Finlanda etc., un început timid al trezirii conștiinței naționale producându-se și în Basarabia. La Chișinău, cel mai important oraș al Basarabiei, a fost „numai o încercare de răscoală, repede înăbușită însă”¹. După cum arată unii martori oculari, în capitala Basarabiei „revoluția aceasta s-a manifestat prin oprirea și răsturnarea câtorva vagoane de tramvai de către muncitori și prin câteva greve la unele fabrici, precum și la unele școli”². De asemenea, au avut loc atunci o serie de mitinguri, întruniri publice, discursuri, agitații, mai ales printre muncitori, meseriași și elevi. În contextul revoluției, intelectualii din Basarabia încep să revendice dreptul folosirii limbii moldovenești în școală și în biserică.

La puțin timp de la izbucnirea revoluției, în august 1905, Ioan Pelivan își ia concediu și vine la Chișinău, unde se dedică totalmente vieții politice și publicistice, îmbinând munca publică și de presă cu cea juridică. În profesia de jurist și-a început stagiul ca ajutor de avocat la cabinetul de avocatură a lui Andrei Hristoforovici Gheorghiu, iar apoi a lucrat ca ajutor de grefier la tribunal.

La Chișinău, a intrat în contact cu boieri moldoveni patrioți, ca Paul Gore³, Emanuil (Manolache) Gavriliță⁴, Vladimir Herța⁵, Eugen Purcel și alții. În legătură cu rolul lui Ioan Pelivan în redeșteptarea națională din Basarabia, un alt reprezentant de bază al acesteia, Pantelimon Halippa arăta că „inițiatorii mișcării moldovenești din Basarabia, în frunte cu Ioan Pelivan, se adresase lui Zamfir Arbore⁶ la București și lui Constantin

¹ Vasile Harea, Vlad Bejan colaborator, *Unirea Basarabiei cu Patria Mamă*, Colecția Ginta Latină, Editura Fundația „Axis”, Iași, 1998, p. 45.

² Liubova D. Cuman, născută Costin, profesoară, *Amintiri din 1905-1908*, în A.N.I.C., fond 1449, dosar 214, manuscris, f. 1.

³ Vezi: *Schițe biografice*.

⁴ Vezi: *Schițe biografice*.

⁵ Vezi: *Schițe biografice*.

⁶ Vezi: *Schițe biografice*.

Stere⁷ la Iași, ca să vie la Chișinău și să ne deie o mână de ajutor. A venit numai C. Stere și el ne-a fost de mare folos, căci avea o practică politică și avea și mijloacele bănești...”⁸. Halippa mai spunea că „Zamfir Arbore ținea legături cu Ioan Pelivan încă de pe vremea când acesta era la Dorpat în Estonia și organiza acolo «pământenia studențească basarabească», cu o bibliotecă bunișoară românească, cu cărți de istorie și literatură. Cărțile acestea i le procura Zamfir Arbore, care avea și o organizație clandestină pentru trimiterea lor peste Prut. Zamfir Arbore își spunea în glumă că el este «ober contrabandist» și mijlocul de contrabandă îl întrebuinta nu numai pentru trimiterea de cărți, de ziare și broșuri de propagandă, ci și pentru arme organizațiilor revoluționare rusești”⁹(!?).

2) Între membrii primei grupări naționale la Chișinău

După înfrângerea Rusiei de către japonezi, în Basarabia, în jurul marelui patriot Emanuil Gavrilă, se organizează, la Chișinău, prima grupare națională democratică moldovenească. Din această grupare făceau parte Constantin Stere, Ioan Pelivan, Pantelimon Halippa, Iustin Frățiman, P. Braga, Vasile Oatul și alții, unii dintre ei erau de curând proaspăt eliberați din închisorile rusești. Organizația avea un pronunțat caracter național-revoluționar, ducând și o activitate febrilă împotriva rusificării Basarabiei de către imperiul țarist. În afara domiciliilor preopinenților menționați, centrele acestor „cercuri moldovenești” se aflau la locuințele altor membri și apropiați, precum: preotul Constantin Parfeniev, funcționarul de la Tribunalul din Chișinău Nicolae Ivanovici Andronovici, profesorul Nicolae Alexandrovici Popovschi, familia Liubovei Cuman-Costin și în alte locuri¹⁰. Aceste cercuri au stat la baza Partidului Național-Democrat Moldovenesc, prima formațiune care a „ridicat steagul naționalității românești și steagul dreptății sociale în Basarabia” și care ulterior și-a schimbat denumirea în „Partidul Țărănesc Basarabean”¹¹.

Pentru a stimula cultivarea limbii moldovenești (române), Pelivan le spunea adesea cunoscuților săi că „numai renegații și trădătorii se leapădă

⁷ Vezi: *Schițe biografice*.

⁸ Arh. C.N.S.A.S., Fond I 161960, dosar 6, f. 48. Scrisoarea lui Pan Halippa către Dl. Spiridonică.

⁹ *Ibidem*, f. 52.

¹⁰ Liubova D. Cuman, născută Costin, profesoară, *Amintiri din 1905-1908*, loc. cit., 2.

¹¹ Ioan Pelivan, *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 și 10 iulie 1920, cu ocaziunea discuțiunii proiectului de răspuns la Mesaj*, în „Viața Basarabiei”, Anul V, Nr. 7-8, iulie-august 1936, p. 150.

de limba dulce a mumei lor, că intelectualii noștri trebuie să ia pildă de la poloni, gruzini, estoni, letoni, germani etc., cari între ei nu vorbesc altă limbă decât cea natală și că limba moldovenească este o ramură a limbei latine, care a fost cea mai bogată și mai nobilă limbă în lume”. În scopul de a-și întări argumentul, el arăta că „societatea bună” din Petersburg „desconsideră limba rusă și nu vorbește altă limbă decât limba franceză, care și ea se trage de la aceeași tulpină, ca și limba moldovenească”¹². În „Bessarabskaia jizni”, el scrie un articol destul de dur împotriva politicii de rusificare desfășurate de autoritățile țariste. Intitulat *Chestiunea limbii în școlile primare din Basarabia*, articolul ataca problema necesității introducerii limbii române în învățământ, căci copii sunt siliți „să învețe totul mecanic”. În același timp, el și-a intensificat corespondența cu Zamfir Arbore, solicitând sprijin pentru înființarea unei publicații românești la Chișinău. Demersurile nu au rămas fără răspuns, ele fiind în deplin consens cu intențiile românilor basarabeni stabiliți peste Prut¹³.

3) Redactor-șef al ziarului „Basarabia”

Pentru propaganda ideilor naționale și a celor de dreptate socială, din inițiativa și cu sprijinul material al lui Constantin Stere, pe atunci profesor la Universitatea din Iași, Partidul Național-Democrat Moldovenesc înființează, la începutul anului 1906, ziarul cu numele de „Basarabia”, având subtitlul: „organul partidului național-democrat moldovenesc”. Această publicație a fost primul organ de propagandă națională în Basarabia, după 1812. Apărea în limba română, cu litere chirilice. Proprietar și director al ziarului a fost avocatul Emanuil Gavrilă, iar din data de 25 mai 1906, Ioan Pelivan a funcționat ca redactor-șef, astfel fiind recunoscut drept cel mai bine pregătit în ce privește folosirea limbii române. La această publicație au colaborat cu diverse articole Pantelimon Halippa, Mihai Vântu, Vasile Oatul, Ion Inculeț ș.a. Multe articole și materiale apăreau semnate cu pseudonime, din considerente lesne de înțeles, având în vedere intensă monitorizare din partea organelor de stat țariste: Ioan Pelivan semna cu numele de Ion Rezenianul; Pantelimon Halippa – Pintilie Cubolteanu; Mihai Vântu – Mihai Furtună; Ion Inculeț – Ion Gându; Vasile Oatul – Moș Vasile; Theodor Inculeț – Toader Scarandiu.

¹² Liubova D. Cumpan, născută Costin, profesoară, *Amintiri din 1905-1908*, loc. cit., 2.

¹³ Ioan Scurtu, ș.a., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, p. 89; Gheorghe Negru, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2000, p. 76.

În ziarul „Basarabia” era propagată intens ideea introducerii limbii române în învățământ, prin articole cu titluri de genul „Țăranii vor școli moldovenești”, „Boieri, cereți școli moldovenești”, „Vrem școli moldovenești”. În numărul 26 din 23 august 1906, gazeta publica, fără nici o schimbare, *Scrisoarea către Redacție*, din partea săteanului Vasile Lungu, din satul Călugăru, ținutul Bălților. Această scrisoare în naivitatea ei mișcătoare, pe lângă faptul că atesta legătura strânsă dintre gazetă și cititorii ei, constituia în același timp dovada grăitoare că ziarul „Basarabia” corespundea celor mai profunde aspirații național-culturale ale românilor basarabeni. Scrisoarea se încheia cu următoarea rugămintă/solicitare: „Domnule Redactor! Multă pomenire veți avea de la noi țăranii moldoveni, ca să deschidă stăpânirea școli pe limba moldovenească. Stăruiți-vă pentru noi, că noi nu știm unde să ne jăluim, cum să căutăm treaba asta”¹⁴. În numărul 76 din 25 februarie 1907, apare *Cântarea* profetică a tânărului poet Alexandru (Alec) Mateevici: *Eu cânt, căci văd că ele vin/Aceste zile de senin/Eu cânt, căci văd, de-acum, că pier/A Țării veșnică durere... / Și, glasul vieții ascultând/Venirea zorilor eu cânt*. Era limpede că gazeta „Basarabia”, împreună cu întregul său colectiv redacțional, a fost un centru, spre care se îndreptau toate conștiințele redeșteptării naționale din provincia dintre Prut și Nistru. Sufletul și promotorul de seamă al acestei mișcări de resurrecție națională era Ioan Pelivan, primul redactor-șef al ziarului „Basarabia”. De remarcat faptul că, pe lângă activitatea redacțională propriu-zisă, I. Pelivan desfășura și alte activități cu caracter național, dintre care menționăm organizarea unui reușit festival românesc în școala de muzică „Gutor” (devenită după Primul Război Mondial Cinema „Orpheum”), ca și organizarea pe lângă gazetă a unui cor românesc la care au participat cursanți ai Seminarului Teologic din Chișinău și care ulterior au răspândit melodii naționale în toată Basarabia.

Autoritățile țariste au obstrucționat în diverse moduri apariția regulată a „Basarabiei”, fiind confiscate mai multe numere, împiedicându-se distribuirea prin poștă, iar învățătorilor interzicându-li-se efectuarea de abonamente. Membrii redacției și colaboratorii ei erau urmăriți de poliție și ohrana țaristă, iar directorul Emanuil Gavrilă a fost condamnat la o lună de zile la „ostrov” sau plata unei amenzi de 100 ruble pentru articolul lui Pan Halippa – *Liga țăranilor și stăpânirea*. Publicația românească din Basarabia a fost atacată de mai multe ori în presa rusă de Pavel Crușevan, renumit prin antisemitismul și „patriotismul” său rusesc¹⁵. În scopul de a

¹⁴ Apud Th. Inculeț, fost colaborator al gazetei „Basarabia” din 1906 -1907, *I. Pelivan și ziarul „Basarabia”*, în „Viața Basarabiei”, nr. 7-8, 1936, p. 180.

¹⁵ Gheorghe Negru, *op. cit.*, p. 77.

submina influența „Basarabiei”, guvernatorul a organizat, neoficial, editarea unei alte publicații în limba română, numită „Moldovanul”. „Basarabia” și-a încetat apariția în martie 1907, tipărind pe prima pagină din penultimul număr (78) poezia *Deșteaptă-te, române!*. Deși existența „Basarabiei” a fost de relativ scurtă durată, publicația a avut o mare importanță din punct de vedere organizatoric și ideologic, contribuind mult la consolidarea mișcării naționale. Ea a limpezit ideile și a scos în prim-planul vieții politice figurile cele mai valoroase ale Basarabiei¹⁶. Această publicație a deschis calea apariției altor ziare și reviste, ca: „Glasul Basarabiei”, „Luminătorul”, iar apoi „Cuvânt Moldovenesc”, precum și a diverse foi, broșuri, cărți, calendare și alte tipăriri în limba română.

După închiderea ziarului „Basarabia”, Ioan Pelivan este nevoit să dispară, pentru o perioadă de pe scena politică centrală, refugiindu-se, la fel ca alți tineri care se concentraseră în jurul publicației menționate, la Iași. Pe unii dintre aceștia, i-a sprijinit în obținerea de burse la prestigioasa Universitate ieșeană¹⁷.

4) *Adversari ai mișcării naționale din Basarabia*

Mișcarea românilor din Basarabia s-a confruntat încă de la început cu obstrucții venite din partea aparatului de stat țarist, cât și a clasei boierești rusești din această provincie. Erau vizate atât Partidul Național-Democrat Moldovenesc, conducerea și membrii acestuia, cât și publicația „Basarabia”, căreia, încă de la apariția, în anul 1906, i-a fost contrapus jurnalul „Drug”, condus de Pavel Crușevan, considerat de I. Pelivan drept „unul din cei mai mari renegați ai neamului nostru” și care „a început atacul contra noastră, învinuindu-ne de separatism și spunând că el, care a luptat pentru Rusia, va lupta și înainte ca să păstreze spiritul rusesc în Basarabia, calificând ca cea mai mare nenorocire pentru Basarabia activitatea partidului național-democrat îndreptată spre deșteptarea sentimentului național în această țară”¹⁸.

În ordinea stabilită de I. Pelivan, al doilea mare adversar al mișcării naționale din Basarabia a fost Aleksandr Nikolaevici Krupensky, reprezentant de seamă al mării boierimi ruse din provincie, care avea să se „remarce” în disputa pe tema drepturilor istorice asupra teritoriului dintre Prut și Nistru, la Conferința Păcii de la Paris, din anii 1919-1920. Adevărat „stâlp al reacționarismului rusesc în Basarabia”, Aleksandr N.

¹⁶ *Ibidem*, p. 77-78.

¹⁷ Vezi: Th. Inuleț, *loc. cit.*, p. 184.

¹⁸ Ioan Pelivan, *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 și 10 iulie 1920, loc. cit.*, p. 150.

Krupensky – așa cum va arăta Ioan Pelivan în discursul ținut în ședința Camerei Deputaților de la București, din 9-10 iulie 1920, cu ocazia discutării proiectului de răspuns la mesajul regal – „avea drept cal de bătaie separatismul nostru moldovenesc. El spunea verde ministrului Stolipin, că: «dacă n-am fi noi Krupensky cu campania noastră acolo, Basarabia de mult s-ar fi separat de Rusia și ar fi trecut la România». Bineînțeles, că drept recompensă pentru atitudinile exprimate, Krupensky avea la dispoziția sa toate fondurile necesare din ministerul de interne și lupta curentului nostru naționalist-democrat devenea tot mai grea”¹⁹. Despre familia nobiliară rusă Krupensky, fruntașul basarabean mai arăta că era atât de numeroasă și atât de influentă, încât „Basarabia era numită Krupenskaia-Gubernia”²⁰.

Un alt „dușman, care personifica un curent întreg, era colonelul rus, în mantie arhierescă, Serafim Ciceacof. Dat afară din armata rusă pentru diferite fapte rușinoase, Ciceacof pentru a ajunge acolo, unde a ajuns, s-a făcut membru credincios al vestitului cabinet al contesei Ignatieva din Petrograd, care distribuia locurile de miniștri și posturile de arhieriei. De acolo a început activitatea sa și vestitul Grișca Rasputin”²¹. Ioan Pelivan arată că Serafim Ciceacof, încă de la venirea în Basarabia, a urmărit să anihileze „spiritul separatist” și a început cu tagma bisericească. A închis tipografia moldovenească eparhială din Chișinău, unde se tipăriseră o serie de cărți frumoase bisericești românești, a înlăturat pe mulți profesori care depindeau de puterea ce i-o conferea funcția sa oficială, a închis catedra de limbă română de la Seminarul Teologic și Școala Eparhială, a interzis de a se mai face slujba religioasă în românește în biserici. Toate aceste măsuri au avut efecte dezastruoase pentru românismul din Basarabia. Printre victimele acestor măsuri sau „martiri”, cum îi denumeste Ioan Pelivan, au fost: prof. Ion Rădulescu de la seminarul din Chișinău, cunoscut în literatura română pentru traducerea „Demonului” lui A. Pușkin; prof. Vasile Floru de la Școala Eparhială, care a fost trimis în Caucaz; Ion Halippa (fratele mai mare al binecunoscutului luptător pentru cauza națională, Pantelimon Halippa), fost inspector al școalelor primare din Basarabia, care a fost trimis la Berdeansk, în Crimeea, pe malul Mării Azov; arhimandritul Gurie Grossu, care a tipărit o serie de cărți și broșuri românești pentru școlile primare; preoții Ion Bălțeanu, Costache Partenie și mulți alții²².

În evaluarea factorilor care au contribuit la potențarea spiritului național în Basarabia, Ioan Pelivan acordă o importanță deosebită curentului religios

¹⁹ *Ibidem*, p. 150.

²⁰ *Ibidem*, p. 150-151.

²¹ *Ibidem*, p. 151.

²² *Ibidem*.

cunoscut sub denumirea de „inochentism”, care a început să se manifeste în anii 1906-1907, fiind un rezultat direct al prigonirii limbii române din bisericile basarabene. Acest curent a fost inițiat de către călugărul Inochentie, care protestând împotriva bisericii oficiale rusești asupritoare din Basarabia, le spunea țăranilor în modul cel mai direct: „Biserica oficială, arhieriei și preoții voștri, sunt adevărați lupi evanghelici, veniți la voi în piele de oaie”²³. „Și țăranii noștri – explică Pelivan – îl ascultau și îl urmau cu cea mai mare evlavie. Țăranii își vindeau casele lor, ogoarele lor, vitele lor și tot ceea ce aveau și urmau pe «părințelul Inochentie». Pentru ca să se oprească această propagandă «vătămătoare», arhierul Serafim intervine pe lângă guvernul rus și părintele Inochentie este expulzat din Basarabia și se stabilește la mănăstirea Balta, din Podolia. Dar țăranii români cu sutele și cu miile îl găsesc și acolo. Toate bogățiile țărănești curg la Balta. Acolo cresc pe nevăzute palatele și curțile mănăstirești. Văzând aceasta, arhierul Serafim din nou intervine și părintele Inochentie este expulzat la mănăstirea Murom și când acești țărani au fost întorși acasă, la gara Chișinău, îi întâmpină arhierul Serafim cu o cuvântare despre mizeria la care au ajuns acești piligrimi (pelerini – *n.a.*) cu familiile lor. S-a găsit atunci o biată țărăncă bătrână, care a spus arhierului: «Înalt prea sfinte, d-ta ai grijă numai de stomacul nostru; dar ai uitat că mai avem și un suflet»”²⁴.

În opinia lui Ioan Pelivan, alături și în paralel față de curentul național democrat din Basarabia a existat și un alt curent național, izvorât din rândurile boierimii basarabene. Exponentul principal al acestui curent era „inimosul și bunul român” Pavel Dicescu, fost mareșal al nobilimii, fost senator rus. Pelivan constata, cu regret, că acest curent „nu a prins rădăcini aproape de loc. Cauza principală este mai întâi că boierimea noastră... pierduse de mult legătura cu masele țăranimii; și în al doilea rând, că în sânul acestui grupuleț al lui Pavel Dicescu au fost primiți mulți membri din cunoscuta și faimoasa familie Krupensky. Bineînțeles, că unde intra Krupensky nu mai putea fi vorba de ideal național românesc”²⁵. În aceste condiții, a trebuit ca lupta împotriva curentului antiromânesc să fie dusă, în principal, de Partidul Național-Democratic Moldovenesc.

5) Vara anului 1906. Hagiul Pelivan

Fiecare om credincios visează să facă, cel puțin o dată, în timpul vieții sale, un pelerinaj la Locurile sfinte ale bisericii cărei îi aparține (creștinii, la

²³ *Ibidem*, p. 151-152.

²⁴ *Ibidem*, p. 152.

²⁵ *Ibidem*, p. 153.

Biserica Sfântului Mormânt a lui Iisus Hristos de la Ierusalim; musulmanii, la piatra sfântă Kaaba, aflată în Marea Moschee de la Mecca). Această acțiune se practică atât în lumea creștină, cât și în cea musulmană, în care ea aproape că s-a generalizat. Se crede că în timpul pelerinajului credinciosul este mai aproape de Dumnezeu și trăiește mai intens sentimentul de credință. Hagiul, călătorul care făcea pelerinajul la locurile sfinte era considerat om fericit.

Visul pe care-l avea Ioan Pelivan încă din anii tinereții, când s-a cristalizat convingerea sa națională românească, era să vadă România, patria-mamă. Acest vis l-a purtat mereu în suflet, fiind sigur că va veni timpul când el se va realiza.

Încă fiind student, în vara lui 1900, când a petrecut vreo două săptămâni de vacanță în satul Cuhnești, la prietenul și colegul său de seminar și universitate Vasile Oatul, a încercat să treacă Prutul, dar n-a reușit. Trăirile sale lăuntrice din acea perioadă le-a încredințat mai târziu hârtiei: „Simțeam o putere tainică, care mă atrăgea la malul drept al Prutului și dincolo de el. Mă uitam la țărmul drept al „râului blestemat” și la cei ce se mișcau pe acest țărm cu durere că nu-i pot vedea de aproape și că nu pot sta de vorbă cu ei. Aveam sentimentul copilului furat din sânul familiei și dus cu de-a sila departe la stăpân străin. Și chiar noaptea, adesea ceasuri întregi, mă uitam la focurile și luminile de pe acest țărm, căznindu-mă să ghicesc traiul, să pătrund gândurile și păsurile celor din jurul lor. În temnițele muscălești, în care am căzut, mai bine de un an, și în surghiunul Arhanghelskului și Viatkăi, mereu îmi surprindeam gândul zburând la frații de peste Prut, pe care nu-i cunoșteam, pe care nici odată nu-i văzusem, dar pe care îi socoteam scumpi și dragi”²⁶.

În sfârșit, soarta s-a milostivit și i-a îngăduit fericirea „să-i vadă în carne și oase” pe cei care-i considera scumpi și dragi. În vara anului 1906, Ioan Pelivan, pentru prima dată, trece Prutul și face cunoștință cu România. „Nu pot descrie sentimentul, ce m-a cuprins, când m-am suit la Unghenii ruși, pentru prima dată în trenul românesc, când acest tren a traversat Prutul și când m-am văzut pe pământul suferințelor strămoșești, pe pământul României mici, dar libere și independente. La Unghenii români, de bucurie nespusă și de o emoție ce mă stăpânea, plângeam ca copiii. Îmi venea să îmbrățișez pe toți românii ce-i vedeam. Îmi venea să mă arunc la pământ și să-l sărut”²⁷.

Timp de o lună cât s-a aflat în România a vizitat tot ce i se părea mai

²⁶ Ioan Pelivan, *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, loc. cit., p. 274.

²⁷ *Ibidem*, p. 274-275.

interesant și mai important: la Iași, a vizitat Mitropolia, Universitatea, Muzeul, a fost impresionat de statuia lui Ștefan cel Mare; la gara din Ploiești, s-a întreținut, la recomandarea lui C. Stere, cu bătrânul C. Dobrogeanu-Gherea; la Slănicul Prahovei, l-a cunoscut pe scriitorul basarabean Victor Crășescu, tatăl lui Sergiu Cujbă, colegul său de redacție de la ziarul „Basarabia”; la Slănicul Moldovei a făcut cunoștință cu profesorul Nicolae Iorga; a vizitat și mănăstirile Moldovei.

Șederea în România i-a oferit prilejul de a face cunoștință și cu emigranții basarabeni stabiliți în regat, care prin scrierile lor și prin literatura ce o trimiteau în stânga Prutului contribuiau la susținerea și încurajarea luptătorilor naționaliști. L-a cunoscut pe Zamfir Arbore cu care de mult timp întreținea corespondență. A avut întrevederi cu dr. Petru Cazacu, Ștefan Bulat, dr. Codreanu, dr. Guțu, Axenti Frunză, Teodor Porucic și alții. Cu regret, din cauză că era bolnav, nu l-a putut vedea în carne și oase pe bătrânul Bogdan Petriceicu Hasdeu²⁸, președintele Societății basarabenilor „Milcovul” și directorul gazetei „Basarabia” ce se tipărea la București.

A rămas încântat de bunătatea și ospitalitatea românilor din regatul liber. A admirat frumusețea și măreția codrilor și munților, unde străbunii noștri au găsit adăpost în vremuri de bejenie, de urgie, de restriște și de năvălire a barbarilor.

A rămas încântat de frumoasele progrese pe toate tărâmurile, ce le-a realizat România în termen așa de scurt de viață politică independentă.

Făcând bilanțul călătoriei, nota: „Într-un cuvânt, în câteva săptămâni am căutat să mă recompensez, măcar în mică măsură, pentru atâția ani de așteptare de izolare forțată, de amar, străinism, de nostalgie... Am reușit în acest timp să înmagazinez destul curaj pentru lupta ce mai aveam de dus. Mi-am întărit crezul, convingându-mă și mai mult, că merg pe calea bună și dreaptă.

La întoarcerea acasă, ridicam slavă Cerului, că m-a învrednicit să mă fac „hadj”, să văd locurile sfinte ale pământului strămoșesc și să mă împărtășesc din tainele sfinte ale credinței și aspirațiunilor noastre naționale”²⁹.

Sosind la Chișinău, a adunat un grup de tineri și tinere, pe care în toamna aceluiași an i-a și trimis la învățătură, la Universitatea din Iași. Grupul acesta a fost compus din Mihai Vântu, Maria Șchiopu, Ecaterina Pelivan, Sergiu Niță, Zinaida Popovschi, Ion Loghinescu, Colun. Scopul urmărit era să se pregătească cadre de intelectuali moldoveni pentru toate tărâmurile vieții basarabene. În toamna anului 1907, la Universitatea din

²⁸ Vezi: *Schițe biografice*.

²⁹ Ioan Pelivan, *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, loc. cit., p. 275.

Iași a plecat alt grup de studenți basarabeni. Și așa, aproape în fiecare an, zeci de basarabeni își îndreptau pașii spre universitatea ieșeană.

6) *Întâlnirea cu profesorul N. Iorga, la Vălenii de Munte*

Deși era supravegheat mereu de poliția rusească, Ioan Pelivan reușește să facă dese călătorii peste Prut. Devine tot mai interesat de evoluțiile de pe scena politică din România, fiind la curent cu evenimentele și noutățile culturale din Vechiul Regat. La Slănic, unde a mers să se trateze de afecțiunile reumatice pe care le avea la picioare, a făcut cunoștință cu marele istoric și om politic profesorul Nicolae Iorga, precum și cu profesorul de drept și politicianul Constantin Stere³⁰. A ajuns apoi la Vălenii de Munte, la profesorul N. Iorga. Iată cum descrie un participant (Apostol D. Culea) la cursurile de vară organizate acolo de marele istoric român, sosirea grupului de basarabeni, între care se afla și Ioan Pelivan: „Un zvon prinsese să umble printre noi cursiștii într-o seară din vara anului 1910: sosesc niște moldoveni din Basarabia. Cine sunt? Din ce parte a Basarabiei vin? Cum au îndrăznit să treacă Prutul de acolo, de unde știrile ajungeau la noi rare și aproximative, ca din lumea planetei Marte? Cum or fi la chip și la port? Și în temperatura Vălenilor de atunci, solii de peste Prut ne păreau coborâți din Neamul Șoimăreștilor. Mai eram și după lectura documentului răzeșilor din Răzeni, citit de către dl. Iorga cu acea inimitabilă rezonanță adusă de peste veacuri. În așteptarea mosafirilor, trăiam o Moldovă de închipuire de pe la 1600, când o ușă se deschide. Ahea își face loc în sala ticsită un voinic blond, înalt, cu nas de șoim, urmat de o doamnă. Era Ioan Pelivan de la Bălți și o rudă a sa Doamna Oatu, preoteasă dacă nu mă înșel. Privirile electrizate ale ascultătorilor s-au pironit peste noii veniți, nu mai puțin emoționați ca noi. Ne-am ridicat în picioare și cred că ropotele ne-au tăbăcit palmele în seara aceia. Dl. Iorga, mișcat, rosti cuvinte tâlcuitoare de bun sosit vestitorilor de la Răsărit. Văd pe Ioan Pelivan neclintit, ca o stană de piatră, timp de un ceas, cu șiroaie de lacrimi pe obraz, sorbind parcă cuvintele înaripate ale prof. Iorga. Numai tovarășa sa de drum, cu roșata jenei pe obraji, se părea că face o efortare să prindă ceva din năvala frazelor arzătoare. Dl. Iorga evoca mi se pare un colț și un veac din Moldova de altă dată; iar Dna Oatu se bănuia că abia înțelege româneasca înflorită, tumultoasă de bogăția imaginilor, a profesorului. Veniseră la noi cele două Basarabii de atunci: una pe jumătate rusificată, dar cu o licărire de conștiință națională, care se

³⁰ Din amintirile lui Gheorghe Chicu, Muzeul Republican al Învățăământului Public, Chișinău, manuscris, p. 515.

dorea totuși păstrată, și cealaltă Basarabie, trează, încrezătoare în destinul unificator, ce va să fie...”³¹.

Despre întâlnirile cu N. Iorga și forța generatoare de noi energii a manifestărilor de la Văleni de Munte în consolidarea propriei conștiinței naționale, cât și, în general, a românilor din provinciile aflate sub dominația străină, Ioan Pelivan va arăta, într-o scrisoare adresată marelui istoric, în data de 22 iunie 1936, la aniversarea a 60 ani de viață, următoarele: „Când am avut fericirea nespusă să trec «Prutul blestemat» și să asist la cursurile d-voastră de vară, de la Vălenii de Munte, unde am putut cunoaște mai mulți iridentişti din Ardeal și din Bucovina, – iridentismul ce clocotea în mine și până atunci, s-a aprins și mai puternic. Eram în stare să îndur orice chin, să merg chiar la spânzurătoare, pentru «religia mea românească». Câtă vreme a durat în Basarabia stăpânirea străină, eu, numai în Țara Românească liberă, unde petreceam în fiecare vară câte 2-3 săptămâni, și mai ales în caldă și frățească atmosferă de la Vălenii de Munte, puteam căpăta curaj și noi forțe de luptă și de răbdare. Numai acolo mă găseam, într-adevăr, acasă. Numai acolo respiram liber. Numai acolo simțeam adevărata dragoste de mamă, și adevărata mângâiere de frate, de care noi, basarabenii, am fost lipsiți mai bine de un veac. Vălenii de Munte au fost o adevărată citadelă iridentistă care a dominat și îndrumat, direct și indirect, aspirațiile și energiile atâtor generații de iridentişti din toate provinciile românești subjugate. Dumnezeu să ajute, ca această citadelă națională să domine și să îndrumeze și pe viitor energiile și aspirațiunile tuturor bunilor români, spre consolidarea și apărarea celor dobândite în trecut”³².

Întâlnirile cu Nicolae Iorga vor continua inclusiv în timpul tumultoaselor evenimente din 1917-1918. Marele istoric consemna că pe data de 16 decembrie 1917 l-a vizitat, la redacția sa, Ioan Pelivan, însoțit de V. Cristi, „om cult care vorbește franțuzește și italienește și care, prevenit contra României, acum e încântat de ceea ce a văzut aici”³³.

De asemenea, în pofida tuturor măsurilor de restricție și cenzură, Ioan Pelivan pe parcursul călătoriilor procura și aducea cărți românești, pe care, apoi, le împărțea învățătorilor și intelectualilor moldoveni din oraș.

³¹ A.N.I.C., fond 1449, dosar 215, f. 1.

³² „Neamul Românesc”, Nr. 139 din 28 iunie 1936; „Viața Basarabiei”, Anul V, Nr. 7-8, iulie-august 1936, p. 105-106.

³³ N. Iorga, *Memorii*, 1931 (citată după un fragment retipărit în Arhivele Basarabiei, 1931, nr. 1, p. 60).

CAPITOLUL V

UN DECENIU DE ACTIVITATE LA BĂLȚI (1907-1916)

1) Judecător de ocol la Bălți

În iunie 1907, după mari eforturi, Ioan Pelivan reușește să obțină postul de locțiitor, apoi judecător de ocol la Bălți, al doilea oraș al Basarabiei, după mărime. Faptul poate fi calificat drept o retragere (temporară sau definitivă!) de pe scena politică sau poate era o măsură de autoconservare, în noile condiții politice. A venit în acest oraș și a ocupat funcția respectivă într-o situație complicată din punct de vedere politic: revoluția rusă de la 1905-1907 suferise înfrângere, pentru moment țarismul era în ofensivă și încerca să-și ia revanșa. Scena politică din Basarabia a fost ocupată de reacționarii din „Partidul adevăraților ruși”, care au reușit să atragă de partea lor și o parte a basarabenilor situați pe poziții centriste/centraliste. Din partea fiecărui participant la evenimentele revoluționare, dar Ioan Pelivan a avut o implicare directă și deschisă la acestea, se cerea o maximă abilitate politică pentru a-și asigura securitatea și a evita surghiunul, dar, totodată, se cereau acțiuni de pregătire pentru viitoarele bătălii politice care erau inevitabile, deoarece revoluția nu a rezolvat niciuna din problemele cu care se confrunta societatea rusă.

2) Factor de coagulare a unui nucleu de naționaliști la Bălți

Procesele judiciare în care erau implicați țăranii moldoveni, Ioan Pelivan le examina în moldovenește, refuzând serviciul translatorului oficial.

Tânăr, plin de entuziasm și energie, reușește să adune în jurul său elementele moldovenești din oraș și ținut și să formeze prima grupare națională din Bălți din care făceau parte: învățătorul Porfirie Fală, din satul Butești județul Bălți, boierul patriot Dimitrie A. Vrabie din oraș, Nicolae C. Stamati, preotul Petru Gheorghianu din satul Prajila județul Soroca, preotul Gh. Marinescu, Vladimir Meleli, avocatul Emanuil (Manolachi) Catelly¹, Nicolae Gr. Borcea de la Chișcăreni, studentul Simion Gh. Murafa din

¹ Vezi: *Schițe biografice*.

Cotiugenii Mari, județul Soroca, învățătorul Ion A. Buzdugan, de la școala din Bursuceni, notarul public C. Soroceanu, învățătorul Ion Barbă din satul Recea, județul Bălți, moșierul M.M. Ciugureanu etc.²

Sub influența acestui grup cu sentimente naționale, în frunte cu I. Pelivan, cercurile intelectualilor din Bălți devin din ce în ce mai conștiente asupra rostului lor național și social, mulți nemaivând complexe, ca mai înainte, în ceea ce privește originea lor moldovenească, începând chiar a vorbi moldovenește și în instituțiile publice. Procesele judiciare în care erau implicați țărani moldoveni, Ioan Pelivan le examina în moldovenește, refuzând serviciul translatorului oficial.

La biblioteca publică din oraș, Ioan Pelivan înființează, în 1908, o secție cu cărți românești din diferite domenii: istorie, literatură, știință. Aici puteai găsi revistele „Viața Românească” ce apărea la Iași, „Convorbiri literare” de la București, „Familia română” a lui Lucian Bolcaș ce se edita la Budapesta, ziarele „Universul”, „Viața Națională”, precum și alte publicații periodice și cărți. Această secție a avut o importanță deosebită în viața națională a orașului, deoarece era singurul loc unde tinerii din Bălți puteau citi cărți și alte publicații scrise în limba română, fapt ce, desigur, contribuia în chip esențial la trezirea și cultivarea conștiinței lor naționale.

Fondul bănesc pentru achiziția de carte sporea din amenzile benevole stabilite drept pedeapsă pentru întrebuințarea cuvintelor rusești în discuțiile dintre moldoveni (5 copeici pentru fiecare cuvânt), precum și din micile cotizații la jocurile de cărți. Secția respectivă a bibliotecii a contribuit la trezirea și cultivarea conștiinței naționale a tinerilor moldoveni din Bălți. Intelectualitatea din oraș și ținut – preoți, învățători, studenți – și-au îmbogățit cunoștințele din aceste surse de cultură națională. Unii din aceștia au jucat un rol însemnat în mișcarea națională și unionistă din 1917-1918. Menționăm doar câteva nume: învățătorii Porfirie Fală, Ion Buzdugan, preotul Petru Gheorghian, Anton Crihan, Ion Văluță, Dimitrie Vrabie, Nicolae Borcea, Simion Murafa etc.

O activitate susținută desfășura Ioan Pelivan în mijlocul învățătorilor și preoților de la sate. În calitate de membru al Consiliului școlar bisericesc județean și președinte al comisiilor de examinare făcea propagandă printre învățători ca să învețe copiii și românește. A îndrumat pe mulți tineri spre Universitatea din Iași, având grijă ca aceștia să fie asigurați cu bursă și cămin. Pentru a înlesni răspândirea culturii naționale în Basarabia, Ioan Pelivan scoate la șapirograf un abecedar ruso-român, (partea română cu alfabet latin) cu noțiuni sumare de ortografie și gramatică. Mai târziu,

² Pan. Halippa, *Ion Pelivan – Viața și activitatea*, în *Fapte trecute și basarabeni uitați*, p. 240.

în timpul revoluției din 1917, acest abecedar va fi reeditat la Odessa de Emanoil Catelly.

Grație susținerii lui Ioan Pelivan, preotul Petru Gheorghian reușește să organizeze în comuna Prajila un cor mixt românesc, care, pe lângă imnele Sf. Liturghii, învață diferite piese cu conținut național și patriotic, stârnind admirația intelectualilor și avântul poporului pentru reînvierea cuvântului moldovenesc. Contactul cu profesorul Ion Zelea Codreanu, stabilit prin intermediul lui Ioan Pelivan, l-a ajutat pe părintele din Prajila să primească de peste Prut un lot de carte, alcătuit din opere ale scriitorilor români, cărți de rit și partituri corale, pe care le-a folosit în activitatea de propagandă națională³.

Un mijloc eficient de cultivare a sentimentelor naționale, întrebuințat cu deosebit succes de Ioan Pelivan, era muzica. Prin cunoștințele sale din România procura note (piese) muzicale, pe care le populariza prin familiile moldovenilor bălțeni. Într-o scrisoare către generalul Ștefan Stoica, Ioan Pelivan se confesa acestuia că, aflându-se la Slănic și Iași, s-a interesat de „muzica veche moldovenească bisericească, dar nu a găsit nimic”. Considera că această muzică, care e foarte plăcută și are priză la țărani mai ales, s-ar putea lesne introduce în bisericile de la țară. „Chiar m-au rugat mai mulți preoți de aici” să le fac rost de notele muzicale. Negăsindu-le în timpul aflării sale în România, la rândul său, i-a rugat pe alții. „Mulți mi-au făgăduit, dar făgăduința e... puțin”, se destăinuia Pelivan generalului. Era în căutarea unor piese serioase muzicale pentru pian, coruri și orchestră ale lui Caudela, Enescu, Vidu, Porumbescu etc., bucăți, care după aprecierea sa „sunt în stare să trezească morții din mormânturi”. Regreta foarte mult că nu a putut găsi tipărită „Sârba Eforiei”, audiată la Slănic în interpretarea orchestrei militare, piesă pentru care era gata să dea „cât i s-ar fi cerut”⁴.

Într-o altă scrisoare (29 septembrie 1910) mulțumea lui Apostol Culea pentru piesele muzicale trimise, mai ales „Doina Oltului” și (cea) din „Baba Hârca”, care la toți au plăcut, și se arăta îndeosebi interesat de „operele și operetele naționale”⁵. În familiile cunoscuților în care exista pian, la sărbători sau petrecere cu prietenii se interpretau cu multă dragoste cântecele și ariile naționale, îndeosebi „Souvenire de Bessarabie” de Hoffman. Cu concursul nemijlocit a lui Ioan Pelivan, la Bălți a ajuns și a dat reprezentații trupa de teatru românesc de sub conducerea artistului Bibescu.

Ca rezultat al activității lui Ioan Pelivan și a susținătorilor săi, treptat,

³ „Viața Basarabiei”, nr. 7-8, 1936, p. 89.

⁴ Ioan Pelivan. *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, loc. cit., p. 48-49.

⁵ *Ibidem*, p. 47.

la Bălți, s-a format un nucleu puternic de naționaliști, care putea să țină piept presiunii curentului de deznaționalizare și rusificare promovat de autoritățile locale. În 1911, boierul-patriot Dimitrie A. Vrabie, în cadrul unor dezbateri iscate în Clubul Nobilimii din Bălți, dând ripostă pornirilor șoviniste ale unor demnitari locali, a declarat fără înconjur următoarele: „Pământul nostru este bogat și mănos. Soarele nostru este dulce și binefăcător. Poporul nostru este muncitor, blând și primitor și voi v-ați năpustit asupra Basarabiei, binecuvântată de Dumnezeu, ca un potop de lăcuste flămânde, venind zdrențuiți și rupți de foame, din regiunile veșnic înfometate ale Kamei și Volgăi, unde făceați serviciul de hamali în porturile Iaroslavl, Nijnâi, Kazan, Samara, Saratov. Voi ne batjocoriți obiceiurile strămoșești și scumpa noastră limbă strămoșească, poreclindu-ne *baran*, adică cap de bou”⁶.

Toate acestea arată de ce nu poate fi considerat ca o simplă întâmplare faptul că județul Bălți a dat cel mai mare număr de luptători naționaliști și că, pentru prima dată, la 3 martie 1918, hotărârea de unire cu patria-mamă a fost luată tot în acest județ.

3) Măsurile de reprimare ale autorităților țariste

Cercurile oficiale ale orașului nu priveau cu ochi buni extinderea grupului de susținători ai lui Ioan Pelivan și au început să ia măsurile de rigoare. Prin măsurile luate împotriva liderilor mișcării naționale căutau să-i intimideze pe toți ceilalți luptători. În 1909, învățătorul Porfirie Fală din comuna Musteața din județul Bălți, la insistența colonelului Nordberg, șeful ohranei basarabene, a fost condamnat la deportare pentru faptul că învăța copiii în limba moldovenească. Doar mulțămită intervenției procurorului din Bălți, un vechi prieten și coleg al judecătorului Ioan Pelivan, Porfirie Fală reușește să obțină revizuirea procesului său, să se disculpe și să scape de deportare⁷. Pentru motive similare, a fost pedepsit și învățătorul Ion A. Buzdugan, iar Th. M. Ciugureanu a „înfundat chiar și pușcăria”.

Un alt aderent al grupării lui Pelivan, institutorul din Hotin Ion Loghinescu, pentru propaganda românească ce făcea printre colegii săi învățători din județele Hotin și Soroca, precum și pentru corespondența cu generalul român Ștefan Stoica din Urziceni Ialomiței, este exilat în 1910

⁶ Nicolae Ciachir, *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812-1917)*, București, 1992, p. 84.

⁷ Constantin Aldea, *O istorie zbuciumată. Basarabia până în anul 1920*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1993, p. 95; Ion Pelivan, *Basarabia de sub oblăduirea rusească*, în „Viața Basarabiei”, nr. 1/1941, p. 8.

în târgul Pernov din guvernământul Liflanda⁸. La Bălți, școala de pregătire națională a lui Ioan Pelivan au trecut-o mulți tineri intelectuali. Aici au crescut și s-au format cunoscuții luptători naționaliști: Anton A. Crihan⁹, Vasile Țanțu, Ion Valuță, V.I. Leahu, Vladimir Valuță, Dimitrie Cărauș, Calistrat Ciapă, Dimitrie Dron, Hristofor Clipa și alții¹⁰.

⁸ *Ibidem.*

⁹ Vezi: *Schițe biografice.*

¹⁰ Pan Halippa, *Ion Pelivan – Viața și activitatea, în Fapte trecute și basarabeni uitați*, p. 241.

CAPITOLUL VI

PROTESTUL LUI IOAN PELIVAN DE LA 1912

1) Festivități fastuoase cu ocazia centenarului răpirii Basarabiei

În mai 1912, se împlinea un centenar de la așa-numita de propaganda imperială rusă „*eliberare a Basarabiei de sub jugul turcesc și alipirea ei la Rusia*”. Cu această ocazie, autoritățile țariste au organizat festivități fastuoase prilejuite de aniversarea acestui eveniment istoric. La 16/28 mai 1912, la Chișinău, a sosit țarul Nicolae al II-lea cu întreaga familie imperială, fiind însoțit de membrii Consiliului de Stat, șambelani și generali, guvernatori și înalți prelați. Serviciul divin la Catedrala orașului a fost oficiat de arhiepiscopul Serafim, partizanul politicii naționalist-ortodoxe, care a elogiat răpirea Basarabiei, calificând-o ca o fericire pentru băștinași și ca un jubileu al credinței ortodoxe. A doua zi, s-au pus temeliiile monumentului țarului Alexandru I (1801-1825), pe timpul căruia a fost anexată Basarabia, gestul respectiv simbolizând trăinicia stăpânirii rusești¹.

Serbările organizate de oficialități nu s-au bucurat de susținerea populației băștinașe. În pofida eforturilor depuse, numărul celor prezenți la manifestații era sub așteptări. Atitudinea exprimată de românii basarabeni era rezultatul muncii desfășurate de liderii mișcării naționale din Basarabia².

2) Scriitorii ruși mărturiseau că Basarabia este românească

Ioan Pelivan era bine documentat asupra faptului că înșiși scriitorii ruși mărturiseau că „în Basarabia n-a murit niciodată ideea de frăție și ideea de unire cu Moldova și apoi cu România”³. Generalul Aleksei Nikolaievici Kuropatkin publicase, în anul 1910, o lucrare cu titlul *Problemele armatei*

¹ Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 87-88.

² Vezi: Constantin I. Stan, *Centenarul răpirii Basarabiei (16 mai 1812-16 mai 1912)*, în „Destin românesc”, nr. 2, 1997, p. 52-63.

³ Ioan Pelivan, *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 și 10 iulie 1920, cu ocaziunea discuțiunii proiectului de răspuns la Mesaj*, *loc. cit.*, p. 156.

rusești, în care arată că „poporul românesc în Basarabia trăiește separat de poporul rusesc și că Rusia a făcut bine că la 1812 n-a încorporat principatele Moldova și Valahia, fiindcă atunci în loc de o Polonie, Rusia ar fi avut 2 Polonii”. Kuropatkin adăuga: „În viitor, fie printr-o bună înțelegere, fie în urma unui război, unirea poporului român este inevitabilă”⁴.

Un alt scriitor rus P. Batiuşkov, deşi avea o orientare naţionalist-şovină, publicase în anul 1892 o carte denumită *Basarabia*, din care rezulta faptul că provincia dintre Prut şi Nistru este „departe de a fi rusă atât prin limba cât şi prin viaţa ei, şi adaugă că în Basarabia încă sunt mulţi moldoveni cari cu suspin îşi îndreaptă privirile şi speranţele spre Prut”⁵.

3) Coautor al romanului „*Pribegi în Țara răpită*”

Într-o măsură oarecare, Ioan Pelivan poate fi considerat coautor al romanului *Pribegi în Țara răpită*⁶, apărut la Iași, în 1912, sub semnătura scriitorului și publicistului Dumitru Moruzi. Într-o scrisoare din 20 ianuarie 1912, autorul acestui roman social mulțumea lui Ioan Pelivan pentru „contribuția enormă” la *Pribegi în Țara răpită*, materializată prin punerea la dispoziție a unei „hărți a Basarabiei și a unui plan al Chișinăului, fără de care n-aș fi putut-o scrie”. Exprimându-și recunoștința pentru sprijinul acordat, Dumitru Moruzi îi adresa rugămintea de a-l ajuta la elaborarea copertii cărții: solicita o vedere (o carte poștală) a Chișinăului de pe la 1854 sau dacă nu se poate, „măcar un țărănțas cu o troică și niște boieri, alergând pe drumul poștei, dar să se vadă negreșit și o verstă, căci am un capitol intitulat: *Po dorohe stolbovoi/Pe drumul cu stâlpi*. În finalul scrisorii, Moruzi îl implora pe Pelivan: „... te rog, nu mă lăsa! Ai făcut atâtea pentru cartea asta, mai fă o ultimă efortare și pe la începutul lui martie te vei bucura de dânsa. Căci sunt sigur că-ți va plăcea”⁷. Surprinzător, dar cartea apărută peste câteva luni are pe copertă exact imaginea pe care o solicita

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 156-157.

⁶ Notă: *Pribegi în țara răpită* face parte din trilogia romanelor sociale ale lui Dumitru (Dimitrie) Costache Moruzi (*Înstrăinații*, Vălenii de Munte, 1910 și *Moartea lui Cain*, Piatra Neamț, 1914), care în ansamblu prezintă stările de spirit din Basarabia din ajunul Unirii din 1918, și într-un fel este o avant-premieră a romanului fluviu *În preajma revoluției* a lui Constantin Stere, apărut la distanța de circa două decenii. Cu prilejul centenarului răpirii Basarabiei, marele patriot a publicat și o plachetă de *Cântece basarabene* (1912), în care „pribeagul” visa la timpul care „va lega iar de o Românie mare, al Basarabiei vlăstar”.

⁷ Ioan Pelivan. *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, loc. cit., p. 204.

scriitorul. Ioan Pelivan considera romanul lui Dumitru Moruzi apărut în 1912 „un fel de evanghelie a moldovenilor, o carte care trebuie citită de fiecare din noi”⁸.

De menționat că o altă carte intitulată *Rușii și Români*, având ca autor tot pe Dumitru Moruzi se bucura, de asemenea, de o apreciere deosebită din partea lui Ioan Pelivan. Acesta va arăta, în 1920, că Moruzi anticipase în lucrarea respectivă evenimente care se produsese deja și pe care el le prevăzuse ca un adevărat prooroc. Rusia constituțională, afirmase Moruzi, este o utopie: „Franța a substituit voinței regelui, voința poporului: pentru că era un rege și un popor. Ce va substitui Rusia voinței țarului?... În viitoarea și neînlăturabila dezmembrare a marelui imperiu țarist, văd între velicoruși și basarabeni, între Chișinău și Moscova, răsărind, cel puțin un stat mare, dacă nu două: Polonia și Rutenia, Varșovia și Kievul, despărțite sau unite. Ce se va face atunci cu Basarabia noastră?!...”. Și în fine: „Ora sfântă se apropie! Auziți clopotele Kremlinului, sunând a jale sfârșitul a zece veacuri de sclavie țaristă... La muncă spornică și roditoare!”⁹. Prorociriile lui D. Moruzi erau, în opinia lui Ioan Pelivan, o dovadă că ideea de unitate națională în Basarabia n-a murit niciodată, unii au prevăzut-o, au propovăduit-o, alții au încercat chiar să o înfăptuiască în viață.

*4) Înlăturat din funcția de judecător,
ca urmare a protestului față de manifestările ocazionate de
centenarul anexării Basarabiei*

Obligat să participe la ceremoniile solemne, în calitate de funcționar de stat, Ioan Pelivan nu numai că nu s-a prezentat la manifestări, dar a purtat, în mod demonstrativ, o *cocardă tricoloră cernită*, (în unele surse – *o brățară de doliu*), trimisă de sora sa Ecaterina¹⁰, studentă la Facultatea de Medicină din Iași. Gestul său a indignat puternic toate cercurile rusești, luptătorul național fiind etichetat drept „trădător”, „separatist”, „spion român” etc.¹¹

Mult mai târziu, într-o scrisoare din 15 mai 1918, o persoană de bună credință, în urma unui ordin venit din Petersburg, a examinat arhiva poliției țariste și îi comunica lui Ioan Pelivan că în documentele examinate „se găsesc informațiuni și despre incidentul, care a avut loc cu D-ta la Bălți în

⁸ „Cugetul. Revistă de istorie și cultură”, nr. 1(17), 2003, p. 4.

⁹ Ioan Pelivan, *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 și 10 iulie 1920, cu ocaziunea discuțiunii proiectului de răspuns la Mesaj*, loc. cit., p. 157.

¹⁰ Ecaterina Pelivan, căsătorită Coteanu, după absolvirea studiilor la Facultatea de Medicină a Universității din Iași, a funcționat ca medic la Orhei.

¹¹ Ioan Scurtu, ș.a., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, p. 111.

1912. În raportul, adresat Petersburgului, se povestește amănunțit despre aceea, că D-ta ți-ai pus o brățară de doliu în ziua sărbătoririi centenarului alipirii Basarabiei”¹².

Acest comportament ostentativ al funcționarului a determinat autoritățile să inițieze o anchetă, în cursul căreia anchetatorii au pus mâna pe corespondența sa, între care și o scrisoare către tinerii studenți de la Kiev – Alexe Mateevici, Ștefan Ciobanu, Simion Murafa, Daniel Ciugureanu etc. – pe care-i îndemna ca, după terminarea studiilor, „să nu rămână în slujba dușmanului și pe teritoriul lui”¹³ (adică să nu accepte slujbe în Rusia), ci să se întoarcă în Basarabia spre a munci pentru luminarea/deșteptarea moldovenilor*. Drept consecință a unei atare modalități deschise de manifestare a conștiinței naționale, Ioan Pelivan a fost destituit din funcția de judecător.

După demisie se înscrie în baroul avocaților din Bălți, continuându-și activitatea național-revoluționară cu un avânt și mai mare. Evident că, în urma incidentului respectiv, supravegherea din partea „ohranei” țariste s-a înăsprit, dar, în pofida tuturor restricțiilor, el reușește să facă călătorii în România, să păstreze relațiile cu diferite personalități de peste Prut. Din contactele și discuțiile purtate cu acestea se informa asupra vieții politice și culturale românești. Ba mai mult, e notabilă abilitatea pe care Ioan Pelivan a dovedit-o în „reconvertirea” agentului secret Tânovski, pus special de autoritățile țariste ca să-l supravegheze, transformându-l în omul său devotat și care-i asigura legătura cu Iași, de unde-i aducea cărți și informații proaspete¹⁴.

5) Acțiuni de protest în întreaga Românie

În zilele când la Chișinău oficialitățile ruse sărbătoreau „*eliberarea Basarabiei de sub jugul turcesc*”, în multe orașe din România au avut loc

¹² Ioan Pelivan. *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, loc. cit., p. 206.

¹³ *Delegația basarabească...* p. 90.

*Tinerilor moldoveni, licențiați ai școlilor superioare din Rusia, li se îngădea accesul în instituțiile de stat din Basarabia. Corpul de profesori, magistrați și funcționari administrativi era completat, cu mici excepții, numai din elementele velicoruse sau rusificate. Intelectualii moldoveni, pentru a primi funcții de specialitate, trebuiau să se expatrieze în Polonia, regiunile baltice, Ucraina, Caucaz, Turkestan etc., chiar la Petersburg și Moscova.

¹⁴ Pan. Halippa, *Ion Pelivan – Viața și activitatea, în Fapte trecute și basarabeni uitați*, p. 242.

acțiuni de protest împotriva Imperiului țarist. Cu această ocazie, marele istoric Nicolae Iorga a tipărit, la Vălenii de Munte, o carte despre trecutul provinciei dintre Nistru și Prut – *Basarabia noastră, scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către ruși*. Privind lucrurile în perspectivă, marele istoric făcea următoarea constatare încurajatoare: „În așteptarea vremurilor când viața românească din Basarabia va porni de la toate amintirile ei pentru a-și urmări toate drepturile *naționale*, nu numai *umane*, încheiem această carte cu un îndemn călduros spre acea muncă încordată și bine orânduită care singură poate grăbi sosirea acelor vremuri”.¹⁵ Lui I. Pelivan, marele savant i-a dăruit mai multe zeci de exemplare, pe care acesta, grijuliu, le-a împărțit prietenilor săi. O serie de volume au fost trimise studenților moldoveni de la Petersburg, Odessa, Dorpat și Kiev, unde activau societăți culturale ale acestora, altă parte a distribuit-o „finilor” săi din Basarabia¹⁶.

Jubileul rusesc din 1912 a fost pentru întreaga Românie un prilej de jale. Liga Culturală a ținut întruniri la București și prin toate orașele. Secțiile acesteia au prăznuit cu steaguri îndoliate veacul de viață ce se împlinea în Basarabia smulsă. Peste tot a fost un îndemn: *Să tragem clopoatele moarte,/ Căci azi e sfânta dezgropare/ A gloriei din vremi bătrâne/ Din Prut și Nistru pân-la mare. / În groapa lui tresare țarul/ Ce ne-a răpit pământul țării/ Și țărna lui să se-nfioare/ De fulgerele răzbunării...*¹⁷

Tot în anul 1912, Ioan Pelivan, mânat de adâncă dragoste pentru cultura românească, a transmis la Expoziția Națională din București, organizată de Liga Culturală, o serie de cărți bisericești, documente, acte, covoare, icoane și alte obiecte vechi moldovenești, caracteristice pentru cultura moldovenească, însărcinând cu această delicată misiune pe omul său devotat Mihail Platonovici Porițchi.

Din cele trimise la expoziție, intelectualitatea română a putut să înțeleagă, că, deși se împlinește un secol de robie, moldovenimea basarabeană nu este moartă, ci numai adormită de vitregia timpurilor. Pe baza actelor și documentelor trimise la București, Nicolae Iorga a putut să țină la Academia Română, la 14 septembrie 1912, o conferință interesantă

¹⁵ Vezi: N. Iorga, *Basarabia noastră, scrisă după o 100 de ani de la răpirea ei de către ruși* (1912) în N. Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995, p. 308; Cf. T. Pamfilie, în „Sfatul Țării”, 30 octombrie 1919; *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917-1918)*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și selecția imaginilor de Ion Negrei și Dinu Poștarencu, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2004, p. 214-215.

¹⁶ Ioan Scurtu ș.a., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, p. 111.

¹⁷ Apud *O pagină din istoria Basarabiei*, p. 214.

intitulată *Din ținuturile pierdute, boieri și răzeși în Bucovina și Basarabia*¹⁸.

Referitor la protestul din 1912 și rolul jucat de N. Iorga, Pelivan va declara în Parlamentul României, în primii ani după Unire, că „Pe când aici în țară, în frunte cu mult iubitul nostru Iorga se organizau conferințe, se oficiau slujbe prin biserici pentru a deplânge soarta nenorocită a Basarabiei pierdute, reprezentanții boierimei noastre ciocneau pahare de șampanie: «în sănătatea țarului Nicolae și pentru prosperitatea Rusiei Mari». Dar s-au găsit, d-lor, și români adevărați, cari au protestat cu toată energia lor atât contra acestei sărbătoriri, considerând-o ca o insultă la adresa sentimentelor noastre românești, cât și contra acelor români cari au luat parte la această sărbătoare infamă. Și acei cari au protestat au fost din rândurile partidului național democrat. Au fost pedepsiți acei protestanți. Dar ei au demonstrat, d-lor, că încă sunt români în Basarabia cari nu-și vând conștiința lor națională pentru nimic în lume!”¹⁹.

6) *Semnificația protestului lui Ioan Pelivan în anul 1912, dar și în zilele noastre*

Gestul plin de demnitate făcut în zilele aniversare din 1912 l-a plasat pe avocatul Ioan Pelivan în fruntea curentului de redeșteptare națională în provincia subjugată dintre Prut și Nistru.

Avocatul Emanoil Catelly, o altă curată conștiință națională, în mesajul transmis lui Ioan Pelivan cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani și 35 de ani de activitate național-culturală scria omagiatului următoarele: „Ai fost singurul care ai avut curajul să înfrunți cerbicia țarului atotputernic... în 1912, când toți lingușitorii și înstrăinații făceau sluj înaintea asupritorului de un secol, veselindu-se. Dumneata, cu riscul de a-ți distruge cariera și a-ți pierde libertatea chiar, ai îmbrăcat haina de doliu, doliu, care cuprinsese sufletul acestei frumoase provincii românești. Câtă mândrie și demnitate națională a însemnat acest sublim gest al D-tale, nu poate fi apreciat decât în perspectiva istoriei și de sufletele acelor ce l-au trăit cu adevărat. Cu acțiunea D-tale, moldovenimea basarabeană copleșită de îngenunchiere a căpătat noi forțe: a început era curajoasă a afirmării demnității și mândriei de neam”²⁰.

Protestul lui Ioan Pelivan din anul 1912, când s-au „aniversat” o sută de ani de la anexarea provinciei românești Basarabia de către Rusia imperială,

¹⁸ „Viața Basarabiei”, 1936, nr. 7-8, p. 70-71.

¹⁹ Ioan Pelivan, *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 și 10 iulie 1920, loc. cit.*, p. 153.

²⁰ „Viața Basarabiei”, nr. 7-8, 1936, p. 74-75.

capătă o semnificație deosebită în zilele noastre, având în vedere că în curând se vor împlini 200 de ani de la raptul imperiului țarist asupra Moldovei de Răsărit. În Declarația grupului de inițiativă „Anul 1812”, adoptată de un grup de personalități culturale și istorici din Republica Moldova, la 15 mai 2011, se arată, între altele, că „Prin Tratatul de pace de la București din 16 (28) mai 1812, încheiat între Imperiul Otoman și Imperiul Rus, partea de răsărit a Principatului Moldovei a fost anexată de către Rusia țaristă, încălcându-se atât angajamentele părții suzerane, cât și a celei protectoare. Acest rapt a întrerupt procesul de dezvoltare firească în cadrul etnic și cultural românesc a populației din stânga Prutului, prin impunerea unui model străin de dezvoltare. Timp de peste un secol, autoritățile țariste au promovat între Prut și Nistru o politică de izolare etnică și culturală, de deznaționalizare și rusificare, ceea ce a împiedicat participarea plină a Basarabiei la procesul de modernizare și dezvoltare națională pe care l-a traversat poporul român alături de celelalte popoare din Europa”²¹.

²¹ www.petitiononline.com/declaraia_grupului_de_initiativ_anul_1812.

CAPITOLUL VII ÎN VÂLTOAREA RĂZBOIULUI MONDIAL. ROLUL LUI IOAN PELIVAN ÎN EVENIMENTELE PRELIMINARE UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA

1) Lupta pentru autonomia Basarabiei

După izbucnirea Primului Război Mondial Ioan Pelivan este mobilizat din nou și trimis, întâi, în calitate de intendent la Kiev, iar apoi, în anul 1916, pe frontul românesc, la Brăila, Galați, Cahul și Bolgrad. În primăvara anului 1917 se afla în garnizoana Bolgrad unde conlucrează în realizarea unor acțiuni de interes național cu Ștefan Ciobanu și de unde, cu ocazia revoluției ruse, va pleca la Chișinău pentru a lua parte la toate mișcărilor naționale.

La 27 februarie (12 martie 1917), în urma acțiunii revoluționare a forțelor democratice din Rusia și impactului războiului mondial, se prăbușea Imperiul țarist absolutist. Acest eveniment avea să răstoarne din temelii vechea ordine politică și socială din Rusia, să trezească la o viață nouă popoarele fostului imperiu, inclusiv românii basarabeni. Febra căutărilor unor noi rosturi politice, sociale și naționale a cuprins întreaga societate basarabeană. În noua conjunctură politică, fiecare pătură socială din fosta gubernie a fostului Imperiu Rus căuta să-și dobândească, în mod separat, corporativ, drepturile și libertățile de castă, de care a fost privată pe parcursul a mai bine de un veac de umilință și asuprire socială și națională.

Schimbarea politică și explozia socială din inima imperiului a găsit nepregătite forțele politice din Basarabia pentru transformarea radicală a societății. Situația respectivă era conștientizată de Ioan Pelivan și adepții săi. Revoluția rusă l-a găsit pe luptătorul național la Bolgrad, mobilizat în armata rusă. Printr-o scrisoare din 17 martie 1917, trimisă redacției „Cuvânt Moldovenesc”, Ioan Pelivan, împreună cu Ștefan Ciobanu și Ion Văluță cer redacției de la Chișinău convocarea unei Adunări generale cetățenești pentru organizarea moldovenilor din toate părțile Basarabiei în Comitet Național (era vorba de Partidul Național Moldovenesc), care

să poarte de grijă tuturor nevoilor „neamului nostru din Basarabia”. În primăvara-vara anului 1917, treptat se conturează structura politică care va reprezenta în noile condiții populația băștinașă, (aceasta va fi Partidul Național Moldovenesc) și se elaborează programul politic al românilor basarabeni. După o scurtă perioadă, în care se fac tentative de organizare a luptei pe criterii sociale, forțele revoluționare din Basarabia se regroupează formulând un program politic național. Din gama dezideratelor exprimate de participanții la congresele profesionale ale cooperativitorilor (6-7 aprilie 1917), clerului și mirenilor (19-25 aprilie 1917), studenților (20 mai 1917), țăranilor (21-24 mai 1917), învățătorilor moldoveni (25-28 mai 1917) se desprinde detașat cerința de autonomie a Basarabiei. Cucerirea drepturilor naționale și autonomia Basarabiei erau cerințele politice principale ale românilor basarabeni și punctele de bază ale programului Partidului Național Moldovenesc.

După cum am menționat mai sus forțele politice naționale din Basarabia nu erau pregătite pentru o schimbare atât de radicală a lucrurilor. Lipsa experienței politice amenința întreg procesul revoluționar din ținut. Și din contra, foarte puternice și bine asigurate cu mijloace și materiale propagandistice erau forțele centraliste care-i unea atât pe foștii cinovnici ai vechii administrații cât și elementele deznăționalizate din sânul poporului băștinaș. Constrânși de situație, acești meseriași abili în manipularea opiniei publice căutau să orienteze mișcarea revoluționară din Basarabia în albia rusească, spre Petrograd, denigrând în fel și chip pe cei ce se pronunțau pentru autonomia reală a Basarabiei. De aceea una din sarcinile principale ale forțelor naționale era să scoată în vileag fața adevărată a acestor „binefăcători” ai moldovenilor, în realitate apărători ai intereselor rusești, și totodată să lumineze poporul în materie de organizare a vieții politice pe temeiuri naționale.

Autonomia solicitată de forțele politice naționale din Basarabia nu era o cerință care singulariza procesul revoluționar în spațiul dintre Prut și Nistru. Toate naționalitățile subjugate și terorizate de vechiul regim, în plan politic, înaintează Guvernului Provizoriu cerința de autonomie politică, culturală, teritorială etc. Unele provincii mărginașe, cu trecut politic istoric, ca Finlanda, Polonia, Georgia, Armenia etc., la momentul potrivit, se declară autonome și apoi independente.

Particularitățile de dezvoltare ale Basarabiei în cadrul Imperiului Rus au determinat specificul evoluției acestui proces în fosta gubernie rusească. Până la o anumită etapă, procesul revoluționar din Basarabia a fost sincron cu cel derulat în centrul Rusiei. Basarabia a trecut, adevărat, cu unele ne semnificative întârzieri temporale, prin aceleași frământări pe care le-a

parcurs procesul general rusesc. Această suprapunere a intereselor comune a vizat cucerirea libertăților politice, dobândirea drepturilor sociale etc. Mai târziu, reieșind din componenta națională a programului revoluționar, drumurile s-au despărțit. Dezideratul principal devine organizarea autonomă a Basarabiei. Această cerință a forțelor revoluționare din ținut era pe deplin îndreptățită. Însuși Guvernul Provizoriu a recunoscut, ce-i drept în principiu, dreptul popoarelor din fostul imperiu la organizarea autonomă. Prin condițiile istorice și naționale, Basarabia avea mult mai mari drepturi la autonomie, decât multe alte periferii. La 1917, Basarabia își revendica autonomia și în baza faptului că ea a avut-o în timpul autocrației ruse, între anii 1818 și 1828.

Ioan Pelivan a contribuit enorm la propagarea ideii de autonomie și la consolidarea mișcării naționale moldovenești. Prin exprimarea punctului de vedere în cadrul manifestărilor publice, prin discuțiile purtate cu colegii din cadrul Partidului Național Moldovenesc, prin lansarea de manifeste și alte materiale publicate, Ioan Pelivan a adaptat ideea autonomiei la necesitățile poporului băștinaș din Basarabia, conferindu-i acesteia un conținut național, spre deosebire de mulți „binevoitori”, care pedaleau pe autonomia teritorială. În acest sens, deosebit de importantă este broșura intitulată *Adunarea Întemeietoare* editată de Ioan Pelivan în iunie 1917, devenită o adevărată carte de căpătâi a luptătorilor basarabeni din acele vremuri. „Scrisă în stil popular, potrivit cu mentalitatea și cu nevoile țărănimii, broșura aceasta are ca idee fundamentală nu ceea ce exprimă titlul ei, ci ceea ce era în sufletul autorului și al tuturor prietenilor lui: autonomia Basarabiei, și anume o autonomie pe baze naționale moldovenești”¹. Autonomie, în opinia lui Pelivan, înseamnă că „norodul în țara lui, prin aleșii săi, își face el însuși legile trebuincioase; își are biserica, școala, administrația și judecătoria sa națională”. Spre deosebire de alți lideri basarabeni, care delegau problema agrară Adunării Constituante ruse, Ioan Pelivan pune rezolvarea chestiunii agrare în sarcina organului care exprima autonomia Basarabiei. „Noi, prin aleșii noștri, mai lesne și mai cu dreptate ne vom împărți pământul nostru”. În opinia lui Ioan Pelivan, autonomia nu trebuie s-o privim ca un dar făcut de cineva; ea trebuie dobândită prin luptă. Cucerirea autonomiei Basarabiei și „treaba pământului” Pelivan le considera chestiuni curat moldovenești, rezolvarea acestor probleme le percepea fără concursul „celorlalte nații basarabene”, care erau mai bogate, mai culte și mai bine organizate. Pentru dobândirea autonomiei, el chema pe toți moldovenii să se „unească cu

¹ Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, îngrijirea ediției, cuvânt introductiv, note, indice de nume și bibliografie de dr. Marian Radu, București, 1997, p. 84.

Partidul nostru moldovenesc care luptă din toată inima pentru acest lucru mare și sfânt și care știe foarte bine cine sunt dușmanii noștri; cine poate să fie ales și trimis la Adunarea Întemeietoare, și cine nu”².

2) Președinte al Comitetului județean Bălți al Partidului Național Moldovenesc

După căderea autocrației ca rezultat al revoluției din februarie 1917, Ioan Pelivan face parte din Comitetul de organizare al Partidului Național Moldovenesc. Participă, în continuare, la congresele din aprilie și mai 1917 ale învățătorilor, unde susține propunerile lui Ștefan Ciobanu de naționalizare a învățământului, precum și la alte manifestări cu caracter național. La ședința de reactivare a Societății Culturale Moldovenești (înființată în 1905), este ales în comitetul de conducere. În iunie 1917 publică broșura *Adunarea Întemeietoare*, în limba română, care a constituit o bună propagandă pentru viitorul Sfat al Țării. La începutul lui octombrie 1917, își prezintă candidatura pentru Constituanta Rusă, din partea cooperăției moldovenești.

După izbucnirea revoluției și prăbușirea țarismului, Ioan Pelivan vine imediat la Bălți, unde are o serie de întâlniri publice, în oraș și în satele din județ, la care explică moldovenilor rolul și importanța acestor evenimente pentru viitorul Basarabiei.

La 30 aprilie 1917, la Bălți, s-a ținut o adunare a moldovenilor, la care au participat circa 300 de persoane din oraș și împrejurimile lui, convocată din inițiativa a 10 intelectuali moldoveni în frunte cu Ioan Pelivan. În ajun, aceștia lansează o „strigare” către moldovenii din Bălți, în care argumentează necesitatea convocării adunării în cauză. Scopul întrunirii era să „lămurească” mai multe chestiuni în legătură cu marile evenimente ce s-au produs în Rusia și să hotărască, în mod oficial, întemeierea organizației locale a Partidului Național Moldovenesc. În apelul lansat se menționa că odată cu „prăbușirea scaunului împărațesc” și căderea stăpânirii vechi țariste, „a venit vremea să ne spunem și noi, moldovenii, sus și tare, nevoile și durerile neamului nostru moldovenesc. A sosit timpul să tămăduim rănila și să ștergem lacrimile poporului nostru moldovenesc. A sosit și pentru noi timpul să ne croim o altă soartă și să ne alcătuim o altă viață mai bună și mai fericită. Dar pentru aceasta, fraților, trebuie să fim uniți, căci în unire este puterea. Să ținem bine minte că: «Unde-i unul, nu-i putere/la nevoi și la durere. / Unde-s mulți puterea crește/Și dușmanul nu sporește»”³.

² *Ibidem*.

³ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 145, f. 1-2; „Viața Basarabiei”, 1936, nr. 7-8, p. 29.

Președinte al adunării a fost ales avocatul Ioan Pelivan, personalitate binecunoscută publicului bălțean. Cu acest prilej, el a rostit o cuvântare plină de avânt, însuflețire și patriotism. În discursul său, Ioan Pelivan a trecut în revistă etapele de evoluție ale Basarabiei de până și de după anexarea ei de către Rusia. Referindu-se la perioada de autonomie a ținutului (1818-1828), a constatat că la început, după anexare, Basarabia s-a ocârmuit după legile locale, iar în justiție s-au aplicat vechile legi moldovenești și obiceiurile pământului. Dar această situație s-a menținut o scurtă perioadă de timp. Odată cu urcarea pe tron a țarului Nicolae I, drepturile/privilegiile Basarabiei au început a fi știrbite. Procesul de rusificare s-a intensificat în timpul păstoriei în Basarabia a arhiereului Pavel Lebedev (1871-1882). Însă, menționează oratorul, în pofida persecuțiilor la care au fost supuși moldovenii, sentimentele lor naționale nu au fost strivite definitiv, ele au rămas să „zacă ascuns ca jăratecul învelit în cenușă în așteptarea adierii unui vânt care să-i spulbere această cenușă”⁴. Acest vânt binefăcător, în opinia lui Ioan Pelivan, a adiat, pentru cei din Basarabia, pentru prima dată, după revoluția rusă din 1905, când se manifestă prima generație de luptători naționali, prin introducerea limbii române în unele instituții de învățământ, prin apariția presei naționale etc. Foarte entuziasmat caracterizează momentul politic actual: „Acum când s-a prăbușit tronul tiranilor, când s-a rupt lanțul robiei străine, când toate noroadele din Rusia cer drepturi și slobozenii, a sunat ceasul și pentru moldoveni. Acum ori niciodată!” În noile condiții politice, „toată suflarea moldovenească, de la vlădică până la opincă, (trebuie) să dea mână cu mână să alcătuiască o obște, să se organizeze în Partidul Național Moldovenesc și să ceară de la Guvernul vremelnic de la Petrograd dreptul de sineocârmuire, care ni s-a răpit acum 90 de ani”⁵. Cu acest îndemn își încheie cuvântarea președintele Ioan Pelivan. Patriotul basarabean cerea moldovenilor să fie stăpâni în țara lor și să lupte pentru redobândirea autonomiei, să nu mai tolereze situația „de slugi la slugile veneticilor și străinilor”.

A urmat la cuvânt Dimitrie A. Vrabie, vechi luptător pe tărâm național, care a menționat că „fără autonomie Basarabia va rămâne iarăși legată de mâini și de picioare, fără autonomie Basarabia nu poate progresa nici în direcția culturală, nici în direcția economică”. Părintele Ioan Bălțeanu a explicat adunării înțelesul cuvântului „autonomie”, împotriva căreia fac propagandă cinovnicii ruși și dușmanii neamului moldovenesc. Soldatul Constantin Leancă a pledat pentru înființarea Partidului Național Moldovenesc și autonomia Basarabiei. Grigore Nica-Ciobanu, mic

⁴ „Viața Basarabiei”, 1936, nr. 7-8, p. 31.

⁵ *Ibidem*, p. 47-48.

funcționar, în luarea sa de cuvânt, a vorbit despre trecutul plin de suferințe al Basarabiei, despre necesitatea creării Partidului Național Moldovenesc. Totodată, fiind convocați într-o adunare a moldovenilor, el se pronunță contra urii de clasă și pentru înfrățirea „tuturor noroadelor ce locuiesc în Basarabia”.

Adunarea, după ce a discutat punct cu punct, a aprobat programul Partidului Național Moldovenesc și a ales Comitetului ținutal Bălți al partidului, alcătuit din 20 de persoane, președinte al acestuia fiind desemnat avocatul Ioan Pelivan.

3) Ioan Pelivan – membru al Biroului de organizare al Sfatului Țării

Între 20 și 27 octombrie 1917, în Casa Eparhială din Chișinău, cel mai prestigios local din capitala provinciei, într-o atmosferă emoționantă, și-a ținut lucrările Congresul ostașilor moldoveni, unul din cele mai impresionante evenimente politice din cadrul mișcării de renaștere națională declanșate în ținutul dintre Prut și Nistru după căderea autocrației țariste. Cei aproape o mie de delegați sosiți la acest „mare congres”, cum îl numește Ioan Pelivan, reprezentau pe cei circa 300 de mii de ostași, marinari și ofițeri moldoveni, încorporați în fosta armată țaristă și mobilizați pe toate fronturile războiului mondial, care părea că nu mai are sfârșit. În zilele acestea, Chișinăul devenise un oraș de nerecunoscut. „Delegații inundaseră, pur și simplu, străzile lui, defilând cu steaguri tricolore..., lumea își dădea perfect seama despre importanța acestui congres...”⁶.

Faptul convocării congresului într-o situație politică destul de complicată și hotărârile adoptate de forul militarilor moldoveni au o semnificație deosebită. Discutând cele mai stringente probleme de ordin politic, economic, social, militar, educațional etc., delegații la congres au adoptat hotărâri ce au avut un impact concret și decisiv pentru soarta de mai departe a populației din ținut. După dezbateri aprinse timp de o săptămână, congresul a hotărât proclamarea autonomiei teritoriale și politice a Basarabiei, constituirea Sfatului Țării ca organ suprem de conducere, naționalizarea armatei și organizarea cohortelor moldovenești, înfăptuirea reformei agrare și oprirea colonizării provinciei cu străini, naționalizarea învățământului și aparatului administrativ etc. Reprezentanții poporului moldovenesc au luat aceste decizii în timp ce la Petrograd se producea așa-numita marea revoluție socialistă din octombrie, când de fapt, printr-o

⁶ Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Chișinău, 1992, p. 53.

lovitură de stat, “bolșevicii au pus mâna pe putere”⁷. Perspectivele de realizare a dezideratelor formulate în congresul de la Chișinău și a celor proiectate în programul bolșevicilor din Petrograd erau diametral opuse. Hotărârile congresului ostașilor moldoveni aveau șanse de realizare doar în condițiile de democratizare a societății, proces declanșat odată cu răsturnarea autocrației în rezultatul revoluției din februarie 1917, iar îndeplinirea dezideratelor bolșevicilor devenea posibilă doar cu condiția „instaurării dictaturii proletariatului”.

Congresul ostașilor moldoveni a ales 44 de deputați ai Sfatului Țării. Ioan Pelivan, în lipsă a fost ales ca deputat în Sfatul Țării.

Conform hotărârii adoptate la 27 octombrie 1917 de Congresul militarilor moldoveni, a fost constituit Biroul de organizare a Sfatului Țării, în frunte cu sublocotenentul Vasile Țanțu. Inițial, Biroul era alcătuit dintr-un număr restrâns de deputați ai Sfatului Țării aleși la Congresul ostașilor moldoveni. Ulterior, din cauză că cercul problemelor ce așteptau a fi soluționate s-a extins și în conformitate cu drepturile acordate de congres, în biroul respectiv au fost cooptați principalii fruntași ai mișcării naționale din ținut, inclusiv Ioan Pelivan.

Asumându-și de fapt rolul unui adevărat organ de conducere a Basarabiei, Biroul de organizare a Sfatului Țării, timp de aproape o lună – perioadă cât a activat – s-a întrunit în 15 ședințe în plen, într-un șir de ședințe în cadrul comisiilor de profil (financiară, militară, gospodărească, organizatorică, administrativă, alimentară etc.), precum și în cadrul comisiilor ad-hoc⁸.

Biroul a elaborat criteriile și a definitivat modalitățile de reprezentare a partidelor politice, asociațiilor naționale și profesionale, societăților culturale și naționale, unităților administrative orașelor și județelor, consiliilor de deputați în Sfatul Țării, a identificat localul în care urma să-și țină ședințele organul suprem al Basarabiei precum și spațiile ce urmau a fi închiriate pentru cazarea deputaților sosiți din afara Chișinăului.

În cadrul Biroului organizatoric a fost creată o comisie specială însărcinată cu elaborarea unei scheme privind repartizarea mandatelor în Sfatul Țării. Din ea făceau parte Ion Inculeț, Pantelimon Erhan, Teofil Ioncu, Ion Buzdugan, Pantelimon Halippa. Comisia creată ad-hoc a găsit de

⁷ Ion Inculeț, *O revoluție trăită*, Chișinău, 1994, p. 104.

⁸ Vezi pe larg Valeriu Popovschi, *Procese verbale ale ședințelor Biroului de organizare a Sfatului Țării* în „Destin Românesc”, Revistă de istorie și cultură, Serie nouă, 2008, An III, XIV, Nr. 4 (56), p. 19-40; Idem, *Biroul de organizare a Sfatului Țării 27 octombrie-21 noiembrie 1917* în „Destin Românesc”, Revistă de istorie și cultură, Serie nouă, 2010 An V (XVI) Nr. 3-4 (67-68), p. 21-36.

cuviniță să majoreze numărul total de la 120 la 150 de deputați, dintre care 105 (70%) erau rezervate pentru moldoveni și 45 (30%) – minoritarilor. La repartizarea mandatelor s-a ținut cont de corelația procentuală a etniilor în componența populației.

După discuții îndelungate și contradictorii, în cele din urmă, în ședința din 6 noiembrie 1917, Biroul a aprobat Schema de repartizare a locurilor de deputat în Sfatul Țării⁹.

În ședința din 17 noiembrie 1917, Biroul a adoptat hotărârea cu privire la convocarea Sfatului Țării la 21 noiembrie 1917. În această zi, la Chișinău, într-o atmosferă solemnă, a avut loc ceremonia de inaugurare a primului parlament al Basarabiei.

Constituirea Sfatului Țării, ca organism de coordonare și decizie în Basarabia nu a fost deloc simplă, în condițiile în care rușii urmăreau să-și impună oamenii lor la conducere, atât în parlament, cât și în Directoratul General. Lupta lor împotriva autodeterminării Basarabiei se desfășura pe mai multe planuri. Încă din iunie 1917, la Chișinău a sosit un detașament special alcătuit din patruzeci de activiști revoluționari, trimiși de Petrograd în Basarabia, ca să lupte pentru menținerea Basarabiei în cadrul Rusiei. În fruntea acestui grup se afla Ion Inculeț, care devenise ajutor de comisar gubernial al Basarabiei, și Pantelimon Erhan, care fusese președinte al Sovietului gubernial al Deputaților Țărani. Odată sosit la Chișinău, grupul respectiv a avut o întâlnire cu o delegație a Partidului Moldovenesc Țărănesc, prin vocea lui Pantelimon Erhan exprimând cât se poate de clar scopul venirii lor de la Petrograd la Chișinău: „Am venit în Basarabia pentru a lupta nu pentru autonomia Basarabiei, ci pentru adâncirea revoluției”¹⁰. Situația creată a dus la o anumită divizare a grupărilor angajate în constituirea organului de conducere a Basarabiei, despre care Gheorghe Ciugureanu, într-un studiu recent, face câteva precizări esențiale: „În cadrul Sfatului Țării, pe lângă câteva fracțiuni politice mărunte, în principal reprezentând grupări etnice minoritare (germani, evrei ucraineni etc.), acționau două partide mari, și anume pe de o parte «Fracția țărănească», grupând elementele de stânga și cele rusofone, având ca lider pe Ion Inculeț, urmat de Pantelimon Erhan, Tziganko ș.a., care militau pentru obținerea pentru Basarabia a unei autonomii în cadrul Rusiei sovietice, iar pe de altă parte

⁹ Valeriu Popovschi, *Procese verbale...*, loc. cit., p. 27-28. În *Anexe documentare* vezi schema *Configurația politică și națională a Sfatului Țării, 21 noiembrie 1917*.

¹⁰ Alexandru Chiriac, *Mic dicționar al membrilor Sfatului Țării din Chișinău (21 noiembrie 1917-27 noiembrie 1918)*, în „*Patrimoniu*”. Revistă de lectură istorică, nr. 4, 1991; Nuțu Roșca, *Basarabia și ministrul întregitor Daniel Ciugureanu*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2010, p. 54.

Blocul Moldovenesc, care activa în mod neabătut în vederea unirii cu România, având ca lider pe doctorul Daniel Ciugureanu, urmat de Ioan Pelivan, Vlad Bogos, Ștefan Holban, Anton Crihan, Ion Buzdugan ș.a.”¹¹.

¹¹ Gheorghe Ciugureanu, *Primul ministru al Basarabiei*, în „Întregirea”. Revistă săptămânală de istorie, cultură și opinie, Anul I, nr. 9, 1 aprilie 1991, p. 2; Nuțu Roșca, *op. cit.*, p. 54-55.

CAPITOLUL VIII

IOAN PELIVAN, CANDIDAT LA POSTUL DE PREȘEDINTE AL SFATULUI ȚĂRII

1) Propus de biroul de organizare a Sfatului Țării ca președinte, Ioan Pelivan renunță în favoarea lui Ion Inculeț

La ultima ședință, ținută în seara zilei de 20 noiembrie 1917 (ședința s-a deschis la ora 21. 15), Biroul de organizare a Sfatului Țării a aprobat scenariul de inaugurare a Sfatului Țării și a confirmat candidatura lui Ioan Pelivan la funcția de președinte a legislativului basarabean.

Ținutul dintre Prut și Nistru se afla la un moment de răscruce. Se părea, că suferințele și lipsurile îndurate de generații de basarabeni timp de mai bine de un secol vor fi răsplătite în ziua următoare, când urma să-și inaugureze lucrările primul parlament al Basarabiei. Așteptările erau mari, spiritele erau înfierbântate, emoțiile greu de stăpânit. O acțiune prost pregătită sau un pas necugetat puteau să compromită o cauză pentru care s-au jertfit generații de luptători și acum era pe cale să se materializeze la modul concret.

Desemnarea lui Ioan Pelivan la funcția supremă în stat – inițiativă a Blocului Moldovenesc – constituia o recunoaștere a rolului său de lider incontestabil al mișcării de renaștere națională. Era cel mai vechi luptător pe țărâm național, era cunoscut ca „nașul moldovenilor”, persoana care a suferit cel mai mult pentru ideile sale naționale. Reprezentanții minorităților naționale, la aflarea știrii despre desemnarea lui Ioan Pelivan la postul de președinte al organului legislativ, cunoscând sentimentele românești ale acestuia, au contestat decizia Biroului de organizare a Sfatului Țării.

Onisifor Ghibu¹, cronicar fidel al procesului politic din Basarabia și totodată participant activ la evenimentele respective, în memoriile sale făcea următoarea mărturisire: „În preziua stabilită pentru deschidere au avut loc mari dezbateri cu privire la felul cum să se organizeze acest organism, cine să fie președintele. Moldovenii s-au grupat, într-o ședință la care am

¹ Vezi: *Schițe biografice*.

participat și eu, în jurul lui Ioan Pelivan, un bun moldovan, un om de omenie, cult, licențiat în drept, cam moale de fire, dar de încredere. L-au ales pe el președinte. În ce mă privește, am fost bucuros de această alegere. Această adunare pentru alegeri s-a ținut în cursul nopții de 20 noiembrie. Am plecat de la ședință mulțumit că Sfatul Țării va avea un președinte potrivit.

A doua zi, îndată ce am ajuns la Sfatul Țării în vederea deschiderii, m-am dus la Pelivan să-l felicit pentru marea zi care ajunsesem s-o trăim și pentru înalta funcție ce i s-a încredințat. Spre mirarea mea, el îmi spune că lucrurile au luat o altă întorsătură. Aseară, după ce ai plecat dumneata – îmi spune el – au venit alții la adunare: au venit din partea minoritarilor și din partea țăranilor câțiva inși, și au spus că ei pe Pelivan nu-l vor. Pelivan e un prea pronunțat naționalist. Noi vrem un președinte care să fie neutru, și-l vrem pe Inculeț. Prin felul lui de a se comporta de când a venit de la Petrograd, a câștigat susținerea minoritarilor, care cred că găsesc în el un sprijin în susținerea intereselor lor. În fața unei astfel de situații, am renunțat la hotărârea luată aseară, pentru ca președintele să poată fi ales cu unanimitate”².

2) *Motivul renunțării: interesul național*

Într-adevăr, noaptea din ajunul deschiderii Sfatului Țării a fost una memorabilă. Pe la ora 3 dimineața, Ioan Pelivan a fost vizitat, în camera pe care o ocupa la etajul 2 din clădirea viitorului Sfat al Țării, de către „finii” săi (așa erau numiți luptătorii convinși pentru cauza moldovenească) Vasile Țanțu, Ion Buzdugan și Anton Crihan, care l-au informat despre acțiunile întreprinse de liderii minorităților naționale din Basarabia (Kenigschatz alias Nadejda Grinfeld, președinte al Partidului Social-Democrat Muncitoresc Rus; Samuil Lichtman, deputat din partea organizației naționale a evreilor; Cristo Misirkov, deputat din partea organizațiilor naționale ale bulgarilor etc.), precum și ai așa zisei fracțiuni țărănești (Pantelimon Erhan, președinte al Comitetului executiv gubernial al țăranilor din Basarabia; Teofil Cotoros, reprezentant al Comitetului Executiv gubernial al Sfatului deputaților soldați și muncitori; Vasile Rudiev, deputat din partea Comitetului executiv gubernial al deputaților țărani; Vladimir Țiganco, deputat din partea țăranilor din județul Hotin etc.), imediat ce s-a răspândit vestea despre desemnarea la postul de președinte al Sfatului Țării a fruntașului partidei naționale. Aceștia aproape în unison au declarat că „Pelivan nu este bun.

² Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară 1917-1918. Amintiri*. Cuvânt înainte Iurie Colesnic. Ediție îngrijită, prefăcută, tabel cronologic, note, bibliografie și indice de nume Octavian O. Ghibu, Editura Universitas, Chișinău, 1992, p. 437.

Știm dinainte că el va căuta să ducă Basarabia la Prut spre România, unde evreii și țărani nu au nici un fel de drepturi.” La această înaltă demnitate ei îl doreau pe un „partizan al revoluției și al Republicii Democrate Ruse”. La acel moment, în opinia lor, persoana care exprima mai în de-aproape interesele lor era Ion Inculeț.

„Finii”, firește, mult mai tineri și cu o experiență politică modestă, au rămas surprinși de poziția „nașului”, care-i îndemna să mediteze împreună asupra momentului politic actual. „Interesul nostru național moldovenesc, medita cu voce încercatul luptător, ne dictează, ca președintele Sfatului Țării, pentru autoritatea și prestigiul acestui organ suprem al Basarabiei, să fie votat nu cu 70 de procente din deputații lui, ci dacă se poate în majoritate”. În opinia lui Ioan Pelivan, spre surprinderea vizitatorilor nocturni, cel mai potrivit din deputații moldoveni, cu trecere la minoritari și la fracțiunea țărănească, era Ion Inculeț. „El e de orientarea Nistrului, obiectează oaspeții. Apoi nu e bine să lăsăm soarta Basarabiei pe mâna unui rusificat, idealul căruia este Rusia revoluționară”. Dând replica, Ioan Pelivan își argumenta poziția: „Altul mai potrivit nu găsim. Cât despre soarta viitoare a Basarabiei, ea e în mâna majorității deputaților, iar nu a președintelui. Dacă Inculeț ca președinte nu va fi bun, foarte ușor îl vom putea răsturna, având noi, moldovenii, majoritate în Sfatul Țării”. Maturitatea politică a lui Ioan Pelivan se manifestă și prin explicarea situației în care Ion Inculeț nu va fi ales președinte și va rămâne în fruntea fracțiunii țărănești. În acest caz, el va deveni „mai periculos cauzei naționale moldovenești, decât la postul de președinte”, unde situația îl obligă „să țină balanța obiectivității”. Și în cele din urmă, argumentul forte expus tinerilor prieteni: „la Inculeț poate că se va deștepta conștiința națională, adormită de ruși, și va merge cu noi pentru realizarea idealului”. După multe discuții, fiind convinși de argumentele „nașului”, tinerii au plecat să comunice cele convenite membrilor Blocului Moldovenesc, dar și lui Ion Inculeț.

Ion Inculeț în lucrarea autobiografică „O revoluție trăită” recunoaște că în noaptea de pomină, o solie alcătuită din deputații Anton Crihan, Ion Buzdugan și Gherman Pânteau l-au vizitat la domiciliu. Oaspeții nocturni i-au comunicat că după plecarea sa de la ședință, Biroul și-a revizuit hotărârea cu privire la propunerea de alegere a președintelui, desemnându-l pe dânsul drept candidat. Pe lângă motivul enunțat de minoritari că este un „moldovean mai tolerant”, vizitatorii au insistat asupra faptului că prin alegerea sa ca președinte al Sfatului Țării s-ar face transferul de suveranitate asupra Basarabiei deținută *de jure*, nu și *de facto*, de statul rus către noile autorități locale. Menționăm faptul că, la acel moment, Ion Inculeț, pe lângă calitatea de deputat în Sfatul Țării din partea Comitetului gubernial

țărănesc, al cărui președinte era, mai deținea și demnitatea de vicecomisar al Guvernului Provizoriu în Basarabia³.

Peste ani, Ioan Pelivan în memoriile sale, mărturisea frământările prin care a trecut în noaptea de 20 spre 21 noiembrie 1917: ”Când m-am întors acasă, am petrecut toată noaptea gândind dacă fac bine să primesc. Crezând că a doua zi la alegeri voi avea contra mea elementul străin din Sfatul Țării, care forma minoritatea ce nu mi-ar fi dat votul, căci mă știa demult ca pe un naționalist înfocat, am hotărât să renunț și la ziuă am sfătuit pe toți prietenii mei, care formau Blocul Moldovenesc, adică marea majoritate a Sfatului Țării, să renunțe a-mi da mie votul, găsind că nu este bine, în actualele momente, să nu fie unanimitate de voturi în alegerea președintelui; i-am sfătuit să dăm cu toții votul lui Ion Inculeț, care se bucura de încrederea și simpatia elementului străin din Sfatul Țării”⁴.

Situația din Basarabia în preajma deschiderii Sfatului Țării îi îngrijora pe patrioții moldoveni, atât din cauza stării politice complicate din întreaga Rusie de după lovitura dată de bolșevici, cât și din cauză că naționalitățile din Basarabia ezitau să ia parte în Sfatul Țării. Se zvonise că nici nu vor să-l recunoască. Aceasta ar fi însemnat război între moldoveni și minoritari. O situație de acest gen ar fi compromis forțele politice din Basarabia și ar fi aruncat societatea într-o confruntare deschisă, similară războiului civil pe care l-a cunoscut Rusia sovietică, în perioada imediat următoare⁵.

3) *Un pas de supremă admirație*

Astfel, pentru a evita o situație de tensiune în chiar momentul de deschidere a Sfatului Țării și a asigura o stabilitate politică relativă, cel puțin, Ioan Pelivan a făcut un pas de supremă admirație: a renunțat la demnitatea de președinte a Sfatului Țării și la suprema satisfacție pe care i-o oferea istoria și neamul pentru drepturile căruia el a luptat. A sprijinit personal pe Ion Inculeț și a îndemnat pe susținătorii săi să-și dea votul pentru favoritul națiunilor conlocuitoare. Gestul lui Ioan Pelivan i-a surprins pe mulți admiratori ai săi. Petre V. Haneș⁶, profesor și istoric literar din Vechiul Regat, aflat în acele zile la Chișinău, era uimit de faptul că Ioan Pelivan „a primit, cu inima voioasă, să ocupe altul locul ce i se cuvine”⁷. Acțiunea

³ Ion Inculeț, *O revoluție trăită*, Chișinău, 1994, p. 106-107.

⁴ Ioan Pelivan, *Amintiri (Memorii)*, în „Patrimoniu”, Revistă de lectură istorică, Nr. 2, 1992, p. 120.

⁵ *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării 1917-1918*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2004, p. 170

⁶ Vezi: *Schițe biografice*.

⁷ Petre V. Haneș, *Salutul unui frate*, în „Viața Basarabiei”, 1936, nr. 7-8, p. 107.

ieșită din comun valida adevărata maturitate politică a luptătorului național și confirma faptul că ambițiile politice îi erau străine marelui patriot.

Ion Inculeț la fel a fost surprins de comportamentul de înaltă ținută morală a lui Ioan Pelivan. Se cunoșteau din copilărie, ambii fiind născuți în aceeași localitate – satul Rezeni din județul Lăpușna (Ioan Pelivan la 1 aprilie 1876, iar Ion Inculeț la 5 aprilie 1884). Au studiat la Seminarul Teologic din Chișinău, după care Ioan Pelivan a urmat Facultatea de Drept a Universității din Dorpat, iar Ion Inculeț – Facultatea de Științe Fizico-Matematice a Universității din Sankt Petersburg. Revoluția rusă le-a dat întâlnire la Chișinău, oferindu-le șansa să-și manifeste atașamentul față de poporul pe care-l reprezentau.

Evenimentele ulterioare au confirmat justetea tacticii aplicate de Ioan Pelivan. În ședința din 21 noiembrie 1917, Ion Inculeț cu unanimitate de voturi a fost ales președinte al Sfatului Țării. Această acțiune politică a făcut în întreaga Basarabie cea mai bună impresie, demonstrând populației că Sfatul Țării este la înălțimea misiunii sale. În calitatea sa de președinte al Sfatului Țării și mai apoi cea de președinte al Republicii Democratice Moldovenești, Ion Inculeț s-a manifestat ca un promotor consecvent al intereselor naționale, mărturie supremă fiind în acest sens semnătura sa pe Declarația de Unire a Basarabiei cu România din 27 martie 1918, materializarea visului unei întregi generații de luptători naționali, inclusiv a lui Ioan Pelivan. O idee frumoasă poate fi realizată și pe căi ocolite, e nevoie doar de luciditate din partea oamenilor politici și responsabilitate pentru destinul poporului.

CAPITOLUL IX

INAUGURAREA SFATULUI ȚĂRII ȘI ROLUL LUI IOAN PELIVAN

1) Deschiderea în cadru solemn a legislativului basarabean

Ședința de inaugurare a Sfatului Țării s-a desfășurat într-un cadru solemn. Ceremonia de consacrare a legislativului basarabean este descrisă în ample reportaje, memorii, precum și în procesul verbal nr. 1 al ședinței din 21 noiembrie 1917, din care vom cita, având în vedere faptul că acesta reprezintă un document oficial.

„Ședința se deschide la orele 12 ziua. Deasupra palatului Sfatului Țării fâlfâie drapelul Basarabiei.

Înainte de a se începe ședința, în capela, care se găsea în același palat, în partea lui din stânga, a fost oficiat un tedeum solemn în limba moldovenească de către vicarul Eparhiei Basarabiei Prea Sfințitul Gavriil, episcopul Cetății Albe, care la urmă s-a adresat către asistență în moldovenește cu următoarele cuvinte:

„Îi felicit pe moldoveni cu autonomia! Dumnezeu să ajute! Trăiască Sfatul Țării, la mulți ani!”

După aceasta, asistența a ieșit din biserică și s-a îndreptat spre sala de ședințe, în care a fost introdus de câțiva soldați drapelul național al Regimentului moldovenesc.

Acest drapel a fost sfințit de către Prea Sfințitul Gavriil cu agheasmă. Corul protoiereului Berezovschi a executat imnul național „Deșteaptă-te, române!” și „Pe-al nostru steag e scris Unire”¹.

Publicistul bucovinean George Tofan completează tabloul inaugural al Sfatului Țării, oferind alte detalii despre solemnitatea emoționantă: „Ca la un semn, de odată, toți deputații și norodul de față se ridică în picioare și bat furtunos din palme, strigând: „*Să trăiască Basarabia autonomă*”, „*Să trăiască democrația*”, „*Trăiască Republica Basarabia*”.

E o însuflețire nemaipomenită vreodată. Corul intonează atunci, din

¹ Procesul-verbal nr. 1 al ședinței Sfatul Țării, care a avut loc în orașul Chișinău, la 21 noiembrie 1917, în „*Cugetul*”, Revistă de Istorie și Cultură, nr. 4(36), 2007, p. 59.

nou, în accente deosebit de puternice „*Deșteaptă-te, române*”. Lumea aplaudă nebună.

Pentru întâia oară se aude în Basarabia și strofa:

*Români din patru unghiuri,
Acum, ori niciodată,
Uniți-vă în cuget,
Uniți-vă-n simțiri.*

Cuvintele acestea au străbătut prin mulțime ca un fior electric. Din ochii tuturor țâșnesc lacrimi. Mulți izbucnesc într-un plâns cu hohot. Refugiații (ardeleni – *n.n.*) își ascund fețele în batiste. Președintele (ședinței – *n.n.*) Sfatului Țării își mușcă buzele, încercând să-și oprească lacrimile, arhimandritul Gurie, deputatul Pelivan, doamna doctor Alistar și atâția alții plâng ca niște copii, în vreme ce acentele cântecului revoluționar de la 1848 aprind în toate sufletele văpaia iubirii de neam, care de acum nu se mai stinge niciodată².

Dintr-o altă descriere a festivității, pe care i-o datorăm profesorului Petre V. Haneș din Vechiul Regat, desprindem o scenă nu mai puțin impresionantă: „Toată lumea în picioare. În primele rânduri ale deputaților, mulți în costume rusești. Unuia cu ochelari îi dădeau lacrimile. Prima pornire a sufletului meu a fost să se mire cum de plânge cineva de bucurie la auzul lui „Deșteaptă-te, române!”, când era îmbrăcat rusește: acela era Pelivan”³.

La propunerea lui Pantelimon Erhan, președintele Comitetului executiv al Sfatului gubernial al deputaților țărâni, favoritul comun al fracțiunii țărănești și celei minoritare Ion Inculeț a fost ales președinte al Sfatului Țării, cu unanimitate de voturi, așa precum, de fapt, și-au dorit și membrii Blocului Moldovenesc, în frunte cu deputatul Ioan Pelivan.

În discursul solemn inaugural, președintele Inculeț a motivat necesitatea formării înaltului organ cârmuitor al ținutului prin faptul că Rusia este cuprinsă de anarhie și Basarabia trebuie ferită de acest potop. „Noi ne-am adunat într-un moment groaznic. Republica rusească, menționa oratorul, se găsește în mare pericol. Lipsa unei autorități la centru și anarhia care a cuprins toată țara amenință cu pieirea statul întreg.

Singura scăpare a Republicii e în organizarea diferitelor ei părți pentru viitoarea mare federație. Prin mersul istoric al evenimentelor, s-a creat o așa situație că numai diferite părți ale Republicii pot să creeze o putere organizată și împreună cu alte părți organizate ale Republicii ar fi în stare să împiedice distrugerea completă a statului și pentru a păstra cuceririle revoluției.

² George Tofan, *Sărbătoarea sărbătorilor*, Chișinău, 1917, p. 12.

³ Petre V. Haneș, *Salutul unui frate*, în „Viața Basarabiei”, 1936, nr. 7-8, p. 108.

Și Basarabia trebuie să fie organizată, și, cine știe, poate într-un viitor apropiat, în scopul de a stabili o ordine în stat și în numele principiului cucerit de către revoluția rusă, a autodeterminării complete a popoarelor, Basarabia va trebui să devie republică democratică, formând o parte indivizibilă din marea Republică federativă democratică rusească⁷⁴.

Alegerea în funcția de președinte al Sfatului Țării a lui Ion Inculeț, care până la momentul convocării organului legislativ suprem al Basarabiei a deținut și demnitatea de vicecomisar gubernial, precum și desemnarea ulterioară a fostului comisar al Guvernului provizoriu Vladimir Cristi⁵ ca director general de interne în guvernul basarabean, a semnat încetarea împuternicirilor acestora ca demnitari ai guvernului central rus, care-și pierduse controlul asupra ținutului, și preluarea prerogativelor de administrare a treburilor curente de autoritățile locale în proces de constituire.

După discursul inaugural al președintelui Inculeț, rând pe rând, de la tribuna parlamentară, Sfatul Țării a fost salutat de liderii și reprezentanții partidelor politice, unor comitete și organizații revoluționare, asociații și societăți naționale și culturale, organe ale administrației locale etc., organul ținutal suprem primind astfel asigurări de sprijin și disponibilitatea de cooperare.

2) Ioan Pelivan vorbește în numele Partidului Național Moldovenesc

În ședința de după amiază, primul invitat la tribuna parlamentară a fost deputatul Ioan Pelivan, care vorbește în numele Partidului Național Moldovenesc, cel mai puternic partid politic din Basarabia. Atenția deputaților este maximă, deoarece Sfatul Țării este salutat de cel mai vechi și încercat luptător pe tărâm național, cel care, pe bună dreptate, în această zi ar fi trebuit să se bucure de toate onorurile.

Adresându-se „deputaților Înaltei Adunări”, oratorul scoate în evidență mai întâi semnificația momentului politic: „astăzi este ziua cea mai însemnată în istoria poporului moldovenesc. Acest popor a fost condamnat să piară, dar astăzi el renaște; a fost înmormântat, dar astăzi a-nviat. Toți moldovenii simt o bucurie nemărginită când văd drapelul național, care fâlfâie deasupra acestui palat. Astăzi se-nfăptuiește idealul strămoșilor noștri și speranțele tuturor conducătorilor poporului nostru, care s-au coborât în morminte cu durere-n suflet”⁶.

⁴ Procesul-verbal nr. 1 al ședinței Sfatul Țării, care a avut loc în orașul Chișinău, la 21 noiembrie 1917, în „Cugetul”, Revistă de Istorie și Cultură, nr. 4(36), 2007, p. 60.

⁵ Vezi: *Schițe biografice*.

⁶ *Ibidem*, p. 66.

Într-un reportaj de la acest eveniment istoric, scriitorul și publicistul George Tofan schița în felul următor portretul celui care vorbea: „Dl Pelivan e un bărbat bine făcut, în floarea vârstei, fiu de răzeș, răsărit din pământul binecuvântat al Basarabiei, față liniștită, duioșie în glas, zâmbet dulce în privire. Vorbește cu glas lin, într-o românească literară... Câteodată, tonul vocii sale liniștite se ridică; glasul tremură și vorbitorul cumpătat aruncă o granată: „Când s-au luptat doi hoți a suferit poporul moldovenesc”⁷.

Oratorul consideră că a sosit momentul potrivit să se rostească crudul adevăr despre poporul său. În acest sens, face o incursiune retrospectivă asupra evoluției Basarabiei pe parcursul veacului de stăpânire țaristă, insistând îndeosebi asupra nenorocirilor prin care a trecut neamul românesc din acest spațiu: „În acest moment istoric, voiesc, să-mi îndrept privirile îndărăt și să ating puțin istoria poporului nostru, plină de lacrimi și dureri”.

După părerea lui Ioan Pelivan, piatra de hotar în destinul populației dintre Prut și Nistru îl constituie Tratatul de la București semnat în urma războiului ruso-turc din 1806-1812 și scindarea statului moldovenesc. „În anul 1812 noi am fost ruși din trupul Moldovei și anexați la statul rus. În trecutul poporului nostru întotdeauna s-a întâmplat astfel: când se luptau între ei doi bandiți – rusul și turcul, – nici unul din ei nu suferea, ci suferea nenorocitul nostru popor moldovenesc. Așa s-a întâmplat în anul 1812, când Basarabia a fost ruptă de la trupul Moldovei ca să fie cedată țarului rus. Conducătorii poporului de atunci s-au îngrozit, fiindcă, cu toate că Moldova se găsea sub protectoratul turc, ea era liberă. Este drept, turcii luau a zecea parte din munca poporului, dar turcul era cinstit: el ne prăda, dar nu-și băga cizmele murdare în sufletul nostru. (*Aplauze*). Turcul ne dădea voie să ne rugăm lui Dumnezeu în limba noastră și în bisericile noastre, de care el nu se atingea. Turcul ne-a lăsat școala în forma în care am moștenit-o de la bunici cu predare în limba natală; el nu ne forța să învățăm turcește. Același lucru a fost și în domeniul justiției și administrației. Noi aveam legile noastre, prin care ne ocârmuiam, noi aveam judecătorii noștri moldoveni, pe care îi alegeam noi după regulile moștenite de la străbuni. Ocârmuitorii se bucurau de iubirea poporului, fiindcă ei erau ridicați la acea cinste de către popor. Și așa era bine. Iată de ce, când în anul 1812 s-a aflat că cea mai fertilă parte a Moldovei va trebui să treacă la Rusia, strămoșii noștri s-au tulburat. Ei știau că în Rusia țăranii se găsesc în robie, că ei se vând ca dobitoacele. De o mult mai mare libertate se bucurau țăranii din Moldova, decât în Rusia. Este drept, împăratul Alexandru I, „Binecuvântatul”, ne-a acordat în anul 1818 autonomie, dar, după 10 ani, împăratul Nicolae I, care era un dușman al libertății, a suprimat-o”⁸.

⁷ George Tofan, *Sărbătoarea sărbătorilor*, Chișinău, 1917, p.

⁸ *Procesul-verbal nr. 1, loc. cit.*, p. 66.

Oratorul consideră că după acest deceniu de autonomie administrativă începe perioada suferințelor poporului nostru: „Slugile țarismului rusesc tindeau spre înăbușirea spiritului național, spre izgonirea limbii noastre natale din biserică, școală, administrație, ca s-o nimicească cu totul. Rusificatorii cruzi au ponegрит numele de moldovean, bălăcindu-l în noroi și numindu-l „bou”. Aceste slugi au nimicit cântecul Moldovei, în care se deplângea soarta moldovenilor, care din cauza discordiei au căzut în robie”.

Deși slugile țarismului rusesc au acționat în așa fel ca să șteargă totul ce amintea despre trecutul nostru, totuși, spiritul de libertate nu a dispărut și „ideea autonomiei s-a păstrat în scrierile autorilor basarabeni, care ar putea face cinste oricărui popor. Îmi aduc aminte de un fiu al Patriei noastre scumpe, Dumitru Moruzi, care a scris *Pribegi în țară răpită*, un fel de evanghelie a moldovenilor. Această carte trebuie citită de către fiecare din noi”. În același context, Ioan Pelivan amintește numele scriitorilor Constantin Stamati, Alexandru Donici, Ion Sârbu, Alexandru Hasdeu, Alecu Russo, „care au prezis că va veni revoluția mare și va declara că și noi avem dreptul la autodeterminare națională... Mulțumită acestor scriitori s-a menținut spiritul național și există speranța în eliberare”⁹.

Ioan Pelivan face un elogiu ostașilor moldoveni, care au îmbrățișat ideea autonomiei naționale și au acționat cu fermitate în direcția realizării ei: „Dacă n-ar fi fost Congresul lor din octombrie, care a proclamat autonomia Basarabiei, deschiderea Sfatului Țării n-ar fi avut loc. Dacă n-ar fi fost ei, domnilor deputați, d-voastră astăzi nu v-ați fi adunat aici, în Sfatul Țării. (*Voci: Bravo! Ura!*) Acești urmași ai lui Ștefan cel Mare și-au luat obligațiunea grea de a ne recuceri drepturile, pe care noi le-am pierdut”¹⁰.

Ca mesager al Partidului Național Moldovenesc, Ioan Pelivan expune în fața deputaților poziția partidului în materie de administrație, justiție, educație, biserică, serviciu militar etc. „Să nu uităm că, dacă noi moldovenii am fi uitat limba noastră, noi am fi fost șterși de pe fața pământului. *Numai mulțumită limbii noi am trăit și numai mulțumită ei noi vom putea trăi mai departe.*

Poporul nostru în trecut n-a avut altă mângâiere decât biserica. În vremea țarismului el a fost nevoit să asculte serviciul divin în limba străină, pe care n-o înțelegea. *Trebuie ca în toate satele moldovenești să se oficieze serviciul religios în limba moldovenească.*

Până ieri copiii noștri au fost nevoiți să învețe în școli străine, cum s-a întâmplat și cu mine. Ce fel de cultură se putea însuși în aceste școli?!

⁹ *Ibidem*, p. 66-67.

¹⁰ *Ibidem*, p. 67.

Sufletul nostru a fost educat într-un spirit străin poporului nostru. Dacă noi nu ne vom învăța copiii noștri în limba moldovenească, zadarnic sunt toate principiile libertății. *Numai prin școala moldovenească poporul nostru va putea fi scos din robie spre lumină și fericire.*

Nu numai învățătura, ci și judecata se făcea în limba străină de către judecători străini poporului nostru. Să ne ferească Dumnezeu de asemenea judecători. De aceea eu strig: *creați legi noi, sfinte, bune, care ar corespunde tradițiilor, vieții și istoriei poporului nostru moldovenesc.*

Recrutarea se făcea după un obicei barbar. Copiii noștri erau duși peste mări și țări, ca acolo să li se pocească sufletele și să facă să-și uite poporul din care făcea parte. *De acum înainte, eroii noștri își vor face serviciul militar aici, în țara lor, ca, la caz de nevoie, noi să avem apărători ai țării dintr-ai noștri, iar nu străini*". (Aplauze prelungite)¹¹.

În final, Ioan Pelivan adresează colegilor parlamentari îndemnul la unire. „Nu uitați, domnilor, că poporul nostru pune toate speranțele în voi. De aceea mă adresez către voi din tot sufletul: nu vă certați, ci lucrați în înțelegere. Așa ne învață poetul nostru:

„Unde-i unul, nu-i putere la nevoi și la durere;

Unde-s doi, puterea crește și dușmanul nu sporește". (Aplauze furtunoase, prelungite)

Discursul lui Ioan Pelivan a fost ascultat cu mare atenție atât de admiratorii săi cât și de deputații din opoziție. Interesul ambelor tabere față de cele expuse de „fostul candidat” la președinția Sfatului Țării era mare. Conform martorilor oculari, Ioan Pelivan „a fost oratorul cel mai aplaudat”¹². Unii deputați minoritari, în special, reprezentanți ai partidelor socialiste, cu mult efort au „mistuit” adevărurile rostite cu marea forță de convingere pe care o stăpânea liderul neformal al moldovenilor.

Ioan Pelivan era „un foarte talentat orator politic..., știa să trezească în sufletele moldovenilor cărora le vorbea, prin evocările împilărilor din partea administrației țariste, revolta din cauza umilințelor la care erau supuși, dar și încrederea fermă că prin luptă vor putea obține un viitor mai luminos și, mai ales, mândria de a fi un neam vechi, care în trecutul îndepărtat a civilizat lumea de atunci”¹³.

¹¹ Ibidem, p. 67.

¹² Dimitrie Bogos, *La răspântie: Moldova de la Nistru (1917-1918)*, Întreprinderea Editorial-Poligrafică „Știința”, Chișinău, 1998, p. 122.

¹³ Vasile Harea, *Basarabia pe drumul Unirii. Amintiri și comentarii*, Ediție îngrijită și Cuvânt înainte de dr. Vlad Bejan, Iași, Editura Eminescu, Iași, 1995, p. 88

*3) Mărturii ale contemporanilor
despre naționalismul lui Ioan Pelivan*

În anul 1918, Pantelimon Halippa împreună cu alți intelectuali basarabeni a întemeiat Universitatea Populară la Chișinău, care avea tocmai rolul de a propaga în mediile moldovenilor ideea conștiinței naționale și a identității de neam. Ioan Pelivan participa cu regularitate la activitățile Universității. Așa cum arată unul din protagoniștii evenimentelor, publicistul și istoricul literar Petre V. Haneș: „În fiecare duminică, dimineața ne adunam mai mulți la d-sa (la Pan. Halippa) acasă și stabileam programul de lucru săptămânal al Universității Populare. Într-o zi mi-a fost dat să zăresc lacrimi în ochii unui deputat îmbrăcat rusește, ca toți ofițerii ce făceau parte din Sfat. Mi se părea ciudat să văd un rus lăcrămând când se rosteau discursurile de deschidere. Nu era însă rus, ci marele naționalist român I. Pelivan”¹⁴.

¹⁴ Alexandru Vicol, *Priviri asupra Basarabiei*, București, 1941, p. 19. *Articolul D. Petre V. Haneș despre Moldova de la Nistru.*

CAPITOLUL X

IOAN PELIVAN, LA CÂRMA POLITICII EXTERNE A REPUBLICII DEMOCRATICE MOLDOVENEȘTI (1917-1918)

1) În Basarabia domnea starea de anarhie și dezordine provocată de bolșevici

Constituirea Sfatului Țării nici pe departe nu a rezolvat problemele cu care se confrunta populația dintre Prut și Nistru. Către sfârșitul anului 1917, în Basarabia domnea o stare de anarhie și dezordine completă, provocate în mare parte de puhoiul de soldați ruși care se retrăgeau de pe Frontul Român. Masele anarhizate de soldați ruși care părăseau frontul se dedau la acte de violență, comiteau nenumărate asasinat și violuri. Obiect de jaf au devenit depozitele de aprovizionare ale armatei, în primul rând cele în care se aflau băuturi spirtoase. Chișinăul devenise un lagăr înarmat de la mic până la mare, pe străzi soldații trăgeau focuri de armă, fără nici o sinchiseală. Soldatul cu arma era stăpânul situației. Dezordinile au început în orașe, dar foarte rapid s-au extins și la sate. Indiscutabil, că cele mai multe devastări și omoruri care au fost săvârșite în Basarabia, au fost opera soldaților ruși bolșevizați. Însă nu este mai puțin adevărat că în afară de aceștia în acțiuni de vandalizare au fost atrase și elemente locale care distrugau și devastau îndeosebi conacurile boierești. Țăranii au fost împinși la aceste acțiuni de propaganda revoluționară în chestiunea agrară, făcută de unele partide extremiste, dar îndeosebi de telegrama oficială a guvernului bolșevic de la Petrograd, în care se spunea că tot pământul, cu toate dobitoacele, averea mișcătoare și toate acareturile de pe pământul boieresc, trec în folosul norodului. Astfel, au fost devastate ferme și proprietăți, a fost furat sau stricat inventarul agricol, au fost împărțite, fără nici o bază juridică, terenuri agricole, vite și alte bunuri. Orice acțiune ilegală era acoperită cu lozinca bolșevică de lichidare a „burjuilor”, în această categorie fiind inclusă orice persoană care nu plăcea celor amețiți de băutură și propagandă bolșevică. Demagogia socială și politică se extindea cu repeziciune. Securitatea populației era amenințată

și de faptul că elemente bolșevice din ținut încurajau aceste acțiuni, fiind uneori chiar inspiratorii acestor ilegalități. Unitățile militare moldovenești recent constituite nu erau în stare să stăvilească acest val de anarhie, să restabilească și să mențină ordinea publică.

2) Proclamarea Republicii Democratice Moldovenești, la 2 decembrie 1917

În această situație complicată, Basarabia face următorul pas în procesul de autoadministrare: la 2 decembrie 1917, Sfatul Țării votează o declarație, prin care provincia dintre Prut și Nistru a fost proclamată Republică Democratică Moldovenească.

Adoptarea unei atare decizii a fost dictată atât de raționamente de ordin intern cât și de cele de natură externă. În declarația de proclamare a republicii momentul politic actual era explicat astfel: „Republica rusească se află în mare primejdie. Lipsa de stăpânire la centru și neocârmuiala în toată țara, care este istovită prin lupta cu dușmanul de din afară, duce la pieire întreaga republică. În această clipă îngrozitoare singura cale de izbăvire pentru republica democratică rusească este ca noroadele ei să se unească și să-și ieie soarta în mâinele lor, alcătuiindu-și stăpâniri naționale, în hotarele țărilor unde locuiesc. În puterea temeiului acesta și având în vedere așezarea rânduelii obștești și întărirea drepturilor câștigate prin revoluție, Basarabia, sprijinindu-se pe trecutul său istoric, se declară de azi înainte Republică Democratică Moldovenească, care va intra în alcătuirea republicei federative democratice rusești, ca părtăș cu aceleași drepturi”¹. Ulterior, preconizata federație democratică rusă nu a fost creată, deoarece în Rusia puterea a fost acaparată de partidul bolșevic, care a instaurat un regim dictatorial.

În Declarația din 2 decembrie 1917 se menționa că până la convocarea Adunării Constituante – aleasă prin vot universal, direct și secret, după sistemul proporțional – puterea legislativă supremă în Republica Democratică Moldovenească este Sfatul Țării, iar puterea executivă o deține Consiliul Directorilor Generali (guvernul), subordonat numai Sfatului Țării.

Declarația trasa programul de activitate al Sfatului Țării în probleme stringente: convocarea Adunării Constituante, desfășurarea alegerilor în organele autoadministrației locale, organizarea armatei naționale, repartizarea pământului, fără răscumpărare, celor care îl prelucrează. Politica națională a tânărului stat trebuia să fie asigurată prin promovarea

¹ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917-1918. Documente*, Antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc. Prefață de Viorica-Pompilia Moisuc. Editura Hyperion, Chișinău, 1995, p. 117.

principiilor de egalitate în drepturi a tuturor etniilor din Republica Moldovenească. În materie de politică externă, sarcina principală a Sfatului Țării era asigurarea integrității teritoriale a republicii.

Proclamarea Basarabiei republică democratică și totodată națională (în sensul de moldovenească) denotă maturitatea forțelor politice locale, îndeosebi a celor cu program național, care prin acest act își asumau întreaga responsabilitate politică de moment, dar și de perspectivă. Forțele centraliste și unii deputați minoritari din Sfatul Țării, constrânși de situația concretă, admiteau crearea „Republicii Basarabene”, opinând că „nu există temei istoric pentru a numi Basarabia Republică Moldovenească”, iar specificarea caracterului național al republicii o calificau drept manifestare a „naționalismului națiunii dominante”. În ședința Sfatului Țării din 1 decembrie 1917, deputatul Ioan Pelivan, ripostând unei asemenea abordări demagogice și în deplină cunoștință de cauză, a explicat esența problemei în felul următor: „Până în 1812 se numea Basarabia numai o treime din gubernia noastră – actualele județe Ismail și Akkerman. Partea de mijloc și cea de nord a guberniei noastre se numea Moldova. Guvernul țarist, anexând în 1812 la Rusia o parte a Moldovei dintre Prut și Nistru, a trecut absolut arbitrar denumirea „Basarabia” și asupra celorlalte județe din această parte. De aceea denumirea republicii „Moldovenească” este întemeiată istoricește. În denumirea republicii cu un nume sau altul trebuie să fie indicat poporul care pe teritoriul acesta constituie majoritatea populației. La baza acestei denumiri trebuie să fie pus principiul național, și nu cel geografic. Ucrainenii și-au numit republica Ucraineană, dar nu Kieveană sau Poltava... Ucrainenii și polonezii întotdeauna au numit țara noastră Moldovenească, și nu Basarabeană”².

3) Constituirea primului guvern al Republicii Democratice Moldovenești, cu Ioan Pelivan la Externe

La 7 decembrie 1917, Sfatul Țării a votat primul guvern al Republicii Democratice Moldovenești, sub președinția lui Pantelimon Erhan, care cumula și funcția de director general al Agriculturii. În fruntea celorlalte directorate au fost numiți: Vladimir Cristi – la Interne, Ioan Pelivan – la Externe, Teofil Ioncu – la Finanțe, Nicolae Codreanu – la Lucrări Publice, Mihail Savenco – la Justiție, Grinfield – la Industrie și Comerț, Teodosie Cojocar – la Război. Consiliul Directorilor Generali își propunea drept scop stabilirea ordinii în toate domeniile vieții social-economice,

² Gheorghe Negru, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Chișinău, 2000, p. 99-100.

înlăturarea anarhiei și dezastrului, organizarea administrației publice în toate domeniile. Proclamarea Republicii Democratice Moldovenești și formarea guvernului au încheiat procesul de organizare a puterii legislative și a celei executive în tânărul stat democratic.

În amintirile sale, Ioan Pelivan motivează astfel intrarea în guvern: „Am primit să intru în această formațiune de Directori, vrând să fiu tot timpul la curent cu tendințele lor (a celorlalți directori – *n.n.*) și ca să pot lupta pentru singura mea țintă: Unirea cu România”³. În calitate de ministru de Externe, Ioan Pelivan ia contact cu celelalte țări europene pentru a obține recunoașterea Republicii Moldovenești și a stabili legături diplomatice. În virtutea unor circumstanțe, pentru moment, prioritare s-au dovedit a fi relațiile Republicii Democratice Moldovenești cu România, domeniu în care a excelat Ioan Pelivan”⁴.

Îndată ce Consiliul Directorilor Generali a fost constituit, acesta a și pornit la lucru. Vremurile erau foarte tulburi. Anarhia și dezordinea pătrundea în Basarabia în valuri mari atât din Est din Rusia bolșevică cât și din Vest de pe Frontul Român unde o armată de aproape un milion de oameni era în descompunere și bolșevizare. Către sfârșitul anului 1917, guvernul din Petrograd a intensificat acțiunile împotriva trupelor generalului Șerbacev, comandantul frontului ruso-român⁵. În Basarabia, în special la Chișinău, luptele între trupele lui Șerbacev și cele roșii au creat o situație critică, populația cerea Consiliului Directorilor luarea de măsuri energice pentru păstrarea liniștei publice, instaurarea ordinei. În aceste împrejurări, Consiliul Directorilor, susținut de Blocul Moldovenesc, a obținut un vot din partea Sfatului Țării, prin care era autorizat să procedeze cum va crede de cuviință pentru păstrarea ordinii. Directorul de Externe, Ioan Pelivan, împreună cu directorul de Interne, Vladimir Cristi, au plecat la Iași pentru a cere ajutor. Această acțiune, deși secretă, a fost totuși cunoscută la Chișinău. De menționat că misiunea la Iași avea loc într-o perioadă când asupra Sfatului Țării se făceau presiuni tot mai mari pentru a decide chemarea armatei ruse.

³ Ioan Pelivan, *Amintiri (Memorii)*, în „Patrimoniu”, Revistă de lectură istorică, nr. 2, 1992, p. 121.

⁴ Apud: Gheorghe Cernea, *Ioan Pelivan, 90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România*, în „Literatura și Arta”, Nr. 45 (3297), 6 noiembrie 2008.

⁵ În împrejurările destrămării frontului româno-rus după evenimentele din 7 noiembrie 1917 din Rusia, o parte a armatei ruse de pe acest front a rămas fidelă vechiului comandant, generalul Șerbacev. Acesta a încercat să-și organizeze rezistența în fața celeilalte părți a armatei ruse care trecuse de partea bolșevicilor. Confruntările dintre cele două grupări de forțe militare ruse aveau loc pe teritoriul românesc, creând mari dezordini și amenințând interesele siguranței naționale a Republicii independente moldovenești.

4) Misiunea la Iași.

*Întâlniri cu primul ministru Ion I.C. Brătianu,
ministrul N. Titulescu și alți oficiali români,
dar și cu reprezentanți ai forțelor Antantei*

În baza însărcinării primite din partea Sfatului Țării, în perioada 8-17 decembrie 1917, Ioan Pelivan și Vladimir Cristi s-au aflat la Iași, pentru a informa guvernul român și reprezentanții Puterilor Aliate despre situația din Basarabia și a solicita ajutor în scopul stopării procesului de anarhizare politică și degradare economică. În capitala temporară a României, oficialii moldoveni, au purtat discuții cu ambasadorii țărilor aliaste: contele Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, Marinkovici, ministrul Serbiei în România, Sir George Head Barklay, ministrul Angliei în România, baronul Carlo Fasciotti, ministrul Italiei în România. Aceștia au manifestat interes față de evenimentele ce se derulau în spațiul dintre Prut și Nistru și au exprimat cuvinte de simpatie pentru basarabeni, dar i-au sfătuit pe reprezentanții Basarabiei ca problema acordării de ajutor cu forțe armate să o trateze cu generalul francez Henri Berthelot, de care „depinde totul”. Sfatul a fost urmat și în urma discuției avute, șeful Misiunii militare franceze nota în jurnalul său din acea perioadă: „14 decembrie. Doi membri ai Sfatului Țării (de fapt, doi membri ai guvernului – *n.n.*) de la Chișinău, domnii Pelivan și Cristi, vin să-mi ceară să uzez de influența mea pentru a-i ajuta să restabilească ordinea în Basarabia și, mai ales în căile ferate...”⁶.

În convorbirea avută cu șeful Misiunii militare franceze în România (1916-1918), s-a constatat, după cum menționează Ioan Pelivan în memoriile sale, că „nu ni se dă nici o armată a aliaților, după cum fusesem trimiși să cerem”⁷. Faptul acesta nu i-a descurajat pe trimișii Basarabiei. Din contra, neputința aliaților le-a deschis calea spre guvernul român. În timpul cât s-au aflat la Iași, Ioan Pelivan și Vladimir Cristi au avut o întâlnire cu președintele Consiliului de Miniștri Ion I.C. Brătianu, căruia i-au declarat „că nu au nici o nemulțumire, după cum merg lucrurile”⁸.

În cadrul întâlnirii cu ministrul de Finanțe Nicolae Titulescu s-a convenit ca acesta să desemneze o persoană de încredere prin care Ioan Pelivan să țină legătura permanentă cu guvernul român. „Eram hotărât să

⁶ Cuvânt înainte de Prof.univ.dr. Adrian Năstase la Gh.V. Andronachi, *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii*, Ediție îngrijită de Jipa Rotaru, Neculai Moghior, Ion Dănilă, București, 2000, p. XXXIV.

⁷ Ioan Pelivan, *Amintiri (Memorii)*, loc. cit., p. 122.

⁸ *Ibidem*.

lupt pe toate căile ascunse, ca să fac să nu se realizeze dorințele străinilor sau înstrăinaților dintre tovarășii mei din directorat”⁹, mărturisește în amintirile sale Ioan Pelivan.

*5) În Basarabia situația devine tot mai critică.
Pretențiile ucrainene*

În aceste împrejurări, starea tinerei Republici Moldovenești devine tot mai critică. Situația s-a complicat și din cauza faptului că, în aceeași perioadă, Rumcerodul de la Odessa exercita presiuni pe diferite căi pentru a obține alipirea Basarabiei la Ucraina. Se urmărea dizolvarea Sfatului Țării și alungarea sau chiar lichidarea membrilor acestuia. Cei mai însemnați exponenți ai mișcării naționale sunt luați în colimator de către forțele bolșevice. Comandantul cohortelor moldovenești din Basarabia, Anton Crihan, însă reușește să-și găsească scăparea în mănăstirea Suruceni. Abia după sosirea trupelor române, va fi îndreptat spre Leova, unde era postat un regiment românesc.

La rândul lor, Ioan Pelivan și Vladimir Cristi, după încheierea misiunii la Iași, au pornit spre Chișinău, fiind arestați în gara Socola, aflată sub controlul bolșevicilor, dar reușesc să scape ca prin minune.

Sosiți la Chișinău, în seara zilei de 17 decembrie 1917, cei doi miniștri au participat la ședința Consiliului de Directori, iar a doua zi, la ședința Blocului Moldovenesc, unde au raportat despre „insuccesul” avut la Iași. În acel moment, explicau I. Pelivan și Vl. Cristi, singura țară care poate să acorde asistență tânărului stat este România, care are armată organizată și disciplinată. Pe acest subiect, între deputații Blocului Moldovenesc și membrii Frației țărănești se iscă un conflict, aceștia din urmă pronunțându-se hotărât împotriva intervenției în Basarabia a trupelor române.

Demobilizarea armatei ruse de pe Frontul Român (numărul acesteia oscilează între 600.000 – 1.000.000 de oameni), începând cu a doua jumătate a lunii decembrie, a agravat și mai mult situația Republicii Democratice Moldovenești. Detașamente sau grupuri izolate de soldați ruși, înarmați sau fără de arme, flămânzi și nemulțumiți, dar afectați de demagogia bolșevică, se dedau la jafuri, omoruri și alte atrocități. Ținutul a fost cuprins de un val de pogromuri și acțiuni de distrugere în masă a bunurilor publice și private¹⁰. În aceste condiții, Sfatul Țării, în ședința din 19 decembrie, la inițiativa fracțiunii minorităților, a decis acordarea *carte*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ Vezi: Gh. V. Andronachi, *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii*, p. 160-165.

blanche guvernului în chestiunea salvagădării statului prin solicitarea unei asistențe din exterior. Consiliul Directorilor Generali a decis să apeleze la Cartierul General Rus de pe Frontul Român, dar, întrucât însăși generalul Șcerbacev se afla la Iași fiind păzit de armata română contra soldaților ruși bolșevizați, rezultatul a fost nul. Totodată, Pantelimon Erhan, președintele Consiliului Directorilor Generali, și Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării, au încercat să negocieze cu șeful statului major al districtului militar Odessa trimiterea în Basarabia a două divizii de cazaci, dar tentativa la fel s-a dovedit nereușită¹¹.

6) Consiliul Directorilor Generali de la Chișinău solicită guvernului român de la Iași trimiterea unui regiment de voluntari ardeleni

În această situație critică, Ioan Pelivan profitând de un moment când P. Erhan era mai dispus i-a dat să semneze cererea făcută de el însăși prin care guvernul Republicii Democratice Moldovenești solicita guvernului român trimiterea în Basarabia a unui regiment de ardeleni. Astfel, la 22 decembrie 1917, sub semnătura lui Pantelimon Erhan, președintele Consiliului Directorilor Generali a Republicii Democratice Moldovenești, Ioan Pelivan, directorul general la Externe, și Vladimir Cristi, directorul general de Interne, a fost expediată la Iași o telegramă către ministrul de Război al României, prin care oficialii moldoveni rugau pe generalul Constantin Iancovescu să dispună „trimiterea la Chișinău a unui regiment ardelenesc, cu posibilă urgență”, care să fie pus la dispoziția executivului. În literatura istorică acest document este calificat drept „primul act spre unirea Basarabiei cu România”¹². Ca răspuns imediat, guvernul român a trimis un batalion de ardeleni, care a ocupat poziții între Ghidighici, Cojușna și Durlești, și a dispus deplasarea la gara cea mai apropiată de Chișinău a „1.000 de ardeleni cu arme și mitraliere”, care se aflau la Kiev. De asemenea, s-a decis trimiterea în Basarabia a 30 de ofițeri ardeleni, care trebuiau să ia comanda regimentului ce venea de la Kiev. Acest contingent urma să fie folosit de autoritățile basarabene „pentru paza depozitelor de subzistență”.

După cum arată un voluntar ardelean participant la evenimente, „primul care a luat legătura cu acești ofițeri misionari în Chișinău a fost Ioan Pelivan, ministrul de Externe al guvernului basarabean. Din ziua sosirii lor în Chișinău, între ofițerii ardeleni și Ioan Pelivan s-a încheiat cea mai strânsă

¹¹ Gheorghe E. Cojocaru, *Sfatul Țării. Itinerar*, p. 6.

¹² Gh. V. Andronachi, *Albumul Basarabiei...*, p. 159.

legătură de colaborare. Acest înflăcărat român ardea de dorul să-și vadă cât mai curând Basarabia curățită de hoardele rusești bolșevizate și frumoasa sa țară, pentru care a muncit și suferit din frageda-i tinerețe (tinerețe – *n.a.*), pe veci unită cu Patria-mamă. A stat zi și noapte în cel mai strâns contact cu ofițerii ardeleni, punându-i în curent, în ce privește acțiunea sa pentru unirea Basarabiei cu România, cu tot ce se petrecea în Sfatul Țării și în Consiliul de Miniștri (Consiliul Directorilor Generali – *n.a.*)”¹³.

Indiscutabil, batalionul de ardeleni trimis sub comanda generalului rus Kantzerof era insuficient pentru a putea ține piept bandelor bolșevice, care din zi în zi deveneau tot mai îndrăznețe. Conform estimărilor Consiliului Directorilor Generali, pentru asigurarea pazei depozitelor, căilor ferate și menținerea ordinii publice în Basarabia era nevoie de 12 regimente.

Pe la sfârșitul lui decembrie, de la Chișinău plecase la Iași domnul Iancovici, care neoficial era atașatul guvernului român pe lângă Ioan Pelivan, acesta având însărcinarea de a grăbi trimiterea armatei române la Chișinău. Deși după trei zile de la plecare, domnul Iancovici trimisese „patronului” său, prin colonelul francez d’Albiat, mesajul convențional: «Tatăl este sănătos și peste 3-4 zile va sosi!», timpul trecea, dar acțiunile armatei întârziu.

La 26 decembrie toți directorii (miniștri) semnează o telegramă prin care se cerea ajutorul Armatei române. În aceeași zi, partidele rusești reprezentate în Sfatul Țării au adoptat o moțiune împotriva chemării armatei române de către Consiliul Directorilor, care era acuzat că „nu a făcut întrebuințare de toate mijloacele disponibile a intra în legătură strânsă cu republica ucraineană *de a-i* da Republicei moldovenești sub formă de ajutor: material și forțe militare pentru paza căilor ferate, a depozitelor de aprovizionare, pentru combaterea pogromurilor și anarhiei. Consiliul directorilor nu s-a folosit de toate mijloacele pentru a intra în contact cu comitetele executive a(le) socialiștilor revoluționari și democratice, în chestia ajutorului de forțe militare, de care comitetul dispune. *Intrarea armatelor românești pe teritoriul Basarabiei poate fi pasul cel întâiu pentru ocuparea ei și pentru smulgerea ei de fapt din sânul republicii ruse* și desigur se va prezenta un pericol pentru toate drepturile politice și sociale dobândite prin revoluție. Intrarea armatei române poate provoca război civil pe teritoriul Republicii Moldovenești. Intrarea armatei române și pericolul ce amenință Basarabia sunt o lovitură fatală pentru rezolvarea chestiei agrare pe bazele declarate de revoluția rusă. În virtutea acestora noi propunem Sfatului Țării să protesteze în mod categoric contra intrării oștirilor românești pe teritoriul Republicii Moldovenești și să ceară Consiliului de directori să se adreseze Republicii Ucrainene, care ne va da concursul său prin forța militară și

¹³ A.N.I.C., Fond 1449, dosar 273, f. 1.

ajutor în același timp, stabilind acest raport de contact. Considerând intrarea oștirilor românești extrem de periculoasă, noi, reprezentanții partidelor socialiste și ai consiliilor muncitorești și soldaților vom depune chestia aceasta spre rezolvarea organizării noastre, de la decizia cărora va depinde ca să fim noi pe viitor, sau nu în Sfatul Țării”¹⁴.

Încercările acestor grupări de a modifica hotărârea privind chemarea ajutorului românesc au eșuat, Blocul moldovenesc, grupul țărănesc și reprezentanții minorităților aprobând acțiunea Consiliului Directorilor¹⁵.

Pentru istorie rămâne, însă, de consemnat poziția pe care au adoptat atunci protagoniștii evenimentelor. Cert este că, în împrejurările critice pentru interesele naționale, când activitatea Sfatului Țării era amenințată în mod direct de forțele bolșevice anarhizante, așa cum va arăta mai târziu un participant la evenimente, Dr. Petru Mătaș, în acea vreme căpitan în corpul voluntarilor ardeleni aflați în Basarabia, „mulți viteji de astăzi nu erau tocmai la înălțime, unii poate nu le aveau, alții poate le ascundeau acele virtuți românești ce se cereau, – trebuia mult suflet spre a nu pierde busola în haosul ideologic ce-și făcea loc în pătura intelectuală de la Chișinău. Onoare falangei naționaliste, că nu s-a pierdut momentul, – dar meritul cel mare revine incontestabil lui Ioan Pelivan, românului adevărat de pe atunci”¹⁶. Având calitatea de ministru de Externe al tinerei Republici Moldovenești, Ioan Pelivan era, potrivit acelorași aprecieri, „tipul reprezentativ daco-roman, cu ochii blânzi albaștri, cu o noblețe sufletească pilduitoare, pășea hotărât, fără nici o clipă de șovăire, pe calea desenată de destinul neamului”. „Nici o jertfă nu e prea mare pentru mine – zicea Pelivan – ori de câte ori întâmpin vreo opoziție sau altă piedică”¹⁷.

¹⁴ Dr. Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918*, Chișinău, 1992, p. 267; Viorica Moisuc, *Basarabia. Bucovina. Transilvania. Unirea 1918*, Documente adnotate și studiu introductiv de prof. univ. dr. Viorica Moisuc, Departamentul Informațiilor Publice Redacția Publicațiilor pentru Străinătate, București, 1996, p. 183.

¹⁵ La 3 ianuarie 1918 socialiștii ruși se retrag din Sfatul Țării, dând o declarație prin care precizează punctul lor de vedere, și anume: 1) Unirea cu Revoluția rusească; 2) Moldovenii au prea multe locuri în Sfatul Țării; 3) în Sfatul Țării sunt prea multe elemente burgheze; 4) sunt împotriva venirii armatei „țariste” române (Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 183-184).

¹⁶ Dr. Petru Mătaș, fost căpitan voluntar în armata română, 1917-1918, *Ioan Pelivan un moldovean cu adevărat bun român*, martie 1936, în A.N.I.C., fond 1449, dosar 216, f. 3.

¹⁷ *Ibidem*.

CAPITOLUL XI

IOAN PELIVAN ÎN VÂLTOAREA EVENIMENTELOR DIN 6 IANUARIE 1918

1) Pericolul Frontotdelului

Pe la 1 ianuarie 1918, la Chișinău, se organizează Frontotdelul, un comitet bolșevic, în frunte cu Perper, Kaabak și alți aventurieri politici. Având sprijinul unor unități militare ruse bolșevizate scăpate nedezarmate de pe frontul din Moldova, dar și a garnizoanei Chișinău contaminată de anarhie, acești revoluționari profesioniști au încercat să preia controlul politic asupra Chișinăului și a Basarabiei în întregime. Instalat în localul Liceului „Principesa Natalia Dadiani” din centrul Chișinăului, acest comitet ignora autoritatea Sfatului Țării și a Consiliului Directorilor Generali, calificând mișcarea națională moldovenească drept contrarevoluționară și trădătoare a intereselor poporului. Scopul declarat al Frontotdelului era crearea unui cartier general cu menirea să pună mâna pe conducerea Frontului Român, pentru a organiza o cât mai rapidă demobilizare a trupelor ruse. Inițial, Frontotdelul declarase că nu se va amesteca în treburile interne ale Basarabiei, având a se ocupa doar de chestiunile militare rusești. În realitate, el a fost format cu scopul de a deturna procesul democratic și național inițiat în Basarabia și a reorienta mișcarea revoluționară din ținut sub lozincile bolșevicilor de la Petrograd. Însă pentru a-și atinge scopul nedeclarat trebuiau scoase din joc autoritățile legitime din Basarabia. Având la dispoziție suficiente forțe armate, Frontotdelul a reușit să pună stăpânire pe poștă, telegraf, gară și alte instituții ale statului. Dominând la început orașul Chișinău, mai apoi, a încercat să-și extindă autoritatea la Tighina și Bălți, unde a impus conducători militari din rândurile acoliților săi.

2) Sosirea voluntarilor ardeleni

La 6 ianuarie 1918, în gara Chișinău a sosit un eșalon cu circa o mie de soldați ardeleni, foști prizonieri în armata rusă și care și-au manifestat dorința să lupte ca voluntari în armata română. Acest detașament urma să se pună la dispoziția Consiliului Directorilor Generali al Republicii

Democratice Moldovenești, ca răspuns la solicitarea făcută de autoritățile basarabene către Ministerul de Război al României la 22 decembrie 1917. Înștiințate din timp, comandourile bolșevice au atacat cu foc de mitraliere trenul cu voluntarii ardeleni, făcând răniți și câțiva morți. Făcuți prizonieri, ardelenii au fost dezarmați și prădați, apoi, duși pe jos, sub escortă, fiind astfel umiliți, pe strada principală a orașului, la internatul Seminarului Teologic, unde au fost ținuti în arest până la 13 ianuarie, când armata română i-a eliberat¹. Incidentul agresării și arestării detașamentului voluntarilor ardeleni în gara Chișinău a fost exploatat de „socialiștii” ruși, care l-au interpretat ca o confirmare a ostilității localnicilor față de armata română.

În aceeași zi, după capturarea eșalonului cu transilvăneni, bandele bolșevice înarmate au atacat și arestat pe membrii Comisiei interaliat de aprovizionare din Basarabia (formată din reprezentanți/ofițeri englezi, americani, francezi și români), ce aveau misiunea să achiziționeze de la țărani cereale pentru necesitățile frontului, având dreptul de a ridica magazine și depozite, ce urmau să fie păzite de forțe cehoslovace și transilvănene, până la organizarea forțelor moldovenești. Din casa acestei organizații a fost sustrasă suma de circa două milioane de lei românești. Au fost arestați maiorul D. Lucasievici, reprezentantul României pe lângă guvernul Republicii Moldovenești, precum și alți ofițeri ai comisiei.

3) Bolșevicii încearcă să lichideze organele legitime din Basarabia

După aceste amănunțite „succese”, bolșevicii au încercat să lichideze organele legitime din Basarabia. Declarați ca elemente contrarevoluționare, directorii generali, deputații moldoveni separatiști (acei presupuși că vor unirea cu România), comandanții de unități moldovenești, boierimea, preoțimea și toți intelectualii regimului vechi erau urmăriți de Frontotdel, pentru a fi arestați și făcuți inofensivi. În acest scop, la Chișinău, s-a constituit un tribunal extraordinar, alcătuit din reprezentanții Frontotdelului, Sovietului deputaților soldați și muncitori, precum și a altor comitete revoluționare, care avea misiunea de a judeca de îndată pe fruntașii moldoveni din Sfatul Țării, recunoscuți sau bănuți ca separatiști. Loc de reședință a tribunalului a fost ales Palatul Libertății (fosta reședință a guvernatorului țarist), sediu la care după declanșarea revoluției se întruneau organizațiile democratice ale moldovenilor. În fața acestui tribunal au fost chemați însuși președintele Sfatului Țării Ion Inculeț și președintele Consiliului Directorilor Generali

¹ Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții...*, p. 506.

Pantelimon Erhan, aceștea fiind acuzați de faptul că au solicitat/aprobat venirea armatelor române pe teritoriul Basarabiei. Doar intervenția operativă și ingenioasă a colonelului M. Popa, comandantul Regimentului I cavalerie, i-a salvat pe cei doi demnitari de la moarte².

Fruntașii basarabeni erau acuzați de colaboraționism cu guvernul României, căruia guvernul bolșevic de la Petrograd, la 5 ianuarie, îi declarase război. Bolșevicii recent pripășiți la Chișinău cereau socoteală membrilor guvernului și deputaților Sfatului Țării pentru activitatea lor politică și, îndeosebi pentru faptul că au cerut ajutor militar de la guvernul român. În acele zile, pe străzile Chișinăului se auzea doar numele Sfatului Țării, ai cărui membri trebuiau să fie spânzurați, liderii mișcării naționale erau vânați de-adevăratelea. Fruntașii mișcării naționale erau amenințați cu răfuiala fizică. Directorul general de la Externe Ioan Pelivan, directorul de la Lucrări Publice Nicolae N. Codreanu și locțiitorul său Nicolae Secară, au fost condamnați la moarte. Directorul pentru problemele militare Teodosie Cojocar și deputatul Anton Crihan au fost arestați. Se întocmise și o listă neagră de trădători, iar unele ziare publicaseră o înștiințare despre înlăturarea din guvern a directorilor Vladimir Cristi, Ioan Pelivan, Nicolae Secară și Nicolae Codreanu. Comisarii de la Frontotdel au ordonat gazetelor ce apăreau la Chișinău să scrie despre faptul că „Sfatul Țării a fugit”. În situația creată, fiindu-le pusă în primejdie libertatea și chiar viața, o parte a frunțașilor basarabeni cu adevăratelea s-au ascuns, alții s-au refugiat în România.

Pentru a-și duce opera până la sfârșit, Frontotdelul a declarat starea de asediu în Chișinău, Bălți și Tighina. Orașul era împânzit de patrulare militare, intrările/ieșirile din oraș erau controlate de forțele armate devotate comitetului revoluționar. De fapt, acțiunile Frontotdelului constituiau un atentat la organele legal constituite în Basarabia. Conducătorii acestei organizații bolșevice i-au declarat francpreședintelui Consiliului Directorilor Generali de la Chișinău, chiar la reședința lor din centrul Chișinăului, că în continuare “Basarabia va asculta de comisarii poporului”³.

În memoriile lui Ioan Pelivan, de altfel, modeste ca volum dar prețioase ca sursă de documentare, evenimentele din 6 ianuarie 1918 și cele ce au urmat după această dată ocupă un spațiu semnificativ, dovadă a importanței acestora în cariera sa politică. Pentru a urmări evoluția evenimentelor, dar și a cunoaște gradul de implicare a lui Ioan Pelivan în acest proces destul de dramatic, dar totodată și hotărâtor pentru destinul Basarabiei, vom cita din mărturiile participantului nemijlocit. În *Amintirile* sale, Pelivan arăta: „La

² Gh. V. Andronachi, *Albumul Basarabiei...*, p. 166 -167.

³ *O pagină din istoria Basarabiei...*, p. 239.

ora cinci, după prânz, domnii V. Cristi, T. Ioncu, Șt. Ciobanu și cu mine eram invitați (acasă – *n.n.*) la domnul N.N. Codreanu, directorul Lucrărilor Publice. Domnul Codreanu ne-a comunicat că el, împreună cu directorul Poștelor și Telegrafului, domnul Nemțeanu, au pus mâna pe o telegramă iscălită de Erhan (președintele Consiliului Directorilor Generali – *n.n.*) și de Inculeț (președintele Sfatului Țării – *n.n.*). În această telegramă, pe care ne-a arătat-o domnul Codreanu, era protestul contra intrării armatei române în Basarabia și cerere să se trimită numai oaste rusească. Câte un exemplar de telegramă era adresat Cartierului General Rus de la Iași, reprezentanților guvernelor aliate și guvernului român. După ce am luat cu toți cunoștință de această telegramă, am judecat că ar fi fost o nenorocire să existe acest act oficial de protest în mâna reprezentanților străini la Iași; după ce am chibzuit ce trebuie să facem, am hotărât ca, în primul rând, telegrama s-o restituim funcționarului de la care se luase. Cu aceasta am fost însărcinat eu cu T. Ioncu. (Conform opiniei lui Dimitrie Bogos, în replică, la telegrama semnată de Ion Inculeț și Pantelimon Erhan, directorii din Blocul Moldovenesc, convocați acasă la N.N. Codreanu, au hotărât să adreseze guvernului român o altă telegramă, în care să arăte adevărata situație. Asumându-și această sarcină, Ioan Pelivan și Teofil Ioncu, din cauză că erau urmăriți de soldații bolșevici, nu au reușit să facă acest lucru⁴). Pe la orele șase și jumătate, străzile Chișinăului furnicau de patrule bolșevice. Chiote și înjurături de soldați beți umpleau străzile de un zgomot asurzitor. Am ajuns cu mare greutate până la clădirea Telegrafului și Poștei militare, unde trebuia restituită telegrama ca să nu se știe c-a fost sustrasă. Când să intrăm, poșta era păzită de soldați bolșevici. Era deci imposibil să intrăm, fiind pericol pentru noi. Ne-am hotărât să ne ducem la Centrala Cooperărilor, de acolo să chemăm la telefon un funcționar cunoscut ca prin dânsul să restituim telegrama sustrasă. La telefon Centrala Militară nu răspunde, fiind ocupată. Am așteptat o jumătate de ceas, când ne pomenim cu lovituri în ușa de la intrare (care din fericire o încuiasem). Strigăte: «Deschideți degrabă, trebuie să facem percheziție». Strigau soldații bolșevici. Am ieșit degrabă pe ușa din curtea din dos și ne-am ascuns într-o latrină. Bietul Ioncu care este miop a nimerit în murdărie. Soldații au ieșit după noi, ne-au căutat dar, negăsindu-ne, au plecat. Am intrat în casă, lipindu-ne de zid ca să nu fim văzuți. Ei au spus omului de pază că au ordin să aresteze pe cei care au telefonat acum o jumătate de oră. Li s-a răspuns că nu este nimeni acolo. De aci am plecat la Palatul Zemstvei județene, unde avea loc ședința «unioniștilor». I-am găsit în plină ședință. Luau parte: V. Țanțu, Buruiană,

⁴ Vezi: Dimitrie Bogos, *La răspântie. Moldova de la Nistru (1917-1918)*, Chișinău, 1998, p. 139-140.

Crihan, Halippa, Buzdugan, Ghenzul etc., în total vreo 30 de persoane. Dr. Ciugureanu prezida întrunirea, el era președintele zemstvei în localul unde se ținea ședința. Ședința a fost de mare însemnătate, căci s-a văzut că populația moldovenească era în mare primejdie, bandele bolșevice fiind de fapt stăpâne în Chișinău”⁵.

4) Din nou la Iași, pentru a cere ajutorul guvernului român

După ce s-a discutat situația internă s-a luat hotărârea să se ducă o delegație la Iași pentru a cere Guvernului Român concursul militar. Această delegație s-a format din I. Pelivan, V. Țanțu, Gh. Buruiană și M. Minciună. Fiecare trebuia să ia alt drum ca să ajungă la Iași. „O dată hotărât acest lucru – arăta I. Pelivan –, am plecat fiecare la locuința noastră fiind păzită de soldați moldoveni unioniști. Se auzea în noapte bubuitul tunului deasupra Bui(u)canilor, căci începuse lupta cu batalionul Ardelean sub comanda generalului rus Kantzer. În noaptea de groază pentru noi, am văzut mai multe case de israeliți luminate și petrecând, ei făceau multă mizerie populației unioniste. La 6 ianuarie 1918 eram condamnat la moarte de către «Frontotdelul» bolșevicilor din Chișinău. Eram nevoit să nu stau acasă, așteptându-mă a fi percheziționat și arestat. La 7 ianuarie, aflându-mă la Palatul Consiliului de Directori și voind să vorbesc cu domnul Codreanu, telefonista din greșală îmi dă Sfatul Țării. Răspunde domnul Rugină, ofițer moldovean care avea bune legături cu bolșevicii de la Front-Otdel. Recunoscând glasul, se mira cum mă aflu în libertate. I-am răspuns: „Lasă să mă aresteze, așa mă voi odihni”. Toată ziua am cutreierat orașul ca să aflu unde sunt închiși domnul Lucașevici, reprezentantul României pe lângă guvernul Republicii Federative Moldovenești (cum ne ziceam pe atunci) și ofițerii comisiei interaliatelor pentru aprovizionarea frontului român. Noaptea spre 8 ianuarie am trecut la Niculiță Suruceanu, deputat în Sfatul Țării, unul dintre cei mai buni moldoveni. Când am ieșit dimineața, aflu de la Constantin Lungu de arestarea mea ca sigură, spunând că voi fi pedepsit cu moartea, ca unul care stăruiam la venirea armatei române. Ca trădător, îmi meritam moartea. Acest Lungu trecuse de partea bolșevicilor.

În colțul străzii Gogol cu Reni, mă întâlnesc cu Ion Văluță și Buzdugan, care au insistat ca imediat să mă ascund și să fac tot posibilul să plec din Chișinău, fiindcă am fost condamnat la moarte. Ne-am dus atunci la domnul N. Suruceanu unde, împreună cu prietenii Mihai Suruceanu, Ion Codreanu, Ion Văluță, Ion Buzdugan, am alcătuit un plan cum să ieșim din oraș. Cum începuse să apară iară indivizi suspecti care mereu și cu insistență întrebau

⁵ „Patrimoniul”. Revistă de lectură istorică, Nr. 2, 1992, Chișinău, p. 128.

pe domnii Suruceanu cine mai locuiește în casă, am plecat la domnul T. Inculeț, tatăl președintelui Sfatului Țării (tatăl sau fratele Teodor? – *n.n.*), unde mă credeam în mare siguranță.

N-am spus domnului Inculeț motivul vizitei mele și am așteptat la dânsul momentul plecării din Chișinău. La ora șapte, după cum hotărâsem, veni N. Suruceanu, pe care îl rugasem să aducă de la locuința mea diferite documente și hârtii de valoare ce aveam acolo ascunse.

Apoi, împreună cu dânsul, plecai la marinarul Gafencu, deputat al Sfatului Țării, unde ne dădusem întâlnire și mă așteptau Mihai Suruceanu, Ion Buzdugan și Gafencu, toți înarmați cu puști și revolvere gata de plecare.

De teamă ca geanta mea cu acte să nu cadă în mâna bolșevicilor, luând-o cu mine, am încredințat-o domnului Văluță, s-o ascundă în loc sigur până la întoarcerea mea, dacă va fi posibil. Timpurile fiind foarte tulburi, nu știam care vom scăpa cu viață.

La ora opt toți patru formând o quasi patrulă bolșevistă, am ieșit cu puștile la umăr, îmbrăcați în uniformă muscălească, în strada Sadovaia, de aici în pas militar, câte doi am luat drumul spre șoseaua Hâncești. Am părăsit această șosea chiar de la începutul ei ca să nu întâlnim la bariera orașului străjeri bolșevici care făceau paza, nelăsând pe nimeni nici să intri, nici să iasă din oraș fără un permis de la Frontotdel. Am luat drumul spre mănăstirea Suruceni prin livezi și grădini.

Gloanțele șuierau peste capetele noastre, a fost un moment greu de trecut, am scăpat numai ascunzându-ne într-o râpă plină de spini și porumbei. Când au încetat împușcăturile, ne-am întors luând alt drum, călăuzindu-ne după stele și crestele dealurilor; am ajuns la ora 12 din noapte la jumătatea drumului. Trudiți și flămânzi, ne-am oprit pe moșia unui proprietar cunoscut domnului Suruceanu. Acolo, pe creasta dealului, am poposit fiind acum aproape siguri c-am scăpat de bolșevici. Domnul Gafencu, la plecarea din Chișinău, băgase mai mulți covrigi în buzunar care ne-au prins foarte bine, fiind singura hrană ce aveam cu noi. După încă patru ore de mers, peste văi și dealuri, bălți și iazuri, prin arături și pârloage, am ajuns în fine la mănăstirea din Suruceni”⁶.

Starețul mănăstirii, părintele Dionisie Erhan, o veche cunoștință de-a lui Ioan Pelivan, i-a primit pe cei patru „pelerini” nocturni „cu cele mai bune simțăminte de dragoste adevărată și frăție românească”. Deșteptând pe Vasile Harbuz, unul din călugări, îi porunci să înhame caii la brișcă. Acesta cunoștea bine locurile, astfel că dimineața pe la ora 4.00, „fugarii” erau pregătiți de plecare. Oaspeților le indică drumul ce trebuia să-l facă, ocolind centrele bolșevice, ca să ajungă cât mai curând la Leova, pe unde

⁶ *Ibidem*, p. 128-130.

hotărâseră să treacă Prutul. Binecuvântându-le calea, părintele Dionisie s-a adresat vizitiului cu cuvintele: „Bagă de seamă, frate, lasă să se prăpădească caii și trăsură, numai să mi-l duci pe domnul Pelivan întreg și nevătămat la Leova”⁷. După o zi de călătorie, ocolind drumul mare și șoseaua de teama bolșevicilor, pe la ora nouă seara, grupul a ajuns la destinație.

⁷ *Ibidem*, p. 131.

CAPITOLUL XII

INTRAREA ARMATEI ROMÂNE ÎN BASARABIA

1) Intervenția delegației basarabene în frunte cu I. Pelivan la nivelul factorilor de decizie de la Iași

Scopul plecării lui Ioan Pelivan și tovarășilor săi la Iași era să grăbească trimiterea armatei române în Basarabia, în special la Chișinău, unde orice zi de întârziere putea provoca pierderi ireparabile.

La Iași, Ioan Pelivan i-a întâlnit pe deputații Sfatului Țării Gheorghe Buruiană, Vasile Țanțu și Mihail Minciună, care veniseră cu aceeași misiune. Bucuria regăsirii tovarășilor de idei și acțiuni a fost mare. Ea era cu mult mai profundă pentru că și aceștea au trecut prin adevărate momente de cumpănă. „Domnii Buruiană și Țanțu au reușit să treacă frontul bolșevic călare, au fost însă arestați de ardeleni și trimiși sub pază la Iași, unde imediat au fost puși în libertate. Domnul Minciună a trecut pe jos prin ambele fronturi și nu a fost observat de nimeni. În drum spre Iași, Ioan Pelivan și însoțitorii săi «l-au găsit», la Huși, pe deputatul Anton Crihan, care scăpase din arestul bolșevicilor și părăsise Chișinăul”¹.

Intervenția delegației basarabene în frunte cu Ioan Pelivan în fața factorilor de decizie de la Iași a determinat guvernul român să urgenteze trimiterea armatei în Basarabia². Înaintarea trupelor române în Basarabia

¹ Ioan Pelivan, *Amintiri (Memorii)*, în „Patrimoniu”, Revistă de lectură istorică, Nr. 2, 1992, p. 132.

² Intrarea armatei române în Basarabia fusese hotărâtă în Consiliul de miniștri de la Iași, la 1 ianuarie 1918. Comunicatul oficial s-a dat presei abia la 12 ianuarie. În acest comunicat se arăta: „Comandantul rusesc ne-a cerut, în urma intervenției Sfatului Țării din Chișinău, să asigurăm, prin trimiterea de trupe române, ordinea în Basarabia. Era cu atât mai necesar să se răspundă chemării comandantului rus și a Republicii Moldovenești, cu cât bande răzvrătite din armata rusă, opreau trenurile cu aprovizionări pentru armata română și cea rusească și dădeau foc sau prădau depozitele de hrană, înființate de noi în Basarabia, precum și pe cele ce trebuiau, în urma înțelegerii cu guvernul și comandamentul rusesc, să le formăm în zona care ne-a fost desemnată acolo. Pe de altă (parte), au fost dezarmați și batjocoriți la Chișinău detașamentul de ardeleni trimis din Kiev, după cererea comandamentului ucrainean, spre a păzi depozitele din acel oraș. Mai mulți din

s-a făcut pe câteva direcții. Pe direcția Chișinău-Bender opera Divizia 11 Infanterie, sub comanda generalului Ernest Broșteanu³, care a trecut Prutul pe 8 ianuarie 1918. Peste puțin timp, în Basarabia a intrat Divizia 13 Infanterie (comandant – general Popescu), înaintând pe direcția Bolgrad – Cetatea Albă. Divizia 1 Cavalerie, Divizia 2 Cavalerie și Brigada V Călărași au operat pe direcția Bălți, în nordul Basarabiei⁴.

La Iași, împreună cu publicistul Petru Cazacu, originar din Chișinău, și ministrul de Interne al României Alecu Constantinescu, Ioan Pelivan a elaborat textul unui manifest adresat populației din Basarabia, cu ocazia intrării armatei române în acest teritoriu. Scrisă într-un limbaj simplu, pe înțelesul oamenilor cu puțină carte, neinițiați în ale politicii, și semnată de generalul Constantin Prezan⁵, „însărcinat cu comanda Armatei Române”, această proclamație tipărită într-un mare tiraj, explica „cetățenilor Republicii Moldovenești” adevăratele scopuri ale intervenției armatei române în spațiul dintre Prut și Nistru și dezmințea zvonurile tendențioase lansate de dușmani. În proclamație se menționa că venirea soldaților români în Basarabia „a supărat mult pe răufăcători și pe cei cumpărați de dușmanii voștri și ai noștri”. Propaganda bolșevică antiromânească întuneca mințile oamenilor cu fel de fel de scorniri precum că armata română are ca misiune să restituie boierilor nu numai inventarul ridicat de țărani de la moșii, cu ocazia tulburărilor anarhice, ci chiar și pământul, și că vor fi arestați toți acei care au distrus conacele boierești și au tăiat pădurile, în mod samavolnic. Cetățenii Republicii Moldovenești erau atenționați asupra faptului că „acești dușmani s-au folosit de sufletul vostru cîstit, bun și încrezător și au căutat să sădească învrăjbire între voi și noi, spuindu-vă că românii vin să stăpânească țara voastră, că ei vin să pună mâna pe pământurile voastre și că n-ar avea alt gând decât să aducă în capul vostru pe vechii stăpânitori,

aceștia au fost chiar uciși. Asemenea au fost arestați ofițerii noștri din comisia interaliată pentru aprovizionare, precum și reprezentantul nostru pe lângă guvernul Republicii Moldovenești (D. Lucasievici). În aceste condiții era absolută nevoie să ne asigurăm linia Chișinău-Ungheni, să restabilim ordinea în regiunea de unde trupele noastre se aprovizionează și în care populația înspăimântată de omorurile și jafurile bandelor ruse răzvrătite, reclama ajutorul ostașilor români. Operațiile, pentru aducerea la îndeplinire a acestor măsuri de ordine, se desfășoară potrivit dispozițiilor luate” (Apud Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 187).

³ Vezi: *Schițe biografice*.

⁴ Gh. V. Andronachi, *Albumul Basarabiei*, p. 174-175; Jipa Rotaru, *Armata Română în sprijinul Unirii Basarabiei cu Patria-mamă*, în *România și Primul Război Mondial*, ediția a II-a revăzută, coordonatori: Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, Focșani, 2007, p. 373.

⁵ Vezi: *Schițe biografice*.

care să vă răpească drepturile naționale și politice câștigate prin revoluție. Departe de noi gândul acesta!

Cetățenii moldoveni! Nu dați nici o crezare acestor vorbe viclene! Cum v-ați putea închipui că soldatul român care prin mărinimia Regelui și a Guvernului lui și-a mărit acuma pământul lui de hrană, tocmai el să vie astăzi în țara fraților săi ca să-i împiedice de a-și înfăptui și ei dreptul lor!

Vă declar sus și tare că oastea română nu dorește altceva decât ca, prin rânduiala și liniștea ce aduce, să vă dea puțința să vă statorniciți și să vă desăvârșiți autonomia și slobozeniile voastre, precum veți hotărâ voi singuri. Oastea română nu va obijdui pe nici un locuitor din Republica Moldovenească, oricare ar fi neamul și credința lui!

De îndată ce se va statornici rânduiala și liniștea și va fi chezășia că prădăciunile, tâlhăriile și omorurile nu vor mai începe, ostașii români se vor întoarce la ei acasă. Aveți toată încrederea și primiți pe ostașii aceștia cu dragostea frățească cu care ei vin la noi! Iar dacă vreunul din acești ostași s-ar abate de la calea cea bună, care i-a fost poruncită de noi, aduceți numai decît jalba voastră înaintea celui mai apropiat, și fiți încredințați că vi se va face îndată deplină dreptate!”⁶.

2) *Sosirea trupelor române la Chișinău*

La Iași, ministrul Pelivan și deputații basarabeni s-au aflat până când s-a primit vestea că armata română se apropie de Chișinău. Plecând de la Iași, în seara zilei de 12 ianuarie, cu un tren special, în dimineața zilei următoare, ei s-au oprit inițial în gara Călărași, apoi la Strășeni, unde Ioan Pelivan a avut o întâlnire cu generalul Ernest Broșteanu, comandantul Diviziei 11, de la care a aflat că în ajun, la cartierul diviziei (la Călărași) fusese o delegație reprezentativă din Chișinău. Delegația era compusă din Ion Inculeț care reprezenta Sfatul Țării, Ignatie Budișteanu de la Comitetul țărănesc, Teodor Suruceanu, delegat orășenesc, Ciobanu, delegat al soldaților moldoveni, și Grigore Turcuman, delegat al mateloților⁷. „Parlamentarii”, probabil, împinși din spate de comisarii de la *Frontotdel*, sosise să afle scopul venirii trupelor în Basarabia și să trateze condițiile intrării armatei române în Chișinău.

Generalul Broșteanu a insistat să afle un singur lucru: dacă se vor opune bolșevicii la intrarea armatei române în oraș, avertizând, totodată, delegația că „în caz de vom întâlni rezistență bolșevică, vom bombarda și vom lua

⁶ „Ardealul”, Chișinău, Anul II, nr. 6 din 18 ianuarie 1918; Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 186-187.

⁷ *O pagină din istoria Basarabiei*, p. 242; Gh. V. Andronachi, *Albumul Basarabiei*, p. 175.

orașul cu armele”. Ion Inculeț, revenit la Chișinău, a transmis bolșevicilor și celorlalți tovarăși cele discutate cu generalul Broșteanu. „Tovarășii”, examinând situația concretă, au hotărât să se retragă din Chișinău, fără a opune rezistență.

Deoarece termenul fixat pentru a aduce răspunsul expirase (fusesse convenită ora 12.00, 13 ianuarie), generalul Broșteanu a dat ordin armatei să înainteze spre oraș prin patru puncte: bariera Sculeni, șoseaua Hâncești, drumul dinspre Răzeni și bariera Muncești. Concomitent, Ioan Pelivan și generalul Broșteanu au convenit asupra măsurilor ce trebuiau luate imediat după intrarea armatelor în Chișinău.

Îmbarcați într-un automobil și o camionetă, deputații Ioan Pelivan, Ion Buzdugan, Anton Crihan, Gheorghe Buruiană, Vasile Țanțu și Vasile Gafencu, însoțiți de maiorul Adam și colonelul dr. Ionescu, au pornit spre Chișinău. (Deputatul Mihail Minciună rămase la Iași). Delegația reprezentativă a Basarabiei se deplasa, concomitent, cu trupele române.

La ora 17.00, către amurg, armata română intră în oraș cu muzica în frunte, fiind primită cu entuziasm de populația orașului. În fruntea trupei, se afla șeful statului-major al diviziei, colonel Rădulescu. Într-unul din primele automobile ale armatei era Ioan Pelivan, împreună cu dnii colonel Opran, colonel Popișteanu etc. Marginile șoselei Sculeni erau ticsite de lume. Mulțimea a ieșit să întâmpine armata care venea s-o scape de grozăviile bolșevice. Armata română a fost întâmpinată și salutăată și de câteva escadroane moldovenești cu steaguri naționale, în fruntea lor fiind președintele Consiliului Directorilor Generali Pantelimon Erhan și directorul general de Război Gherman Pânte. Populația, inclusiv, alogenă striga: „Trăiască România!” „Trăiască Armata Română!”. Un ofițer rus a căzut în genunchi în fața armatei, cu mâinile ridicate în semn de rugăciune, căznindu-se într-o moldovenească stricată să mulțumească că a venit Armata Romană să-i scape de bolșevici⁸.

De-a lungul drumului, de la bariera Sculeni și până la gară, trotuarele erau ticsite de lume. Femei, copii, bătrâni, soldați și civili ieșiseră să salute armata ce le aducea liniștea și siguranța. În automobilele și trăsurile care staționau pe margini, femei și bărbați, într-o stare de grozavă emoție, strigau: «Ura. Trăiască România! Trăiască Republica! Trăiască Pelivan care vine în fruntea Armatei Române!».

Armata a străbătut bulevardul central, ajungând până la gară, unde s-a instalat comandamentul român și paza română. Toată noaptea armata a rămas pe picior de război, pe străzile orașului circulau patrulare, pentru întâmpinarea oricărei întâmplări.

⁸ Ioan Pelivan, *Amintiri (Memorii)*, loc. cit., p. 133-134.

A doua zi, duminică, 14 ianuarie, în oraș a intrat grosul oștirii. În centrul orașului, s-a adunat multă lume. Mulțimea și generalul Ernest Broșteanu timp de aproape două ore au asistat la defilarea trupelor pe străzile Chișinăului. Era o adevărată sărbătoare pentru românii basarabeni. Pe zidurile orașului a fost lipită proclamația Marelui cartier general, elaborată la Iași, cu concursul nemijlocit a lui Ioan Pelivan. Atitudinea majorității populației eliberate a fost elocvent exprimată în paginile ziarului „Ardealul”, ce apărea la Chișinău, prin următoarele rânduri: „Mica Românie, țară de jertfă pe care au vrut s-o nimicească nemții și ungurii și pe care au vândut-o și batjocorit-o rușii, ea venea să-și scape frații din ghearele pieirii. Ea nu se mai gândește la nevoile ei, multe și mari; ea își uită o clipă primejdia care-i poate veni de la nemți și aleargă să mântuiască Basarabia de valurile anarhiei. Vitejii care au oprit la Oituz și Mărășești năvala nemților, azi sunt pe pământurile vechii Moldove, pe care tovarășii lui Lenin nu îl părăsesc în ruptul capului. Mărire ție, oaste românească vitează, care aduci pace și rânduială în această țară! Mărire ție, Țară Românească, spre care cu lacrimi de mulțumire trebuie să caute astăzi fiecare fiu al Basarabiei ajunsă la liniște!”⁹.

3) *Semnificația prezenței armatei române în Basarabia*

În amintirile sale, Ioan Pelivan astfel aprecia semnificația acestui eveniment: „Intrarea armatei române în Chișinău pentru noi, moldovenii, pentru mișcarea noastră națională a fost o eră mare, elementele românești căpătând mai mult curaj și speranță în viitor. Pentru elementele străine a fost o zi de doliu”¹⁰.

În ziua de 15 ianuarie, într-o ședință solemnă, Sfatul Țării salută pe generalul Broșteanu și statul său major. Cuvinte de mulțumire „fraților noștri români” au adresat președintele Ion Inculeț și, din partea guvernului, Pantelimon Erhan. Un călduros mesaj de salut a rostit Ioan Pelivan. Adresându-se ofițerilor români prezenți în sală, încercatul luptător își exprima sentimentul de bucurie și împlinire sufletească astfel: „Sunt înputernicit de către Consiliul Directorilor Generali și de către moldovenii Sfatului Țării să salut în persoana dvs. Armata română. Dumneavoastră știți că soldații români sunt pentru noi oaspeți doriți și cu apariția Armatei române pe teritoriul Republicii Moldovenești s-au bucurat toți. Toți v-au

⁹ Mihai Macuc, *Unele acțiuni bolșevice îndreptate contra României la sfârșitul primei conflagrații mondiale în România și Primul Război Mondial*, Focșani, 2007, p. 249; „Ardealul”, nr. 13, 13/28 ianuarie 1918.

¹⁰ Ioan Pelivan, *Amintiri (Memorii)*, loc. cit., p. 134.

întâmpinat cu multă dragoste pentru că ați adus garanția unei vieți liniștite. Noi, moldovenii, suntem fericiți că putem saluta în persoană Armata română, care cu sângele său vărsat la Mărășești, Oituz și în alte locuri a înscris cele mai glorioase pagini în istoria poporului român. Însă mai grea a fost situația ramurii moldovenești, care se întinde între Prut și Nistru. Noi n-am avut cui să ne plângem în decurs de mai mult de o sută de ani. Într-un răstimp de 105 ani, noi, moldovenii, am purtat jugul țarismului. Împăratul Alexandru I, care a unit Basarabia cu Rusia, ne-a păstrat limba națională, școala biserica și obiceiul pământului, iar în anul 1818 ne-a dăruit autonomia, însă prin samavolnicie aceste drepturi ne-au fost răpite de Nicolai I. A început rusificarea adâncă și urmărirea a tot ce era moldovenesc și în administrație, și în judecătorii, și în școală, chiar și în biserică.

Tot ce era românesc s-a persecutat. Chiar și numele moldoveanului funcționarii ruși l-au schimbat într-un nume de batjocură. Mulți se rușinau de a se numi moldoveni. În 1905, absolutismul țarist a început să mai slăbească. S-a organizat un grup de moldoveni intelectuali care a început acțiunea luminătoare în mijlocul poporului său incult și, drept rezultat al acestei acțiuni desfășurate de acești patrioți în curs de zece ani, a apărut Sfatul Țării, ca o întrupare a idealului național moldovenesc. Dar cel mai mare dușman al Parlamentului nostru tânăr este bolșevismul. Cu sosirea dvs., pericolul acesta pentru Sfatul Țării a dispărut, de aceea noi vă salutăm, fraților soldați. Să trăiască Armata românească!”¹¹.

La rândul său, generalul Ernest Broșteanu a mulțumit Sfatului Țării, organul suprem al republicii basarabene, și a urat Republicii Moldovenești „înflorire”.

În ziua de 16 ianuarie apare proclamația generalului Broșteanu, din care spicuim următoarele: „Oștile românești, destinate a veni la Chișinău, au intrat în oraș fără a întâmpina nici un fel de împotrivire din partea voastră. Aceasta dovedește că ați primit și ați ascultat cu înțelepciune și luminat patriotism strigarea ce am făcut la purtarea voastră frățească față de noi și la primirea voastră binevoitoare... Trăind vremuri mari, și pentru poporul moldovenesc al Basarabiei zilele acestea sunt hotărâtoare. Înțelepciunea, cinstea și patriotismul vostru vor hotărâ soarta Republicii Moldovenești Basarabene. Uniți-vă într-un gând curat pentru mântuirea patriei voastre... Însărcinarea mea nu este să împiedic împlinirea sorții ce v-ați croit, declarându-vă autonomia sau neatârarea mai bine, ci, dimpotrivă, pentru a mă sili să vă ajut pentru așezarea întocmirii voastre pe temelii solide... România fiind țară cu totul liberală, măsurile noastre nu sunt și nu pot fi măsuri de asuprire; dimpotrivă, ele sunt și vor fi însuflețite

¹¹ O pagină din istoria Basarabiei, p. 245-246.

de principiile de libertate, de frăție și de egalitate care stăpânesc stăpânirea noastră...”¹².

Referitor la intrarea armatei române în Basarabia, nu pot fi omise, desigur, și unele efecte negative, colaterale totuși, pe care aceasta le-a avut pe termen lung în provincia de la est de Prut. În condițiile în care în România de atunci, la putere se afla guvernul conservator, de dreapta, condus de primul ministru Alexandru Marghiloman, care în opinia unor cercuri democrate basarabene era perceput ca fiind chiar „reacționar”, trecerea armatei române la est de Prut a fost privită cu o anumită susceptibilitate, dacă nu chiar ostilitate. Unii istorici consideră că „A fost o mare greșeală că, intrând în Basarabia, armata română le-a cerut țăranilor să înapoieze pământurile foștilor proprietari. Aceasta a stârnit vii proteste și n-au fost rare cazurile când împotriva țăranilor au fost întreprinse acțiuni represive, ajungându-se chiar la împușcarea unora. Pe acest fundal, acțiunile armatei române, ca și ale administrației nou instalate în provincie au fost percepute ca un factor de esență antidemocratică. Deși mai târziu asupra problemei înapoierii pământului s-a revenit și a fost legalizată împrumutarea țăranilor, totuși aceste momente au lăsat urme mai târziu, în anii douăzeci și treizeci, când opinia internațională, mai ales cea europeană, se va polariza tot mai pronunțat între dreapta și stânga, ajungându-se până la extreme – fascism și comunism, în Basarabia se bucura de mare popularitate doctrinele de stânga, mai ales țăranismul cu anumite nuanțe poporaniste, iar nostalgia după trecut și sentimentele filoruse, puternice mai ales printre minorități, se transforma într-un teren fertil pentru prosovietism și comunism. În același timp în cercurile politice și intelectuale din Centru se profilează o orientare vădită spre diverse curente politico-ideologice de dreapta, inclusiv spre legionarism”¹³.

¹² *Ibidem*, p. 246-247.

¹³ Leonid Cemortan, *Drama intelectualilor basarabeni de stânga*, în Revista „Sud-Est”. Artă Cultură și Civilizație, Nr. 3(41), 2000, www.sud-est.md/numere/20001001.

CAPITOLUL XIII

BASARABIA ALEGE UNIREA

1) Proclamarea independenței Republicii Moldovenești

Evenimentele din 6-13 ianuarie 1918 au accentuat și mai pronunțat diferența de viziuni a forțelor politice din ținut privind viitorul Basarabiei. În această perioadă, pe lângă atacurile bolșevice venite din teritoriul de peste Nistru controlat de germani, apar și pretenții teritoriale din partea Ucrainei, și ea proclamată independentă.

La 24 ianuarie 1918, Sfatul Țării votează independența Republicii Moldovenești. Ioan Pelivan rostește o cuvântare înălțătoare, spunând că „*acum suntem în ajunul întregirii neamului*”. Sfatul Țării începe atunci să manifeste intenții de unire cu România, care sunt exprimate și prin „moțiuni de unire votate de diferite județe” (Soroca, Bălți). În legătură cu hotărârea luată la 24 ianuarie 1918, Ioan Pelivan, în calitate de director general pentru Afacerile Străine, a semnat și trimis, la 17 februarie/1 martie 1918, o notă a guvernului Republicii Democratice Moldovenești către guvernul român, condus la acea vreme de primul ministru și ministru de Externe, generalul Alexandru Averescu, având următorul conținut: „Excelență, Am onoarea a vă înainta aci alături Declarația din 24 Ianuarie 1918 a Sfatului Țării prin care Republica noastră a rupt orice raporturi de dependență cu Rusia și s-a declarat cu totul neatârnată. Ca Președinte al Republicii Democratice Moldovenești a fost desemnat Dl. Inculeț, actual Președinte al Sfatului Țării. Acest act istoric s-a făcut cu votul unanim al deputaților din Sfatul Țării și cu asentimentul entuziast al întregului popor din Republica Moldovenească. Profităm de această ocazie, Excelență, spre a vă asigura că guvernul Republicei, reprezentând un popor liber pe destinele sale, va stabili cât mai curând cu putință raporturi strânse și frățești cu regatul Român de care suntem legați atât prin interesele vecinătății cât și prin comunitatea rasei. Primiți vă rog, Domnule ministru, asigurarea înaltei noastre considerațiuni. Ministru al Afacerilor Străine ss. I. Gh. Pelivan”¹.

¹ Arh. M.A.E., Fond 71/URSS, vol. 131, f. 34-35; Viorica Moisuc, *Basarabia. Bucovina. Transilvania. Unirea 1918*, Documente adnotate și studiu introductiv de prof. univ. dr. Viorica Moisuc, Departamentul Informațiilor Publice Redacția Publicațiilor pentru Străinătate, București, 1996, p. 223-224.

În aceeași zi, președintele Consiliului directorilor generali din Basarabia, dr. Daniel Ciugureanu, împreună cu șeful resortului Afacerilor Străine, Ioan Pelivan, trimiteau o telegramă guvernului român aflat la Iași, în care se arăta: „Guvernul Republicii Moldovenești revenind asupra telegramei sale din urmă, roagă Guvernul Regal, să dea ordine armatei sale din Basarabia de a nu permite crearea de corpuri armate rusești pe teritoriul Republicii; deoarece neorânduiriile și nesupunerea au reînceput *numai cât* (subl. în text) s-a știut de permisiunea acordată Generalului Șcerbacev de a forma unități militare ruse. Ss. Ministru Președinte, dr. Ciugureanu, Ministru al Afacerilor Străine, I. Pelivan”².

Între timp, evenimentele de pe frontul românesc s-au precipitat. Germania și Austria aveau nevoie de o pace cât mai repede încheiată cu România, singura țară de pe frontul răsăritean cu care ea nu fusese încă semnată. Iar guvernul condus de Alexandru Marghiloman, „căruia nu i se poate reproșa lipsa de intenții patriotice, semnând această pace despre care se aștepta că va fi extrem de oneroasă și de aceea urâtă de toată lumea românească, dorea să ofere țării o compensație pentru pierderile de teritorii și înrobire economică, pe care le impuneau germanii la tratativele de pace de la Buftea”³.

Al. Marghiloman era la curent cu vizitele la Iași ale frunțașilor basarabeni Ioan Pelivan, Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu și cunoștea convingerea exprimată de ei că majoritatea covârșitoare a Sfatului Țării va vota Unirea cu România. De aceea, când delegații basarabeni Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu, care fuseseră invitați în luna februarie să ia parte la tratativele cu Puterile Centrale, duse la Buftea, au venit la Iași în ziua de 22 martie, iar acolo li s-a făcut o primire fastuoasă – participarea la Consiliul de miniștri, audiență la regele Ferdinand, recepție la Universitate, la Academie, la Școala Normală „Vasile Lupu”, la Grupul aviatic din Iași, la sfârșit din nou participare la Consiliul de miniștri, de această dată având ca partener basarabeian pe Constantin Stere. La acest consiliu de miniștri s-a stabilit că în problema unirii trebuie să se lase mână liberă Sfatului Țării, și numai după ce se va pronunța el se va putea întreprinde și alte măsuri pentru recunoașterea oficială a deciziei organului de conducere de la Chișinău. Pentru a pune în discuție problema, în ziua de 24 martie, au plecat la Chișinău cei doi delegați basarabeni I. Inculeț și D. Ciugureanu, împreună cu C. Stere⁴.

² Arh. Bibliotecii Academiei Române, Fond XIV, dosar nr. 1010, vol. 3, f. 33; Viorica Moisuc, op. cit., p. 225.

³ Vasile Harea, Vlad Bejan colaborator, *Unirea Basarabiei cu Patria Mamă*, Colecția Ginta Latină, Editura Fundația „Axis”, Iași, 1998, p. 142.

⁴ *Ibidem*, p. 142-143.

2) *Sfatul Țării hotărăște Unirea Basarabiei cu România*

Pe 27 martie 1918, Sfatul Țării a votat în favoarea Unirii cu România cu următoarele condiții: 1. Sfatul Țării urma să ducă la bun sfârșit o reformă agrară, care trebuia să fie acceptată fără obiecțiuni de guvernul român; 2. Basarabia avea să rămână autonomă, având să aibă propriul său organ legislativ, Sfatul Țării, ales prin vot democratic; 3. Sfatul Țării avea să voteze bugetul local, urma să controleze consiliile zemstvelor și orașelor și avea să numească funcționarii administrației locale; 4. Recrutările aveau să fie făcute pe baze teritoriale; 5. Legile locale și forma de administrare puteau fi schimbate numai cu acordul reprezentanților locali; 6. Drepturile minorităților urmau să fie garantate prin lege și respectate în statul român; 7. Doi reprezentanți ai Basarabiei aveau să facă parte din guvernul central român; 8. Basarabia urma să trimită în Parlamentul României un număr de deputați proporțional cu populația regiunii; 9. Toate alegerile aveau să fie organizate pe baze democratice, urmând să se bazeze pe votul direct, egal, secret și universal; 10. Noua Constituție urma să garanteze libertatea cuvântului și a religiei; 11. Urma să fie proclamată o amnistie pentru toate persoanele care comiseseră infracțiuni politice în timpul revoluției.

Din cei 125 de deputați prezenți, 86 au votat în favoarea Unirii, 3 au votat împotriva, iar 36 s-au abținut, 13 deputați fiind absenți. Citirea rezultatului a fost însoțită de aplauze furtunoase și strigăte entuziaste „Trăiască Unirea cu România!”⁵.

Ioan Pelivan a fost printre deputații care au votat pentru Unirea Basarabiei cu patria-mamă. A fost deputat în Sfatul Țării de la 21 noiembrie 1917 până la 27 noiembrie 1918. În cadrul Sfatului Țării, a fost membru în comisiile: Declarații și Statute, Administrativă, Regulamente.

În privința motivelor votării Unirii cu anumite condiții, Ioan Pelivan va explica, mai târziu, următoarele: „Înainte de toate noi am zis ca Sfatul Țării să hotărască el însuși marea reformă agrară, așteptată de atâta amar de vreme de țărănime. Al doilea, ca basarabenii să-și păstreze sufragiul universal pe care l-au câștigat prin jertfele revoluțiunii, și ultima condițiune serioasă a fost ca Basarabia să-și păstreze organizația și legislația sa așa cum le-a moștenit de la Rusia, fiindcă erau instituțiuni cari credeam că ar trebui să fie introduse și în România, după cum este zemstva și institutul (instituția – *n.a.*) notariatului. Bineînțeles că nu puteam noi să renunțăm la drepturile cari erau câștigate prin revoluțiune și nu puteam să ne alipim fără condițiuni la România, care în această privință prezenta condițiuni inferioare. Dar, d-lor, când a venit momentul, noi am știut să renunțăm

5 Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 282.

și la aceste condițiuni de unire. Noi știam foarte bine, că marii proprietari nu se vor împăca niciodată cu reforma agrară, că reprezentanții (lor) vor întrebuința la conferința păcii toate mijloacele pentru a zădărnici unirea noastră. Noi știam, totodată, că în Rusia, începând de la țariști și terminând cu bolșevicii sunt cu toții imperialiști... Apoi noi nu uitasem că Rusia a fost aliata Antantei, că prin urmare chestiunea Basarabiei va întâmpina multe greutăți la conferința păcii. De aceea, ca să zădărnici acțiunea dușmanilor noștri la conferința păcii, am găsit de cuviință să renunțăm la condițiunile pactului din 27 martie 1918”⁶.

3) Ioan Pelivan-în delegația solilor Unirii la Iași

După proclamarea unirii, o delegație de basarabeni formată din dr. Daniel Ciugureanu, Ioan Pelivan, Ștefan Ciobanu și Pantelimon Halippa a plecat la Iași, pentru a remite guvernului român actul unirii votat la Chișinău. La sosirea solilor basarabeni, în ziua de 30 martie 1918, „Iașul, cufundat în tristețe din cauza păcii de robie ce se impunea țării la București, își uita pentru o clipă durerea și îmbracă haina de sărbătoare. Membrii guvernului fostei Republici Moldovenești veneau spre a aduce la cunoștința publică a țării și a regelui Unirea cu Basarabia... Lacrimi de jale se amestecau cu lacrimi de bucurie. Și când în jurul statuii lui Cuza Vodă, domnitorul celei dintâi uniri, s-a încins hora simbolică, în care s-a prins principele moștenitor al tronului cu principesele și miniștri alături de oameni din popor și de soldați simpli, era în simțirea tuturor gândul creștinesc că din durere se naște mântuirea și că de la masa de supliciu de la București, unde România era schingiuită, se va înălța marea înviere a întregului neam românesc. Solii de astăzi ai unirii Basarabiei erau cei dintâi vestitori ai sărbătorii de mâine”⁷.

Cu ocazia prezentării actului unirii, regele Ferdinand I al României, adresându-se delegației basarabene, a rostit următoarea alocuțiune: „Vă salut azi pe voi, frați de dincolo de Prut. Voi sunteți aceia care ați înțeles sentimentul ce de mult domina în inimile fraților noștri moldoveni ai Basarabiei; l-ați înțeles așa de bine, că azi putem vorbi unii cu alții și ca frați și ca prieteni. Sărbătorim astăzi înfăptuirea unui vis, care de mult zăcea în inimile tuturor românilor de dincolo și de dincoace de apele Prutului. Din graniță ați făcut punte, unindu-vă cu țara-mamă, și de aceea vă zic:

⁶ Ioan Pelivan, *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 și 10 iulie 1920, loc. cit.*, p. 158.

⁷ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Ediția a II-a refăcută în întregime și mult adăugată, vol. III, Editura Casei Școalelor, București, 1925, p. 116-117.

«Bine ați venit între noi!». V-ați alipit în timpuri grele pentru țara-mamă ca un copil tânăr, însă cu inima curat românească. Salutăm în voi o parte frumoasă a unui vis care niciodată nu se va șterge. De aceea, azi ridic paharul meu în sănătatea fraților noștri, îmbrățișați de mine cu aceeași căldură a dragostei părintești. Trăiască copilul cel mai viu, dar poate și cel mai voinic al României-mame»⁸.

4) *Traseul Unirii continuă la Cernăuți*

După aprobarea reformei agrare pentru Basarabia la 27 noiembrie 1918, Sfatul Țării a votat o moțiune prin care aproba unirea fără condiții cu România, exprimându-și încrederea în viitorul democratic al noului stat, în care nu mai era nevoie de o protecție specială pentru Basarabia. S-a propus apoi desemnarea unei delegații a Sfatului Țării care să reprezinte Basarabia la Marile adunări naționale de la Cernăuți (28 noiembrie 1918) și Alba Iulia (1 decembrie 1918) și să salute hotărârile istorice de unire adoptate la aceste adunări. Ca membri ai delegației au fost desemnați Pantelimon Halippa, vicepreședinte al Sfatului Țării, Ioan Pelivan, ministru de Externe, Ion Buzdugan, secretar al Sfatului Țării, și Grigore Cazacliu, deputat în Sfatul Țării⁹.

De menționat că, încă, având calitatea de deputat, în timpul guvernului Marghiloman (5 martie – 23 octombrie 1918), Ioan Pelivan, în aplauzele tuturor membrilor Camerei, a rostit memorabilele cuvinte: „Să nu renunțăm la cele două perle, cari lipsesc din coroana României: Ardealul și Bucovina”¹⁰.

La Cernăuți, delegația Basarabiei a fost întâmpinată cu mare însuflețire. Pe adresa Congresului General al Bucovinei (15/28 noiembrie 1918), concomitent, a sosit o telegramă de felicitare și de susținere semnată de Petru Cazacu, președinte al Consiliului Directorilor din Basarabia. În numele Societății Culturale a Românilor din Basarabia, Congresul a fost salutat, de asemenea, printr-o telegramă, de către Paul Gore, președinte al acestei societăți. La congres s-a dat citire scrisorii de salut sosite din partea ziarului „România nouă”, publicație ce apărea la Chișinău sub redacția patriotului român Onisifor Ghibu¹¹.

⁸ *Regele Ferdinand I și unirea Basarabiei*, Tipografia Dreptatea, Chișinău, 1929, p. 18.

⁹ Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009, p. 294.

¹⁰ „Enciclopedia Română”, Editura Minerva, București, p. 751; Gh. V. Andronachi, *Albumul Basarabiei*, p. 68.

¹¹ Anton Moraru, Ion Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc*, Chișinău, 1998, p. 114-117.

Iancu Flondor, în calitate de președinte al Congresului General al Bucovinei, înainte de a propune spre discuție moțiunea de unire a Bucovinei cu Regatul României, a salutat în mod deosebit pe reprezentanții Basarabiei, tratându-i ca fii ai vechii Moldove, din a cărei trup a fost desprinsă și Bucovina:

„Onorat Congres, înainte de a trece la ordinea de zi, am datorința, ca președinte al Congresului, să binecuvântează pe d-nii delegați ai Consiliului de Directori din Chișinău.

Onorat Congres, ca după o iarnă lungă și grea când toată viața naturii pare moartă sub sloiul de gheață, primele brândușe ne vestesc că se apropie primăvara, când toată natura sub razele calde ale soarelui își serbează învierea, astfel și frații noștri din Basarabia, cu prezența lor, la Congresul bucovinean, ne vestesc că sub razele strălucitoare ale Coroanei române se va deștepta tot românul la o viață națională fericită.

Iubiți frați basarabeni, sângele strămoșilor noștri, vărsat împreună pe plaiurile Moldovei, s-a amestecat și încheșat astfel, că toată cruzimea și viclenia dușmanilor noștri n-au izbutit să desfacă această sfântă legătură. Din adâncul inimilor noastre vă zicem bine ați venit pe acest vechi pământ al Moldovei, care nu e numai al nostru, ci și al vostru. Trăiască frații basarabeni”¹². Acest cuvânt de salut al conducătorului Congresului a fost susținut cu aplauze călduroase de către toți delegații.

În ședința Congresului General al Bucovinei, din partea Basarabiei recent unite la trupul țării, mesaje de salut au rostit Pan Halippa și Ioan Pelivan. Reprezentanții Basarabiei au felicitat călduros delegații Congresului General al Bucovinei, exprimându-și deplinul atașament față de hotărârile adoptate. Totodată, mesagerii de la Chișinău au exprimat adâncă recunoștință fiilor Bucovinei pentru sprijinul pe care l-au avut basarabeni în opera de renaștere a vieții naționale în ținutul dintre Prut și Nistru, în procesul de naționalizare a învățământului și, în fine, în realizarea Unirii Basarabiei cu România.

Este cunoscut faptul că o anumită perioadă de timp (sfârșitul anului 1917 – sfârșitul anului 1918), Basarabia a fost singurul teritoriu românesc care a oferit cadrul favorabil luptei pentru realizarea unității naționale. Dacă după ocuparea Bucureștilor de către trupele germane, Iași au devenit centrul politic unde și-a desfășurat activitatea guvernul român, Casa Regală și alte instituții, ale statului, apoi Chișinăul, după părerea unor militanți naționali, a devenit capitala românismului. În ținutul dintre Prut și Nistru, din varii motive, au găsit caldă ospitalitate și teren propice desfășurării

¹² Ion Nistor, *Unirea Bucovinei. Studii și documente*, Editura „Cartea românească”, București, 1928. p. 171.

activității lor un mare număr de fruntași ai mișcării naționale a românilor ardeleni și bucovineni.

Din martie și până la începutul lui noiembrie 1918, la Chișinău, s-a aflat un grup de bucovineni în frunte cu profesorul Ion Nistor, președinte al Comitetului refugiaților și voluntarilor ardeleni și bucovineni. Animați de „credința sfântă în dreptatea cauzei naționale și în așteptarea ceasului izbăvirii”, Ion Nistor și cei circa o sută de intelectuali bucovineni au desfășurat, atât în capitala Basarabiei cât și în unele centre județene, o intensă activitate în vederea realizării dezideratului național. Intelectualii bucovineni – învățători, profesori, ziașiști, juriști etc. – (Ion Nistor, George Tofan, Liviu Marian, Octavian Țopa și alții) au contribuit la organizarea pe baze românești a învățământului și culturii din Basarabia, la constituirea presei în limba maternă, la cultivarea conștiinței naționale a românilor de la est de Prut, lucruri absolut necesare din perspectiva integrării acestei părți de moșie în hotarele statului român.

În cadrul Universității Populare din Chișinău, profesorul istoric Ion Nistor a ținut o serie de prelegeri despre istoria, literatura, etnografia și geografia Basarabiei și a tuturor românilor în general. Ulterior, textele acestor lecții au stat la baza sintezei *Istoria Basarabiei*, care a văzut lumina tiparului în 1923 și care a rămas până în prezent o lucrare de referință privind istoria teritoriului dintre Prut și Nistru.

Profesorul Ion Nistor, participant la ședința Sfatului Țării din 27 martie 1918, la care s-a votat declarația de unire a Basarabiei cu România, într-o intervenție din presa basarabeană, avea să menționeze importanța acestui act istoric, subliniind că revenirea ținutului dintre Prut și Nistru la patria-mamă, constituie „unul dintre cele mai mari, mai remarcabile și mai fericite evenimente din întreg trecutul neamului nostru... și va rămâne incrustat cu litere de aur în letopisețele acestuia”¹³.

La Congresul General al Bucovinei, Pantelimon Halippa, vicepreședinte al Sfatului Țării de la Chișinău, cu simțul datoriei parțial împlinite și al responsabilității personale pentru viitorul statului român avea să declare: „Pe noi ne poartă o putere providențială din țară în țară românească și ne-a adus și aici, în Bucovina, și ne va purta și mai departe, în Ardeal, și în toate părțile care au nevoie de noi, până când această Dacie va fi spălată de străinism și să spunem că cerem dezrobirea noastră prin unirea cu România”¹⁴.

¹³ *România nouă*, Chișinău, nr. 62, 3 aprilie 1918.

¹⁴ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. II, București, 1989, p. 394.

Este cunoscut, de asemenea, faptul că la Congresul General de la Cernăuți s-a propus formula unirii necondiționate a Bucovinei cu Regatul României, o formulă deosebită de cea votată de Sfatul Țării de la Chișinău, în primăvara anului 1918. Solicitat să explice de ce basarabenii, în primăvara anului 1918, optaseră și votaseră unirea condiționată cu România, Pan Halippa a menționat că la momentul unirii Basarabiei, contextul internațional, era complet diferit de cel pe care-l trăia lumea către sfârșitul anului 1918, că condițiile de unire ale Basarabiei nu erau cheazășii împotriva României, ci împotriva guvernului din acel timp, care guverna cu baioneta germană la spate.

Către toamna anului 1918 contextul politic, atât cel intern cât și cel internațional, se modificase substanțial. Unirea Bucovinei cu România s-a sincronizat cu fenomenul mai cuprinzător al formării statelor naționale pe ruinele fostei monarhii austro-ungare. Din aceste considerente, Pan Halippa menționa că, „astăzi însă, când dușmanul s-a năruit, când regele însuși decretează împărțirea pământului țăranilor și când suntem numai între frați, orice teamă ar fi zadarnică și orice rezervă, un element de slăbire”.

Reprezentanții Basarabiei au salutat și au susținut unirea necondiționată a Bucovinei cu România, subliniind că aceasta este o cerință istorică a întregului popor român, este garanția desăvârșirii procesului de formare a statului național român. În acest context, Pan Halippa i-a anunțat pe frații bucovineni că, în curând, Sfatul Țării își va revizui actul Unirii votat la 27 martie 1918 și va proclama unirea necondiționată a Basarabiei cu România.

Ioan Pelivan, ministru de Externe în guvernul Basarabiei, în luarea sa de cuvânt la Congresul General al Bucovinei, a pledat pentru unirea tuturor forțelor naționale întru atingerea scopului măreț de constituire a statului român. El spunea: „A venit ceasul când se va împlini visul tuturor românilor din toate timpurile. Acum ori niciodată să ne croim o altă soartă. (Trimitere la poezia lui Andrei Mureșanu (1816-1863) „*Un răsunet*”, cunoscută sub titlul „*Deșteaptă-te, române!*”, devenită ulterior imnul național: *Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,/ În care te-adânciră barbarii de tirani!/ Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte,/ La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!*). Numai un singur lucru ne trebuie – ca toți românii de sus și de jos să dăm mână cu mână. (Trimitere la „*Hora Unirii*” a lui Vasile Alecsandri (1818-1890) scrisă în 1856: *Hai să dăm mână cu mână/ Cei cu inima română/ Să'nvârtim hora frăției/ Pe pământul României*). Dacă nu ne vom uni în aceste ceasuri, nu vom avea odihnă în mormânt. Urmașii noștri ne vor blestema pentru că nu ne-am folosit de aceste vremuri mari prin care trecem. Deci, să ne dăm mână cu

mână cei cu inima română”¹⁵. Astfel își încheia discursul său marele patriot Ioan Pelivan.

Cei patru mesageri ai Basarabiei aflați la Cernăuți, au avut însemnate contribuții în presa locală. Tema principală a intervențiilor din presă de la Cernăuți erau imperativele românești. În „Glasul Bucovinei”, principala tribună a românilor bucovineni pentru afirmarea intereselor lor naționale, delegații basarabeni au publicat articole în care și-au exprimat opiniile pe marginea evenimentelor pe care le trăia la acea oră întreg neamul românesc.

Ion Buzdugan, secretar al Sfatului Țării, unul din cei mai aprigi și devotați luptători pentru unitatea națională, scria: „Azi noi luptăm pentru cauza noastră națională, pentru trezirea întregului neam de la Nistru până la Tisa. (Trimitere la poemul „*Doina*” lui Mihai Eminescu (1850- 1889), scris la 1883: *De la Nistru pân’ la Tisa/ Tot românul plânsu-mi-s’a/ Ca nu mai poate străbate/ De-atâta străinătate*). Ne batem pentru cauza neamului nostru, pentru idealul Unirii. Și această clipă a sosit pentru întreg neamul de pretutindeni. Ieri, ideea Unirii s-a împlinit în Basarabia, azi ea se împlinește în Bucovina și mâine [se va împlini] în Ardeal, așa că vom avea fericirea să avem o Românie mare”¹⁶.

Cuvinte de înaltă simțire românească a publicat în paginile ziarului „Glasul Bucovinei” și Grigore Cazacliu: „În istoria neamului românesc și îndeosebi în istoria moldovenilor, constata deputatul de la Chișinău, au fost înscrise două zile negre, pline de jale și de scârbă. Una e ziua când în anul 1775 s-a smuls de la sânul Moldovei cel mai scump și mai sfânt pământ și alta e ziua când călăul de muscal, în anul 1812, a răpit cea mai mare parte din vechea Moldovă. De atunci au început pentru neamul din aceste părți zile de sclavie și de rușine...”. Într-adevăr, sângerosul război mondial, deznaționalizarea sub regim străin, înstrăinarea de neam i-au postat pe ostașii basarabeni și pe cei bucovineni de părți opuse, ostile, vrăjmașe, pe Frontul român. Feciorii români stăteau cu armele îndreptate unii împotriva altora, chiar în tranșeele din imediata vecinătate de locul unde își doarme somnul de veci marele domn al strămoșilor lor – Ștefan cel Mare, la mănăstirea Putna. „Dar acu au venit și zilele dreptății, continua patriotul basarabean. Bocetele și strigătele flăcăilor bucovineni și basarabeni care se ucideau unul pe altul în jurul Putnei, neavând pentru cine și [pentru] ce, au fost auzite de voievodul sfânt și el s-a înălțat din mormânt și a sunat din corn și noi vedem cum toată Moldova s-adună”. (Trimitere la „*Doina*” lui Mihai Eminescu: *Ștefane, Măria Ta,/ Tu la Putna nu mai sta,/ Las’ arhimandritului/ Toată grija schitului,/ Lasă grija sfinților/*

¹⁵ *Bătălia pentru Bucovina*. Volum îngrijit de Stelian Neagoe, Timișoara, 1992, p. 104.

¹⁶ *Ibidem*.

În sama părinților,/ Clopotele să le tragă/ Ziua 'ntreagă, noaptea 'ntreagă,/ Doar s'a 'ndura Dumnezeu/ Ca să-ți mântui neamul tău!/ Tu te 'nalță din mormânt/ Să te-aud din corn sunând/ Și Moldova adunând. / De-i suna din corn o dată/ Ai s'aduni Moldova toată,/ De-i suna de două ori/ Îți vin codri 'n ajutor,/ De-i suna a treia oară/ Toți dușmanii or să piară,/ Din hotară în hotară -/ Îndrăgi-i-ar ciorile/ Și spânzurătorile!). La 27 martie Basarabia, iar la 15 noiembrie Bucovina se unesc pentru totdeauna la vechiul trunchi al Moldovei. Sunt două zile mari, zile de dreptate, zile de răsplată pentru neamul nostru. Să fim deci cu toții demni și vrednici de aceste zile, să fim la înălțimea vremurilor”¹⁷.

După unirea Bucovinei cu România triumful ideii naționale românești era asigurat. În acele clipe, liderii politici ai Basarabiei, Bucovinei, Ardealului și Vechiului Regat erau cu gândul la viitorul statului român, la organizarea lui pe baze democratice. Chiar în momentul când la Cernăuți se vota unirea Bucovinei cu Țara, Pan Halippa a găsit de cuviință să-și împărtășească opiniile sale privind perspectivele de dezvoltare ale statului român. El susținea: „În aceste zile de bucurie, când se făurește unirea tuturor țărilor locuite de români într-un stat național unitar, un gând, care trebuie să preocupe pe conducătorii românismului mai presus de toate – este să ajungem cât mai degrabă la acea unitate sufletească, care trebuie să fie pusă la baza statului român”¹⁸.

Este evident că după o viață îndelungată în hotarele unor imperii străine interesului național, la 1918, românii se prezentau ca o națiune departe de a fi unită „în cuget și simțiri”. „Trebuie să recunoaștem, constata liderul basarabean, că românii încă nu cugetă și simțesc la fel. Vederile și simțurile românilor diferă nu numai de la clasă la clasă, dar și de la provincie la provincie”¹⁹. După formarea statului român, prin unirea Basarabiei, Bucovinei, (la ordinea zilei era unirea românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș), zidirea sufletului unitar românesc devenise o chestiune de interes național.

În paginile „Glasului Bucovinei” luptătorul basarabean pentru unitatea națională, atrăgea atenția că deși, în decursul veacurilor, țărănimea, atât cea din Basarabia, cât și cea din Bucovina și Transilvania, s-a manifestat ca purtătoarea statornică a naționalității românești, ea, „totuși, n-a fost scutită de invazia străinismului cotropitor”. În acest sens, Pan Halippa susținea că, imediat după desăvârșirea unității politice, statul va trebui să întreprindă o serie de măsuri care să facă cu putință participarea țăranimii la viața statului, măsuri chemate să amelioreze situația ei economică și culturală,

¹⁷ „Glasul Bucovinei”, nr. 14, 29 noiembrie 1918.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 15, 30 noiembrie 1918.

¹⁹ *Ibidem*.

să înlăture indiferența și să curme apolitismul. „Agenții statului vor trebui să fie deprinși cu gândul, că țărănimea nu-i numai un element ce trebuie condus, ci și un element care are dreptul de a fi servit de organele statului.

Numai așa vom ajunge un stat puternic și [numai] așa vom căpăta și acea unitate sufletească, care astăzi ne lipsește”²⁰.

Unitatea sufletească a națiunii putea fi realizată prin democratizarea vieții sociale. „Este în deajuns cunoscută, menționa Pan Halippa, puterea de unificare a democrației în viața statelor și de aceea nu-i nevoie să stăruim mai mult asupra lucrului acesta”. Liderul basarabean își îndemna compatrioții să se pătrundă cu toții mai degrabă de gândul acesta și „prin democratizarea vieții să pășim la făurirea sufletului românesc unitar”²¹. Democratizarea statului român era cheazășia dispariției acelor „ziduri chinezești” care despărțeau încă atât clasele sociale cât și provinciile românești revenite la trupul țării în 1918.

5) *Chișinăul salută Alba Iulia*

După ce delegația Basarabiei a participat la Congresul General al Bucovinei, care a votat actul Unirii Bucovinei cu România, ea a trecut Carpații, îndreptându-se spre Alba Iulia, pentru a participa la Adunarea Națională a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Mandatul delegației era să transmită fraților români și locuitorilor din Transilvania salutul Basarabiei libere și unite cu România și prin contactul cu conducătorii de la fața locului să contribuie la crearea atmosferei de frăție și înțelegere între provinciile care se uneau cu România. Delegația ducea cu sine hotărârea Sfatului Țării de Unire a Basarabiei cu România, votată la 27 martie 1918, prin care impusese conducerii statului român decretarea votului universal, direct, egal și secret pentru alegerea parlamentului și organelor locale. Intelectualii și fruntașii românilor ardeleni, care erau în curs cu luptele ce s-au dat pentru Basarabia, au apreciat efortul depus de liderii basarabeni și i-au tratat pe solii Basarabiei cu atenție și dragoste frățască. La rândul lor, liderii basarabeni au rămas profund impresionați de nivelul și amploarea mișcării naționale a românilor ardeleni.

La Adunarea Națională de la Alba Iulia au sosit în total 1.228 de delegați dintre care 680 erau aleși prin vot universal în cele 130 de circumscripții electorale din toate județele Transilvaniei, iar restul, de 548 de delegați reprezentau organizațiile politice, economice, culturale, religioase, militare și sportive românești de pe întreg teritoriul Transilvaniei. În cetatea istorică

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

a neamului nostru erau prezenți numeroși oameni politici, fruntași ai mișcării naționale, ca Gheorghe Pop de Băsești, Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Lazăr, Ioan Suciș și mulți alții.

În ciuda tuturor greutăților și opreliștilor, la Alba Iulia au sosit peste 100.000 de oameni ca să hotărască unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu Regatul României. În dimineața zilei de 1 decembrie 1918, relatau martorii oculari, zi de iarnă, deși cădeau fulgi de zăpadă, orașul Alba Iulia, de la gară până la vârful cetății, era ticsit de mulțime. Pretutindeni fâlfâiau drapele tricolore, iar în oraș domnea o atmosferă sărbătorească. Soseau mereu trenuri încărcate cu țărani, învățători, preoți, avocați, studenți, ofițeri, soldați, muncitori, meseriași etc, reprezentând toate categoriile sociale, organizațiile de partid și militare, asociațiile și societățile culturale. Șoselele erau împânzite de căruțe, călăreți și pietoni²².

Adunarea Națională de la Alba Iulia a fost deschisă la ora 10.30 de către Ștefan Cicio-Pop, președintele Marelui Sfat Național Român, care în cuvinte emoționante a remarcat importanța momentului istoric. Prin convocarea Adunării Naționale, Marele Sfat Național Român (Consiliul Național Român) și-a îndeplinit datoria față de națiune, de aceea și-a depus mandatul și a predat întreaga putere în mâinile înaltei Adunări. Astfel, Adunarea Națională era abilitată să ia hotărâri decisive.

În calitate de oaspeți de onoare la Adunarea Națională de la Alba Iulia au participat din partea românilor din Basarabia, Pantelimon Halippa, vicepreședinte al Sfatului Țării, Ioan Pelivan, ministru de Externe al fostei Republici Democratice Moldovenești, și Grigore Cazacliu, deputat în Sfatul Țării de la Chișinău. Din delegație lipsea Ion Buzdugan, care îmbolnăvinduse-se grav, a fost lăsat în seama prietenilor de la Cernăuți. Din partea Bucovinei, proaspăt revenită la sânul României, a participat profesorul Alecu Procopovici.

Discursul solemn a fost rostit de Vasile Godiș. Marele luptător pentru cauza națională a făcut o incursiune în istoria românilor din teritoriile aflate, o perioadă mai lungă sau mai scurtă, sub stăpânire străină, propunând în finalul discursului său rezoluția de unire, care a fost adoptată în unanimitate. „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia, în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul,

²² Anton Moraru, Ion Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc*, p. 138-141.

cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre”²³.

Actul unirii românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș cu România, pecetluit la Alba Iulia, a avut un puternic ecou în întreaga țară. Adunarea Națională de la Alba Iulia s-a transformat într-o adevărată sărbătoare a întregului neam românesc. În timp ce la Alba Iulia se săvârșea mărețul act al Unirii, cei ce n-au putut fi de față îl sărbătoreau cu entuziasm în toată Transilvania, în celelalte teritorii locuite de români. Adunări naționale au avut loc la Oradea, Beiuș, Arad, Timișoara, Lugoj, Mediaș, Deva, Turda, Bistrița, Năsăud, Sibiu, Brașov și în alte localități din Ardeal. Cu deosebită căldură ea a fost salutată de fruntașii vieții politice și intelectuale din Vechiul Regat. Impresionante au fost acțiunile de manifestare și patriotism românesc în orașele, târgurile și satele din părțile Moldovei, Olteniei, Dobrogei și Munteniei, ieșind în evidență cele de la București, Iași, Craiova, Turnu Severin, Galați, Constanța, Bacău și altele.

Mărețul act săvârșit la Alba Iulia a fost salutat de românii din Basarabia și cei din Bucovina, care de curând intraseră în componența statului român. Chișinăul, capitala Basarabiei, în ziua de 1 decembrie 1918, a trăit clipe de înaltă simțire românească, similare celor ale mulțimii adunate pe Câmpul lui Horea din inima orașului și a Ardealului. Iată ce scria despre evenimentul ce avea loc în acea zi la Alba Iulia ziarul chișinăuian „România Nouă”, ce apărea sub redacția inimosului ardelean Onisifor Ghibu:

„În cetatea de la Alba Iulia, care a văzut acum 318 ani în cuprinsul ei pe făptuitorul unirii tuturor românilor, se petrece astăzi cel mai însemnat fapt din întreaga noastră istorie de aproape două mii de ani.

Reprezentanții legali ai celor patru milioane de români transilvăneni, care de aproape un mileniu întreg sufăr sub jugul unguresc, sunt adunați acolo pentru a croi, în deplină libertate, o soartă nouă pe seama poporului nostru, declarând pentru vecie unirea Ardealului cu toate țările române.

Visul neîmplinit până acum, de dorul căruia ne-au răposat și moșii și părinții, ia astăzi aievea ființă în simbolică noastră cetate de pe malul Mureșului, unde el se mai înfiripase o dată pentru scurtă vreme”²⁴.

Adeziuni entuziaste la istoricele hotărâri sunt consemnate în scrisori și telegrame adresate Adunării Naționale de la Alba Iulia.

În ziua de 1 decembrie 1918, din Chișinău, pe adresa Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, au fost expediate trei telegrame de salut: din partea unui grup de români de pretutindeni, din partea ardelenilor aflați în refugiu în Basarabia și din partea redacției ziarului, „România Nouă”.

²³ 1918 la români. *Unirea Transilvaniei cu România*, vol. X, București, 1989, p. 288.

²⁴ *Ibidem*, p. 342.

Grupul de români de pretutindeni care semnau textul telegrammei – Dimitrie Munteanu-Râmnic, Gheorghe Tofan, Constantin Noe, Atanasie Popovici, Ioan U. Soricu, Sebastian Bornemisa, Apostol Culea, L. Căpriță, Leon T. Boga, L. Dragoslov, Gh. Lungulescu, Gherman Pânteș, T. Pamfilie, Cezar Titus Stoica – se declarau „pătrunși de cea mai curată și adâncă venerație pentru marele act care se pecetluiește astăzi în simbolica cetate a Unirii tuturor românilor”²⁵ și transmiteau la Alba Iulia urările lor călduroase și prinosul de recunoștință pentru fericita generație care l-a pregătit și l-a îndeplinit.

Ardelenii refugiați în capitala Basarabiei își exprimau, prin intermediul telegrammei expediate, pe lângă salutările lor frățești și patriotice, deplina adeziune la marea hotărâre luată de reprezentanții poporului român din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. „La iscăliturile voastre prin care întăriți unirea Ardealului cu Țările Române vă rugăm să le adăugați și pe ale noastre”²⁶. Semnează: dr. G. Baiulescu, I. A. Preda, Nicolae Petra-Petrescu, Onisifor Ghibu, dr. Iancu Meșianu, Axente Banciu, dr. Ioan Mateiu, dr. Dobrescu, Ioan U. Soricu, dr. Sebastian Bornemisa, dr. Constantin Papuc, dr. I. Negoiescu, dr. Dumitru Cazacu, dr. V. Glăjariu, dr. Mateș, dr. Cernea, Ioan Moța, Candid Mușlea, Adrian Cristea, Constantin Proca, Corneliu Medrea, Constantin Tipuriță, Daniil Săroiu, Aurel Vlad, G. Tămaș, Constantin Bobancu, Iosif Moldovan, L. Murăroiu. În telegrama expediată de redacția ziarului „România Nouă” se sublinia că prin unirea Transilvaniei cu România colectivul își „vede realizat programul pe care și l-a fixat acum aproape un an: unirea tuturor românilor”²⁷ și-și exprima admirația pentru lucrul sfânt pe care-l săvârșește, „astăzi” poporul din Transilvania.

În ziua când la Alba Iulia românii ardeleni își spuneau în fața lumii hotărârea lor, prin care se rupeau de Ungaria și se alipeau definitiv la România, la Chișinău, în Sala Eparhială, cea mai încăpătoare sală din oraș, s-a ținut o grandioasă adunare națională. Refugiații ardeleni, înconjurați de un număr mare de români din toate țările, și-au spus și ei dorințele lor, identice cu ale fraților de acasă. La această adunare au ținut cuvântări: un ardelean, un bucovinean, un român din Regat, un basarabean, un macedonean și un român din Valea Timocului. Este edificator cuvântul rostit de reprezentantul Basarabiei – Teofil Ioncu, ministru de Finanțe de la Chișinău.

„Noi azi asistăm la ultimul act de formare a României Mari, cuprinsă aproape de toți românii neamului nostru și tot pământul strămoșesc.

²⁵ *Ibidem*, p. 311.

²⁶ *Ibidem*, p. 311-312.

²⁷ *Ibidem*, p. 311.

În România Mare, Ardealul, are să joace un rol foarte important. Unirea Ardealului ne dă o garanție că de acu înainte conducerea țării are să fie în mâinile democrației.

La unirea Basarabiei unii stăteau la îndoială. Ei spuneau: «Am luptat, vărsând sânge atâția ani cu oligarhia rusească și când s-a apropiat timpul să trăim fericiți, în libertate, să începem lupta din nou cu altă oligarhie?»²⁸.

Ca să ușureze această luptă, Basarabia a făcut unirea cu condiția de a păstra drepturile dobândite cu atâta greutate.

Astăzi, această teamă nu mai are bază. Contra democrației Basarabiei, Bucovinei și Ardealului nu mai există putere care să împiedice organizarea țării pe bazele democrației.

Astăzi, chiar partidele istorice din țară își revizuiesc programele ca să câștige simpatia democrației provinciilor noi ale țării²⁸.

Adunarea de la Chișinău din 1 decembrie 1918 a fost un fericit prilej de exprimare a gratitudinii basarabenilor pentru susținerea avută din partea fraților de suferință din Ardeal. Teofil Ioncu sublinia în acest sens: „Unirea sufletească între basarabeni și ardeleni s-a făcut mai de mult. Românizarea școlii a fost posibilă numai cu ajutorul ardelenilor și a bucovinenilor. Ardelenii au fost cei dintâi ajutoari la organizarea cursurilor pentru învățători.

Ardelenii soldați, răspândeau ideile și simțământul național între basarabeni pe front, pe stradă, în piață. Ardelenii voluntari aveau strânsă legătură cu studenții basarabeni la Odesa și Kiev²⁹.

Hotărârile Adunării Naționale de la Alba Iulia, prin semnificația lor politică, au depășit mult hotarele geografice ale Ardealului. De acest adevăr erau pătrunși și participanții la adunarea de la Chișinău. Teofil Ioncu își încheia cuvântarea astfel:

„Împlinindu-se acum visul ardelenilor, prin Unirea care se pecetluiește la Alba Iulia, vis sfânt, care este al întregului neam românesc, sunt fericit că pot să aduc din partea românilor basarabeni cele mai călduroase urări de bine fraților noștri scăpați de sub jugul milenar și că, totodată, pot să dau expresiune credinței mele nezăgăzuite că, prin această unire, se asigură nu numai fericirea Ardealului, ci și a noastră și a întregului neam românesc³⁰.

Hotărârile adoptate de Adunarea Națională de la Alba Iulia au fost salutate călduros de mii de basarabeni. Pe adresa ziarelor „Cuvânt moldovenesc”, „Sfatul Țării” etc. au sosit numeroase telegrame prin care cititorii își exprimau sentimentul de bucurie pentru cele săvârșite de fiii

²⁸ Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, București, 1997, p. 404-405.

²⁹ *Ibidem*, p. 405.

³⁰ *Ibidem*.

Ardealului. Iată, de exemplu, ce scriau un grup de locuitori din Leova: „Subsemnații, cetățeni ai orașului Leova, primii care am primit cele dintâi armate române pe teritoriul Basarabiei, cu bucurie și însuflețire aflând vestea înfăptuirii idealului național prin unirea definitivă și necondiționată a Bucovinei și Ardealului cu Patria-mamă, ni s-au împlut inimile de bucurie și, pătrunși de cel mai cald patriotism, strigăm: Trăiască Națiunea Română, una și nedespărțită sub sceptrul celui mai mare și iubit rege”³¹.

Telegrame cu un conținut similar au sosit din Chilia Nouă, Hotin, Tarutino, Cetatea Albă, Lipcani, Abaclia, Cotiușeni, Mari, Reni, Ialoveni, Gotești, Secăreni, Ismail și din alte sate și orașe. Din șirul localităților de mai sus se poate desprinde ușor faptul că actul de la Alba Iulia și, respectiv, încheierea procesului de constituire a statului unitar național român, au fost salutate atât de populația română cât și de alte etnii conlocuitoare.

Paralel cu adeziunea la deciziile de la Alba Iulia, basarabenii își exprimau dorința de unire necondiționată cu România. Având în vedere că libertățile democratice obținute de basarabeni în lupta pentru drepturile lor naționale și sociale, prin actul de la Alba Iulia, au căpătat o consacrare pe scara întregii Românii, Sfatul Țării, în ultima sa ședință – din 27 noiembrie/10 decembrie 1918 –, a hotărât să anuleze condițiile de unire conținute în rezoluția din 27 martie/9 aprilie 1918 și să proclame unirea necondiționată a Basarabiei cu Patria-mamă. (*Declarația Sfatului Țării despre unirea necondiționată a Basarabiei cu România*: „În urma unirii cu România-mamă a Bucovinei, Ardealului, Banatului și ținuturilor ungurești locuite de români, în hotarele Dunării și ale Tisei, Sfatul Țării declară că Basarabia renunță la condițiunile de unire, stipulate în actul de la 27 martie a.c., fiind încredințată că în România tuturor românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor. Sfatul Țării, în preziua Constituantei Române, care se va alege după votul universal, și rezolvând chestiunea agrară după nevoile și cererile poporului, anulează celelalte condițiuni din actul Unirii din 27 martie și declară unirea necondiționată a Basarabiei cu România-mamă. *Președinte: Pan Halippa Vicepreședinți: Barcă, Buruiană, Secretar: A. Scobioală*”). Condițiile de unire nu-și mai aveau rostul după votarea de către Sfatul Țării a legii agrare și în urma democratizării vieții politice din România care s-a produs în ultimul timp.

Astfel, fruntașii mișcării naționale din Basarabia – Ioan Pelivan, Pan Halippa și Grigore Cazacliu – au fost participanți nemijlociți la cele trei mari adunări naționale ale românilor convocate în anul de grație 1918. După ce în primăvara anului 1918 au votat la Chișinău Unirea Basarabiei cu România, destinul le-a oferit șansa, ca în toamna aceluiași an, să fie

³¹ „Sfatul Țării”, 11 decembrie 1918.

martori oculari și participanți activi la adunările românilor din Bucovina și Transilvania, la care s-a hotărât, într-o atmosferă de înaltă însuflețire, unirea acestor teritorii strămoșești cu Regatul României.

6) *Ministrul Ioan Pelivan*

Ca urmare a hotărârii Sfatului Țării din 27 noiembrie 1918, privind unirea necondiționată a Basarabiei cu României, la 24 decembrie a fost desființat Comisariatul General, care asigurase conducerea acestei provincii. Guvernul prezidat de Ion C. Brătianu, format la 12 decembrie 1918, a decis ca problemele specifice ale Basarabiei să fie rezolvate de Directorate³², în fruntea cărora au fost numiți directori, care își exercitau atribuțiile „în conformitate cu legile și regulamentele în vigoare și în funcție de împuternicirile ce li se vor da de către miniștrii departamentelor respective”³³. În urma acestei hotărâri, o parte din foștii directori și-au prezentat demisiile, între aceștia aflându-se și Ioan Pelivan, care a fost reînnoit în funcție – la Justiție, prin decizie ministerială.

³² „Monitorul oficial”, nr. 211 din 12/25 decembrie 1918; Ioan Scurtu ș.a., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, p. 178.

³³ *Ibidem*; Ioan Scurtu ș.a., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, p. 178.

CAPITOLUL XIV

IOAN PELIVAN LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (1919–1920)

1) Rolul lui I. Pelivan în delegația română la Conferința Păcii

La 18 ianuarie 1919, la Paris, în prezența delegaților din 27 de țări, președintele Franței Raymond Poincaré a deschis Conferința de pace, având ca obiectiv principal rezolvarea problemelor litigioase dintre statele învinse și cele învingătoare în războiul mondial, organizarea politică a Europei postbelice, identificarea soluțiilor pentru refacerea economiei fostelor state beligerante.

România, care suferise în Primul Război Mondial mari pierderi materiale și umane, a fost reprezentată la conferință de o delegație oficială în frunte cu Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri. Din delegație mai făceau parte Victor Antonescu, ministrul României la Paris, Nicolae Mișu, ministrul României la Londra, generalul Constantin Coandă, Alexandru Vaida-Voevod, delegat al Consiliului Dirigent din Transilvania, Constantin Diamandi. Delegația oficială era asistată de o comisie de experți. Ulterior, componența nominală a delegației oficiale a suferit modificări, în activitatea ei fiind antrenate direct sau indirect și alte persoane oficiale, precum și specialiști (experți) în diferite domenii, inclusiv Nicolae Titulescu, dr. Ioan Cantacuzino etc.¹

Ca rezultat al destrămării Imperiilor Austro-Ungar, Rus și Otoman, pe harta politică a Europei au apărut noi state naționale. Forul păcii era chemat să recunoască apariția acestor state naționale: Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria și întregirea teritorială a altora, inclusiv a României.

Deoarece, la baza hotărârilor privind organizarea postbelică a Europei, Conferința de la Paris a pus principiul naționalităților, principala preocupare a diplomației românești la Forumul Mondial al Păcii era recunoașterea de către aliați, prin tratate, a frontierelor statului român rezultate din actele de unire ale Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu Regatul României, ceea ce de fapt egala cu recunoașterea suveranității și integrității teritoriale

¹ Vezi: Gheorghe E. Cojocaru, *Recunoașterea internațională a Marii Uniri*, în „Cugetul”. Revistă de istorie și științe umaniste, nr. 4, 1991, p. 34.

a statului român întregit în 1918. Ca urmare a hotărârilor adoptate, la Chișinău, de Sfatul Țării, la 27 martie 1918, la Cernăuți, de Congresul General al Bucovinei, ținut la 28 noiembrie 1918 și de Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, statul național unitar român devenise o realitate politică indiscutabilă.

În momentul deschiderii Conferinței de Pace de la Paris, Ioan Pelivan deținea funcția de director al Justiției în guvernul de tranziție (provizoriu) de la Chișinău, chemat să asigure integrarea deplină a Basarabiei în cadrul statului unitar român. La 3 februarie 1919, Ion Inculeț, ministrul Basarabiei în guvernul central de la București, îl informa pe Ioan Pelivan despre „absoluta nevoie de a pleca la Paris ca să reprezinte Basarabia. Am vorbit cu Bucureștii și părerea tuturor este că nu poate pleca altul decât Măria ta”. În limbaj oficial, postul la care fusese desemnat Ioan Pelivan se numea „delegat tehnic din partea Basarabiei la Congresul Păcii din Paris”².

Conformându-se solicitării guvernului de la București, vechiul luptător a abandonat pentru moment justiția și a îmbrățișat diplomația. Nu a manifestat „prea mare dorință” în acest sens, dar „nu a avut încotro”, avea să mărturisească mai târziu însuși Ioan Pelivan³.

Luat prin surprindere, fără mari pregătiri, la mijlocul lunii martie 1919, Ioan Pelivan s-a prezentat la post, fiind însoțit de soția sa Maria și asistat de secretarul I. Condurachi. Sosit la Paris, a rămas decepționat de starea de lucruri de la legația română. Într-o primă scrisoare adresată vechiului său prieten și tovarăș de luptă Daniel Ciugureanu, delegatul Guvernului Regal Român în Basarabia, făcea aprecieri dure la adresa personalului diplomatic de la Paris: „Te umpli de venin când te gândești cât rapăn trebuie să-și spele biata Românie de pe corpul său. Oamenii care nu sunt capabili de nimic absolut reprezintă biata Românie. Fanfaronii și „pijonii” dintre cei cu monoclu în ochi, bine hrăniți și îmbrăcați după ultima modă, care vin la serviciu pentru un ceas, și nu pentru a face treabă, ci pentru a scrie vreo scrisoare de dragoste sau vreo poezie în limba franceză; dintre cei care se rușinează să vorbească românește și care în genere nu binevoiesc a sta de vorbă, dacă nu ești prinț, baron, conte sau alt soi de os boieresc; dintre cei care nu știu și nici nu voiesc să știe ce se face în țara de care sunt trimiși și nici în țara unde sunt trimiși, – iată în linii generale majoritatea personalului care este chemat să servească interesele României și supușilor ei la Legația noastră de aici”⁴.

² *Delegația basarabească la Conferința de pace de la Paris în scrisori*, în „Patrimoniu”, Revistă de lectură istorică, nr. 1, 1993, p. 56.

³ *Ibidem*, p. 59.

⁴ *Ibidem*, p. 57.

Ioan Pelivan a manifestat o atitudine responsabilă față de misiunea încredințată, înțelegea prea bine că efortul făcut până acum în planul desăvârșirii unității naționale trebuie recunoscut/consolidat și validat de Marile Puteri la forul păcii. Din corespondența purtată cu factorii de decizie de la București, dar în mod special cu prietenii din Chișinău, transpare ideea că la Conferința de Pace de la Paris, Ioan Pelivan se considera delegat oficial „al României, nu al Basarabiei” și a acționat în consecință. Pentru a face față sarcinilor, a început să învețe limba franceză și concomitent să scrie articole în această limbă. La împărțirea responsabilităților în cadrul delegației române, Ioan Pelivan a fost desemnat membru al Comisiei financiare, în calitate de consilier tehnic, și al Subcomisiei proprietatea industrială. Dar activitatea de bază a delegatului român la Conferința Păcii s-a desfășurat în planul recunoașterii de către marile puteri a Unirii Basarabiei cu România.

2) *O intensă acțiune de lobby privind drepturile României asupra Basarabiei*

Ajuns în capitala Franței și-a dat seama că a aterizat pe un teren gol, că prea puțin sprijin îi pot oferi „colegii” și, în consecință, va trebui să se descurce cu forțele proprii. Problema Basarabiei era *terra incognita* pentru majoritatea colaboratorilor legației. O atare stare de lucruri în parte se explică prin faptul că în timpul războiului nu s-a făcut propagandă pro Basarabia. Întreaga acțiune propagandistică a statului român a fost orientată spre explicarea situației românilor din Bucovina și Transilvania, ca provincii ce urmau a fi alipite Regatului Român la sfârșitul războiului, conform tratatelor de alianță politică și militară semnate cu aliații în vara anului 1916.

Într-o altă scrisoare trimisă de la Paris lui Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu, „fraților” săi de credință din Chișinău, Ioan Pelivan făcea alte constatări triste: „În tot timpul războiului, pentru Basarabia nu s-a făcut nici o propagandă favorabilă nouă. Din contra, rușii și evreii, în Elveția, America, Anglia și aici în Franța, prin toate jurnalele, majoritatea care sunt evreiești, au tratat Basarabia ca ocupată de armata română, fără consimțământul ei. Apoi, despre „teroarea armatei și administrației române” s-a făcut o vâlvă nespusă”. Ioan Pelivan menționa și faptul regretabil că „noi nu avem printre români prieteni personali cu reprezentanții Antantei”⁵. „Situația noastră în genere e cât se poate de proastă. Aliații ne tratează extraordinar de prost.

⁵ *Ibidem*, p. 66.

Între altele, mai voiesc să ne impună în România o autonomie națională pentru minorități, ceea ce nu admit pentru ei”⁶, comunica prietenilor de la Chișinău revoltat Ioan Pelivan.

Ca un duș rece a fost pentru Ioan Pelivan declarația lui Philippe Berthelot, directorul Direcției de afaceri politice și comerciale din cadrul Ministerului Afacerilor Străine al Franței, făcută în cadrul unei întrevederi cu Victor Antonescu, ministrul României la Paris. Acesta, pe considerentul că Rusia va redeveni în curând o mare putere, găsea actul unirii Basarabiei cu România ca o mare „eroare politică, care ar putea să aibă grave consecințe în viitor”⁷.

Această declarație era ilustrată de numărul mare al demnitarilor ruși prezenți în capitala Franței. În acest context, menționăm faptul că Vasili Maklakov, fostul ambasador al țării la Paris, la Conferința Păcii avea statut de delegat aproape oficial. Problema recunoașterii actului Unirii Basarabiei era complicată. Săgețile veneau atât din partea aliaților cât și a inamicilor. Probleme aproape insurmontabile creau delegației României organizațiile ruse și filoruse „acreditate” în capitala Franței. Cu adevărat, se crease o situație când cu mijloace și forțe modeste trebuiau să fie rezolvate probleme mari.

Situația principalului și se pare unicului expert în problema Basarabiei la forul păcii se complica și prin faptul că „armele” diplomatului rămăseseră acasă. Pentru inițierea cercurilor oficiale și a opiniei publice internaționale în problema Basarabiei avea nevoie de documente convingătoare, care evident nu le avea la îndemână la Paris. De aceea, chiar în primele scrisori adresate prietenilor de la Chișinău insista să i se trimită cât mai curând o serie de documente, date oficiale statistice și alte materiale necesare pentru elaborarea unui memoriu politico-economic asupra Basarabiei.

Recunoașterea Unirii Basarabiei cu România a fost complicată și datorită faptului că guvernul Rusiei sovietice, nefiind recunoscut de Marile Puteri, nu a fost invitat să participe la lucrările Conferinței de Pace. Dar, cât nu ar părea de straniu, interesele Rusiei sovietice la Paris erau reprezentate de „Conferința politică rusă”, o organizație formată din reprezentanți ai emigrației ruse din capitala Franței, avându-l în frunte pe Vasili Maklakov, fost ambasador al Rusiei țariste la Paris. Deși „Conferința politică rusă” nu avea statut oficial în cadrul Conferinței de la Paris, reprezentanții ei au acționat pe toate căile pentru a împiedica recunoașterea de către Marile Puteri a statelor desprinse de sub stăpânirea rusească. Pentru a apăra

⁶ *Ibidem*, p. 57.

⁷ Armand Goșu, *1919-1920. Un basarabean la Conferința Păcii. Ion Pelivan*, în „Magazin istoric”, XXVII, nr. 12/1993, p. 23.

interesele Rusiei, dar și a moșierilor, fabricanților și comercianților ruși, la Paris s-au înfățișat fostul ministru rus de Externe Serghei Sazonov, fostul membru al Guvernului Provizoriu, istoricul Pavel Miliukov, care a publicat și o lucrare despre problema Basarabiei⁸, alți foști demnitari ruși.

3) *Confruntarea propagandistică se ducea atât cu bolșevicii, dar mai ales cu țariștii*

Elementele țariste aciuat la Paris nu erau singurele forțe purtătoare ale interesului rusesc. Delegația oficială a României la Conferința de Pace, și în mod deosebit Ioan Pelivan, au rămas surprinși, când, în aprilie 1919, în capitala Franței, a apărut ca din senin o „delegație” a Basarabiei compusă din Alexandru A. Krupensky, fost mareșal al nobilimii basarabene, Alexandru Karol Schmidt, fost în 1917 primar al Chișinăului, Vladimir Tziganko, fost președinte al Frațiunii țărănești în Sfatul Țării. Aceștia se prezentau ca trimiși ai „Comitetului de salvare al Basarabiei de sub jugul românesc”, organizație de sorginte bolșevică ce se încropise la Odessa, scopul căreia era cuprins în însăși denumirea ei. Ulterior, la „delegația” respectivă s-au alăturat ucraineanul Mihail Savenco, fost ministru de Justiție în guvernul Republicii Moldovenești, precum și evreul Slonim, care, în noiembrie 1917, fusese ales deputat în Constituanta rusă, „din partea Basarabiei”. În acest format extins, „delegația” Basarabiei s-a bucurat de sprijinul „Conferinței politice ruse”, al emigranților revoluționari ruși, precum și al organizațiilor evreiești ce se aflau la Paris⁹.

Impostorii basarabeni, cu susținerea forțelor imperiale ruse și cercurilor rusofile, au desfășurat o propagandă înverșunată împotriva alipirii Basarabiei la România. Prin organizarea de conferințe, editarea de cărți și broșuri (*Bassarabie et Roumanie*, Paris, 1919; *Bassarabie*, Paris, 1920; *The Bessarabian „parliament” (1917-1918)*, Paris, 1919; *The Roumanian occupation in Bessarabia*, Paris, 1920), publicarea de articole și materiale în presă, ei căutau să inducă în eroare opinia publică internațională, afirmând că Unirea Basarabiei cu România este o „invenție a delegației basarabene și, totodată, ... a unui grup de intelectuali din Chișinău”, că actul Unirii Basarabiei cu România a fost „smuls prin forță și corupție”. „Delegatul basarabean” Aleksandr Nikolaevici Krupensky, acompaniat de niște „țărani basarabeni improvizați”, colinda/vizita redacțiile gazetelor

⁸ Pavel Miliukov, *The Case for Bessarabia*, Londra, 1919, 226 p.

⁹ Ioan Pelivan, *Ion C. Inculeț și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, în „Patrimoniu”, Revistă de lectură istorică, nr. 1, 1991, p. 28-29.

mari din Paris, unde „țărani de carnaval” „mărturiseau” că nu pot suporta „jugul românesc în Basarabia”¹⁰.

Ca răspuns la aceste acțiuni antiromânești, Ioan Pelivan a publicat, în principalele ziare pariziene („Le Temps”, „Matin”, „Figaro”, „La Victoire”, „Le Journal”, „L’oeuvre” etc.), o serie de articole în care a dezvăluit adevărata fizionomie politică și morală a „delegaților basarabeni”, a combătut pretensele rădăcini basarabene ale acestora și a stăruit asupra motivelor egoiste și personale ale fiecărui protestatar¹¹.

Într-o scrisoare din 8 aprilie 1919 adresată redacției ziarului „L’Humanite”, Ioan Pelivan protesta vehement împotriva afirmațiilor socialistului revoluționar Slonim, care într-un „idiot interviu” (aprecierea respectivă aparține lui Ion Inculeț¹²), „acordat” ziarului respectiv, susținea că „Basarabia nu vrea să fie românească, iar imensa majoritate a populației nu dorește să facă parte din Regatul României”. Pentru ca aceste afirmații mincinoase să fie cât mai credibile în fața „aliaților”, pretinsul delegat basarabean le „fortifica” cu declarația, la fel de neadevărată, că Unirea Basarabiei cu România a fost înfăptuită „în înțelegere cu guvernul de la Berlin”. Ca participant nemijlocit la eveniment, Ioan Pelivan menționează că actul din 27 martie/9 aprilie 1918 s-a făcut „din libera voință a populațiunii basarabene reprezentată prin Sfatul Țării și fără nici un amestec din afară”¹³.

În repetate rânduri, Ioan Pelivan și-a îndreptat criticile spre Al. Krupensky și Al. Schmidt, care, dându-se drept mandatarii Zemstvei Guberniale, răspândeau informații neverosimile despre Sfatul Țării și aberații nefondate despre starea de spirit din Basarabia. Într-un articol publicat în ziarul francez de mare tiraj „Le Temps” (28 aprilie 1919, stil nou), aceștia combăteau teza potrivit căreia „România a reinstaurat în Basarabia un regim de libertate și democrație”, iar Sfatul Țării era apreciat ca fiind „un organ creat de o adunare de soldați bolșevici și prin eliminarea tuturor elementelor burgheze a primit caracterul unui soviet anarhist”. Acest parlament, afirmau autorii, o bucată de vreme, a fost susținut de cabinetul de la București pentru ca să favorizeze dezordinea, „necesară guvernului român ca să justifice prezența sa în Basarabia”. Aceste scorniri neadevărate și jignitoare la adresa României și Sfatului Țării erau răspândite cu scopul de

¹⁰ Ibidem, p. 29-30; Vezi: Ioan Pelivan, *La Bessarabie sous le regime russe (1812-1918)*, Paris, 1919; Gh.V. Andronachi, *Albumul Basarabiei...*, p. 216.

¹¹ Ioan Pelivan, *Ion C. Inculeț și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, în „Patrimoniu”, Revistă de lectură istorică, nr. 1, 1991, p. 30-32.

¹² Vezi: *Delegația Basarabeană...*, p. 58.

¹³ Constantin I. Stan, *Activitatea diplomatică a lui Ion Pelivan (1918-1920)*, în *Diplomație și diplomați români*, vol. I. Coordonatori: Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, Editura DMPress, Focșani, 2001, p. 160.

a-i determina pe „judecătorii” de la Paris să decidă în favoarea „întoarcerii Basarabiei la Rusia reconstituită”¹⁴.

4) *Investigații în țară pentru demonstrarea imposturii lui Krupensky și Schmidt*

Întrucât Al. Krupensky și Al. Schmidt continuau să se prevaleze de o pretinsă reprezentare a locuitorilor Basarabiei, la Conferința Păcii de la Paris, Ioan Pelivan a solicitat efectuarea unor investigații la nivelul organelor locale din această provincie, pentru a dispune de un răspuns oficial în chestiunea respectivă. Din răspunsurile adunărilor (zemstvelor) și altor organisme din diverse localități basarabene rezulta că „sus-numiții indivizi n-au avut și nu au nici-o însărcinare de a vorbi în numele Basarabiei”¹⁵. În acest sens, au fost remise delegației române de la Paris și unele acte pentru a fi folosite în scopul de „a veșteji acțiunea indivizilor Al.C. Schmidt și Al.N. Krupensky, care fără nici un mandat și-au permis să vorbească în numele țării noastre, inducând lumea în eroare”¹⁶.

5) *Proteste în mass-media franceze*

În protestul expediat directorului cotidianului „Le Temps”, Ioan Pelivan a arătat că unirea Basarabiei cu România a fost un act legitim, expresia voinței întregii populații românești din Basarabia.

De multe ori, denigratorii ruși semnav articolele și alte materiale din presă cu inițialele *A.P.* sau *Un Patriot Basarabean*. Într-un serial intitulat *La question bessarabienne*, publicat în paginile ziarului „La voix nationale” (15 și 18 iunie 1919), autorul anonim, arată că unirea din 27 martie 1918 nu a fost un act legitim deoarece, după opinia sa, a reprezentat materializarea intervenției armatei române. În replică, diplomatul român a precizat că Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România prin voința poporului „care se săturase de jugul moscovit în decurs de 106 ani”. Ioan Pelivan a subliniat că fenomenul respectiv nu a fost exclusiv basarabean/românesc, el a fost unul general și că mișcarea de eliberare națională a cuprins și alte provincii ale fostului imperiu țarist: Polonia, Finlanda, Letonia, Estonia, Lituania, Georgia ș.a.¹⁷

De obicei, în materialele semnate cu pseudonime se făceau cele mai

¹⁴ *Ibidem*, p. 160-161; *Delegația basarabeană...*, p. 58.

¹⁵ A.N.I.C., București, Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 432, f. 11.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Constantin I. Stan, *loc. cit.*, p. 161.

calomnioase afirmații. Într-un asemenea articol, intitulat în mod tendențios *Atrocities Roumaines en Bessarabie*, publicat în „L’Humanité” (22 iunie 1919), autorul A.P. vorbește de „conduita îngrozitoare incalificabilă a autorităților românești în Basarabia anexată de România în contra oricărui drept”. Ioan Pelivan a combătut cu vârf și îndesat și aceste acuzații nefondate¹⁸.

6) *Agenți, aventurieri și tot felul de persoane dubioase.*
Reapare vestitul Cătărau

Pe durata desfășurării Conferinței, capitala Franței, în afară de delegațiile oficiale și mai puțin oficiale, a „găzduit” și o mulțime de agenți, aventurieri și persoane dubioase. Pentru acești indivizi, întrunirea internațională era un fericit prilej ca să se căpătuiască pentru unele servicii făcute stăpânilor lor. Într-o scrisoare trimisă la Chișinău la 29 mai 1919, Ioan Pelivan comunica lui Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu faptul aflării la Paris a „vestitului Cătărau”¹⁹.

Arestat și expulzat de autoritățile Republicii Democratice Moldovenești la începutul anului 1918, pentru activitatea sa antiromânească și anarhistă, acest aventurier politic, după o anumită perioadă de timp, a obținut pașaport pentru străinătate și a ajuns la Paris, unde, curios lucru, a încercat să între în grațiile delegației române. „A fost la Brătianu, dar n-a fost primit. L-a primit colonelul Toma Dumitrescu, căru-i cerea vreo slujbă. Însă n-a fost angajat. Acuma văd că se lingusește pe lângă delegația ardelenescă. Unii din ardeleni sunt încântați de Cătărau. Cu toate că eu mi-am spus părerea, mă tem că ei să nu-l angajeze”²⁰, scria într-o scrisoare trimisă la Chișinău de Ioan Pelivan. În aceeași scrisoare, Pelivan vorbește despre „atenția” pe care i-a acordat-o personal Ilie Cătărau. „Mai dăunăzi, în lipsa mea de acasă, mi s-a aruncat prin fereastra deschisă în cameră o mică bombă de sticlă, care când s-a fărâmat, a umplut odaia de o putoare nespūsă de un fel de gaz, ce aducea a ou clocit și de o mulțime de bucățele foarte mărunte

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ Referitor la activitatea anarhică și tâlhărească, dar în fond antiromânească, desfășurată de Ilie Cătărau în România și Basarabia în anii 1917-1918 a se vedea pe larg: Pantelimon Halippa, Anatolie Moraru, *Testament pentru urmași*, Editura „Hyperion”, Chișinău, 1991, p. 77-78; Vasile Harea, *Basarabia pe drumul Unirii. Amintiri și comentarii...* p. 126-132; Ion Constantin, *Gherman Pântea între mit și realitate*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010, p. 58-64, 139-140; Idem, *Chișinău 1917-1918. Gherman Pântea îl arestează pe Ilie Cătărau*, în „Magazin istoric”, Anul XLV, serie nouă, nr. 3(528) martie 2011, p. 8-13.

²⁰ *Delegația basarabeană...*, p. 67.

de sticlă. Nevastă-mea, care se afla în odaia de alături, odaia de baie, s-a speriat foarte mult. Ea crede că asta este trebușoara lui Cătărau”²¹.

Cu referire la aflarea lui Ilie Cătărau la Paris, Ioan Pelivan mai relatează un caz, care a stârnit multă vâlvă în cercurile diplomatice românești. Într-o noapte, de la legația română din Paris, s-au furat o sumă de franci francezi, un testament al unei doamne și mai multe documente. Paznicul legației lipsea.

S-a ordonat o anchetă severă, s-au făcut mai multe investigații și toate indiciile se îndreptau spre urma faimosului compatriot basarabean, Ilie Cătărau, devenit la Paris Ilarion Catarov... A fost căutat, dar nu a putut fi găsit. Dispăruse²².

Într-una din zile, Ioan Pelivan a fost abordat de „un domn Kasser, care spune că a primit niște comenzi de la Halippa. A venit cu fiul avocatului Grossman, un inginer tânăr. Mi s-a părut foarte suspect. Mi-au povestit că dl avocat F.Ir. Kirilov (din Chișinău) voiește să treacă din Finlanda sau Norvegia la Paris. Cu dânsul s-ar fi aflând și o doamnă Kenigschatz, cumnata avocatului Kenigschatz. Pentru ce tind ei spre Paris? Autoritățile norvegiene, fără consimțământul României, ar fi voit să le dea pașaport pentru Franța. Eu cred că Kirilov cu dna Kenigschatz nu vin cu scopuri bune aici”²³.

7) Activitatea în domeniul propagandei scrise

De-a dreptul impresionantă este activitatea lui Ioan Pelivan în domeniul propagandei scrise. Profesionalismul și consecvența l-au singularizat în cadrul delegației române și din acest punct de vedere. De mare folos s-a dovedit a fi experiența publicistică acumulată, la Chișinău, la ziarul „Basarabia” (1906-1907), precum și la gazeta și revista „Cuvânt Moldovenesc” (1913-1917). În periodicele franceze de largă circulație – ziarele „Le Temps”, „Matin”, „Figaro”, „La Victoire”, „Le Journal”, „L’oeuvre” etc. și revista „L’image” – a publicat o serie de articole, prin care a explicat esența problemei basarabene. Ca să nu mai amintim zecile de articole scrise de el și semnate de cunoscuți ziariști francezi și italieni ai timpului. În timpul activității sale în capitala Franței, a scos publicația săptămânală „La Bessarabie”, buletin al biroului de presă basarabean. Au apărut în total 15 numere, era editat în limba franceză, un singur număr (nr. 8 din 4 februarie 1920) a apărut în engleză. Buletinul era consacrat

²¹ *Ibidem.*

²² Ioan Pelivan, *Ion C. Inculeț și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, loc. cit., p. 39-40.

²³ *Delegația basarabeană...*, p. 67.

exclusiv problemelor basarabene, conținea date și fapte, hărți și statistici, alte materiale deosebit de utile pentru cunoașterea adevărului istoric despre străvechiul pământ românesc al Basarabiei²⁴.

În timpul cât s-a aflat la Paris, Ioan Pelivan a editat, în limba franceză, următoarele lucrări (broșuri) despre Basarabia:

1. *Importance de l'Union de la Bessarabie a la mere-patrie, la Roumanie*, București, 1918;
2. *Délégation Bessababienne. Les Roumains devant le Congres de la paix, Paris, 1919*;
3. *La Bessarabie. Études historiques, ethnographiques et économiques* (4 fascicule), Paris, 1919-1920;
4. *La Bessarabie sous le régime russe (1812-1918)*, Premier partie, Paris, Imprimerie Générale Lahure, 1919, 64 p.;
5. *Le mouvement et l'accroissement de la population en Bessarabie de 1812 a 1918. (Et quelques dates concernant la géographie de la Bessarabie)*, Paris, Imprimerie Générale Lahure, 1919, 28p.;
6. *L'Union de la Bessarabie a la mere-patrie, la Roumanie*, Paris, Imprimerie Générale Lahure, 1919, 52 p.;
7. *La chronologie de la Bessarabie depuis son annexion a la Russie (1812) jusqu'a la ratification de l'Union de la Bessarabie a la Roumanie par l'Assemblée Constituante de la Grande Roumanie* (29 decembrie 1919), Paris, Imprimerie des Arts et des Sports, 1920, 30 p.;
8. *Les droits des Roumains sur la Bessarabie au point de vue historique, ethnique et de l'auto-détermination*, Paris, Imprimerie des Arts et des Sports, 1920, 24 p.;
9. *L'état économique de la Bessarabie*, Paris, Imprimerie I, 1920, 35 p.;
10. *L'image de la Bessarabie*, Paris, 1919 sau 1920.

Unele din aceste lucrări, au apărut și în versiune engleză:

1. *The Economic State of Bessarabia*, Paris, Imprimerie des Arts et des Sports, 1920;
2. *Bessarabia under Russian rule (1812-1918)*, Paris, Imprimerie Generale Carpentier, 1920.

În calitate de delegat oficial al României, unele articole și lucrări a fost nevoit să le semneze cu pseudonim. De exemplu, *La dynastie des nobles Kroupensky* (semnată cu pseudonimul – Jean Bielezki). Lui Ioan Pelivan îi datorăm apariția albumului „*L'image de la Bessarabie*”, publicat la Paris în 1920.

Reduse ca volum (între 25 și 60 de pagini), foarte dense ca informații

²⁴ Constantin I. Stan, *Activitatea diplomatică...* p. 166-167; Armand Goșu, *loc. cit.*, p. 25.

și foarte clare în expunere, aceste broșuri au avut darul de a lămuri pe unii diplomați și experți pe probleme concrete, de a informa obiectiv pe jurnaliști și importante segmente ale opiniei publice internaționale.

În lucrările editate și în articolele publicate în presă, autorul, în cunoștință de cauză, în baza documentelor istorice, a descris obiectiv răpirea Basarabiei, în 1812, de către Rusia țaristă și evoluția ei în cadrul Imperiului Rus, iar, în calitate de martor ocular și participant nemijlocit la evenimente a expus felul cum s-au desfășurat acțiunile în ținutul dintre Prut și Nistru în anii 1917-1918. Prin bogata-i activitate diplomatică și publicistică, a căutat să convingă atât pe delegații la Conferință, cât și opinia publică din Vest cum că, din punct de vedere istoric, etnic și al autodeterminării, Basarabia este eminentamente o provincie românească; a fundamentat dreptul României asupra Basarabiei; a dezmințit insinuările și minciunile dușmanilor românilor.

A tipărit, în broșuri separate, în limbile franceză și engleză, într-un tiraj de câte o mie de exemplare, articolele apărute în ziarele „L'oeuvre” și „Journal de Débats” ale geografului francez Emmanuel de Martonne, „savantul care cunoștea cel mai bine atât în România cât și în străinătate pământul românesc”²⁵.

La rugămintea lui Daniel Ciugureanu, a distribuit printre participanții la Conferința de Pace de la Paris lucrarea „Basarabia” (32 p.), editată în limba engleză, a căpitanului John Kaba, ofițer în armata americană, român originar din Transilvania, apoi a supravegheat traducerea și tipărirea acestei broșuri în limba franceză, îngrijindu-se și de promovarea ei²⁶.

Bogata și diversă activitate publicistică a lui Ioan Pelivan era cu atât mai semnificativă cu cât, după cum aprecia delegatul basarabean, propaganda ce trebuia efectuată în chestiunile românești lăsa mult de dorit. România, dar mai ales provinciile dezrobite, nu erau suficient cunoscute de opinia publică din Apus. „Ungurii, sârbii, grecii, bulgarii, rușii, precum și popoarele eliberate de sub jugul moscovit, ca polonii, finlandezii, ucrainenii, estonienii, letonii, lituanienii, gruzinii și armenii desfășurau o activitate care era mult superioară celei ce o făceau românii”²⁷.

Conform opiniei lui Ioan Pelivan această stare de lucruri se datora, într-o măsură oarecare, și zgârceniei lui Ionel Brătianu, care nu prea credea în utilitatea propagandei. De altfel, păcatul acesta l-au avut și alte guverne ce s-au perindat la cârma țării după Unire. Când în mai 1919, Ioan Pelivan a solicitat conducătorului delegației României la Conferința de Pace de la

²⁵ *Delegația basarabeană...*, p. 80.

²⁶ *Ibidem*, p. 72-73, 79.

²⁷ *Ibidem*, p. 36.

Paris bani pentru a publica câteva broșuri despre Basarabia a putut obține doar suma de 3000 de franci. Situația s-a schimbat întrucâtva odată cu venirea în fruntea delegației românești a lui Alexandru Vaida-Voevod, care avea o viziune mai largă asupra problemei.

Prietenii săi din Basarabia – Daniel Ciugureanu, Ion Inculeț și alții – cunoscând condițiile complicate și greutățile pe care le întâmpina în activitatea sa Ioan Pelivan la Paris și fiind conștienți că „în joc este cea mai sfântă cauză a noastră”, au propus să-i trimită „încă un ajutor” ca împreună „să-i combată pe ticăloși”. Secretarul I. Condurachi s-a dovedit a fi un colaborator cu desăvârșire nepotrivit. Pe lângă faptul că nu cunoștea și nu pricepea „afacerile noastre”, mai era și un leneș de neînchipuit. Ioan Pelivan mărturisea că uneori trebuia să-și încordeze întreaga voință „pentru a nu-i bate mutra”²⁸. Având în vedere gravitatea problemei, în cercul prietenilor de la Chișinău s-a discutat eventuala deplasare la Paris a lui Pan Halippa²⁹. La un moment dat, însuși Ion Inculeț își oferise serviciile³⁰.

În sfârșit, după multe discuții, la sugestia geografului francez Emmanuel de Martonne, reprezentantul Franței în Comisia teritorială a Conferinței de Pace și expertul guvernului francez privitor la teritoriile ce urmau să fie recunoscute României prin tratatele de pace, s-a decis trimiterea la Paris a unei delegații formată din reprezentanții diferitor categorii de populație din Basarabia.

Astfel, la începutul lunii august 1919, în capitala Franței, s-a deplasat o delegație compusă din „moșu” Ion Codreanu, țăran din satul Ștefănești din județul Soroca, din partea congresului țăărănesc panbasarabean, poetul Sergiu Cujbă, reprezentant al cooperativelor și cercurilor intelectuale basarabene, și studentul Gheorghe Năstasă, delegat al studențimii basarabene. Acești mesageri ai Basarabiei au stat la Paris vreo 4-5 săptămâni, s-au întâlnit cu diplomați francezi, italieni și englezi, prezentându-le fiecăruia câte un memoriu în chestiunea Basarabiei, au vizitat redacțiile marilor cotidiane franceze. După aprecierea lui Ioan Pelivan, delegația Basarabiei „a făcut bună impresie în cercurile respective”, distribuind împreună câteva mii de exemplare a unui memoriu tipărit din timp.

Reveniți la Chișinău, membrii delegației și-au împărtășit impresiile despre sejurul lor la Paris unui redactor de la ziarul „Sfatul Țării”: „La Conferința Păcii nu toți își dădeau seama ce este chestiunea Basarabiei, opinau aceștia. Toți spuneau că Basarabia este românească, în același timp

²⁸ *Ibidem*, p. 70.

²⁹ *Ibidem*, p. 71.

³⁰ Ioan Pelivan, *Ion C. Inculeț și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, loc. cit., p. 41-42.

nimeni nu venea din Basarabia ca să confirme acest lucru. Cei trimiși în Basarabia arătau și accentuau caracterul ei românesc. Dar mai trebuia să vie cineva din Basarabia ca să arate spiritele basarabenilor așa cum sunt ele, nu prin prisma trimișilor pentru anchetă. De aceea, datorită curiozității tuturor de a vedea oameni ai domă din Basarabia, delegația a avut un succes foarte mare”³¹.

Timp de o lună, cât a stat la Paris, delegația a izbutit să realizeze contacte cu peste 30 membri ai Conferinței Păcii și bărbați politici din opoziție ai Franței, între altele fiind primită de unii membri, care până atunci refuzaseră orice întreveneri de acest gen. Toți au făgăduit cel mai larg sprijin în recunoașterea cauzei românești.

Membrii delegației declarau redactorului de la „Sfatul Țării” că astăzi „nimeni nu mai crede basmele rușilor cum că în Basarabia ar fi 47 la sută moldoveni. A căzut și argumentul adus de ruși, cum că moldovenii după limbă sunt români și după suflet ruși, ca alsacii-loreni, care sunt după limbă nemți și după suflet francezi. Caracterul etnic românesc a fost constatat de autorități științifice, ca de Martonne”³².

8) *Bilanțul activității delegației basarabene la Conferința de la Paris*

Făcând bilanțul deplasării la Conferința Păcii delegații basarabeni concluzionau: „Nu se vorbește acum la Paris nici de părțile românești ale Basarabiei și nici de părțile neromânești. Un membru al Conferinței, american chiar, spunea că, privind harta Basarabiei, deodată se vede că este o unitate teritorială indivizibilă, mai ales că și harta etnografică, retipărită de dl. căpitan Kaba, arăta foarte bine că nu se poate diviza Basarabia, deoarece elementele străine sunt amestecate cu elemente autohtone. Rușii, cu propaganda lor, susțin neadevăruri istorice, etnice și economice”³³.

După revenirea delegației în patrie, la Chișinău se discuta chestiunea trimerii la Paris și a reprezentanților altor categorii sociale: ale corpului didactic, clerului, minorităților naționale și chiar al marilor proprietari din Basarabia. Din partea celor din urmă, s-au propus candidaturile lui Pavel Gore și Vladimir Herța. Cum însă, în cercurile democratice de la Paris, marii proprietari nu erau văzuți tocmai bine și cum Gore și Herța nu au

³¹ Aurelia Lăpușan, *Basarabia în conștiința Dobrogei. Mărturii din presa vremii în Presa scrie istoria*, Primul simpozion național de jurnalism, 11-12 mai 2006, Chișinău. Volum coordonat de Maria Danilov și C. Manolache, Chișinău-Ploiești, 2008, p. 90.

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem.*

putut obține mandatul de la conducerea organizației marilor proprietari din Basarabia (conducătorii acesteia, D. Semigradov, P. Sinadino, N. Botezatu etc., nu aveau speranța, că la Conferința de Pace va triumfa cauza românească), ei nu au mai plecat la Paris³⁴.

Pe măsură ce problema Basarabiei se dezbătea tot mai frecvent în cercurile diplomatice, se înregistra o schimbare de atitudine și în cercul experților acreditați la Paris. Activitățile de propagandă începuse să aibă efect. În situația creată important era să nu se piardă ritmul acțiunilor pro-Basarabia. După întoarcerea delegației Codreanu-Cujbă-Năstasă în patrie, Ioan Pelivan într-o scrisoare secretă adresată lui Ion Inculeț revenea asupra problemelor vechi: „pentru activitate mai rodnică îmi trebuiește unul sau doi secretari care să știe și rusește și franțuzește și să cunoască bine Basarabia. Eu singur nu mai pot lucra. Mi s-a atașat pentru câteva săptămâni un funcționar de la Externe, dl Barbu Constantinescu, dar dânsul este profan în ale Basarabiei și apoi nici nu știe să muncească, cuconăș”³⁵.

Între timp, Ioan Pelivan devenise un expert înalt apreciat în cercurile diplomatice de la Paris și nu numai. Fără îndoială, era cel mai versat în problema Basarabiei, dar cunoștea bine și chestiunea rusă. Competența și profesionalismul au determinat și modificarea statutului oficial al delegatului la Forumul Păcii. Prin Decretul Regal din 24 octombrie 1919, Ioan Pelivan „este împuternicit în calitate de Plenipotențiat al Nostru la Conferința pentru încheierea păcii, dându-i deplină și absolută putere de a se înțelege cu plenipotențiarilor celorlalte puteri asupra măsurilor ce vor fi socotite cele mai potrivite pentru atingerea scopului propus”³⁶.

La 28 octombrie 1919, în capitala Franței a sosit Daniel Ciugureanu, însoțit de secretarul său, căpitanul Emil Cornea. La Paris, a avut o întrevedere cu Polk, membru al delegației S.U.A., iar la 7 noiembrie, însoțit de Ioan Pelivan, se găsea la Londra, unde au discutat cu secretarul de stat britanic Winston Churchill, aflat la începutul prestigioasei sale cariere politice. În cadrul întâlnirii, oficialul englez a susținut ideea „restabilirii Marii Rusii” și a declarat că „va face tot ce îi va sta în putere pentru realizarea acestui fapt”, menționând că „Anglia va trimite lui Denikin mijloace pentru a avea o armată de 750 mii de oameni”. Daniel Ciugureanu și Ioan Pelivan au obiectat lui Winston Churchill, că politica engleză este păguboasă, demonstrând că în felul acesta, monarhia britanică face jocul Germaniei, care în perspectivă se va alia cu Rusia și că „cele mai multe și mai perfectate arme trimise

³⁴ Ioan Pelivan, *Ion C. Inculeț și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, loc. cit., p. 42-43; *Delegația basarabească...*, p. 74-76, 81-82.

³⁵ *Delegația basarabească...*, p. 83.

³⁶ Constantin I. Stan, *Activitatea diplomatică...*, p. 166-167.

lui Denikin au servit la întărirea bolșevicilor”³⁷. Diplomații români, atât în discuțiile cu oficialul englezi cât și la întâlnirile cu reprezentanții presei, au susținut teza combaterii bolșevismului prin sprijinirea de către marile puteri a noilor state naționale din estul și centrul Europei. Evenimentele ulterioare au demonstrat justetea acestor raționamente³⁸.

9) A preferat să rămână la post decât să ocupe fotoliul ministerial

În guvernul condus de Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919–13 martie 1920) Ioan Pelivan a fost onorat cu postul de ministru al Justiției. La București și Chișinău se vehicula ideea revenirii lui în patrie pentru a prelua conducerea ministerului, însă vechiul luptător a preferat să rămână la post, motivându-și astfel decizia: „Nu puteam părăsi postul meu de la Paris, căci fiecare zi ne aducea câte o surpriză, câte un atac din partea lui A.N. Krupensky et Ko și nu se putea lăsa atacurile fără răspuns. Apoi, era absolut necesar să-l pun la curent pe locțiitorul meu cu situația, cu gazetarii, cu oamenii care ne puteau fi de folos, cu unele secrete ale situației noastre și ale Asociației „Baltica – Marea Neagră”.

Apoi, locțiitorul meu ar fi trebuit să o ia de la început, pierzând o mulțime de timp numai pentru cunoașterea materialului de propagandă și acumularea cunoștințelor absolut necesare.

Îmi surâdea și mie scaunul ministerial de la justiție, dar simțul de datorie era mai presus de orice.

De aceea nu am putut părăsi lupta angajată contra dușmanilor Unirii noastre, care deveneau tot mai îndrăzneți, mai calomnioși și mai periculoși.

De aceea am căutat să rămân la modestul meu post de delegat la Paris până la izbânda cauzei pentru apărarea căreia am fost trimis”³⁹.

După cum se știe, în ședința Consiliului Suprem desfășurată la Londra la 3 martie 1920, s-a rediscutat problema Basarabiei. Lloyd George îi scria în aceeași zi primului ministru român Alexandru Vaida-Voevod, anunțându-i hotărârea luată de Marile Puteri. Acestea legau chestiunea recunoașterii unirii Basarabiei cu România de evacuarea trupelor române din Ungaria. A doua zi, Ioan Pelivan telegrafia entuziasmat la București, anunțând președinților Corpurilor legiuitoare vestea cea mare:

„La justice de notre cause a triomphé, secouant les dernières traces

³⁷ *Ibidem*, p. 167.

³⁸ Vezi pe larg Daniel Ciugureanu, *Problema rusă față de interesele europene și române*, Chișinău, 1920.

³⁹ *Delegația basarabeană...*, p. 86.

du joug moscovite.

La Bessarabie aura désormais la paix nécessaire et par un travail assidu elle pourra s'assurer le développement économique et culturel, et pourra aussi contribuer à la prospérité de tout le peuple roumain.

En ces moments de grande fête, le coeur rempli de joie, je vous envoie mes félicitations et je vous souhaite le succès dans le dur travail de la reconstitution des forces nationales.

Vive la grande et forte Roumanie! ”

(ss) I. Pelivan,

le délégué de la Bessarabie à la Conférence de la Paix

Dreptatea cauzei noastre a triumfat, agitând ultimele urme ale jugului moscovit.

Basarabia va avea nevoie acum de pace și printr-o muncă asiduă își va putea asigura dezvoltarea economică și culturală și va contribui, de asemenea, la prosperitatea întregului popor român.

În aceste momente de mare sărbătoare, inima mi se umple de bucurie, vă trimit felicitările mele și vă doresc succes în munca grea de reconstrucție a forțelor naționale.

Trăiască România mare și puternică!“

(ss) I. Pelivan,

delegat al Basarabiei la Conferința de Pace

Prin această telegramă istorică, Ioan Pelivan a încheiat în mod strălucit o epocă de mare zbucium și de mari realizări în istoria poporului român din Basarabia, la scrierea paginilor de istorie din epoca respectivă marele patriot a contribuit în cea mai mare măsură.

10) Revenirea în țară cu simțul datoriei împlinite.

Recunoașterea din partea lui N. Iorga

Din acel moment și-a considerat misiunea încheiată. La 20 mai 1920, a revenit în țară, cu simțul datoriei împlinite.

La 28 octombrie 1920, reprezentanții Angliei, Franței, Italiei și Japoniei, pe de o parte, și ai României, pe de alta, recunoscând că din punct de vedere geografic, etnografic, istoric și economic, Unirea Basarabiei cu România este justificată și având în vedere că populația din ținut a manifestat dorința de a se uni cu România,— au recunoscut suveranitatea României asupra Basarabiei. Astfel, votul Sfatului Țării exprimat la 27 martie 1918 a căpătat

consacrare internațională.

În concluzie, vom menționa că vasta activitate a delegației basarabene la Paris îl făcea pe Nicolae Iorga să recunoască: „Reunirea Basarabiei la România nu a fost un succes al diplomației românești, cum s-a afirmat în permanență, ci rezultatul propagandei efectuate de Pelivan la Paris”⁴⁰. Deși puțin exagerată, afirmația venea să confirme marele aport al delegatului basarabean în activitatea generală a delegației României la Conferința de Pace de la Paris.

În anii următori, Ioan Pelivan va mai avea ocazia să reprezinte interesele României la reuniuni internaționale. Menționăm în acest sens că a fost delegat al guvernului de la București, la Conferința de pace de la Geneva, din 1922.

⁴⁰ Nicolae Iorga, *Propaganda în străinătate, în Politica externă a României. Prelegeri și documente*, București, 1936, p. 271.

CAPITOLUL XV

VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI IOAN PELIVAN ÎN PERIOADA DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

1) Deputat în Parlamentul României

La 13 august 1918, Ioan Pelivan a fost ales deputat al colegiului al II-lea de Iași, în Parlamentul României. A doua zi, cu ocazia validării alegerii sale ca deputat, el a rostit un emoționant discurs, exprimându-și gratitudinea și, în același timp, satisfacția, pentru faptul că „Românii din Regat, prin majoritatea voturilor date la alegerea pentru candidatura mea, au ținut cel mai frumos examen de maturitate națională și de conștiință adevărat românească. D-lor deputați, era un lucru foarte firesc cela ce s-a întâmplat ieri. Pentru că la 27 martie 1918 noi, basarabeni, prin marele fapt al Unirei, am întins cei dintâi mâna, pentru a înfăptui idealul nostru visat de atâta amar de vreme. Acuma, nu că am venit să-mi pun candidatura pentru Sfatul Țării Românești; căci n-am avut dlor deputați, această pretenție. Mai întâi: ca basarabean, ca democrat, cum mă cred, niciodată n-am înțeles să-mi pun candidatura acolo, unde norodul, poporul nu mă știe, nu mă cunoaște. Al doilea: am crezut că deputațiunea în Sfatul Țării Românești nu prezintă nici un avantaj personal, am crezut totdeauna că deputațiunea este o povară și o răspundere, atât înaintea alegătorilor, cât și înaintea Țărei și chiar înaintea întregului neam românesc”¹. Alegerea sa ca deputat i se părea firească lui Pelivan, pentru că „după o sută de ani și mai bine, de robie muscălească, când D-voastră cei de dincoace de Prut cu frică și groază vă uitați peste apele Prutului spre țărmurile noastre și credeți că Basarabia este pierdută pentru veșnicie, când chiar și muscalii de dincolo credeau că Basarabia e înecată pentru totdeauna în oceanul Marii Rusii, când prin uneltirile rusești din Basarabia, se întrebunțau toate mijloacele de rusificare, toate mijloacele ca să stârpească graiul nostru românesc, când acest grai prin care se exprima sufletul nostru românesc a fost dat afară din toate așezămintele țării: din judecătoria, din administrație, din

¹ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 414, f. 1.

școale și biserici, când se urmăreau și cântecele românești, când cuvântul de «moldovean» era sinonim cu «berbec» și «cap de bou», și ajunsese cuvânt de batjocură și ocară, când rușii au întrebuințat toate mijloacele, ca să schimbe chiar și numirile de familie, de orașe, de străzi, când în loc de strada Iașului, și altele care ne aminteau de trecutul nostru românesc, ne-am pomenit cu străzile lui Pușchin, Jucovschi, Gogol, Kutuzof... Ar fi fost, dlor deputați, un lucru nefiresc, neromânesc, dacă ieri 13 august nu s-ar fi făcut ceea ce s-a făcut. Căci odată cu Unirea Basarabiei au venit la patria-mumă peste trei milioane de locuitori, dintre care mai bine de 2 milioane sunt români adevărați, români neaoși, a(u) venit odată cu această unire și peste 4 milioane și jumătate hectare de pământ, atâtea cetăți cu cele mai strălucite nume, ca Hotinul, Soroca, Tighina și Cetatea Albă. Cetatea Albă, dlor, unde și azi se simte duhul nevăzut al marelui Voievod Ștefan cel Mare... Nu degeaba rușii spuneau că Basarabia e țara unde curge laptele și mierea, nu degeaba ei spuneau că Basarabia e grâнарul imperiului rus; nu degeaba spuneau că Basarabia e diamantul cel mai strălucit în coroana împăraților ruși. Să nădăjduim, dlor, că de aici înainte, pe veci, acest diamant care este Basarabia va împodobi pentru totdeauna coroana regelui României... »².

În partea a doua a discursului, I. Pelivan a prezentat programul politic, în care evidențiază eforturile pe care le va depune pentru „întregirea neamului românesc de pretutindeni”, reforma agrară, democratizarea țării, dar și „pentru însănătoșirea moravurilor rele, moravurilor putregăioase care de mult au făcut cuib în această țară și care au fost atât de vătămătoare acestei țări nenorocite”³.

Ziarul „Mișcarea” ce apărea la Iași, în numărul din 18 august, menționa că deputatul Pelivan, luând cuvânt, a mulțumit celor care l-au sprijinit să fie ales și celor care l-au primit cu prietenie în Cameră. Subliniind și cu acest prilej importanța unirii Basarabiei, deputatul de Iași ținea să precizeze: „Voi lupta și eu pentru marele ideal național, adică pentru întregirea neamului românesc de pretutindeni. Voi căuta să se facă dreptate pentru cea mai numeroasă și mai oropsită clasă, clasa țăranimii... Voi da tot concursul meu pentru democratizarea întregii structuri a țării românești... Aș dori ca toate moravurile rele din țară să dispară”⁴.

Concomitent, în Parlamentul României au fost aleși și alți doi politicieni basarabeni. E vorba de Ion Inuleț, fostul președinte al Sfatului Țării, și Daniel Ciugureanu, fostul președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii. Un studiu de caz: ziarul „Mișcarea” (Iași, 1918)*, Iași, 1999, p. 92.

Democratice Moldovenești. Același ziar insista asupra contribuției oamenilor politici din Basarabia la dezvoltarea curentului democratic, absolut necesar consolidării unirii, și sublinia faptul că fruntașii basarabeni au adus în viața parlamentară un suflu nou, un spirit reformator, „care se împacă anevoie cu multe din tradițiile noastre politice”⁵.

Ca membru al Parlamentului României, Ioan Pelivan continuă să activeze cu același avânt în viața obștească a Basarabiei și a României Mari, căutând să protejeze drepturile și interesele confrăților săi basarabeni de orice abuz, și să le înlesnească cât mai mult viața. S-a afirmat ca un adept consecvent al reformei agrare. „Chestiunea țărănească – susținea Pelivan – e chestiunea națională a întregului stat românesc. Trebuie expropriati latifundiarii, pentru ca țărănimea să fie întărită cu pământul pe care-l muncește. Asta e o chestiune de viață și de viitor al țării”⁶.

În perioada interbelică, Ioan Pelivan a fost ales deputat în următoarele legislaturi: 13 august – 23 octombrie 1918; 20 noiembrie 1919 – 26 martie 1920; 20 iunie 1920 – 22 ianuarie 1922; 27 martie 1922 – 27 martie 1926; 17 iulie 1927 – 10 noiembrie 1928; 22 decembrie 1928 – 30 aprilie 1931; 15 iunie 1931 – 10 iunie 1932; 30 iulie 1932 – 18 noiembrie 1933⁷.

2) Ministru de Justiție în guvernul de coaliție al Blocului parlamentar

În ziua de 23 august 1918, la Chișinău s-a constituit Partidul Țărănesc din Basarabia, al cărui program preconiza împărțirea tuturor moșiilor la țărani, vot universal pentru femei și bărbați, dezvoltarea cooperăției sătești, gratuitatea învățământului elementar, descentralizarea administrativă. Conducerea partidului a fost asigurată de Pantelimon Halippa (1918-1921) și Ion Inculeț (1921-1923). Ioan Pelivan a fost ales vicepreședinte al partidului (august 1918 – aprilie 1919; iulie 1921 – septembrie 1923). Partidul a contribuit la adoptarea unei reforme agrare radicale de către Sfatul Țării (noiembrie 1918). Conducătorii săi se aflau în fruntea Directoratelor, care asigurau gestiunea treburilor curente, din Basarabia și au militat pentru încadrarea organizației într-o structură politică la nivelul întregii țări.

După tratative intense, la 25 noiembrie 1919 s-a încheiat un acord de colaborare între Partidul Național din Transilvania, condus de Iuliu Maniu, Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, condus de Ion Mihalache, Partidul Național-Democrat, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina și Partidul

⁵ *Ibidem*, p. 94.

⁶ Ziarul „Mișcarea”, 24 august 1918.

⁷ Certificat al Adunării Deputaților, din 28 iunie 1945, colecție particulară.

Țărănesc din Basarabia pentru constituirea unui Bloc parlamentar. În legătură cu această înțelegere, Ioan Pelivan adresa o scrisoare președintelui Partidului Național din Transilvania, Iuliu Maniu, în care arăta: „Norii negri care învăluiau orizontul scumpei noastre Români încep să se împrăștie. Frumoase și încurajatoare perspective se deschid înaintea Patriei. Bărbăția și speranța iau locul deznădejdiei. Unirea Partidului (Național) Democrat cu cel Național este primul pas hotărât spre consolidarea României întregite. Această Unire înseamnă că biruința democrației este asigurată. Trăiască Partidul Național, trăiască frunțașii lui! ss Ioan Pelivan, președintele Partidului Țărănesc Basarabean”⁸.

La 5 decembrie 1919 s-a format guvernul de coaliție al Blocului parlamentar prezidat de Alexandru Vaida-Voievod în care majoritatea posturilor erau deținute de membrii Partidului Național. Din acest guvern făceau parte și trei basarabeni: Ion Inculeț, Pantelimon Halippa – miniștri secretari de stat, și Ioan Pelivan – ministru al Justiției. În calitate de ministru, iar apoi de magistrat și specialist în domeniul științelor juridice, Pelivan a avut un rol important în unificarea și adaptarea legislației din Basarabia cu aceea a Vechiului Regat, în cadrul României Mari.

3) *Susținător fervent al reformei agrare*

Ioan Pelivan a susținut cu ardoare înfăptuirea reformei agrare, considerând că aceasta trebuie să fie o „a doua operă” după cea a Unirii. În opinia sa, „reforma agrară are o istorie mare. Ea este istoria suferințelor, este istoria lacrimilor, este istoria durerilor întregii țărâni din Basarabia”⁹. În argumentarea sa, rostită în Parlamentul României, în iulie 1920, Pelivan arăta că, după răpirea Basarabiei, de către Rusia țaristă, în 1812, „țărâni noștri se aflau în aceeași stare ca și frații lor țărâni din Moldova. Ei erau plugari liberi și făceau clăcășia, făceau boierescul¹⁰, care devenea, bineînțeles, din ce în ce tot mai greu. Dar imediat ce Basarabia a fost anexată, stăpânirea rusească a încercat s-o asimileze în drepturi cu țărânimea rusească și d-voastre știți că pe atunci în Rusia domnea robia țărânească cea mai neagră. În 1816, guvernul rus, cu asentimentul marilor proprietari din Basarabia, cari au înaintat guvernului și o petițiune în acest sens, a vrut să robească țărânimea din Basarabia, începând cu câteva

⁸ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 448, f. 16.

⁹ Ioan Pelivan, *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 și 10 iulie 1920, cu ocaziunea discuțiunii proiectului de răspuns la Mesaj*, loc. cit., p. 159.

¹⁰ Boierescul era o obligație a țărânilor dependenți de a executa munci agricole în folosul stăpânului de pământ.

categorii de țărani, ca bucătari, prisăcari, văcari etc., ca să ajungă pe urmă ca toată țărănimea să devie șerbită și roabă cum era în Rusia.

Și în Rusia, știți foarte bine, că țăranul nu era om, că țăranul era obiect de proprietate, se vindea în piață tot așa cum se vinde un bou, o vacă, ori o oaie. Și au vrut proprietarii noștri din Basarabia ca să ne asimileze cu drepturile țărănimei din Rusia. Însă se știe foarte bine că nimeni nu fuge de la o stare mai bună, ca să treacă la o stare mai rea. Țăranii noștri au început să fugă cu familiile lor cu tot peste Prut. Atunci guvernul rus și-a retras acest proiect de asimilare.

În 1819, Verhovnii Soviet, adică Consiliul Suprem, care era un reprezentant politico-național al Basarabiei și care, bineînțeles, reprezenta numai clasa boierească, voind să facă un pas înainte pentru robirea țărănimei din Basarabia, elaborează un statut asupra raporturilor dintre țărani și dintre boieri. În acest statut se afla un paragraf, care prescrie oprirea pentru țărani de a trece de la un proprietar la altul, afară de singurul caz când moșia proprietarului este insuficientă pentru țărani. Dar, mulțumită marelui patriot Gavriil Bănulescu-Bodoni, namestnicul, adică locțiitorul țarului în Basarabia, care era generalul guvernator Bahmetiev, împiedică acest proiect de a deveni lege.

La 1834 apare un Ucaz imperial, prin care se impunea țărănimei ca să încheie cu proprietarii «contracte benevole» – vedeți dacă i se impunea, nu mai era contract benevol. Atunci țăranii au început să fugă de la țară și să se înscrie în diferite bresele de la orașe: cojocărie, cismărie, negustorie și altele.

În fine, în anul 1846, printr-un Ucaz imperial se impune țărănimei noastre așa zisul «contract normal», care prevedea numai drepturi pentru proprietari, și numai datorii și obligațiuni pentru țărani.

Singurul act pe care nu-l pot uita țăranii noștri din Basarabia, și care a apărut contra voinței marilor noștri proprietari, este Ucazul din 1868, prin care țăranii, vechii plugari liberi, devin proprietari pe acele parcele de pământ boieresc, pe cari ei le lucrau înainte și pe care ei le stropeau cu sudoarea muncii lor. A fost mare pentru ei acest act. Dar, fiind redactarea acestei legi făcută de reprezentanții marilor proprietari, se înțelege că s-au lăsat destule porțițe care pe urmă au redus valoarea acestui act. O parte foarte însemnată din loturile de pământ, care devenise(ră) proprietatea țărănimii, mulțumită șmecheriilor boierești, care interpretau legile în folosul lor, a trecut îndărăt la marii proprietari. Peste 20-25 de ani, țăranii noștri iar au început să simtă necesitate de pământ. Guvernul rus profitând de această necesitate, a crezut că poate să colonizeze deșertele Rusiei: Siberia,

Caucazul și altele, prin coloniștii ridicați din Basarabia, adică prin țărani noștri români...”¹¹.

În privința raportului dintre marile proprietăți și cele ale țăranilor, Pelivan aducea date rezultate din statisticile oficiale: „În 1909, toată țărâtimea noastră din Basarabia stăpânea 1.864.013 desetini – adică o proporție de 48,6%, iar marea proprietate împreună cu bisericile și Statul 1.970.701 desetini, – adică 51,4%. Vasăzică cinci mii de mari proprietari stăpâneau mai mult de 50% din suprafața teritoriului Basarabiei, iar 2.000.000 de țărani stăpâneau mai puțin de 50%”. Pe bună dreptate, Pelivan întreba: „Credeți, dlor, că aceasta ar putea reprezenta armonia socială din Basarabia?”¹². Fruntașul basarabean considera că reforma agrară era nu numai o necesitate socială, ci și una economică, rămânând pentru totdeauna și o „operă națională”¹³.

La congresul general al Partidului Țărănesc Basarabean, din ziua de 28 august 1921, Pelivan aprecia că împrăștierea țăranilor basarabeni era o „necesitate socială, politică și națională”. El își aducea aminte, „cu durere, de timpurile triste, când guvernul țarist ridica din Basarabia zeci de mii de țărani, cari n-aveau pământ deloc sau foarte puțin, pentru a coloniza cu ei deșerturile (pustiile) din Caucaz, Turkestan, Amur, Ussuriisk și Dalnii Vostok (Răsăritul îndepărtat). Prin această măsură, guvernul rus năzuia să înfăptuiască două mari probleme: 1) deznaționalizarea elementului românesc din Basarabia și 2) popularea provinciilor deșerte din Siberia...”¹⁴.

Ioan Pelivan considera că „nu putem concepe structura unui stat adevărat democrat, fără o descentralizare desăvârșită a vieții administrative și economice. Experiența ultimului război ne-a dat destule dovezi, cât de primejdios a fost centralismul bucureștean”¹⁵. El era adeptul ideii ca unele instituții care s-au dovedit viabile în provinciile reunite cu țara, precum aceea a notariatului public din Transilvania și Bucovina, să fie introduse și în Vechiul Regat. În opinia sa, „consolidarea unirei cere timp. Ea mai cere încă multă prudență, mult tact, multă răbdare. În orice caz, viitorul strălucit al României Mari îl privim cu încredere”¹⁶.

La fel ca și alți fruntași politici basarabeni, Ioan Pelivan susținea în

¹¹ Ioan Pelivan, *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 și 10 iulie 1920, cu ocaziunea discuțiunii proiectului de răspuns la Mesaj*, loc. cit., p. 160.

¹² *Ibidem*, p. 160-161.

¹³ *Ibidem*, p. 161-162.

¹⁴ E. Dumbravă, *Din Cuvântarea domnului Ion Pelivan ținută la congresul general al Partidului Țărănesc Basarabean în ziua de 28 august 1921*, Tip. R. S. Leibovici și Co., Chișinău, 1921, p. 3.

¹⁵ *Ibidem*, p. 8-9.

¹⁶ *Ibidem*, p. 9.

acel moment menținerea independenței Partidului Țărănesc Basarabean, fiind unul din adversarii fuzionării cu Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, condus de Ion Mihalache. El aprecia că, în această chestiune, trebuie „să luăm pildă de la frații din Partidul Național din Ardeal. Ei au mai multă experiență decât noi. Ei nu vroesc să fuzioneze cu nici un partid din regatul vechi”¹⁷.

4) *Intrarea în Partidul Național*

Intrând în viața politică din România Mare, fruntașii basarabeni care jucaseră roluri importante în desăvârșirea unității naționale vor adera, treptat, la diverse formațiuni deja existente sau în curs de constituire, practic ei încetând a se mai prezenta ca un corp unitar, monolit. În urma unor confruntări interne, Partidul Țărănesc din Basarabia s-a scindat, astfel că o grupare în frunte cu Sergiu Niță a fuzionat cu Liga Poporului (aprilie 1920), o alta, în frunte cu Pantelimon Halippa, a fuzionat cu Partidul Țărănesc (iulie 1921), cea de-a treia, condusă de Ion Inculeț, fuzionând cu Partidul Național Liberal (20 ianuarie 1923).

În dezacord cu situația creată prin pierderea independenței partidului și, practic, destructurarea acestuia, în septembrie 1923, Ioan Pelivan s-a încadrat în Partidul Național (fost Partidul Național Român din Transilvania), condus de Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod ș.a. Decizia luată era, de fapt, în conformitate cu poziția pe care Pelivan o exprimase încă de la congresul general al Partidului Țărănesc Basarabean, din data de 28 august 1921.

Poziționarea diferită pe eșichierul politic din România reîntregită a grupărilor conduse de Inculeț și Pelivan erau generate, în principal, de divergențele legate de problema Constituției României, aflate atunci în dezbateră publică. Gruparea lui Ion Inculeț, care la 20 ianuarie 1923 a fuzionat cu Partidul Național-Liberal, a susținut și votat noua lege fundamentală. Gruparea lui Pantelimon Halippa, care se contopise cu Partidul Țărănesc, aflat în opoziție, a adoptat o atitudine negativă.

Bazându-se pe confortabila majoritate parlamentară pe care o avea – crescută prin fuziunea realizată în ianuarie 1923 cu Partidul Țărănesc Basarabean condus de Ion Inculeț și cu Partidul Democrat al Unirii din Bucovina prezidat de Ion Nistor – guvernul liberal a asigurat votarea Constituției de către Adunarea Deputaților la 26 martie și, de către Senat, la 27 martie 1923¹⁸.

¹⁷ *Ibidem*, p. 12.

¹⁸ Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 24.

În numele grupului de deputați basarabeni pe care-l reprezenta, Pantelimon Halippa a supus, în ședința Adunării Deputaților din 9 martie 1923, unei aspre critici proiectul de Constituție prezentat de guvernul liberal. Fruntașul țăranist a arătat că proiectul de Constituție prezentat de guvernul liberal nu asigura cetățenilor mijloacele legale de apărare împotriva abuzurilor administrative și guvernamentale, dădea posibilitatea transformării instituției judecătorești într-un instrument docil de partid, prevedea desființarea autonomiei provinciale și nu garanta autonomia administrativă comunală și județeană, nu stabilea periodicitatea alegerilor pentru Corpurile legiuitoare. Pantelimon Halippa a exprimat temerea că „întreg regimul constituțional și parlamentar poate fi oricând înlăturat sub pretextul vag de pericol de stat printr-o simplă declarație a stării de asediu”¹⁹.

Așa cum se apreciază în lucrări publicate relativ recent, „unele critici aduse proiectului de Constituție aveau un suport real, însă poziția îngustă de partid pe care s-a situat opoziția dovedea o incapacitate organică de înțelegere a marilor deziderate naționale”²⁰. În condițiile în care nu a putut împiedica dezbaterile asupra proiectului de Constituție, opoziția s-a retras din parlament, organizând zgomotoase manifestații de stradă. Neîndoielnic, promulgarea Constituției din martie 1923 a marcat un moment esențial din istoria României, fiind cerută de transformările survenite în viața societății, în ansamblul său, de realizarea visului secular al unirii tuturor provinciilor locuite de români.

5) Membru în conducerea Partidului Național Țărănesc

La 10 octombrie 1926, ca urmare a fuziunii dintre Partidul Țărănesc și Partidul Național din Transilvania, condus de Iuliu Maniu²¹, s-a format Partidul Național Țărănesc (P.N.Ț.). Din Comitetul Central Executiv al P.N.Ț., alături de Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Alexandru Vaida-Voevod, Constantin Stere, Pantelimon Halippa ș.a., a făcut parte și Ioan Pelivan²².

În perioada dintre cele două războaie mondiale, un șir întreg de intelectuali și politicieni basarabeni, membri ai P.N.Ț., dețin funcții de miniștri, subsecretari de stat sau sunt conducătorii de departamente – Ioan Pelivan, Pantelimon Halippa, Ștefan Ciobanu, Daniel Ciugureanu, Sergiu Niță, Vladimir Cristi, Anton Crihan, Ion Buzdugan, Petre Cazacu etc.

¹⁹ Ioan Scurtu, ș.a., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, p. 186.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Vezi: *Schițe biografice*.

²² *Comitetul de conducere al Partidului Național-Țărănesc*, în „Țărănismul”, II, nr. 26 din 17 octombrie 1926; Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*, p. 68.

Ca membru al P.N.Ț. Ioan Pelivan va deține mai multe mandate de deputat în Parlamentul României.

Dintre toți liderii politici basarabeni, cu rol major în timpul evenimentelor din anii 1917-1918, Ion Inculeț a dat dovadă de o deosebită abilitate în mișcarea pe scena politică din România reîntregită, a fost în diferite guverne ministru al Basarabiei, ministru al Sănătății, ministru de Interne, ministru al Comunicațiilor și chiar vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al României.

Mulți intelectuali basarabeni au ajuns deputați și senatori în Parlamentul român, prefecți de județe, au deținut funcții importante în economie, finanțe, comerț etc. Ar fi, prin urmare, mai corect să se vorbească „nu despre o presupusă animozitate dintre basarabeni și centru, ci despre dezacordul dintre o parte a intelectualilor basarabeni, de regulă, de stânga și cercurile puterii din țară (cercuri din care făceau parte și basarabeni). Aceste discordii aveau rădăcini mai vechi și ele reflectau situația social-economică și atmosfera politică din provincie”²³.

Franc, onest și corect, de fiecare dată când vorbea, Ioan Pelivan puneă atâta suflet în cuvintele sale, încât nimeni nu încerca deschis să-l contrazică. În parlamentul român a pus sistematic în discuție problemele cu care se confrunta populația basarabească, mai ales proasta administrație trimisă din regat și comportamentul abuziv al jandarmilor. Pentru această atitudine corectă și tranșantă Ioan Pelivan a fost aspru criticat, însă, după cum am mai spus, mai mult pe după spate, căci nu era nimic de reproșat unui om care spunea deschis adevărul.

6) Disputa cu Ion Inculeț

Pe fondul competiției și a confruntărilor politice interne din România Mare, Ioan Pelivan a avut uneori polemici publice cu adversari politici, printre care s-a aflat și vechiul său confrate, consătean și companion în mișcarea națională din Basarabia, Ion Inculeț. Disputele cu acesta nu au fost lipsite de unele accente deosebit de critice și chiar acuzații grave cu privire la „oportunismul” și „duplicitatea” ce ar fi caracterizat atitudinea lui Ion Inculeț în timpul evenimentelor din Basarabia, din anii 1917-1918. În urma acuzelor aduse de Pelivan, Ion Inculeț a făcut o amplă declarație care a apărut în oficiosul liberal „Viitorul” din 30 octombrie 1923, și în care arată că „din cauza împrejurărilor primejdioase din 1917 și de la începutul lui 1918... pentru a uni Basarabia cu Regatul Vechi”, el „a trebuit să-și ascundă adevăratele sale sentimente” și să „joace rolul de revoluționar”²⁴.

²³ Leonid Cemortan, *loc. cit.*

²⁴ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 448, f. 11.

Într-un „drept la replică”, Pelivan apreciază că opinia publică nu poate primi „pe cuvânt” explicațiile lui Ion Inculeț, „căci cine poate garanta că Dl. Inculeț și astăzi nu «joacă rolul» de patriot român, «ascunzându-și adevăratele sale sentimente»? Cine poate garanta că, la o eventuală – Doamne ferește! – ocupație rusească a Basarabiei, Dl. Inculeț, surprins de această ocupație în Basarabia, nu se va justifica în fața tovarășilor Troțki și Lenin, motivând că a trebuit să «jocă rolul» de roman, cu singurul scop de a salva Basarabia de sub regimul românesc?”²⁵. „Când Dl. Inculeț a fost și când este sincer? – se întreabă, în continuare, Pelivan. Sub regimul rus sau cel român? Atunci când D-sa a fost socialist rus și membru al sovietului deputaților soldățești și muncitorești din Petrograd sau, pe urmă, când a devenit țărănist basarabean? Atunci când a fost țărănist internațional, cu Rudief, Ciumacenco și Co., sau pe urmă, când a devenit țărănist național cu Halippa și cu mine? Atunci, când la congresele țărănești se jura că este țărănist adevărat, ori la București, unde în fața frunțașilor liberali se jură că încă de mic a fost liberal? Când D-sa e cu mască și când fără mască? Iată întrebările la care Dl. Inculeț niciodată nu ne va răspunde”²⁶.

Între acuzele aduse de Pelivan lui Ion Inculeț este și faptul că de la venirea acestuia de la Petrograd și până la Unire „n-a spus un singur cuvânt și n-a scris un singur rând, din care ar reieși cea mai mică aluzie la sentimentul național moldovenesc. Toate discursurile lui, rostite atât la diferite congrese și întruniri publice din Basarabia, cât și apoi în Sfatul Țării, conțin pe de o parte dragoste pentru «Matusca Rusia», iar pe de alta ură și dispreț față de separatiștii moldoveni”. Ca exemplu este dată formula de adresare a lui Ion Inculeț, la deschiderea Sfatului Țării, în ziua de 21 noiembrie 1917: „Grajdanilor deputați (Domnilor deputați)...”²⁷. În opinia lui Pelivan, în acest discurs se puteau găsi tot soiul de formulări precum: „republică rusească”, „adunare întemeietoare” (constituantă), „tot pământul (să aparțină) norodului muncitor”, „drepturile națiunilor mai mici din Basarabia”, „slobozenia grevelor”, „muscali flămânzi” ș.a. El observa că în discursul respectiv „nu veți găsi un singur cuvânt despre moldoveni și despre nevoile lor naționale. Parcă ei nici nu ar fi existat pe mult răbdătorul pământ al Basarabiei”²⁸.

În cadrul demonstrației sale referitoare la conduita lui Ion Inculeț, Pelivan apela și la afirmațiile profesorului bucovinean Gheorghe Tofan,

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem*, f. 12.

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ *Ibidem*, f. 12-13.

făcute în numărul 9 al gazetei „Ardealul”, condusă de Onisifor Ghibu: „Și după exterior – zice Gheorghe Tofan – căci, după interior, adică după sentimentele lui naționale, Dl. Inculeț, de mult aparținea națiunii rusești, fiind renegat și completamente rusificat. Și aceasta pentru nimeni nu era secret, nici chiar pentru refugiații Ardeleni și Bucovineni. Și astăzi Dl. Inculeț ar vrea nu numai să șteargă cu buretele trecutul său urât, ci să-l facă și frumos. D-sa caută să-și pue pe frunte coroana de martir național, de jertfă (pentru) ideea națională. Și pentru acest scop, D-sa povestește întâmplări cinematografice cu revolvere îndreptate împotriva sa. Nerușinarea D-lui Inculeț nu are nici o margine...”²⁹.

În continuare, sunt redată câteva telegrame care ar arăta atitudinea „ambiguă” sau chiar potrivnică interesului național a lui Ion Inculeț, îndeosebi cele referitoare la intrarea trupelor române în Basarabia, în ianuarie 1918. Este vorba, în principal, despre o telegramă nr. 557 din 6 ianuarie 1918, în care se arată: „Protestăm contra introducerii armatelor române pe teritoriul Republicii Moldovenești. Cerem în mod categoric oprirea imediată a trimerii Armatei Române și rechemarea neîntârziată a acelor armate, care sunt deja introduse. Introducerea armatelor române în Basarabia amenință cu grozăviile războiului civil, care deja s-a început. Armatele Ruse trebuiesc lăsate să treacă liber, fără nici o piedică. ss Președintele Sfatului Țării Inculeț, Președintele Consiliului Directorilor Generali Erhan”. Telegrama purta pecetea „Comitetului executiv Basarabean al Sovietului Deputaților Muncitorești, Soldățești și Țărănești”³⁰. În continuare, Pelivan anticipa că „bineînțeles, Dl. Inculeț ca răspuns la publicarea acestui document, va căuta să «joace pe frânghie», cum de obicei D-sa face, când se află în situații dificile și delicate. Dar eu mai păstrez și alte documente. Dacă voi fi silit, le voi publica și pe acelea”. În final, Pelivan își exprima „convingerea că opinia publică va avea material suficient, ca să judece despre marele «patriot» român Ion Inculeț”³¹.

Demn de menționat este faptul că, în pofida confruntărilor destul de aspre în plan politic, Ioan Pelivan nu a păstrat o atitudine vindicativă față de consăteanul său din Răzeni, Ion Inculeț. După moartea năprasnică a lui I. Inculeț (19 noiembrie 1940), asupra căreia încă dăinuie unele controverse (atac de cord sau sinucidere), I. Pelivan nu a ezitat să publice materiale în presă, arătând elemente de interes cu privire la originea familiei acestuia,

²⁹ *Ibidem*, f. 13.

³⁰ *Ibidem*, f. 14.

³¹ *Ibidem*.

dar și meritele incontestabile, în ceea ce privește lupta sa pentru unitatea națională a țării³².

Încă din primii ani postbelici, Ioan Pelivan s-a dovedit un susținător asiduu al publicațiilor din Basarabia, întreprinzând demersuri în acest scop, la nivelul autorităților competente din acele vremuri. Printr-o adresă a Comandamentului Militar al Basarabiei-Biroul 2 Informații, din 26 iulie 1923, se comunica lui I. Pelivan faptul că „Ministerul de Interne a încuviințat să scoateți «Gazeta Basarabiei», însă numai în limba română, trecând prin cenzura locală”³³.

7) *Conducător al filialei din Basarabia a Asociației „Astra” (1927-1936)*

Una dintre dimensiunile importante ale activității lui Ioan Pelivan după Unirea Basarabiei cu patria-mamă este cea pe care a desfășurat-o în toate demersurile legate de înființarea filialei basarabene a Asociației de Cultură „Astra”, creată încă din martie 1861, la Sibiu, ca o societate culturală a tuturor românilor³⁴, iar apoi în calitate de președinte al acestei filiale, funcție pe care a exercitat-o între anii 1927-1936.

Trebuie menționat mai întâi faptul că un rol major în edificarea „Astrei” basarabene l-a avut marele pedagog și luptător pentru unitate națională Onisifor Ghibu, care a activat la Chișinău, începând cu luna martie 1917. Profesor universitar de pedagogie la Universitatea din Cluj, format în spiritul intelectualismului ardelean, el a făcut parte din Comitetul Central al „Astrei” și a participat la lucrările Sfatului Țării, subliniind importanța unității culturale și politice a tuturor compatrioților săi și îndemnând pe membrii Sfatului să cultive relațiile cu România. În toată această perioadă a corespondat cu Comitetul Central și cu marii săi prieteni Octavian Goga (secretar al Asociației timp de opt ani) și Nicolae Iorga (președintele Ligii Culturale), în special pe probleme legate de Astra și viața culturală basarabească³⁵. O. Ghibu a contribuit la întemeierea a zece secții ale Asociației în centre românești recent unite cu țara, motiv pentru care a fost

³² Vezi: Ioan Pelivan, *Ivan Constantinovici Inculeț și obârșia lui*, în „Raza”. Gazetă săptămânală de luptă a refugiaților basarabeni, Anul X, Nr. 558, 7 decembrie 1940.

³³ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 459, f. 2.

³⁴ Cu privire la înființarea și activitatea Asociației ASTRA, vezi pe larg Pamfil Matei, *Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) și rolul ei în cultura națională, 1861-1950*, Editura Dacia, Cluj-Napoca 1986; Prof. univ. dr. Dumitru Acu, *Asociațiunea Transilvană pentru literatura și cultura poporului român, Fondată la anul 1861-Sibiu*.

³⁵ Dragoș Petrescu, *Onisifor Ghibu – misionar cultural în Basarabia*, în „Revista Română”, nr. 4(54) 2008, p. 20.

răsplătit cu funcția de comisar al „Astrei” pentru Basarabia (2 mai 1926). Rolul și autoritatea sa morală în acest domeniu s-au dovedit cu atât mai remarcabile, cu cât s-a constatat în urma verificărilor făcute de o comisie formată din arhiepiscopul de Chișinău Gurie Grosu, Pantelimon Halippa, Ioan Pelivan ș.a., că toate cheltuielile „Astrei” basarabene, timp de șapte luni, fuseseră suportate în întregime de profesorul clujean³⁶.

Ioan Pelivan a fost, alături de Onisifor Ghibu și alți luptători pentru cauza națională, printre cei 12 membri fondatori ai „Astrei” basarabene, intelectuali de marcă, dintre care mai menționăm pe profesorul Ștefan Ciobanu, arhiepiscopul Gurie și Pantelimon Halippa. În pofida fricțiunilor care au mai existat între unii membri, din cauza punctelor de vedere diferite asupra anumitor probleme, se poate aprecia că, în general, activitatea organizației a fost remarcabilă pentru activitatea spirituală din Basarabia³⁷.

Organizată în conformitate cu Regulamentul Asociației, adoptat încă de la înființarea acesteia, în anul 1861, regionala basarabeană a fost întemeiată în baza concepției descentralizatoare, prin gruparea mai multor despărțăminte într-o unitate de muncă înzestrată cu autonomie administrativă, cu scopul de a ușura realizarea programului general al instituției, în sensul specificului provincial. Regionalele se constituie „în scopul rezolvării problemelor Asociațiunii pe teritoriul aparținător sferei lor de activitate” și au un sediu în centrul stabilit de adunarea de organizare a regionalei (art. 48)³⁸.

Pentru buna funcționare a regionalei basarabene, în profil teritorial au fost înființate următoarele „despărțăminte”: „Matei Basarab” din Cetatea Albă, al cărui nume a fost dat după titulatura Regimentului 35 Infanterie, înființat la 1 ianuarie 1924 de un grup de ofițeri entuziaști, coordonați și finanțați de Onisifor Ghibu. Din luna mai 1924, președinte al despărțământului a devenit colonelul Ilie Cornea, care a determinat pe toți soldații regimentului să devină membri ajutători. Aceștia aveau acces în mod gratuit la cele 15 „biblioteci populare” ale instituției, alcătuite din cărți și reviste trimise de Astra ori cumpărate de Regiment. Despărțământul avea 16 agenturi, corespunzând companiilor și 102 membri activi (ofițeri și subofițeri, mulți dintre ei fiind abonați la revista „Transilvania”). Un alt despărțământ a fost „Tighina – oraș”, constituit la 1 iulie 1925 și care a fost condus timp de patru ani, până când s-a autodesființat, din motive financiare,

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ Eugen Hulea, *Astra – istoric, organizare, activitate, statute și regulamente*, Sibiu, 1944, p. 103; Dragoș Petrescu, *op. cit.*, p. 20.

de către farmacistul M. Marian³⁹. În cadrul unei ședințe a Comitetului Central din 1924, s-a propus ca din partea fiecărui despărțământ basarabean să fie aleși doi membri care să participe la Adunările generale, iar, în sens complementar, aceiași număr de membri ai Astrei să fie prezenți în adunările despărțămintelor de peste Prut. În scopul întăririi legăturilor dintre cele două regiuni, la aceeași Adunare generală s-a propus desfășurarea unui Congres general la Chișinău în 1926, ceea ce ar fi însemnat deschiderea unor noi porți spre culturalizarea, în tradiția românească, a Basarabiei, însă dificultățile materiale nu au făcut posibil acest lucru⁴⁰.

În iulie 1925 s-a creat un comitet provizoriu de conducere a regionalei basarabene, alcătuit din 16 membri, printre care: arhiepiscopul Gurie, episcopul Dionisie (starețul Mănăstirii Secureni), gen. V. Rudeanu, Onisifor Ghibu, Pan Halippa, Ioan Pelivan⁴¹. În cadrul adunării generale din 23 octombrie 1927 s-a constituit un comitet al „Astrei” basarabene, format din 31 de membri plini: arhiepiscopul Gurie al Chișinăului; General Romul Scărișoreanu, Comandantul Corpului III de Armată; P.S. Iustinian al Ismailului și Cetății Albe; Ioan Pelivan, deputat, fost ministru de Justiție; Pan Halippa, deputat, membru corespondent al Academiei Române, fost ministru al Lucrărilor publice; Gherman Pântea, primarul municipiului Chișinău, președintele Camerei de Industrie și Comerț, deputat; Valer Pop, directorul Băncii Naționale din Chișinău; general Scarlat Panaitescu, membru corespondent al Academiei Române, conferențiar la Universitatea din Iași; Eugen Ionescu-Darzeu, consilier la Curtea de Apel; Ing. N. Profiri, subdirector al Serviciului de Poduri și Șosele din Basarabia; L.T. Boga, profesor, directorul Arhivelor Statului, Secția Chișinău; Dr. Elena Alistar, directoarea Școlii Eparhiale de fete; Liviu Marian, directorul Liceului „B.P. Hasdeu”; Ion Macoveiu, directorul Liceului „Alexandru Donici”; Ion Drăgan, directorul Școalei Normale din Tighina; Dr. Șeptelici, directorul Spitalului Central; Dr. Papinian, directorul Spitalului „Regina Maria”; Iconom stavrofror Ion Andronic; Iconom V. Vasilescu, șeful Bisericii Catedrale din Chișinău; D. Păun, președintele Tribunalului Hotin; Dimitrie Tiron, președintele Tribunalului Orhei; Vasile Ghenzul, subdirector al Băncii Românești, președintele Corpului Contabililor; Pavel Grossu, inspector general veterinar al regimentului IX; preot Iulian Friptu, Comrat; Petre Firică, mare comerciant, Chișinău; C. Georgescu-Vrancea, avocat; Ștefan Bulat, profesor, fost președinte al Congresului național al Moldovenilor de peste Nistru, în 1917; Constantin Popescu, institutor,

³⁹ Dragoș Petrescu, *op. cit.*, p. 20-21.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 22.

⁴¹ *Ibidem*, p. 20.

Chișinău; T. Iacobescu, institutor, fost deputat, Cetatea Albă. Patru locuri libere urmau să se completeze prin cooptare⁴². Au fost aleși, de asemenea, 7 supleanți: I. Zaborovschi, profesor; S. Pamfil, profesor; Dr. C. Ceapă, medic; N. Spătariu, inginer; Anibal Gheorghiu, avocat; A. Eladi, profesor; N. Popa, institutor. Trei locuri rămâneau libere. Biroul de conducere al asociației avea următoarea componență: Ioan G. Pelivan – președinte; Eugen Ionescu Dârzeu și N. Profiri – vicepreședinți; Valer Pop – secretar general; V. Ghenzul, C. Georgescu-Vrancea și P. Firică – cenzori; V. Vasilescu – economist⁴³. Pe parcurs, în conducerea „Astrei” basarabene vor mai fi cooptate și alte persoane precum preotul Vasile Țepordei, ca secretar administrativ ș.a. Cooptarea acestuia s-a făcut, cel mai probabil, în urma unei scrisori de recomandare trimisă de Gala Galaction, din Chișinău, lui Ioan Pelivan, aflat atunci la București. În scrisoarea respectivă, purtând data de 14 februarie 1934 și adusă personal de V. Țepordei destinatarului, G. Galaction făcea mențiunea că acesta a fost elevul său și îl propunea „să-i dați de lucru la Societatea «Astra»”. „Vi-l recomand din toată inima – pleda G. Galaction pentru fostul său discipol. E ager, expeditiv, harnic, vrednic de toată încrederea!”⁴⁴.

În baza propunerii făcute de Onisifor Ghibu, care îndeplinea și funcția de președinte al secției culturale ardelene, au fost alcătuite trei subsecții ale sectorului școlar: filozofică, religioasă și pedagogică. Secția școlară basarabeană s-a arătat preocupată de rezolvarea mai multor chestiuni fundamentale, cum ar fi: întemeierea unei Universități la Chișinău, a căminelor culturale, acordarea de burse în Occident studenților și absolvenților de studii superioare, realizarea unei statistici a studenților basarabeni aflați în străinătate⁴⁵. Așa cum rezultă dintr-o circulară din anul 1927, semnată de președintele Ioan Pelivan, în stabilirea acestor obiective se pornea de la realitatea că, dintre toate provinciile care s-au reunit cu patria-mamă, Basarabia era „cea mai înapoiată” în ceea ce privește dezvoltarea culturii românești și redeșteptarea conștiinței naționale. În primii ani după unire, din diverse motive, dar în primul rând datorită priorităților legate de consolidarea țării, nu se făcuse prea mult pe acest plan. Ori se știa că modalitatea cea mai eficientă pentru combaterea „mirajului vechii culturi a Colosului de la Nord și a actualelor lui tendințe de dezagregare socială și națională” este și va rămâne „dezvoltarea cât mai adânc a conștiinței și a culturii naționale”⁴⁶. În același an, Onisifor Ghibu, în calitate de comisar al Astrei, constata că „Mentalitatea țăranului basarabean a rămas aproape

⁴² A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 467, f. 1-1 verso.

⁴³ *Ibidem*, f. 1 verso.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 541, f. 38.

⁴⁵ Dragoș Petrescu, *op. cit.*, p. 20.

⁴⁶ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 467, f. 109.

aceeași ca pe vremea lui Alexandru cel Bun. Această stare de lucru(ri) ne obligă să punem problema ridicării satelor în fruntea programului nostru de activitate. Basarabia are un popor admirabil. Țărănimea basarabeană e un pământ sănătos care poate da roadele cele mai bune, el are însă nevoie de un cultivator priceput. Poporul basarabean are însușiri nobile și sănătoase; trebuie să ne apropiem însă de ele cu chibzuială și cu multă înțelegere”⁴⁷.

Părăsind conducerea „Astrei” basarabene, la 23 octombrie 1927, Onisifor Ghibu rostea un emoționat cuvânt către noii ei conducători, exprimându-și satisfacția că „astăzi, după toate câte s-au petrecut în legătură cu «Astra», am mângâierea să pot vedea că vorbele mele n-au rămas în vânt și că pot sta cu fruntea ridicată – și înaintea acelor care m-au trimis aici și a acelor care m-au onorat cu colaborarea lor. Când am primit acum un an și jumătate însărcinarea să înființez «Astra» în Basarabia, eu cunoșteam și posibilitățile și obstacolele cu cari aveam să mă întâlnesc. Cunoșteam destul de bine spiritul basarabean și în special pe cel «moldovenesc», pentru ca să-mi pot da seama de tot ce m-așteaptă. Toate acestea mă făceau să am încredere în izbândă. Azi n-am pentru ce mă căi. Plecând de aici, acolo unde mă cheamă o datorie pe care nu mai am dreptul să o neglijez, o fac cu inima liniștită că «Astra» basarabeană a rămas în grija unor cărmaci iscusiți și că în masele largi ale intelectualilor de la orașe și de la țară ea se bucură de cea mai bună prețuire. Celor care vor duce mai departe pe aceste meleaguri steagul «Astrei», le zic cu prilejul despărțirii: Frați iubiți! În lupta voastră sfântă spre cultură, să nu vă pierdeți nici o singură clipă nădejdea în biruința binelui și a adevărului”⁴⁸.

Adresându-le noilor lideri ai „Astrei” basarabene, îndemnul *Credeți luptați, fiți solidari – și veți birui!*, marele om de cultură și luptător național ardelean arăta, în continuare: „Dacă la un moment dat, veți întâlni în calea voastră piedici, fie din partea străinilor, fie din partea fiilor rătăciți și orbiți de răutate din sânul vostru chiar, aduceți-vă aminte că înaintașii voștri, cari au trăit, au luptat și au murit supt stăpâniri străine, au întâlnit în calea lor obstacole și mai mari și că ei totuși nu s-au speriat de ele, ci crezând puternic în dreptatea cauzei lor, și-au împlinit datoria cu o persistență și mai mare, până la deplina biruință... . Iar dacă soarta vă va pune uneori la încercări grele, aduceți-vă aminte că națiile înconjurătoare, deși lipsite de organizație națională de stat, au rosturi culturale multe și solide, bazate exclusiv pe simțul de jertfă și solidaritate a fiilor lor, – și că sunteți datori să nu vă lăsați nici decum mai prejos de ele”⁴⁹. „Dacă veți înțelege porunca

⁴⁷ Onisifor Ghibu, *Cuvinte către tineretul intelectual basarabean*, Chișinău, 1927, p. 14; Dragoș Petrescu, *op. cit.*, p. 21.

⁴⁸ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 751, f. 11.

⁴⁹ *Ibidem*.

istoriei, ceea ce nu trag nici o clipă la îndoială – menționa O. Ghibu, în încheiere – «Astra» va deveni prin voi o cetate tot atât de puternică în Basarabia, pe cât de puternică a fost și a rămas în Transilvania, și veacuri de-arândul, generații după generații, vă vor pomeni cu evlavie numele, așa cum noi cu pietate le rostim pe ale înaintașilor noștri... Dea Dumnezeu ca așteptările, pe cari un popor întreg le leagă de «Astra» în această parte a țării, să fie pe de-a-ntregul împlinite! ss. Onisifor Ghibu, profesor la Universitatea din Cluj, comisar general al «Astrei» pentru Basarabia»⁵⁰.

Una din preocupările majore ale „Astrei” basarabene a fost sprijinirea unor publicații periodice pentru promovarea limbii și culturii românești în provincia dintre Prut și Nistru. La 1 iunie 1926, a revăzut lumina tiparului la Chișinău „ziarul național independent” „România Nouă”, sub aceeași conducere a lui Onisifor Ghibu, care își propunea sprijinirea tradițiilor și culturii române și o bună informare a cititorilor moldoveni⁵¹. În cea mai mare parte a lor, autorii care publicau la această gazetă erau scriitori autohtoni, printre cei mai importanți aflându-se arhiepiscopul Gurie și Pantelimon Halippa. Din celelalte provincii contribuiau, însă, cu articole nume ilustre precum N. Iorga, M. Sadoveanu, I. Agârbiceanu. În același an, „Astra” basarabeană și-a înființat o publicație proprie, „Cuvânt Moldovenesc”, care a apărut grație ajutorului acordat de directorul ziarului „Universul”, Stelian Popescu. Aceasta era, de fapt, o nouă ediție a vechii gazete cu același nume, scoasă încă din 1914, de luptătorii pentru dezrobirea Basarabiei de sub jugul țarist și unirea ei cu patria-mamă. În mai 1932 a apărut, la Cluj, revista „Gând Românesc”, apreciată drept „un prețios auxiliar” al „Astrei”, care „și-a luat pe umeri nobila sarcină de a fi expresia spiritualității ardelenice din aceste vremuri de profunde prefaceri, care cer mai mult ca oricând, o atentă examinare a drumului ce avem de străbătut”⁵².

Printre obiectivele de bază ale asociației se afla promovarea culturii în toate domeniile de specialitate ca: agricultură, sericicultură, albinărit, industria casnică, cooperative, bănci populare etc. În acest scop au fost înființate premii în bani sau cărți pentru: organizarea celor mai bune și folositoare șezători rurale; crearea celei mai bune și mai frecventate biblioteci populare; cele mai bune și mai eficace predici bisericesti; lupta cea mai eficientă contra analfabetismului din satele basarabene; crearea celei mai bune bănci sau cooperative populare; lupta cea mai eficace împotriva alcoolismului la sate; cele mai frumoase lucrări de artă casnică, cu scopul de a încuraja confecționarea și purtarea vechiului costum popular

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ „Transilvania”, nr. 7, 1926, p. 381; Dragoș Petrescu, *op. cit.*, p. 22.

⁵² A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 467, f. 46.

moldovenesc. Legat de acest aspect, au fost instituite premii pentru acea familie care va purta costumul moldovenesc cel puțin în fiecare sărbătoare și duminicile. Mai erau stabilite premii pentru: cea mai bună gospodărie de albinărit și sericicultură rurală; învățătorii care vor îndruma pe cei mai mulți fii de țărani la școlile de meserii, comerciale și de specialitate rurală⁵³. În strategia „Astrei” basarabene, istoria națională juca un rol de căpetenie pentru dezvoltarea conștiinței naționale, apreciindu-se ca absolut necesară întocmirea unui manual pentru adulți. Se pornea de la faptul că „generațiile tinere încep a cunoaște istoria, adulții și bătrânii însă, mai ales cei din Basarabia nu o cunosc deloc. Mulți moldoveni sunt încă sub mirajul istoriei ruse, care le-a înșelat inimile în tinerețe. Foarte mulți cred că poporul nostru nu are istorie, deși el are cea mai glorioasă istorie”⁵⁴.

Asociația își mai propunea înființarea de cinematografe în orașele basarabene și cel puțin a unui cinematograf ambulant pentru sate; radiofonie ambulantă pentru intelectuali rurali și țărani; înființarea de expoziții, cu premii de încurajare, pentru toate domeniile de activitate rurală, spre a încuraja inițiativele și a răsplăti rezultatele obținute; organizarea de excursii în vechiul regat și în provinciile surori, atât pentru intelectuali de la țară, cât mai ales pentru săteni, considerându-se că aceasta este unul din „cele mai practice” mijloace de propagandă românească, de cunoaștere a bogățiilor și frumuseților țării. Programul „Astrei” basarabene mai prevedea înființarea unui club sportiv, în vederea încurajării spre românism a „energiilor sportive, care azi în Basarabia sunt folosite de străinii de neam pentru scopuri personale sau antiromânești”; înființarea unui muzeu etnografic al Basarabiei, în care să se strângă toate dovezile, piesele corespunzătoare, care „azi sunt culese și speculate de speculanții străini și deci pierdute pentru totdeauna”; înființarea unui Palat Cultural al Basarabiei, în care să se adăpostească toate societățile culturale basarabene, diferite muzee etc. Demn de menționat este și faptul că „Astra” basarabeană își propunea, de asemenea, „influențarea și îndrumarea spre românism a fraților de peste Nistru”, conducerea asociației fiind conștientă, totuși, că în condițiile de atunci, aceasta nu se mai poate face decât prin dezvoltarea conștiinței lor naționale, broșuri etc.⁵⁵

În adunarea generală a „Astrei”, ce a avut loc la Deva, în zilele de 2-3 octombrie 1932, au fost adoptate o serie de măsuri pentru mai buna funcționare a asociației în profil teritorial. S-a insistat asupra strânsei colaborări între despărțămintele de plasă și cele județene, ceea ce putea

⁵³ *Ibidem*, f. 109-110.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 110.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 110.

contribui la intensificarea propagandei culturale, înființarea și dezvoltarea bibliotecilor „poporale”. În acest scop, președinții despărțămintelor județene trebuiau să conlucreze cu șefii desemnați la nivel de plasă, pentru a realiza următoarele: 1) Comitetul despărțământului central județean să delege un membru al său la organizarea despărțămintelor de plasă și eventual la adunările generale ale acestuia; 2) Despărțămintele de plasă să raporteze în fiecare an asupra activității sale despărțământului județean central, care va întocmi apoi un raport general asupra activității culturale pe întreg județul; 3) Despărțămintele județene centrale vor primi de la centru broșurile/îndrumările necesare pentru înființarea și „augmentarea” „bibliotecilor populare”; 4) Diferite organizații și secții ale unor despărțăminte, precum coruri, fanfare, societăți de amatori pentru teatru ar putea să-și dea concursul pentru organizarea de șezători și festivaluri, împreună cu despărțămintele învecinate; 5) Despărțămintele județene centrale trebuiau să țină evidența „tuturor terenurilor de case naționale din întreg județul, făcând toți pașii necesari pentru o arendare cât mai favorabilă, având în acest scop sprijinul celor de plasă”⁵⁶.

Cu privire la împrejurările înființării și rezultatele activității „Astrei” basarabene, conducerea asociației, reprezentată de președintele Ioan Pelivan și secretarul general Valer Pop, informa, la 1 martie 1933, pe regele Carol al II-lea, arătând următoarele: „După Unirea provinciei noastre dintre Prut și Nistru s-a simțit nevoia urgentă de o acțiune continuă și sistematică, pentru înlăturarea cu un ceas mai devreme a întunecului cultural și național românesc, pe care stăpânirea străină l-a menținut și l-a adâncit în masele moldovenești din Basarabia. Și, după Unire, au fost multe inițiative, s-au început multe acțiuni similare, pornite atât de localnici cât și de frații de peste Prut. Dar, spre durerea obștească, nici una nu a putut să o ducă mai departe, unele năruindu-se imediat după un început entuziast și zgomotos, altele trăgându-și sufletul 1-2 ani, pentru a rămâne o dată statistică. În fața acestor jalnice stări de lucruri, Asociația Culturală «Astra» din Ardeal a aprobat unor luptători moldoveni înființarea la Chișinău a filialei «Astrei Basarabene», care din 1926 activează neînterupt în masele populare din cuprinsul întregii provincii. Lupta este extrem de anevoioasă, și o facem cu jertfe sufletești și mai ales materiale, ce aproape că întrec uneori, și deseori, puterea noastră de rezistență. În vârtejul multor și feluritelor curente dușmănoase țării și neamului nostru, ce ne străbat provincia în lungul și latul ei, «Astra Basarabiei» are satisfacția să constate că moldovenii își strâng rândurile în jurul nostru, înființând, cu ajutorul cărturarilor de la sate, cămine culturale «Astra», al căror număr se ridică astăzi la 280, cu

⁵⁶ *Ibidem*, p. 5.

tot atâtea biblioteci populare și sunt în continuă creștere”⁵⁷. „Căminele «Astra» de la sate și orașe – aprecia, în continuare, conducerea asociației – sunt tot atâtea izvoare de cultură, de naționalism românesc creator; sunt locașuri de pace, de bună înțelegere, de muncă folositoare individului și obștei. Ele sunt organe de propagandă în interesul Monarhiei, a Dinastiei, a instituțiilor țării și neamului nostru; ele sunt cuiburi de rezistență împotriva tuturor acțiunilor răutăcioase, dușmănoase, subversive, ce năzuiesc spre destrămarea așezămintelor românești”⁵⁸. Potrivit unei scrisori adresate ministrului de Interne, din data de 17 februarie 1934, numărul căminelor „Astrei” basarabene crescuse la 450, cu tot atâtea biblioteci populare. Prin intermediul acestora se urmărea să se dezvolte în rândul sătenilor „dragostea de neam și cultură românească, cu care într-adevăr ne putem mândri”⁵⁹.

Referitor la căminele „Astrei”, într-o scrisoare adresată episcopului Hotinului, la 27 noiembrie 1934, președintele asociației, Ioan Pelivan arăta că acestea sunt „casa de sfat a satului, a treia instituție a satului, alături de școală și biserică, unde toți binevoitorii lucrează cu stăruință pentru ridicarea și întărirea morală a sătenilor noștri”. În aceeași scrisoare se preciza faptul că „Astra” basarabeană „nu face nici un fel de politică de partid, ci cuprinde numai sfaturi, indemnuri și vești de pretutindeni pentru trebuințele sufletești ale norodului moldovenesc din Basarabia”⁶⁰.

Cunoscând rolul pe care biserica l-a avut în istoria poporului român, convinși că aceasta este „mama neamului nostru”, cum spunea marele poet național M. Eminescu, liderii „Astrei” basarabene aveau în vedere ca activitatea asociației să se realizeze „mai mult prin biserică și pentru biserică. Am vrea să reînviem tradițiile și obiceiurile bune din trecut ca în conducerea statului românesc biserica să aibă un rol precumpănitor. Cărmuitorii bisericii, cari cunosc cel mai bine nevoile și bucuriile poporului nostru, să fie și cărmuitori ai statului, așa cum vlădicii de odinioară au fost sfetnicii voievozilor noștri. Avem convingerea neștrămutată că ceea ce ține neamul românesc strâns unit este în primul rând biserica. De aceea prin satele unde avem înființate cămine culturale, preoții, ca președinți ai acestor cămine, dau directive și munca este rodnică”. De altfel, problemele culturale bisericesti erau larg prezentate în gazeta „Cuvânt Moldovenesc”. În fiecare număr era publicată Tâlcuirea evangheliei duminicale, diferite articole cu conținut religios, precum și diverse informații despre evenimentele religioase de pretutindeni, dar mai ales din Basarabia. La

⁵⁷ *Ibidem*, f. 12.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar 503, f. 1.

⁶⁰ *Ibidem*, dosar 467, f. 85.

rubrica „Duminica”, preoții tratau diferite aspectele ale nevoilor bisericii și clerului. „Gazeta noastră – se menționa în scrisoare – este străbătută de un puternic duh religios. De aceea bunilor creștini le place, iar preoților le este de un mare folos în îndeplinirea misiei lor apostolești”⁶¹. În finalul scrisorii se făcea un apel pentru achitarea la timp de către parohiile din eparhia Hotinului a abonamentului la revista „Cuvânt Moldovenesc”, iar pentru parohiile care nu erau încă abonate se solicita să li se recomande efectuarea de abonamente.

În zilele de 8-10 septembrie 1933, a avut loc ședința „Astrei” la Brașov. Într-o scrisoare pe care președintele despărțământului Brașov, dr. N. Căliman, o adresa președintelui asociației, Ioan Pelivan, se arăta intenția de a i se conferi acestei adunări „caracterul pe care îl avea odinioară, când Asociațiunea transilvană a neuitatului Mitropolit Șaguna avea minunată putere de a strânge în jurul aceluiași drapel tot ce însemna suflet românesc”⁶². La ședința „Astrei”, de la Brașov, prof. univ. dr. Iuliu Hațieganu a prezentat proiectul pentru despărțămintele și cercurile culturale, prin care se urmărea stabilirea unui program național de lucru (șezători, biblioteci etc.), ce trebuia aplicat de despărțămintele asociației. Cu acest prilej, o atenție specială a fost acordată organizării „Șoimilor Carpaților”, prin care să fie atras tineretul spre „scopurile nobile și frumoase”, pe care le urmărea instituția respectivă, care fusese înființată în cadrul structurii „Astrei”. În aceeași ședință, prof. Silviu Țeposu a prezentat un raport despre colaborarea dintre „Astra” și alte societăți culturale, organele statului și ale autorităților locale, luându-se ca bază hotărârile congresului asociației din anul 1930. S-a pus în discuție, de asemenea, proiectul de lege al reorganizării culturale, supus dezbaterilor corpurilor legiuitoare și prin care se căuta realizarea colaborării între stat și inițiativa particulară în ceea ce privește propaganda culturală. Prin instituirea unui senat cultural, comitet județean etc., se urmărea alcătuirea unui program minimal de lucru, care să se realizeze la sate prin societăți culturale iar acolo unde ele lipsesc și până la înființarea lor, printr-un „sfat cultural”⁶³.

Structurile teritoriale ale asociației „Astrei” basarabene au avut rezultate deosebite și în ceea ce privește ridicarea unor monumente pentru păstrarea memoriei unor eroi căzuți în primul război mondial. În numele Comitetului Central al asociației, președintele acesteia, Ioan Pelivan, trimitea la 21 octombrie 1933 o scrisoare prin care saluta căminul din Chiperceni, pentru „frumoasa și patriotică faptă – ridicarea monumentului în memoria

⁶¹ *Ibidem*, f. 86.

⁶² *Ibidem*, f. 57.

⁶³ *Ibidem*, f. 56.

eroilor din satele Chiperceni, Biești, Cegoreni, Slobozia Codoroja și Voroteț, căzuți în timpul războiului mondial (din) 1914-1918 pe câmpul de onoare... Monumentul... este expresia sentimentului de patriotism, de admirație, evlavie și recunoștință a generației de astăzi, față de acei care și-au jertfit viața pentru Patrie și fericirea urmașilor săi”⁶⁴. În partea finală a scrisorii, președintele asociației, I. Pelivan aprecia că, în Basarabia, mai mult decât în oricare altă provincie românească, este necesară „cultivarea sentimentului patriotic... Va fi o mângâiere și bucurie dacă monumentul ridicat de căminul din Chiperceni va sluji ca stimulent pentru alte sate basarabene care să imite frumoasa Dvs. pildă”⁶⁵.

Este evident că „Astra” basarabeană a contribuit la afirmarea idealurilor românismului, la unirea intelectualilor basarabeni pe baza unui amplu program cultural și științific național, la apropierea intelectualității de viața poporului de la orașe și sate. Iar aceasta a fost și o pregătire a terenului pentru organizarea în 1934 a Institutului Social Român din Basarabia. Organizația nu a fost scutită de o serie de atacuri din partea presei ruse locale, așa cum rezultă dintr-un proces verbal al ședinței conducerii centrale a „Astrei” basarabene, din 30 octombrie 1933, care mai releva faptul că la ședințele acesteia fuseseră infiltrați unii „agenți” având ca sarcină culegerea de informații care să fie folosite împotriva intereselor ei. S-a hotărât, cu acest prilej, să se ia măsuri contra acestor „divulgări”⁶⁶.

În ședința din 13 iunie 1935, Comitetul Central al „Astrei” basarabene a făcut o analiză a activității asociației, în cadrul căreia L.T. Boga a prezentat o amplă dare de seamă asupra activității asociației. S-a subliniat „ascendența morală a «Astrei» în masele populare, care se confirmă prin continua înființare de cămine în cuprinsul satelor din Basarabia... . Însă în măsura în care se intensifică activitatea căminelor la sate, în aceeași măsură cresc și îndatoririle Centralei față de cămine”⁶⁷. Rezulta, astfel, situația „dezastruoasă” atât a asociației, cât și a publicației „Cuvânt Moldovenesc”, ceea ce impunea începerea de negocieri pentru fuziunea „Astrei” basarabene cu Fundația Regală „Principele Carol”. După îndelungi discuții, Comitetul a hotărât ca fuziunea să se facă în condițiile păstrării activității regionalei basarabene a „Astrei”, inclusiv a structurilor aparatului funcționăresc, iar „Cuvânt Moldovenesc” să fie redactat, în continuare, în același spirit și cu aceeași conducere ș.a.

Aceste aspecte au fost reluate în cadrul ședinței Comitetului Central al

⁶⁴ *Ibidem*, f. 14.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 36-37.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 88.

„Astrei” basarabene, din 9 iulie 1935, când s-a constatat „o perfectă armonie și o singură unitate de vederi în problema fuziunii”⁶⁸. Cu acest prilej, au fost stabilite următoarele: „1. Toate căminele culturale orășenești și sătești ale „Astrei Basarabiei” și ale Fundației „Principele Carol” formează o regională a Fundației, în Basarabia. 2. Actualele cămine culturale ale „Astrei Basarabiei” vor fi întrebate dacă vor să treacă la Fundație, deci să se supună obligațiilor și să aibă drepturile arătate în statutul pentru funcționarea căminelor culturale ale Fundației. 3. Acolo unde sunt cămine atât ale Fundației, cât și ale „Astrei Basarabiei”, ambele comitete se consideră dizolvate, iar ambii președinți vor convoca adunarea membrilor ambelor cămine care va proceda la alegerea sfatului noului cămin al Fundației. 4. Regionala din Basarabia a Fundației va fi condusă, în primul an de la însumarea ei în Fundație de actualul comitet, care în caz de descompletare, se va completa prin cooptarea făcută de membrii comitetului. 5. După un an de activitate se va face o nouă alegere de comitet pe termen de trei ani. 6. În conformitate cu art. 41 din statutul menționat mai sus, regionala își va alcătui pentru ea și căminele din regională un regulament care va fi valabil după aprobarea lui de către Fundație. 7. De îndată ce procesul verbal al Comitetului „Astrei Basarabiei” prin care s-a decis trecerea la Fundație a Asociației noastre, cum și aceste deziderate care fac parte integrantă din el, vor fi aprobate de direcția Fundației –, se va elibera regionalei o autorizație de funcționare, – iar Asociația va funcționa mai departe ca o regională a Fundației conformându-se statutului Fundației, care de altfel e aproape la fel cu actualul statut al Asociației noastre”⁶⁹.

Hotărârea de fuziune a fost luată, din motive financiare, în lipsa președintelui asociației, Ioan Pelivan, care, în toamna anului 1935 își va da demisia din această funcție, din cauza nemulțumirii sale legate de decizia respectivă. Într-o scrisoare adresată, la 2 septembrie 1935, membrilor și „iubiților săi colegi” din Comitetul Central al „Astrei” basarabene, Pelivan își exprima mâhnirea în legătură cu împrejurările în care a fost luată hotărârea fuzionării, „în lipsa mea și fără știrea mea”, precizând că motivele demisiei sunt următoarele: 1) „Comitetul Central nu avea dreptul să hotărască soarta «Astrei Basarabiei», adică fuziunea cu o altă societate culturală, acest drept aparținând Adunării Generale a asociației noastre. Felul cum s-au consultat și s-au povățuit căminele culturale ale «Astrei basarabene», fiind antistatutar, nu poate înlocui Adunarea Generală. Mai ales pentru motivul că orice fuziune presupune discuție, iar în cazul de față orice discuție, care ar fi trebuit să aibă loc într-o Adunare Generală de

⁶⁸ *Ibidem*, f. 91.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 93.

reprezentanți ai organizațiilor județene, este înlăturată. Deci hotărârea de fuziune este juridicește nulă și nu poate obliga căminele să o urmeze. 2) Pentru a hotărî soarta «Astrei Basarabiei», Comitetul central și eventual chiar Adunarea Generală trebuiau să aibă aprobarea prealabilă a «Astrei Ardelene», căci «Astra Basarabiei», neîndeplinind formalitățile pentru a deveni autonomă și de iure, a rămas Regionala Astrei din Ardeal. Apoi, sentimentul elementar de lealitate și recunoștință trebuia să dicteze acest lucru, căci să nu se uite că «Astra Basarabiei» a luat naștere numai mulțumită inițiativei frățești și ajutorului moral și material al Astrei Ardelene⁷⁰. Pe baza acestor considerente, președintele „Astrei” basarabene aprecia că, deși înțelege și cunoaște greutățile care au lovit asociația pe care o conduce, „criza financiară de care suferă azi omenirea întreagă nu poate scuza călcarea formelor prescrise (prevăzute – *n.a.*) de statutele Astrei”. În final, el își exprima convingerea că ar fi fost binevenită o colaborare, cât de strânsă cu Fundația Regală, dar nu contopirea. „În orice caz – considera Pelivan – numele de «Astra Basarabeană», sub drapelul căreia s-a lucrat, timp de 9 (nouă) ani, cu atâta abnegație, entuziasm și devotament, și în același timp cu atâta succes, – trebuia păstrat⁷¹. El mulțumea „din suflet pentru toată truda și toate sacrificiile, ce ați depus fiecare, în mod absolut desinteresat, în luptă atât pentru mântuirea țărânilor noastre de bezna întunericului și sărăciei, cât și pentru trezirea conștiinței naționale în masele largi ale moldovenilor noastre”. Pelivan își manifesta, de asemenea, gratitudinea „pentru concursul ce mi-ați dat, pentru a putea feri «Astra Basarabiei» de a fi transformată în instrument politic în mâinile partidelor politice și pentru a-i menține caracterul de adevărată biserică, instituție de jertfă, de închinăciune și rugăciune, de mângâiere și înălțare sufletească⁷². Deși și-a dat demisia în toamna anului 1935, I. Pelivan va mai rămâne în funcția de președinte al „Astrei Basarabiei” până în anul următor.

*8) Angajat în marcarea unor momente importante
din istoria neamului și cinstirea memoriei
unor personalități de referință ale culturii românești,
ca Emanuil Gavriliță, Bogdan Petriceicu Hasdeu*

În anul 1931, prin grija autorităților locale ale orașului Chișinău, pe clădirea din strada Armeană (în momentul respectiv numită str. Badoglio) nr. 30, unde își desfășurase activitatea, în 1906, redacția ziarului „Basarabia”,

⁷⁰ *Ibidem*, dosar 585, f. 3.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

a fost amplasată o placă de bronz comemorativă. În discursul ținut cu acest prilej, Ioan Pelivan arăta că „Aici, acum un sfert de veac, s-a născut, a luptat și a murit cu cinste primul organ al presei românești în Moldova dintre Prut și Nistru. Aici o mână de tineri entuziaști și neînfricoșați, sub conducerea înflăcăratului patriot Manoil Gh. Gavriliță, a hotărât să topească, prin focul graiului strămoșesc, lanțurile robiei muscălești, în care gemeau două milioane și jumătate de moldoveni. Aici s-a plămădit, aici a dospit și de aici a pornit curentul puternic moldovenesc al naționalismului adevărat și al democratismului. Acest curent a pregătit terenul, pentru ca peste 12 ani, el să poată înfăptui visul părinților și bunicilor noștri-Unirea Basarabiei cu patria mamă... Placa comemorativă turnată în bronz, ce o așezăm astăzi pe zidul acestei modeste case, va aminti generațiilor viitoare de munca neprecupețită, de patriotismul fierbinte și curajul neîntrecut, și de toate jertfele depuse de acei ce în 1906, grupându-se în jurul ziarului «Basarabia», au ridicat steagul libertății și al dezrobirii naționale...”⁷³.

În contextul împlinirii, la 25 august 1932, a 25 de ani de la moartea „titanului gândirii românești, marelui savant și îndrumător cultural și național – Bogdan Petriceicu Hasdeu”⁷⁴, care a fost și va rămâne pentru totdeauna mândria și onoarea neamului întreg românesc”, Ioan Pelivan, ca deputat în Parlamentul român, se adresa ministrului Instrucțiunii Publice cu o interpelare, în care deplângea faptul că, timp de un sfert de secol, nu s-a găsit nici un cărturar român care să facă o monografie despre viața și activitatea acestui „uriaș pe ogorul culturii noastre naționale”⁷⁵. Pelivan constata faptul că, în răstimpul de 25 de ani de la dispariția fizică a lui B.P. Hasdeu, operele sale, care au contribuit esențial la „întemeierea sufletească a neamului românesc”, nu mai pot fi găsite în nici o librărie din țară. El considera retipărirea acestora cu atât mai necesară, cu cât „opera de consolidare a unirii sufletești a provinciilor alipite cu Țara Mamă, este încă departe de a fi desăvârșită”⁷⁶. Fruntașul basarabeian deplângea, de asemenea, situația în care se afla castelul „Iulia Hasdeu” de la Câmpina care, în opinia sa, ar fi trebuit demult să fie restaurat și transformat într-un muzeu⁷⁷. El critica starea de lucruri în acest domeniu, arătând că „înfățișarea

⁷³ *Ibidem*, dosar 491, f. 1.

⁷⁴ Vezi: *Schițe biografice*.

⁷⁵ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 467, f. 39.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ Sarcina de realizare a lucrărilor de restaurare fuseseră preluate în anul 1924 de către Ateneul Popular „B.P. Hasdeu” din Câmpina. Cel de-al doilea război mondial agravează starea construcției până în anul 1955, când numele său este înscris pe Lista Monumentelor Istorice. Castelul a fost restaurat între anii 1962-1964, Comisia Monumentelor Istorice luând decizia să-l transforme în muzeu. Grație profesorului de istorie, Nicolae Simache,

extrem de tristă” atât a castelului „Iulia Hașdeu”, cât și a conacului și mormintelor familiei Hasdeu din Cârstinești, „ne vorbește cu prisosință de pospăiala noastră culturală, sub care se ascunde lipsa aproape totală de evlavie și respect pentru trecutul glorios al neamului nostru, precum și lipsa înspăimântătoare de grijă pentru educația națională a generațiilor viitoare”⁷⁸. O realitate cât se poate de actuală în ceea ce privește grija autorităților românești față de cinstirea memoriei marilor înaintași ai neamului, ca și comparația pe care Pelivan o făcea cu situația din alte țări, unde „numele marilor scriitori și marilor luptători pentru idealul național și binele obștesc sunt proslăvite, în interesul educației naționale, prin ridicarea de statui, prin lespezi cu inscripții (le) respective pe zidurile caselor, unde ei s-au născut sau unde ei au trăit etc. La noi, în afară de mici excepții, odată cu rămășițele pământești, se îngroapă în mormântul uitării și al indiferentismului numele celor mai vrednici proroci și apostoli ai neamului”⁷⁹. Arătând că B.P. Hasdeu a fost pentru cultura română ceea ce a reprezentat M.V. Lomonosov pentru cultura rusă, Ioan Pelivan cerea ministrului Instrucțiunii Publice să „ia inițiativa comemorării marelui nostru învățat B.P. Hasdeu, cu ocazia împlinirii a 25 ani de la moartea sa, la care comemorare să participe întreaga noastră oficialitate politică și culturală”, cât și pentru „retipărirea celor mai importante opere ale lui B.P. Hasdeu, cât și pentru adunarea bogatului material literar și științific ce a rămas după moartea sa”⁸⁰. Acest obiectiv are de asemenea valențe actuale, întrucât ceea ce Ioan Pelivan considera necesar în urmă cu 70 de ani și-a păstrat valabilitatea, reprezentând una din prioritățile Centrului

cel care a fondat aproape toate muzeele din județul Prahova, aici va fi deschis la data de 9 aprilie 1965, Muzeul Memorial „B.P. Hasdeu”. Afectat de cutremurul din 4 martie 1977, Castelul intră într-un lung proces de restaurare și consolidare. Ca urmare a eforturilor comune ale Inspectoratului pentru Cultură Prahova, ale Consiliului Municipal Câmpina, ale Muzeului de Istorie și Arheologie și ale Fundației „Hasdeu”, ritmul lucrărilor a fost grăbit. După ce în perioada 1977-1994 a suferit numeroase lucrări de consolidare și restaurare, la data de 17 iunie 1994, Muzeul Memorial „B.P. Hasdeu” este deschis parțial și apoi la 25 februarie 1995, el este pus în întregime la dispoziția publicului vizitator, deși lucrările de restaurare nu se sfârșiseră. Vizitatorii care trec pragul muzeului pot admira portretele membrilor familiei Hasdeu, obiectele familiei Hasdeu, fotografii și documente originale, mobilierul vechi de peste un secol, manuscrise și colecții ale revistelor conduse de marele filolog ori la care acesta a colaborat, ediții princeps ale cărților savantului, precum și tablouri valoroase semnate de pictori renumiți precum Sava Henția, Nicolae Grigorescu, G.D. Mirea sau Diogene Maillart. De asemenea, în ansamblul expoziției un loc important îl ocupă preocupările spiritiste ale lui B.P. Hasdeu.

⁷⁸ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 467, f. 39.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 39 verso.

⁸⁰ *Ibidem*.

de Hasdeologie care funcționează în cadrul Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” din Chișinău, sub coordonarea nemijlocită a Doamnei Director General, Prof.Dr. Lidia Kulikovschi.

9) *Preocupat de problema românismului în Basarabia*

În întreaga perioadă ce a urmat Unirii din 1918, Ioan Pelivan a manifestat o preocupare deosebită pentru evoluțiile social-economice și politice din Basarabia, în cadrul României reîntregite, acordând o atenție specială chestiunii românismului. În discursul ținut în ședința Camerei Deputaților, din 9 iulie 1920, cu ocazia discutării proiectului de răspuns la Mesajul Regal, Pelivan arăta următoarele: „Basarabia, d-lor, e o provincie mărginașă. D-voastre sunteți convinși, ca și mine, că rușii nu degrabă vor uita bogățiile Basarabiei. Suntem siguri că rușii nu degrabă vor renunța la această provincie românească... D-lor, pentru a pune o barieră puternică la această frontieră românească din răsărit, România Mare are nevoie mai întâi de toate de un element stabil, și în al doilea rând de un element național. (*Aplauze unanime*). Și istoria, d-lor, ne învață că acel element stabil e numai elementul țărănesc și nu păsările călătoare... Cine a păstrat, d-lor, limba, graiul, credința, tradițiile strămoșești, cine a păstrat, d-lor, limba, graiul, credința, tradițiile strămoșești, cine a păstrat Basarabia românească, dacă nu țărănimea? (*Aplauze îndelung prelungite*)”⁸¹.

Într-o scrisoare adresată, la 8 mai 1932, unui anume Postolache, participant la evenimentele din 1917-1918, cu merite în „salvarea averilor și vieților din județul Orhei”, fost comisar al Basarabiei și prefect, Ioan Pelivan deplângea faptul că „În Basarabia «românească», românii adevărați sunt tratați mai rău ca orice minoritate etnică. La noi, mulțumită demagogismului partidelor politice, s-au încurajat străinii și înstrăinații, cari în timpuri grele, ca și acum, au căutat și caută să facă totul pentru a dizolva românismul în provincia noastră, iar românii adevărați, devotați cauzei naționale până la abnegație, au fost și sunt tratați cu supremă neglijență, dacă nu chiar cu dispreț. Sunt nespuse de amărât că cei de la conducerea Țării au fost și sunt extrem de nepăsători față de problema românească în Basarabia. Sunt nespuse de trist că, cu nimic nu te pot ajuta, precum nu pot și nu am putut ajuta pe un martir al neamului, ca Porfirie Fală, pe urmașii lui Simion Murafa, omorât de bolșevici, a(i) poetului Alexe Mateevici etc. etc. Scuză-mă, domnule Postolache, că în loc de concurs efectiv ce-mi ceri, îmi permit să-mi vărs durerea și să-mi manifest marea îngrijorare pentru

⁸¹ Ioan Pelivan, *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 și 10 iulie 1920, cu ocaziunea discuțiunii proiectului de răspuns la Mesaj, loc. cit., p. 162.*

viitorul neamului nostru, care dacă a ajuns unde este, este numai grație Celui de sus, sau norocului orb. Al dumitale, Ioan Pelivan, fost deputat în Sfatul Țării”⁸². Dincolo de nota patetică, ușor exagerată, a scrisorii lui Pelivan, trebuie să recunoaștem că aceasta exprima o realitate incontestabilă, care din păcate a existat și în acea perioadă în Basarabia.

În calitate de președinte al Uniunii foștilor deputați în Sfatul Țării, dar și de președinte al „Astrei” basarabene, Ioan Pelivan a fost deosebit de activ în organizarea unor manifestări consacrate aniversării Unirii Basarabiei cu patria mamă, cum a fost cea din 9 aprilie (27 martie pe stil vechi) 1933, când s-au împlinit 15 ani de la acest eveniment și despre care fruntașul basarabean considera că „trebuie să fie o afirmare a românismului și mai puternică decât până acum”. „Pentru măreția ce trebuie să o dăm acestei zile aniversare – aprecia I. Pelivan, într-o scrisoare adresată ministrului de Război din acea vreme, generalul Nicolae Samsonovici – e absolut necesar să ia parte reprezentanții tuturor autorităților, din orașe și din sate, împreună cu funcționarii în subordine, și să dea tot concursul lor”⁸³. Pornind de la faptul că „ideea Unirii trebuie cimentată în masele populare și mai ales în tineretul ce se ridică”, „Astra” Basarabiei a pregătit cu prilejul menționat câteva broșuri de propagandă referitoare la istoria provinciei românești răsăritene și împrejurările în care aceasta s-a reunit cu patria mamă, în anul 1918. Demn de consemnat este faptul că la cea de-a 15-a aniversare a Unirii Basarabiei cu România, ce a avut loc la Teatrul Național din Chișinău, au participat și unele organizații cultural-obștești ale minorităților naționale din această provincie. În fondul I. Pelivan de la Arhivele Naționale a fost identificată o scrisoare din partea Societății Sportive-Culturale „HACOAH”, cu sediul în Chișinău și având ca președinte pe un anume Rosenberg, în care se arată că societatea respectivă „ia parte cu entuziasm la serbarea aniversării a 15 ani de la aniversarea Unirii Basarabiei cu patria-mamă și exprimă cu acest prilej cele mai sincere felicitări făuritorilor Unirii, urându-le ca în cuprinsul patriei întregite să desăvârșească opera de contopire sufletească. Societatea «HACOAH» exprimă cel mai profund devotament Majestății Sale REGELE CAROL II și cele mai loiale sentimente de profund patriotism României întregite”⁸⁴. A fost depistată, de asemenea, declarația făcută la aceeași manifestare, de către un preot armean din Chișinău, reprezentând pe Arhiepiscopul acestei minorități din România, care exprima cele mai bune „sentimente și urări” cu prilejul respectiv, „fiind convins că soarta Basarabiei, strâns legată de acum cincisprezece ani cu restul țării, merge

⁸² A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 448, f. 36-36 verso.

⁸³ *Ibidem*, dosar 424, f. 6.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 8.

spre propășire, fericire și dezvoltare națională. Ca reprezentant al unei națiuni, care în cursul câtorva milenii a luptat pentru existența națională și luptă și azi pentru independența sa, poate că sunt cel mai autorizat să declar că înțeleg sentimentele și însuflețirea, care domnesc în această sală. Iată de ce coreligionarii mei, stabiliți în această țară de pe vremurile lui Alexandru cel Bun, au știut să se asimileze, ba chiar să se identifice cu poporul băștinaș de aci, considerând această țară, ca a doua lor patrie, pentru interesele căreia s-au sacrificat și sunt gata să se sacrifice oricând”⁸⁵.

În fondul Ioan Pelivan de la Arhivele Naționale se găsesc și unele documente care atestă preocuparea fruntașului basarabean pentru acțiunile cu caracter antinațional desfășurate în cadrul organizației comuniste, de către persoane aparținând unor minorități naționale, în principal evreiești. Astfel, în cursul unei ședințe a organizației Partidului Național Țărănesc din Tighina, ce a avut loc în ziua de 12 ianuarie 1930, un agitator comunist, Redenboim, a luat cuvântul aducând o serie de învinuiri guvernului și în special organizației locale, a criticat reforma agrară, acuzând P.N.Ț. (aflat la guvernare) că „tinde la formarea clasei burghezo-agrară..., a adus laude Sovietelor și a cerut legiferarea partidului comunist (în ilegalitate din anul 1924)”⁸⁶. S-a dat apoi cuvântul președintelui blocului muncitoresc din Tighina, I. Sincov, care a vorbit „aproape în același sens”. Interesant este că discursul lui Redenboim a fost întrerupt de mai mulți parlamentari, în frunte cu senatorul național-țărănist Moise Zipstein, ceea ce arată că vederile comuniștilor evrei, în nici un caz, nu erau împărtășite de politicieni de aceeași origine etnică, aparținând unor formațiuni democrate. Peste câteva zile, în preajma aniversării Unirii Principatelor Române, în localități din Basarabia, ca Soroca, Orhei, Ismail, Bălți, Chișinău, comuniști evrei au răspândit manifeste cu caracter comunist, unii dintre ei fiind arestați. În ziua de 24 ianuarie 1930, în timp ce la catedrala din Chișinău se oficia Te-Deumul pentru Ziua Unirii, un grup de circa 200 de comuniști, purtând steaguri roșii cu inscripții de genul „Jos mâinile românilor de pe Basarabia”, „Trăiască Basarabia roșie și alipirea ei la Republica Moldovenească”⁸⁷, au încercat să organizeze o manifestație în fața primăriei orașului. Autoritățile

⁸⁵ *Ibidem*, f. 41-42.

⁸⁶ *Ibidem*, dosar 471, f. 16.

⁸⁷ Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R.A.S.S.M.) a fost o entitate teritorială „autonomă” creată de autoritățile sovietice în componența Ucrainei la 12 octombrie 1924. Cuprindea raioanele transnistrene de astăzi ale Republicii Moldova, plus raioanele Balta, Birzula, Ocnele Roșii, Kodîma, Kotovsk, Crutîi, Pesceana și Ananiev din actuala regiune Odessa din Ucraina. Prin crearea R.A.S.S.M. conducerea sovietică a sperat să încurajeze iredentismul prosovietic în Basarabia și să-și sporească influența în România, efectul scontat nefiind însă atins.

au arestat șapte comuniști, care au fost sancționați cu amendă și pedepse cuprinse între patru luni și doi ani de închisoare⁸⁸. De menționat că, pe fondul intensificării agitațiilor comuniștilor evrei în Basarabia, Garda de Fier, la rândul ei, își face simțită o tot mai mare prezență în această provincie. În vara anului 1930, „căpitanul” Corneliu Zelea Codreanu a hotărât să organizeze un marș în Basarabia, de la Prut la Nistru. Marșul era alcătuit dintr-o lungă coloană, grupurile păstrând distanța dintre ele de cca. 100 m. Se mergea în etape zilnice, participanții fiind, în general, tineri din diverse categorii sociale, în număr de aproximativ 500. Când ajungeau în centrul localităților aflate pe ruta stabilită, de la Ungheni (pe Prut), la Vadul lui Vodă (pe Nistru), aveau loc ad-hoc manifestații naționaliste la care participau locuitori ai satelor sau comunelor. Având o concepție naționalistă în sensul luminat al cuvântului, Ioan Pelivan nu împărtășea ideologia cu caracter extremist-șovin, fiind un adept convins al democrației pluraliste. La constituirea „Ligii antirevizioniste române”, în data de 10 decembrie 1933, Ioan Pelivan a fost ales membru în Comitetul Central al acesteia⁸⁹.

*10) Membru de onoare al Comitetului școlar
al Liceului Militar Regele Ferdinand I din Chișinău*

Profund implicat în viața culturală a societății, Ioan Pelivan s-a bucurat, din acest motiv, de aprecierea unor instituții de cultură și învățământ. Printr-o scrisoare din 20 septembrie 1934, conducerea Liceului Militar Regele Ferdinand I din Chișinău, reprezentată de comandantul acestei unități de învățământ militar, col. Vasile Nădejde, îi aducea la cunoștință lui I. Pelivan că, „bazându-se pe faptul că Domnia Voastră sunteți în toate ocaziunile în fruntea tuturor acțiunilor culturale și naționale”, adunarea generală a părinților elevilor din ziua de 15 septembrie „v-a ales cu unanimitate membru de onoare al Comitetului școlar al acestui liceu”⁹⁰. În scrisoare se arăta că Liceul Militar Ferdinand I are „frumoasa menire de a deveni un factor de cultură românească și o uzină de energie românească în Basarabia; de altă parte, acest așezământ ostășesc de învățătură și-a propus ca un imperative categoric de a chema la viață culturală și națională elementele băștinașe, a(i) căror strămoși au apărut cu sângele lor acest pământ sfânt, dar care, din cauza deprecierii produselor agricole, căci marea majoritate sunt

⁸⁸ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 471, f. 16.

⁸⁹ *Ibidem*, dosar 550, f. 82, Scrisoarea directorului ziarului „Universul”, Stelian Popescu, președintele „Ligii antirevizioniste române”, din 12 decembrie 1933.

⁹⁰ *Ibidem*, dosar 466, f. 18.

plugari, nu au posibilitatea de a-și da copii la învățătură mai înaltă. Această școală va contribui astfel la cimentarea acelei unificări sufletești și armonii sociale, care a făcut tăria poporului nostru în epocile sale de glorie”⁹¹. Ca un prim început, liceul serbase în ziua de 16 septembrie 1934 primirea în școală a 41 de „fii ai pământului basarabean”. Comitetul școlar își propunea să clădească pe terenul vecin cedat de Primăria municipiului Chișinău un pavilion pentru dormitoare și gospodăria internatului, o infirmerie, un câmp de tragere redusă, precum și un stadion. Pentru realizarea acestor obiective, liceul avea nevoie de „sprijinul moral al tuturor bunilor români”, între care se afla evident, și Ioan Pelivan, de această dată, în calitate de membru de onoare al Comitetului școlar al acestei unități de învățământ.

11) Satul Ioan Pelivan și strada cu același nume din orașul Orhei

Imediat după Unire, numele mai multor deputați au apărut în denumirile de străzi, instituții de învățământ, societăți culturale, cooperative. Cu numele unor fruntași ai legislativului basarabean au fost botezate și câteva sate, de acest merit bucurându-se Ion Inculeț, Anton Crihan, Ioan Pelivan și Vasile Țanțu. Numele lui Pan Halippa a fost acordat unei mahalale din comuna Ulmu, jud. Lăpușna, situată nu departe de Chișinău. Satele respective și-au menținut denumirea pe toată perioada românească, dar regimul comunist, instaurat după reocuparea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, a intervenit și aici, denaturând brutal adevărul.

În data de 25 septembrie 1930, Consiliul Comunal al orașului Orhei, procedând la schimbarea denumirii unor străzi, a găsit de cuviință ca acestea să poarte numele unor personalități cu rol de seamă în viața culturală și realizarea idealului național, „spre a eterniza prin aceasta dragostea nețărmurită, față de luptători care și-au adus la (pe) altarul Societății obolul muncii lor înfloritoare”⁹². Cu această ocazie, ținându-se cont de serviciile de „mare importanță” aduse de Ioan Pelivan la „înalta operă a întregii națiuni românești, păstrând în același timp, cu sfințenie, și interesele provinciei noastre”, cât și de faptul că, prin demnitățile publice pe care fruntașul basarabean le-a avut, a dat „tot concursul necesar pentru dezvoltarea și prosperarea orașului nostru”, Consiliul Comunal a hotărât, cu unanimitate de voturi, ca strada Sergheevscaia să poarte în viitor numele lui Ioan Pelivan⁹³.

În 1934, Ioan Pelivan a fost numit în funcția de consilier la Curtea

⁹¹ *Ibidem.*

⁹² *Ibidem*, dosar 425, f. 19.

⁹³ *Ibidem.*

Superioară administrativă-Comitetul Central de Revizuire, de unde s-a pensionat, în anul 1936, pe motiv de boală. Mai mulți ani a activat și ca director al revistei „Viața Basarabiei”. În toată această perioadă, a avut domiciliul la Chișinău, posedând și un mic apartament la București.

12) După o perioadă în care este „neglijat” și chiar „înlăturat” din viața politică, Ioan Pelivan se bucură de o adevărată sărbătoare națională la împlinirea a 60 ani de viață și 35 de ani de activitate național-obștească

În 1929, Constantin Goian, unul din membrii de vază a Pământeniei din Dorpat, în *Cuvânt înainte* la cartea lui Ștefan Usinevici *Nostalgii basarabene*, menționa o situație tristă din Basarabia de după Unire: „până acum toată mișcarea național-culturală și socială din Basarabia se reducea propriu-zis, la 3-4 persoane: d-nii Inculeț, Halippa, Ciugureanu și Pântea (dl. Pelivan numai la început a fost apreciat, iar pe urmă a fost neglijat și în ultimii ani chiar înlăturat de la viața politică), cu anturajul lor, care nu prezintă nimic pentru viața național-culturală și socială din Basarabia. Numai aceste persoane (dintre care numai d-nii Pelivan și Halippa au adevărate merite de luptători naționali) au fost recunoscute de Partidul Liberal și proclamate drept conducători, luptători și chiar martiri în lupta pentru independența Basarabiei”⁹⁴.

În realitate, Ioan Pelivan a fost apreciat, iubit și respectat întotdeauna mai ales datorită verticalității sale de om integru. Acest aspect s-a evidențiat cu prisosință și cu ocazia jubileului de 60 de ani de viață și 35 ani de activitate național-obștească, desfășurată de Ioan Pelivan, care a fost sărbătorit în ziua de duminică, 1 iunie 1936. Jubileul a fost transformat într-o adevărată sărbătoare națională.

Solemnitățile au fost organizate la Chișinău, de către „Asociația foștilor deputați ai Sfatului Țării”, sub președinția Mitropolitului Gurie. După un Te Deum, ce a avut loc la catedrala orașului, Mitropolitul Basarabiei l-a binecuvântat pe sărbătorit și i-a dăruit o frumoasă icoană lucrată în lemn, cu următoarea inscripție pe verso: „Lui Ionică Pelivan, colegul meu pe băncile Seminarului și pe câmpul de luptă națională întru trezirea conștiinței de neam românesc a moldovenilor din Basarabia, în ziua sărbătoririi a 60 ani de viață și 35 ani de activitate – binecuvântare arhiespicopală. 1 iunie 1936.

⁹⁴ Ștefan Usinevici, *Nostalgii basarabene. Mărturii autobiografice*, Cluj, 1996, p. 57

ss Gurie, Mitropolitul Basarabiei”⁹⁵.

La aniversarea lui I. Pelivan, care a avut loc în sala istorică a fostului palat al Sfatului Țării de la Chișinău, au venit cele mai mari personalități ale Basarabiei, mulți fiind prietenii cei mai buni ai săi, ca de exemplu: Pantelimon Halippa, Ion Buzdugan, Teofil Ioncu, Vladimir Cristi, Elena Alistar, Pantelimon Erhan, Anton Crihan, profesorul Ștefan Ciobanu, dr. Petre Cazacu, Gherman Pânteă, Emanoil Catelly, Vasile Țanțu, Ștefan Holban, Gheorghe Chicu, Ioan Păscăluță etc. Au fost prezenți episcopul Bălțului și Hotinului, Tit Simedrea, episcopul Cetății Albe și Hotinului, Dionisie Erhan, generalul Lazăr Rădulescu, primarul Chișinăului, Ion Costin ș.a.

În conferința susținută cu acest prilej, vechiul său tovarăș de luptă, de suferință și de izbândă, Pantelimon Halippa, fost vicepreședinte și președinte al Sfatului Țării, a prezentat pe larg date din biografia și activitatea sărbătoritului, cu marcarea unor perioade distincte precum: viața studentească, rolul lui Pelivan în constituirea pământeniei basarabene de la Dorpat, perioada detenției la Wenden, exilul în Arhanghelsk, la Viatka și Kazani, reîntoarcerea la Chișinău, activitatea la Bălți, rolul în evenimentele din 1917-1918, după Unire, munca desfășurată în cadrul delegației române la Conferința de Pace ș.a. În finalul discursului său despre cel sărbătorit, Pantelimon Halippa s-a adresat auditoriului cu următoarele cuvinte: „Iată omul, iată opera lui, care constituie pentru Basarabia noastră un capitol de cea mai mare însemnătate, fără de care este imposibil să faci istoria mărețelor clipe prin care a trecut poporul românesc, reînviat și refăcut în matca lui. Sunt lucruri ce nu se pot uita și nu pot trece. Rămân pentru o vecie, cum rămâne în memoria tuturor, din generație în generație și omul care a fost capabil și vrednic să sintetizeze în sine așa de strălucit gândul și sentimentele unei epoci, a unui neam întreg. Acesta este românul basarabean, răzeșul din Răzeni, prietenul meu și al nostru al tuturor – Ioan Pelivan”⁹⁶. La sfârșitul conferinței, Pantelimon Halippa s-a îndreptat, în aplauzele prelungite ale numerosului public din sală, către Ioan Pelivan, iar „cei doi apostoli ai neamului și făuritori ai Unirii, copleșiți de clipele solemne în care își re trăiesc măreața operă, se contopesc într-un suflet și o inimă românească, – îmbrățișându-se îndelung, cu fețele udate de lacrimi”⁹⁷.

La rândul său, Dr. Elena Alistar, în numele foștilor deputați ai Sfatului Țării, care au votat Unirea Basarabiei cu Patria Mamă, îi aducea sărbătoritului „prinosul de recunoștință” al celor pe care îi reprezenta, pentru „îndelungata și rodnică activitate națională în Moldova dintre

⁹⁵ „Viața Basarabiei”, Anul V, Nr. 7-8, iulie-august 1936, p. 189.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 35.

⁹⁷ *Ibidem*, *Cronică*, p. 189.

Pрут și Nistru, atât în timpul tiraniei țariste, cât și în zilele Mărețe, dar și vijelioase în același timp ale luptelor entuziaste pentru visului secular, al reîntregirii Neamului nostru. Curajul și vitejia cu care ai manifestat simțămintele și dorințele naționale în vremurile vitrege de umilire și obidire ale neamului românesc în provincia noastră, Te-au vădit ca pe un trimis al Proniei Cerești, pentru trezirea din «somnul cel de moarte» al acestui neam... Pentru activitatea Dumneatale națională ai suferit prigoniri: temnițe și exil la oceanul înghețat. Această cunună de spini, pe care Ți-au pus-o pe frunte vrăjmașii neamului nostru, acest martiragiu, în loc să-ți zdrobească puterile, Ți-au oțelit și mai mult curajul de luptă”⁹⁸. După ce evidențiază rolul lui Ioan Pelivan în Blocul Moldovenesc din Sfatul Țării, cât și pe cel în calitate de sol al României la marea conferință de la Versailles (1919-1920), care „încoronează cu glorie întreaga Dumitale activitate națională”, vorbitoarea îi ura sărbătoritului următoarele: „Să trăiești încă mulți ani fericiți, împreună cu scumpa Dumneatale soție. Dumnezeu să-Ți dea puteri noi pentru cristalizarea Unirii, spre fericirea și prosperarea Neamului românesc!”⁹⁹.

La aniversarea lui I. Pelivan au rostit, în continuare, cuvântări emoționante alți confrați ai săi din mișcarea națională pentru Unirea Basarabiei cu patria mamă, precum Ion Buzdugan, fost secretar al Sfatului Țării care, în numele luptătorilor din Bălți, a evocat contribuția sărbătoritului la realizarea unității neamului, concluzionând că „Reînviind în memorie aceste fapte, socotim că ele sunt prea suficiente pentru a inveda meritele Dvs. naționale atât față de moldovenii basarabeni, cât și față de scumpa patrie întregită, România Mare. După marele act al unirei, valul de redeșteptare națională a acoperit și a lăsat aceste fapte de altă dată în umbră. Dvs. V-ați contopit în marea masă a luptătorilor pentru întregirea sufletească a neamului. Dar trecutul a lăsat aici, în Bălți, o dâră luminoasă, care, cât timp vor trăi membrii vechii grupări moldovenești, le va încălzi conștiința, mândria, că v-au avut în mijlocul lor, ca un patriot luminat și un luptător curajos și neobosit și că au pornit la muncă pentru redeșteptarea națională cu un ceas mai devreme...”¹⁰⁰.

Profesorii și studenții de la Facultatea de Teologie din Chișinău au luat parte, de asemenea, cu bucurie la sărbătorirea luptătorului naționalist Ioan Pelivan. În numele acestora, prof. N. Popescu din județul Prahova aprecia că „Naționalismul D-lui Ioan Pelivan a fost dezinteresat: nu onoruri sau beneficii a urmărit, ci eliberarea poporului moldovenesc de aici de lanțurile

⁹⁸ *Ibidem*, p. 65.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 66.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 72-73.

apăsării și ale nedreptății. Viața D-lui Ioan Pelivan este o viață adânc pilduitoare și înviorătoare pentru noi cei de astăzi și mai ales pentru tineret: prin toate fibrele ei, această viață armonioasă ne strigă: «iubirea Patriei să vă fie suprema lege»...¹⁰¹.

Din partea ofițerilor macedo-români, detașați pe lângă „Comisia Interaliată” din Chișinău, în cursul anilor 1917-1918, ca și în numele foștilor voluntari și legionari – constituiți în Uniune, – cu subcentrul la București, a luat cuvântul Ep. A. Balamace, adresând sărbătoritului „cele mai călduroase felicitări de bine și sănătate cu ocazia împlinirii celor 60 de ani, dorindu-ți a trăi încă mulți ani fericiți, pentru a activa la consolidarea României Mari, la făurirea căreia ai activat printre cei dintâi fii ai neamului”¹⁰². Vorbitorul aprecia, în mod deosebit, faptul că I. Pelivan n-a fost străin de „frumoasele manifestații cu caracter cultural și național pornite din inițiativa marelui mecena basarabean Vasile Stroescu, care n-a scăpat prilejul să asiste – incognito – la strălucita sărbătoare jubiliară de 50 de ani a societății Academice «Petru Maior» din Budapesta, unde se entuziasmase atâta de cele văzute și auzite din partea bătrânilor și tinerilor intelectuali, veniți din toate unghiurile românești ca și de la centrele culturale din Viena, Cernăuți, București, Cluj, Iași, Macedonia etc., încât, a doua zi, dr. Emanuil Ungureanu, președintele «Astrei» din Timișoara, ne-a adus surpriza, citind o scrisoare, chiar în Capela română din proprietățile lui Emanoil Găjdu (Gojdu – *n.a.*) – marele sprijinitor al studenției române din Budapesta, – prin care marele basarabean Vasile Stroescu, aduce la cunoștință donațiile de sute de mii de coroane, pe cari le destinase pentru mai multe școli și internate din Ardeal. Acest dar cultural de mare însemnătate a lăsat cele mai frumoase impresii printre participanții de la sărbătoarea românească din Budapesta, unde își dăduseră întâlnire reprezentanții tuturor Asociațiilor studențești, ca și delegații Societăților culturale, de unde n-a lipsit nici Basarabia, dar nici îndepărtata Macedonie”¹⁰³. Pe lângă sublinierea meritelor lui I. Pelivan, alături de V. Stroescu, în susținerea mișcării de unitate națională a românilor, Ep. A. Balamace aducea, astfel, în discuție și unele aspecte interesante cu privire la rolul Fundației Gojdu, care prezintă, în continuare, o importanță deosebită, pentru cercetarea istorică.

În numele clerului ortodox, a luat cuvântul la această manifestare preotul P. Gheorghian din Bălți, care a arătat: „Am dorit să vă sărbătorim, ca să vă arătăm generațiilor tinere atât de grăbite a sorbi din cupa biruințelor, ca să se uite cât mai des îndărăt, apreciind strădaniile înaintașilor și să-și urmeze

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 80.

¹⁰² *Ibidem*, p. 81.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 82-83.

în timpul de cumpănă și pericol pentru patrimoniul național întregit. Să se distingă cu același curaj, pe care d-voastră l-ați avut la sărbătorirea de către ruși a centenarului de la răpirea Basarabiei, când, în fața colosului de la Răsărit, tăceau conștiințele românești și numai d-voastră ați avut curajul de tănguire și protest. În fine, vă sărbătorim pentru ca să vă aducem o mângâiere sufletească, căci știm că concepția d-voastră politică a rămas aceeași, largă, a idealului național, concepție ce n-a putut să se destrame în ideologii de partide, ci integrată cum a fost, o îndreptați spre contopirea sufletească cu neamul a Basarabiei desrobite”¹⁰⁴. În final, vorbitorul își exprima speranța că istoriograful de mâine „va aprecia cu obiectivitate strădaniile și meritele d-voastră, când va încheia capitolul de renaștere națională în Basarabia și de unirea ei cu Patria, și cu gândul că numai unul Dumnezeu și dreptatea lui immanentă poate să le răsplătească”¹⁰⁵.

Petre V. Haneș, profesor și istoric literar din Vechiul Regat, aflat la Chișinău, în zilele când s-a luat hotărârea de Unire a Basarabiei cu patria mamă, a subliniat și el „rolul luminos” al lui I. Pelivan în timpul acelor evenimente, apreciind că acesta „a grăbit, mai mult decât ceilalți din generația sa, această Unire” și mărturisind impresia puternică pe care i-a lăsat-o sărbătorirea sa la Chișinău, cu prilejul împlinirii a 60 de ani de viață: „Atâta lume, atâta entuziasm pentru un om care nu îndeplinește niciun rol oficial, care nu poate nici răsplăti pe participanți, nici urmări pe cei ce s-ar fi dat în lături. Au fost asemenea sărbătoriri pentru persoane cu demnități mari, dar pentru persoane mari fără demnități n-au fost. I. Pelivan este mare prin el însuși, prin primejduirea situației și chiar a vieții lui în scopul sfânt al unirii a două țări surori. Răsplătirea din plin, neprecugetată, neprecupețită, pe care i-o arată astăzi neamul său, țintește tocmai jertfa de situații înalte și de onoruri, pe care a putut s-o facă în momentul acela hotărâtor”¹⁰⁶. Istoricul literar muntean a formulat atunci o concluzie cuprinzătoare cu privire la dimensiunea personalității fruntașului basarabeian aniversat la 1 iulie 1936: „Ioan Pelivan face parte dintr-o strălucită generație de peste Prut pe care n-o poți aminti fără să amintești de unirea Basarabiei cu România. Acestei generațiuni a lui Pelivan se datorește întregirea României spre Răsărit. Din serbările de acum câțva timp la Chișinău, în cinstea marelui naționalist, din amintirile rostite – începând cu adevăratul studiu istoric rostit de dl. Halippa – a reieșit că Ioan Pelivan a stat în fruntea acelei generațiuni”¹⁰⁷.

Notabil este și discursul pe care l-a rostit la această solemnitate generalul

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 88-89.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 89.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 108.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 107.

Lazăr Rădulescu, fost șef de Stat Major al Diviziei a XI-a, care a trecut Prutul în Basarabia, la 5 ianuarie 1918, în împrejurările mai sus-arătate: „S-au împlinit 17 ani de când Divizia XI-a, sub comanda viteazului General Broșteanu, a pus piciorul pe pământul sfânt al Basarabiei, aducând în trenul său și pe sărbătoritul de azi – Dl. Ioan Pelivan. În vreme ce înaintam spre Chișinău întâlnind la fiecare pas piedici de tot felul, acest inimos luptător moldovean împingea din răputeri, ca să ajungem cu o oră mai devreme!... Domnule Pelivan! În numele fostului meu comandant General Broșteanu, a cărui memorie s-a legat pe vecie de Unirea Basarabiei cu Patria Mamă, în numele Domnului General de Divizie, Cănciulescu Petre, care m-a delegat să-l reprezint la această serbare și care fiind reținut de interese de serviciu imperioase regretă că nu poate lua Domnia Sa cuvântul, și în numele meu personal, care am lucrat cu Dv., pentru îndeplinirea aceluiași scop, vă rog să primiți, cu ocazia împlinirii celor 60 ani de viață și peste 35 de ani de muncă rodnică pe altarul neamului românesc, prinosul nostru de recunoștință. Ați devenit un erou al neamului, și noi ostașii, ne închinăm în fața eroilor, pentru că știm ce înseamnă munca lor și știm să-i prețuim. Rugăm pe Dumnezeu atotputernicul să vă dea încă multe zile de deplină sănătate, pentru binele și gloria neamului românesc. Niciodată, ca azi, acest neam n-a avut o mai mare nevoie de apărarea fiilor lui și Dumneata știi să-l aperi: ai dovedit-o în cei 35 ani de muncă. Să trăiți mulți și fericiți ani, alături de scumpa și venerata D-tale soție, care în lupta ce duceți s-a identificat cu sufletul și cugetul D-tale”¹⁰⁸.

Unii dintre prietenii lui I. Pelivan care nu au putut fi prezenți la omagierea acestuia de la Chișinău, au trimis scrisori de felicitare. Din această categorie de mesaje semnalăm Panegiricul transmis de Constantin Georgescu-Vâlcea, Prim Președinte la Curtea Superioară Administrativă: „Lui Ion Pelivan, 1 iunie 1936, cu ocazia sărbătoririi sale la Chișinău, fiind unul din făuritorii Unirii Basarabiei la Țara Mamă, făuritor ce a împlinit 60 de ani, deși după vigoarea care o are, n-ar avea decât jumătate:

Înștiințat prea, prea târziu,
Eu n-am putut prezent să fiu
La impozanta ta cinstire,
Deci înțelegeți – a mea mâhnire!

Tu, moldoveanul subjugat,
Român cinstit, nu renegat,
Iubindu-ți neamul, l-ai servit

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 185.

Și pentru el ai suferit.

Azi, când ai 60 de ani,
Și, figurând printre titanii,
Printre acei cari au luptat
O viață'ntreagă, ne'ncetat,

Cu un curaj așa de rar,
Ca un adevărat titan
Să fie Nistrul ca hotar
Ca'n timpul marelui Ștefan,

Tu meriți ca să fii cinstit
Ca luptător neobosit,
Neadormit și ne'nfricat,
Ce Țarului nu te-ai plecat.

Cum tu nu ești din renegați
Ori din acei rusificați,
Românii buni cari vor ști,
Cum ai luptat de-a ne uni,

Ei vor striga cu mult elan:
«Să ne trăiască Pelivan!»
Iar noi, colegii tăi, ți-om spune:
«Sexagenar, dar încă june,

Ne-ai fost de mare ajutor,
Ca cel mai bun judecător,
Și pentru noi a fost o onoare,
Când tu, ce-ai fost așa de mare

Ministrul Țării, – ai primit
Judecător să fii numit».
Să-ți mulțumesc, eu n-am cuvinte,
Colegii toți vor ține minte

Doi ani cu tine petrecuți
Și-așa de repede trecuți.^{»109}
S-au citit, de asemenea, peste 100 de telegrame de felicitări, trimise lui

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 188.

I. Pelivan de către diferite personalități ale vieții politice și obștești din țară.

La sfârșit, tuturor, cel aniversat le-a răspuns printr-un strălucit discurs, care a fost ulterior dat publicității¹¹⁰. După terminarea festivității de la Sfatul Țării, avut loc la restaurantul „Londra” din Chișinău un banchet în cinstea sărbătoritului, la care au participat peste 300 de persoane.

Cu ocazia aniversării lui Ioan Pelivan, un sugestiv și interesant articol, intitulat *Un sol al Basarabiei*, a publicat marele istoric Nicolae Iorga, în „Neamul Românesc”: „Și-au amintit basarabenii, așa cum sunt azi, împărțiți în partide care stau să se mănânce, și de serviciile mari și mai ales de vechea credință, rară, unică într-un anume moment, a d-lui Pelivan. Să ne întoarcem cu mulți ani înapoi ca să înțelegem ce a putut să fie pentru noi cei din vremea când nici nu se putea visa de o Românie întinsă până la Nistru, ci necesitatea României unite se afirma singură de aceia cari erau priviți ca niște visători, nebuni și chiar periculoși, apariția în România liberă, până la ai miei Văleni de Munte, cu cursurile de vară iridentiste, a călătorului cu șăpcuță rusească, întovărășit de încă un domn și o doamnă, veniți de pe aceleași îndepărtate meleaguri, ca să ni se vadă ființa și să audă graiul nostru. Apoi drumeții s-au întors în țara aspră, cu gândurile legate. S-au întors – și au așteptat. Când a venit ziua mântuirii, prin avântul unei întregi, așa de meritoase generații, tânărul bălan a reapărut între noi. Nu părea mirat de ce se întâmplase: intra, se pare, în socotelile unui admirabil optimism. Dar, căzut, în mijlocul unei mari nenorociri, în refugiul de la Iași, unde el își aflate un culcuș și avusese curajul să întemeieze la noi o căsnicie, se uita cu ochii aceia buni, nevinovați, la câte minuni ale lui Dumnezeu îi răsăriau, mai bune și mai rele, în cale. Pentru noi, el era atunci Basarabia, era toată Basarabia. L-au trimes în Apus, și o bucată de vreme a apărut la Paris cauza Basarabiei. Avea în soția sa cine să-l conducă și să-l tălmăcească. Dar pentru ca să poată birui în misiunea ce i se încredințase nu era nevoie: ajungea să-i vadă cineva sinceritatea. Era în toată făptura sa o evidentă mărturisire de adevăr. Pe urmă, a făcut politică. Și... n-a mai făcut politică. Așa, e mai bine”¹¹¹.

În scrisoarea de răspuns pentru „măgulitoarea apreciere a activității mele din trecut”, I. Pelivan îi scria lui N. Iorga că „Dacă am putut suporta în tinerețea mea temnițe, exil, cazarmă, destituire din magistratură și fel de fel de prigoniri și umiliri sub regimul țarist – cauza a fost «credința» mea nestrămutată, despre care d-voastră vorbiți în «Neamul Românesc», în dreptatea și sfînțania cauzei românești. Românismul devenise pentru mine o

¹¹⁰ Vezi *Ibidem*, p. 91-101.

¹¹¹ „Neamul Românesc”, Nr. 125 din 11 iunie 1936; „Viața Basarabiei”, Anul V, Nr. 7-8, iulie-august 1936, p. 103-104.

credință neclintită, o adevărată religie. De când s-a trezit în mine conștiința națională, niciodată și nicăieri, – nici la Universitate, nici în temnițe și nici în surghiun, – nu au încetat dragostea mea nețărmurită și interesul meu copleșitor pentru România liberă, dar pentru care ardeam de nerăbdare să-i «văd ființa», să-i «aud graiul» și să-i sărut pământul»¹¹².

În cea de-a doua parte a scrisorii, I. Pelivan evocă pe un ton emoțional împrejurările în care, încă în primul deceniu al secolului XX, a trecut „Prutul blestemat” și a făcut cunoștință cu Școala de vară de la Vălenii de Munte, apreciată drept o adevărată „citadelă națională”.

Numărul 7-8 din iulie-august 1936 al revistei „Viața Basarabiei” a fost consacrat special evenimentului, ca un semn de omagiu și recunoștință binemeritată pentru Ioan Pelivan. În editorialul intitulat „Omagiu Basarabiei românești”, sub semnătura lui Vladimir M. Neaga, se arăta că „Încă din frageda-i tinerețe, și apoi decenii de-a rândul, acest vrednic fiu al pământului său, a animat fără odihnă și fără șovăire cu vorba, scrisul și acțiunea sa dârză, sufletul înlăcrimat al Basarabiei subjugate. A avut apoi un rol de mare însemnătate istorică, atât ca deputat în «Sfatul Țării» și ministru de externe în guvernul Republicii Moldovenești, cât și în acțiunea diplomatică pe care a dus-o în anii 1919, 1920 și 1922 la Paris, Londra și Geneva, pentru a obține recunoașterea Unirii din partea forurilor internaționale. Ioan Pelivan este deci unul dintre acei mari români basarabeni, ce a pus o piatră grea la temelie Unirii tuturor fraților în granițele lor firești de astăzi... În el generațiile noastre tinere vor găsi pilda unei vieți demne pentru a fi cinstită și urmată. Iar detractorii și bârfitorii de rea credință, cari încă își mai rânjesc colții găunoși – motive destule pentru a se rușina, convingându-se, dacă mai pot fi sinceri față de ei înșiși, că Basarabia este românească nu numai prin pământul ei udat de sângele plăieșilor lui Ștefan cel Mare, ci și prin oamenii săi vrednici și iubitori de neam, cari liber, *de bună voie și nesiliți de nimeni* (subl. în text), s-au unit pentru vecie cu frații lor români din Țara Veche»¹¹³.

În același număr jubiliar al revistei „Viața Basarabiei” este plasată o epigramă sugestivă, de „un autor necunoscut”, fiind însă de presupus că face parte din cerul de prieteni:

„O epigramă lui I. Gh. Pelivan:
Cu puterea ta de muncă,
Pentru-a țării făurire,
Ești în stare și capabil
Să mai faci o alipire.

¹¹² *Ibidem*; „Viața Basarabiei”, Anul V, Nr. 7-8, iulie-august 1936, p. 103-104.

¹¹³ *Ibidem*, p. 1-2.

Transnistrienii doar așteaptă,
Strânși de ruși ca în juvăț.
Dar să știi, că iar profitul
Îl va trage Inculeț”¹¹⁴.

Interesant este că, pe o ciornă aflată în fondul I. Pelivan de la Arhivele Naționale, se face adnotarea că autorul este „un admirator a(l) ambilor bărbați de stat basarabeni”¹¹⁵.

13) Aniversarea a 20 ani de la Unirea Basarabiei cu patria-mamă

Pe 9 aprilie 1938, cu ocazia împlinirii a 20 ani de la Unirea Basarabiei cu patria mamă, la Chișinău au fost organizate festivități cu un fast deosebit. Întregul oraș a fost pavoazat cu tricolorul țării. Disdediminează, clopotele bisericilor au reamintit cetățenilor sărbătoarea, iar grupuri de străjeri călări au colindat străzile orașului, chemând mulțimea la slujba ce urma să aibă loc la catedrala metropolitană. Aici au sosit, pe rând reprezentanți ai autorităților civile și militare, precum și ai corpului diplomatic acreditat în țara noastră. După Te Deum-ul oficiat în catedrala metropolitană, întreaga asistență s-a deplasat spre clădirea fostului Sfat al Țării, devenită între timp sediu al Facultății de Agronomie. În aceeași sală istorică, în care s-a votat Unirea la 27 martie 1918, au luat loc foștii deputați ai Sfatului Țării. Ședința a fost prezidată de Ioan Pelivan, care a evocat evenimentele din urmă cu două decenii, subliniind faptul că „Unirea n-a fost rezultatul unei loterii, sau al unui noroc orb, care a căzut pe neașteptate peste capetele noastre. Istoria Unirii noastre este istoria luptelor și suferințelor înaintașilor noștri, care au gândit, care au simțit, au cugetat românește și au sacrificat din liniștea lor, din averea lor, din libertatea lor. Dar au fost printre înaintașii noștri unii care au jertfit tot ce au avut mai scump pe lume: sângele și viața lor. Ar fi deci, din partea noastră care sărbătorim azi Unirea, o impietate să nu amintim de acești înaintași, de luptele, suferințele și jertfele lor, grație cărora Basarabia, scăpată de jugul străin, a putut să se realipească la România”¹¹⁶.

După un amplu expozeu cu privire la evoluția mișcării naționale din Basarabia, I. Pelivan a dezvoltat în mod documentat tema măsurilor de deznaționalizare care au fost aplicate în Basarabia în timpul stăpânirii

¹¹⁴ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 536, f. 123; Revista „Viața Basarabiei”, nr. 7-8/1936, p. 102.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ „Universul”, Anul 55, Nr. 100, 11 aprilie 1938.

țariste, arătând că cei „106 ani de robie moscovită au fost pentru neamul românesc din Basarabia, o noapte neagră fără sfârșit, o suferință, un adevărat coșmar. N-a fost nedreptate, n-a fost obidă, n-a fost umilire la care să nu fi fost supuși moldovenii basarabeni. În patru secole, turcii păgâni n-au putut săvârși în Moldova și Valahia atâtea mișelii, câte au făcut pravoslavnicii ruși în cei 106 ani. Spre a-și ajunge scopul, ei nu au cruțat absolut nici un mijloc, nici o măsură. Chiar de la începutul stăpânirii lor, rușii încearcă să introducă legiuirile lor, bazate, ca și întreaga lor clădire politică și socială, pe instituția cea mai barbară: sclavia țăranimei. Țăranii moldoveni, deși nu fuseseră sclavi niciodată, s-au înspăimântat de groaza sclaviei și au căutat cu miile să fugă peste Prut, în Moldova. Ca să liniștească provincia noastră, împăratul Alexandru I a acordat, în 1818, Basarabiei, un fel de autonomie, care a durat numai zece ani. În 1828, împăratul Nicolae a desființat-o și odată cu aceasta a început rusificarea tuturor instituțiilor de stat. Cea dintâi clasă socială care se înstrăinează este boierimea în majoritatea ei. A doua clasă care pornește pe calea înstrăinării este, cu durere trebuie să vă spun, preoțimea. Cât privește clasa mijlocie, ea de la începutul stăpânirii ruse aci, a fost compusă, în majoritate zdrobitoare, din elemente cu totul străine provinciei și neamului nostru. Numai țăranul moldovean român, cu limba și cu credința lui, a așteptat salvarea, încă de la 1905. În acest an s-a întâmplat un eveniment de mare importanță: a izbucnit revoluția. Moldovenii, subjugăți, protestează împotriva regimului țarist absolutist și împotriva sistemului de rusificare forțată. Din straturile adânci ale răzeșimii și țăranimii basarabene răsar forțe noi, tinere și viguroase, care reclamă dreptul la viață națională, cu limba maternă în școală, justiție, administrație, biserică”¹¹⁷.

În continuare, vorbitorul evocă rolul pe care l-a avut Pământenia din Dorpat în mișcarea națională, prezintă istoricul gazetei „Basarabia”, care apare la 1906, sub conducerea boierului patriot Emanuil (Manolache) Gavriliță și ajunge la revoluția din 1917, care găsește Basarabia în fierbere. „Nu trece multă vreme – a arătat I. Pelivan – și se împlinesc cuvintele profetice ale lui D. Moruzzi și P. Cazacu, precum și blestemul marelui cărturar prof. N. Iorga: «Ziua ispășirii se apropie și pentru Basarabia noastră»”¹¹⁸.

Vorbitorul prezintă succint evenimentele din anii 1917-1918, care au fost „epoca de adevărată luptă pentru libertatea moldovenească”, amintind de contribuția lui Nicolae Iorga, Alexandru Vaida-Voevod și a altor luptători la Unirea Basarabiei cu patria-mamă. Cu privire la cei 20 de ani care s-au scurs de la Unire, I. Pelivan a apreciat că, în acest răstimp, s-au realizat „multe opere în provincia noastră, dar și multe au rămas nerealizate.

¹¹⁷ *Ibidem.*

¹¹⁸ *Ibidem.*

Afară de școală, biserică, justiție și administrație, care au făcut progrese mari indiscutabile, noi, basarabenii ne putem mândri cu reforma agrară pe care am înfăptuit-o și pe care încă nici o țară n-a putut s-o realizeze, cum am realizat-o noi”¹¹⁹. El nu ezita să amintească despre faptul că, „din cauza dezbinării, mai târziu, dușmănindu-ne și bârfindu-ne reciproc, am contribuit la descurajarea și demoralizarea maselor noastre țărănești. Din cauza aceasta, în învățământ, în administrație și chiar în parlament, n-au putut intra cei mai buni, cei mai vrednici și cei mai pregătiți, ci doar indivizi care n-au avut, nici n-au absolut nimic comun nici cu trecutul nostru, nici cu interesele și năzuințele noastre naționale. Din cauza democratismului nostru cosmopolit, limba românească, nici după douăzeci de ani de la Unire, n-a parvenit să fie respectată. O mulțime de funcționari, preoți, magistrați și pensionari plătiți din sudoarea țaranului nostru român și apărată de baioneta neadormită a soldatului nostru și care nu aparțin neamului românesc să părăsească urâtul obicei care ne amintește trecutul de robie, de a vorbi în public limba fostului nostru cotropitor”¹²⁰. I. Pelivan încheia cu declarația că „nu dorim de la nici un vecin un petec de pământ străin, dar nici din pământul nostru, adunat cu atâtea sacrificii nu vom ceda o palmă nimănui și niciodată, căci al nostru este după toate drepturile dumnezeiești și omenești și al nostru trebuie să rămână pentru vecii vecilor”¹²¹.

În numele armatei a vorbit generalul N. Ciupercă, evocând, între altele, rolul pe care trupele române l-au avut, prin intervenția în Basarabia, în ianuarie 1918, pentru a asigura „posibilitatea dezvoltării în liniște a Basarabiei autonome”. Vorbitorul a apreciat, pe drept temei, că ziua de 13 ianuarie 1918, când au intrat în Chișinău trupele diviziei a 11-a, sub comanda generalului Ernest Broșteanu, înseamnă „o dată marcantă în istoria provinciei basarabene și a oștirii românești”¹²².

14) Cel mai bun prieten – soția sa, Maria Pelivan

Totodată, nu trebuie să uităm faptul că cel mai bun prieten, prieten de o viață a fost propria sa soție, care pe parcursul anilor a stat mereu alături de dânsul. Maria Pelivan¹²³ era olteancă, descendentă din cunoscuta familie Gogu. S-a născut în martie 1886 la Craiova. După absolvirea Conservatorului din Iași, face studiile la „Belle Arte” la München, Germania. Cunoștea

¹¹⁹ *Ibidem.*

¹²⁰ *Ibidem.*

¹²¹ *Ibidem.*

¹²² *Ibidem.*

¹²³ Vezi: *Schițe biografice.*

foarte bine franceza și germana. În anul 1918 s-a căsătorit cu Ioan Pelivan și s-a stabilit cu traiul la Chișinău, pe str. Viilor (azi Al. Mateevici), „într-o casă mare, dar veche, un fost conac bisericesc, înconjurat de livadă”. Aici se va dedica activității de caritate și asistență socială. Soții Pelivan nu au avut copii, dar amândoi au iubit copii, ocupându-se de buna funcționare a orfelinatului din Chișinău și chiar de creșterea și educația unor copii din orfelinat. Maria Pelivan devine președinta „Asistenței publice pentru copii din orașul Chișinău”, totodată situându-se și în fruntea „Crucii Roșii din Basarabia”. A colaborat la „Revista arheologică bisericească” din Chișinău. A fost profesoară de limba germană și a tradus lucrări ale autorilor germani, dintre care menționăm cartea *Basarabia*, apărută în 1834 la Frankfurt pe Main și având ca autor pe Dr. I.H. Zucker¹²⁴. A fost și președinta societății umanitare „Principele Mircea” pentru ocrotirea copiilor orfani. A organizat primele concerte ale unor muzicieni români în Basarabia.

Maria Pelivan s-a implicat, de asemenea, în organizarea unor manifestări consacrate aniversării Marii Uniri, cum au fost cele ce au avut loc la Alba Iulia, în ziua de 20 mai 1929. Așa cum rezultă dintr-o legitimație eliberată din partea Comitetului de organizare a acestor Serbări ale Unirii, semnată de președintele Comitetului, Sever Bocu, ministru de stat pentru Banat, „Doamna I. Pelivan face parte din comitetul de patronaj al doamnelor pentru Serbările Unirii. În această calitate e îndreptățită a interveni pe lângă autorități pentru executarea programului acestor serbări. Toate autoritățile sunt rugate a da ascultare doamnei care va prezenta această legitimație”¹²⁵.

Pentru activitatea ei neobosită pe tărâmul social și umanitar a fost distinsă de Guvernul român cu un șir de decorații, printre care amintim aici: „Meritul Sanitar” clasa I-a, „Răsplata Muncii”, „Coroana României” în grad de cavalier. De asemenea din mărturiile fiicei adoptive a familiei Pelivan, Nadejda Perju Mardare, aflăm că Maria Pelivan colecționa tablouri și icoane vechi, iar Ioan Pelivan era „un împătimit colecționar de documente vechi românești având o bibliotecă imensă „într-o cameră de vreo 40 metri pătrați”.

¹²⁴ Vezi în Anexe documentare pagina de titlul a lucrării *Basarabia* de Dr. Zucker, 1834, Traducere din limba germană de Maria Pelivan, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1932. Apărută la Frankfurt pe Main, în anul 1834, cartea a avut titlul original *Bessarabien. Bemerkungen und Gedanken, bei Gelegenheit eines mehrjährigen Aufenthaltes in diesem Lande (Basarabia. Observațiuni și cugetări, cu prilejul unei șederi de mai mulți ani în această țară)*, 86 de pagini. Lucrarea a fost semnalată de istoricul N. Iorga în publicațiile *Neamul românesc în Basarabia*, 1905, p. 191-212 și în *Istoria Românilor prin călători*, vol. III.

¹²⁵ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 473, f. 3.

CAPITOLUL XVI

DRAMA BASARABIEI, DIN ANUL 1940

1) Propunere referitoare la înființarea unei biblioteci cu secții privind Basarabia, Bucovina, Transilvania și Dobrogea

La fel ca mulți oameni politici și întreaga opinie publică din România, Ioan Pelivan a receptat cu îngrijorare evoluția evenimentelor internaționale determinate de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Dându-și seama de pericolele tot mai amenințătoare ce veneau din partea unor state revizioniste din jurul României, care revendicau pe față unele din teritoriile care se uniseră cu patria-mamă, după Primul Război Mondial, în ziua de 31 ianuarie 1940, el a înaintat primului ministru din acea vreme, Gheorghe Tătărescu și ministrului Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, o scrisoare cu propunerea de înființare, în cadrul acestui minister, a unei biblioteci cu secții privind Basarabia, Bucovina, Transilvania și Dobrogea. În expunerea de motive a propunerii sale, Pelivan pornea de la întâlnirea pe care primul ministru Tătărescu o avusese, cu câteva zile înainte, la 27 ianuarie 1940, la Chișinău, cu oameni politici și intelectuali de frunte ai Basarabiei. În timpul discuțiilor, șeful guvernului subliniase că, în anul în curs, 1940, trebuie rezolvate „cu preferință acele chestiuni, cari au caracterul de strictă actualitate și de urgență și cari sunt în legătură cu înzestrarea scumpei noastre armate”¹. În scrisoarea sa, Pelivan atrăgea atenția asupra unei chestiuni care făcea parte din mijloacele de apărare națională și care „de mult trebuia rezolvată”. Era vorba despre faptul că „o bună parte din reprezentanții noștri diplomatici, precum și atașații de presă, nu pot, acolo unde sunt acreditați, să apere interesele țării lor, așa cum trebuie, pentru simplul motiv, că *nu o cunosc îndeajuns* (subl. în text). Și nu o cunosc nu numai din vina lor, ci mai ales din lipsa de bună organizare”². Pelivan sublinia acest lucru, mai ales când era vorba de reprezentanții noștri diplomatici „la Moscova, Budapesta și Sofia, unde lumea politică și presa de acolo ne sunt ostile. Și vorbesc în special de acești reprezentanți, pentru că chestia

¹ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 517, f. 1. Vezi și Dumitru Preda, *De ce avem o presă proastă*, în „Magazin istoric”, nr. 8/2002, p. 55-56.

² *Ibidem*.

Basarabiei, Transilvaniei și Dobrogei, nu odată va fi pusă în discuție de statele vecine ce revendică aceste provincii, și pentru că, în primul rând, anume acești reprezentanți au datoria să ia apărarea cauzei noastre și să lumineze opinia publică din țările unde sunt chemați să-și servească țara”³. „Pentru a-și face datoria pe deplin – opina fruntașul basarabeian – de pildă, reprezentanții noștri de la Moscova, pe lângă că trebuie să cunoască bine Rusia Sovietică, ar trebui să cunoască la perfecție și *chestia Basarabiei*, adică, mai concret, drepturile noastre asupra acestei provincii, din punct de vedere *istoric, etnic, geografic, economic și al autodeterminării*. Tot așa și tot din acest punct de vedere, ar trebui ca reprezentanții noștri de la Budapesta să cunoască *chestia Ardealului și Banatului*, iar cei de la Sofia – *chestia Dobrogei (minus, bineînțeles, chestia autodeterminării)*”⁴.

În legătură cu aceste aspecte, Pelivan constata „cu durere” faptul că reprezentanții noștri diplomatici din străinătate „în genere, nu cunosc suficient provinciile noastre dezrobite. Aceasta este, în mare parte, cauza atâtor confuzii în opinia publică chiar din Franța și mai ales din Anglia și Italia, unde avem o «presă proastă» și unde mereu câștigă simpatie propaganda iredentistă ungară, moscovită și bulgară”⁵. După ce enumera cauzele acestei situații, între altele faptul că problemele respective nu erau tratate în mod corespunzător în sistemul de învățământ, Ioan Pelivan propunea să se înființeze la Ministerul Afacerilor Străine, „după cum s-a făcut acum 15-20 de ani la Belgrad și Varșovia, o bibliotecă cu mai multe secțiuni: Ardeleană, Basarabeiană, Bucovineană, Dobrogeană..., fiecare secțiune provincială având literatura ce o privește”⁶. Pentru alcătuirea fiecărei secțiuni, el sugera să fie însărcinată o comisie specială, formată din specialiști competenți, inclusiv membri ai Academiei Române, originari din provinciile reunite cu țara mamă. În ceea ce privește secțiunea basarabeiană, Pelivan mai aducea la cunoștința celor în drept faptul că „în afară de izvoarele franceze, germane, polone, române etc., în însăși literatura și publicistica rusă, găsim o mulțime de autori, chiar cu reputație și autoritate recunoscute, ca Skalkovski, Egunoff, Zașciuk, Palauzoff, Afanasieff-Ciujbinski, Soroka, Semionoff, Tianșanski, Ciciagov, Durnovo, Stadnițki, Kuropatkin, Casso, Krusoff, Nakko etc., care cu un lux de argumente vin, involuntar, întru apărarea drepturilor noastre imprescriptibile asupra Moldovei dintre Prut și Nistru. Rămâne numai ca operele lor să fie procurate (fie în Basarabia, fie în străinătate) și traduse”⁷. Nu s-ar putea spune că ideea lui Pelivan și-a

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, f. 1-2.

⁵ *Ibidem*, f. 2.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, f. 3.

pierdut, câtuși de puțin, din actualitate. După înființarea acestei biblioteci, fruntașul basarabean propunea, în final, ca tinerii diplomați, mai ales cei care urmau să fie trimiși la post la Moscova, Budapesta și Sofia, să fie supuși unui examen serios, pentru a li se verifica cunoștințele și a vedea dacă ei sunt în măsură să realizeze în bune condiții misiunile ce le aveau de îndeplinit. Fapt iarăși nu lipsit de actualitate, Pelivan mai arăta că „hatârul și protecția”, cum declarase primul ministru Gh. Tătărăscu, să dispară pentru totdeauna și să fie înlocuite prin „muncă și capacitate”⁸.

2) *Protest energic față de notele ultimative sovietice*

În baza înțelegerilor sovieto-germane, convenite prin Pactul Molotov-Ribbentrop, din 23 august 1939, în ziua de 26 iunie 1940, U.R.S.S. a remis guvernului român un absurd și cinic ultimatum, solicitând cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei. Cerințele sovietice au consternat întreaga țară. Ultimatumul a fost o grea lovitură pentru toți românii, dar mai ales pentru cei din Basarabia. Constrâns de situație, guvernul român a răspuns în termenul fixat, propunând discutarea problemei cu scopul menținerii de „relațiuni trainice de bună înțelegere și prietenie între U.R.S.S. și România”⁹. În noaptea de 27 spre 28 iunie, Uniunea Sovietică a remis al doilea ultimatum României pentru cedarea celor două provincii românești, fixând de această dată un termen de evacuare foarte scurt: „În decurs de patru zile, începând de la ora 14, ora Moscovei la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de armatele românești”. Se prevedea, în același timp, ocuparea teritoriului Basarabiei și al părții de nord a Bucovinei de către trupele sovietice. Ultimatumul stipula ocuparea de armatele sovietice a orașelor Cernăuți, Chișinău și Cetatea Albă chiar „în decursul zilei de 28 iunie”¹⁰. În această situație dramatică, România trebuia să aleagă între retragerea armatelor române din teritoriile revendicate și războiul cu Uniunea Sovietică. În Consiliul de Coroană din 27 iunie s-a hotărât evitarea războiului și acceptarea notelor ultimative sovietice.

Oameni politici și de cultură români au protestat împotriva abuzului sovietic, întocmind memorii și scrisori care s-au prezentat și dezbătut în parlament, arătând adevărul istoric și dreptul legitim al românilor din aceste provincii de a face parte integrantă cu România, dar autoritățile sovietice nu țineau seama de acestea. Ioan Pelivan a fost unul dintre intelectualii care

⁸ *Ibidem.*

⁹ Ștefan Ciobanu, *Basarabia. Populația. Istoria. Cultura*, Ediție îngrijită de Cornel Scafeș, Editura Clio, București, 1992, p. 130-131.

¹⁰ *Ibidem*, p. 131.

au protestat energic, prin scrisori trimise Corpurilor Legiuitoare, împotriva notelor ultimative din 26 și 27 iunie 1940, transmise de guvernul sovietic, prin care România era nevoită să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei.

În împrejurările dramatice legate de ocuparea de către puterea sovietică a acestor teritorii românești, la 28 iunie 1940, Ioan Pelivan se refugiază la București. În acea zi fatidică de 28 iunie, când Basarabia și nordul Bucovinei au fost invadate de trupele sovietice, în urma cunoscutelor note ultimative, Maria Pelivan se afla la București, fiica lor adoptivă Nadia(e) și soțul ei se aflau la Iași, iar Ioan Pelivan – la Chișinău. Soțul Nadiei era ofițer la biroul de informații al unei divizii și primise prin cod cifrat știri îngrijorătoare cu privire la faptul că sovieticii își concentrează armatele la Nistru, pregătindu-se să invadeze Basarabia. Atunci el i-a dat un telefon urgent lui Ioan Pelivan și i-a spus să vină imediat la Iași. „Luând cu el atât, cât a încăput într-o valiză, Ioan Pelivan a plecat cu primul tren spre Iași”. După 22 iunie 1941, atunci când Maria și Ioan Pelivan au revenit la Chișinău, nu au mai găsit nimic din colecțiile de cărți și documente vechi, întreaga casă fiind jefuită de către sovietici.

Alături de Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Mihail Popovici, dr. N. Lupu, Ghiță Popp, Aurel Dobrescu, Sever Bocu, împreună cu Constantin I.C. Brătianu, Ioan Lupaș, Istrate Micescu, Pantelimon Halippa, Gheorghe Gh. Mironescu, dr. Constantin Angelescu, Mihail Sadoveanu, Traian Săvulescu, Gheorghe Ionescu-Sisești, Gheorghe Brătianu, Ion Petrovici, Octav Onicescu, Constantin Rădulescu-Motru și alți oameni politici și de cultură, Pelivan a semnat, la 6 august 1940, un memoriu de protest împotriva revizionismului¹¹.

În contextul părăsirii forțate a Basarabiei de către armata și administrația românească, deosebit de interesantă apare scrisoarea pe care Prof. Petre Constantinescu Iași, cunoscut drept unul din militanții comuniști, provenit, însă, din fostul Partid Socialist din România, îi scria lui Ioan Pelivan, la 7 ianuarie 1941, următoarele: „Trecând peste nenorocirile și încercările dureroase ce s-au abătut asupra Neamului, țării și fiecăruia din noi am pentru un moment dorința de a vă asigura că n-am uitat pe nici unul din scumpa sufletelor noastre Basarabia și mai puțin pe primii luptători ai renașterii naționale în fruntea cărora ați avut abnegația și curajul să stați. Transmit prin urmare cele mai călduroase felicitări, călduroase, cu prilejul aniversării zilei onomastice și urez din adâncul sufletului prosperitate și zile luminoase de bucurie și fericire personală și națională, la mulți ani. Tot astfel și nobilei Doamne și soției Domniei Voastre. Aflând în ultimul

¹¹ Vezi: Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 349.

moment, în ziua de 28 iunie 1940, că sunt proscris de tovarășii din Chișinău, iar agenții ocupării locuinței mele și tot mobilierul m-aștepta (u) încă de la ceasul 11 a.a. a zilei de 28 iunie acasă la mine m-am îndreptat cu primul vagon al tramvaiului la gară și am plecat – lăsând totul – cu trenul de 15 d.a. spre Iași, înaintându-mi și demisia din serviciul pe care l-am îndeplinit în Chișinău...”¹².

După retragerea la București, soții Pelivan au locuit în strada I.L. Caragiale nr. 7, unde aveau o casă proprietate personală.

3) *Activitatea în timpul războiului pentru dezrobirea pământurilor strămoșești*

România a intrat în cel de-al Doilea Război Mondial pe 22 iunie 1941 alături de Germania pentru eliberarea Basarabiei și Nordului Bucovinei, anexate de U.R.S.S. cu un an în urmă. Acest demers a fost aprobat de întregul popor român și cea mai mare parte a clasei politice din țara noastră. Atunci a fost lansat faimosul *Marș al Basarabiei*: „Azi noapte la Prut, războiul a nceput/Românii trec dincolo iară/Să ia înapoi prin arme și scut/Moșia pierdută astă vară/Mergem în câmpia Basarabilor/ Plină de grâne, plină de dor/ Și-n Bucovina cu mânăstiri și brazi/Mergem la luptă dragi camarazi...”. Este evident că, România a participat într-un „război paralel”, alături de Germania hitleristă, având propriile interese naționale, vizând dezrobirea teritoriilor ocupate de statul sovietic, în baza înțelegerii convenite prin Pactul Molotov-Ribbentrop.

Presa vremii a prezentat pe larg motivația intrării României în război și drepturile ei istorice asupra provinciilor răsăritene. Dintre materialele apărute atunci în mass-media semnalăm un articol intitulat *Drepturile noastre asupra Basarabiei. Un document important istoric*, publicat în ziarul „Universul” din 27 iunie 1941. Articolul pornea de la faptul că, în chestiunea Basarabiei, conducătorii sovietici nu numai că au încercat să falsifice istoria, pretinzând că acest străvechi ținut românesc nu a făcut parte din Moldova atunci când imperiul țarist a anexat-o, dar au nesocotit până și principiile introduse în propria lor constituție privitoare la dreptul de autodeterminare al popoarelor și naționalităților și libertatea recunoscută fiecărei republici din U.R.S.S. de a se declara independentă. Acea libertate fusese prevăzută în capitolul II al titlului II din constituția sovietică pusă în aplicare în 1917, în următorii termeni: „Fiecare din Republicile federale

¹² A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), București, Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 537, f. 208-209.

păstrează dreptul de a ieși liber din Uniune”¹³. În articol se arăta că, prin voința întregii populații românești a Basarabiei, și pe temeiul dispoziției din Constituția sovietică, Republica Moldovenească Autonomă s-a declarat independentă și apoi, folosind dreptul de autodeterminare, adunarea națională – Sfatul Țării din Chișinău – a votat, în ziua de 27 martie 1918 Unirea cu patria-mamă. Cum guvernul sovietic pretindea, încă din 1918, că Basarabia ar fi făcut parte din complexul U.R.S.S., iar România, prin forța armelor ar fi efectuat „anexiunea”, ziarul „Universul” reproducea „un document important istoric, care dezvăluie adevărul și reaua credință a aceluia guvern”¹⁴. Documentul în cauză era notificarea pe care guvernul Republicii Moldovenești Autonome, reprezentat de șeful acestuia, dr. Daniel Ciugureanu și titularul resortului Afacerilor Externe, Ioan Pelivan, o făcuseră, în ziua de 11 februarie 1918, guvernelor german și austro-ungar, cu privire la proclamarea independenței acestei republici. Reprodus în facsimil după documentul original în limba franceză, documentul avea următorul conținut: „Guvernul Republicii Moldovei – constituită pe teritoriul situat între Nistru și Prut – are onoarea să aducă la cunoștința Guvernului Imperial (Imperial și Regal) că prin votul de la 24 ianuarie st. v. al Parlamentului Moldovei – numit Sfatul Țării – Republica Moldovei, care până la 24 ianuarie 1918 a făcut parte din Federația celorlalte Republici, constituite pe teritoriul fostului imperiu rus, *s-a proclamat independentă* (subl. în text). Guvernul Republicii Moldovei roagă Guvernul Imperial (Imperial și Regal) să ia notă de această declarație și să recunoască existența Republicii Moldovei ca stat independent având o suveranitate națională absolută. Rugăm Înaltul Guvern Imperial (Imperial și Regal) de a binevoi să răspundă Guvernului Republicii Moldovei, la Chișinău și să recunoască Republica Moldovei *ca stat suveran și independent*. Guvernul Republicii Moldovene, doritor să ia parte la tratativele de pace între puterile centrale și guvernele din Petrograd și Kiev, a trimis, la 5 ianuarie 1918, reprezentanții săi la Brest-Litovsk, care au fost însă împiedicați de maximaliști (bolșevici) și n-au putut părăsi teritoriul Republicii Moldovene. De-atunci toate comunicațiile cu nord-vestul Rusiei sunt întrerupte. Chișinău, 11 februarie 1918 st. vechi. Ss. Președintele Consiliului de Miniștri, dr. Ciugureanu, Ministru al Afacerilor Străine, Pelivan”¹⁵.

Documentul semnat de D. Ciugureanu și I. Pelivan era prezentat, pe bună dreptate, ca o „dovadă incontestabilă” că Basarabia, sub titulatura ei din acea vreme, de „Republică Moldovenească”, prin votul Sfatului

¹³ „Universul”, nr. 170, 27 iunie 1941.

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

Țării, din 24 ianuarie 1918, s-a desfășurat din „complexul monstruos numit U.R.S.S.” și s-a proclamat independentă, cu suveranitate națională absolută și deci cu dreptul de a dispune liber de soarta sa. În finalul articolului se arăta că Sovietele „au continuat să mențină pretențiile lor asupra Basarabiei, iar în vara anului 1940 au ocupat-o militarmente în condiții revoltătoare și condamnabile, abuzând de forță și profitând de situația critică în care s-a găsit atunci România. Ceasul dreptății a sunat acum. Armatele germano-române, care au trecut Prutul vor libera Basarabia de sub jugul odios al sovietelor și frații noștri de acolo vor avea în curând prilejul să sărbătorească ziua mult dorită a mântuirii lor”¹⁶.

În timpul războiului, după dezrobirea teritoriilor românești cotate de U.R.S.S. și reintegrarea lor în hotarele firești, Ioan Pelivan a depus eforturi susținute pentru reînființarea și menținerea activității revistei „Viața Basarabiei” (1941-1944) și a fost preocupat intens de propaganda culturală românească. A editat lucrările cu caracter literar și istoric: *Alexandru Matei Cotruță*, București, 1940; *Basarabia de sub oblăduirea rusească*, București, 1941; *Nicolae Ștefan Casso*, București, 1942; *Din suferințele Basarabiei*, București, 1942, precum și articole în „Viața Basarabiei”, dar și poezii publicate în diferite reviste și ziare. Este prezent la evenimente importante, dintre care menționăm aniversarea a 25 ani de la Unirea Basarabiei cu patria mamă, ce a avut loc la catedrala din Chișinău, în ziua de 27 martie 1943¹⁷, când Ioan Pelivan a rostit un vibrant discurs.

O notă a Serviciului Special de Informații (S.S.I.) din această perioadă consemnează, totuși, faptul că I. Pelivan „se menține rezervat față de actualul regim fiind nemulțumit că după dezrobirea Basarabiei această provincie nu este condusă de funcționarii basarabeni”¹⁸.

4) *La înmormântarea mitropolitului Gurie Grosu*

În anul 1943 s-au stins din viață trei dintre înalții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe din Basarabia, care au jucat roluri importante în mișcarea națională din această provincie: iconomul stavrofor Constantin Popovici, fost profesor la Seminarul Teologic din Chișinău, Dionisie Erhan, fost episcop al Ismailului și mitropolitul Gurie Grosu, care a condus Biserica Ortodoxă Română din Basarabia timp de aproape două decenii, după Unirea acestei provincii cu patria-mamă. La înmormântarea mitropolitului Gurie Grosu, în cimitirul mănăstirii Cernica de lângă București, din ziua

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Vezi: foto în Anexe documentare.

¹⁸ Arh. C.N.S.A.S., dosar P 11121, f. 2.

de 17 noiembrie 1943, I. Pelivan a rostit un discurs emoționant în care a subliniat meritele celui dispărut în cadrul mișcării naționale din Basarabia, rezultatele cercetărilor sale în domeniul istoriei bisericii, îndeosebi cele referitoare la mănăstirea Noul Neamț. El a arătat, însă, și faptul că înaltul ierarh trecut la cele veșnice „a avut destui dușmani. Unii îl urau, în special rușii și rusificații, pentru intransigența sa în chestiunea națională a Basarabiei. Alții – pentru intransigența sa în chestiunea stilului nou în biserică. El a fost mult bârfit de apașii unei prese dezmățate străine din țară, după cum au fost bârfiți toți naționaliștii activi ai Basarabiei. N-a fost minciună, n-a fost insultă, n-a fost calomnie grosolană, pe care acești apași străini să nu le fi aruncat pe socoteala bunului român, înfocatului naționalist și iertătorului părinte duhovnicesc, – care a fost mitropolitul Gurie Grosu. Scopul bârfitorilor era ca, lovind în frunțașii românismului basarabeian, să compromită cauza pentru care aceștia luptau, inclusiv și marele act al Unirii. Mitropolitul Gurie a avut mult de suferit din partea unor potenți, pentru că nu înțelegea să se lase atras în luptele politicianiste”¹⁹. Era o aluzie evidentă la episodul din anul 1930, când regele Carol al II-lea a făcut o vizită în Basarabia, iar Mitropolitul Gurie l-a împiedicat să intre în altar prin porțile împărătești, spunându-i că un rege poate să o facă doar având coroana pe cap și împreună cu soția sa legiuită, principesa Elena a Greciei, reproșându-i astfel relațiile extraconjugale. Acest fapt nu i-a fost iertat niciodată de rege, care a dispus declanșarea unei anchete financiare împotriva lui Gurie, acuzat de abuzuri și lipsă în gestiune de către Curtea de Casație, dar care nu s-au dovedit vreodată. În partea finală a discursului său, I. Pelivan arăta că „Mitropolitul Gurie moare departe de Basarabia lui dragă, în care s-a născut, a crescut și a activat, pe care a iubit-o până la moarte și pentru care a trebuit atâta să sufere. Cu mitropolitul Gurie dispăre unul dintre cei mai de seamă luptători pentru cauza națională din Basarabia, precum și unul din cei mai credincioși și devotați slujitori ai bisericii lui Hristos”²⁰.

5) *Plan de acțiune pentru „păstrarea nezdruincată a unirii Basarabiei cu Patria-Mamă”*

După aproape trei ani de speranțe românești, în primăvara anului 1944, regimul sovietic de ocupație avea să fie, din nefericire, instalat iarăși în teritoriile strămoșești de la est de Prut. În aceste împrejurări dramatice, mareșalul Ion Antonescu a dispus evacuarea nordului Bucovinei și a

¹⁹ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 228, f. 5-6.

²⁰ *Ibidem*, f. 6.

Basarabiei, pe baza unui plan pregătit încă din toamna anului 1943. De asemenea, în martie 1944, s-a încercat să se realizeze o amplă acțiune pentru „păstrarea nezdruccinată a unirii Basarabiei cu Patria-Mamă”, prin trimiterea în străinătate a unor personalități politice și culturale basarabene, precum: Ioan Pelivan, Pan Halippa, dr. Petre Cazacu, Ștefan Ciobanu, Vladimir Cristi, Anton Crihan, Gheorghe Năstase, Alexandru Boldur, Vasile Harea, Valeriu Ciobanu, Theodor Holban, Gheorghe Bezviconi, Nichita Smochină și Ștefan Bulat. În nota de serviciu întocmită în acest scop la Ministerul Afacerilor Străine de Vasile Stoica, se preciza că în cazul lui Ioan Pelivan, Pan Halippa, Ștefan Ciobanu, dr. Petre Cazacu, Vladimir Cristi și Anton Crihan, care au fost „devotați făuritori ai unirii în 1918, pe lângă problema unei activități în străinătate pentru Basarabia, trebuie avută în vedere necesitatea ca, în eventualitatea unei înfrângeri a forțelor noastre, ei să nu se găsească în țară, unde mâna rusească i-ar putea ajunge”²¹. Acțiunea diplomatică proiectată n-a mai putut fi înfăptuită, din cauza precipitării evenimentelor. La sfârșitul lunii martie 1944, trupele sovietice intrau în zona de nord-est a țării. Comandamentul sovietic a declanșat apoi o amplă ofensivă, frontul fiind rupt în sud și nord. Rezistența româno-germană s-a prelungit numai câteva zile, până la 23 august, când decizia de scoatere a României din războiul împotriva Puterilor Aliate și Asociate a dus la dizolvarea Frontului românesc, permițând înaintarea vertiginoasă a trupelor sovietice spre vest și sud. În ziua de 24 august 1944, trupele sovietice ocupau Chișinăul, iar câteva zile mai târziu Uniunea Sovietică ajungea să stăpânească, din nou, teritoriile românești oferite de Hitler prin Pactul Molotov–Ribbentrop.

6) Revenirea la București

În anul 1944, Ioan Pelivan se stabilește, împreună cu familia, la București, aducând cu sine actele și documentele referitoare la activitatea pe care a desfășurat-o în diverse funcții administrative și de stat. Urmărea cu atenție evoluția evenimentelor și, după cum îi cunoștea pe sovietici, își dădea seama că România va fi ocupată de aceștia. Era evident îngrijorat de perspectiva sumbră pe care o prevedea nu numai pentru el și familia sa, ci pentru întreaga țară. Perfect conștient de pericolul ce-l așteaptă, ar fi putut încerca să-și salveze viața în Occident, dar n-a făcut-o, fiind prea

²¹ Arh. M.A.E., fond 71/U.R.S.S., 1943, vol. 96, f. 167; Ion Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 186–187.

legat de patrie, pentru binele căreia și-a consacrat toată puterea ființei sale. A hotărât să rămână în țara sa, orice s-ar întâmpla, fiind decis să accepte sacrificiul pe pământul patriei.

După ce trupele sovietice reocupaseră Moldova de răsărit și înaintau tot mai mult pe teritoriul românesc de dincoace de Prut, Ioan Pelivan era preocupat de sprijinirea și organizarea confrăților săi basarabeni refugiați. Într-o notă a S.S.I., din 4 mai 1944, pe baza datelor furnizate de sursa „Spiridon”, se arată că, în unele cercuri politice este comentat un anunț apărut în ziarul „Universul” din data de 3 mai, prin care „refugiații basarabeni intelectuali sunt invitați să-și comunice telegrafic adresele D-lui Ioan Pelivan, în str. Caragiale, 7, București, pentru a li se putea trimite corespondența urgentă ce le aparține”²². „Se pretinde – mai arăta nota respectivă – că anunțul ar avea un substrat politic”²³.

²² Arh. C.N.S.A.S., dosar P 11121, f. 1.

²³ *Ibidem*.

CAPITOLUL XVII

IOAN PELIVAN, ÎNTEMNIȚAT ÎN ÎNCHISOAREA DIN SIGHET

Ocupația străină a României (1944–1958) s-a manifestat prin exercitarea unui control total asupra tuturor sferelor puterii de stat și prin desfășurarea unui profund proces de sovietizare și comunizare. În perioada respectivă, României i s-a impus, prin forța armelor, modelul totalitar sovietic, caracterizat în speță printr-o amplă represiune politică. Sub lozinca instaurării „democrației populare”, noile organe ale puterii de stat, asigurate logistic de consilieri sovietici, au dezlănțuit un adevărat dezmăț politic. În domeniul economic, s-a purces la lichidarea proprietății private și crearea celei socialiste. Drept rezultat, s-a modificat substanțial structura socială a societății și componența demografică a populației. În ansamblu, în perioada postbelică, întreaga societate românească a devenit laboratorul unui experiment social de proporții, consecințele căruia se resimt și astăzi.

După cucerirea puterii de stat (6 martie 1945), Partidul Muncitoresc Român (de fapt, o secție a fostului Comintern) a purces la defăimarea și lichidarea tuturor partidelor de pe scena politică românească, acestea fiind declarate „reacționare” și „burgheze” și în consecință, ostile „democrației populare”. A început vânărea și exterminarea marilor personalități ale României, care până la acea dată au avut un rol hotărâtor în crearea și consolidarea statului român. Rând pe rând, au fost arestați și condamnați (cu sau fără proces) liderii principalelor partide politice din perioada interbelică. Într-o perioadă relativ scurtă de timp, a fost arestată și încarcerată aproape întreaga elită politică, culturală, intelectuală și militară a României interbelice. Înalți demnitari – miniștri, deputați, secretari și subsecretari de stat – lideri ai formațiunilor politice, savanți, oameni de artă și cultură, generali, prelați etc. au fost declarați „dușmani ai poporului” sau „dușmani” ai noului regim politic. Personalități cu merite deosebite în istoria țării și a poporului, care au creat și condus România Mare, care au apărut și consolidat statul român timp de câteva decenii, au fost supuse, inițial, unei presiuni morale și psihologice, iar, mai târziu, unui regim diabolic de teroare politică și, în cele din urmă, de exterminare fizică în închisorile din Sighet, Arad, Gherla, Râmnicu Sărat etc.

Printr-o singură operațiune de amploare, pregătită și desfășurată minuțios, cu concursul direct al Partidului Comunist din România aflat la putere, în noaptea de 5 spre 6 mai 1950, organele românești de securitate, dirijate din umbră de consilierii sovietici, au arestat cca 90 de persoane, calificate, în limbajul oficial (politic) de moment, ca „foști miniștri și înalți funcționari de stat în guvernele burgheze ale României, activiști importanți ai partidelor reacționare”. Conform prevederilor Decretului nr. 6/1950, emis de Prezidiul Marii Adunări Naționale la 14 ianuarie 1950, în unitățile de muncă recent înființate urmau a fi încadrați toți „acei care prin faptele și manifestările lor, direct sau indirect, primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democrație populară, îngreunează sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului în Republica Populară România, precum și acei care în același mod defăimează puterea de stat sau organele sale, dacă aceste fapte nu constituie sau nu pot constitui prin analogie infracțiuni”¹. Deși decretul se referea la activitățile curente ale eventualilor „delincvenți”, în realitate, el a fost aplicat pentru „pedepsirea” activităților foștilor demnitari, conferindu-i-se astfel un caracter retroactiv.

Printre cei arestați în „noaptea demnitarilor” au fost și oameni politici originari din Basarabia, care au participat nemijlocit la unirea, în 1918, a provinciei dintre Prut și Nistru cu România, iar mai apoi, au jucat un rol de seamă în istoria țării. Menționăm în acest sens, pe Pantelimon Halippa – publicist și om politic, vicepreședinte (1917) și președinte (1918) al Sfatului Țării, ministru al Basarabiei în mai multe guverne (1919-1927), ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (1927, 1929-1930), ministru al Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale (1930), ministru de stat (1932, 1933), deputat și senator (1918-1934), membru-corespondent al Academiei Române; pe Ioan Pelivan, deputat în Sfatul Țării de la Chișinău (1917-1918), director general (ministru) de Externe în cele două guverne ale Republicii Democratice Moldovenești (1917-1918), ministru al Justiției (1919-1920), delegat al României la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), deputat și senator; pe Daniel Ciugureanu, deputat în Sfatul Țării (1917-1918), președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Democratice Moldovenești (1918), ministru al Basarabiei în câteva guverne ale României, deputat și senator; pe general de Corp de Armată Ioan Rășcanu, comandant de brigadă în lupta de la Mărășești, ministru de Război (1918-1921), ministru de stat (1927, 1931-1932), deputat și senator, primar de București (1942-1944). În cadrul aceleiași operațiuni, urma să fie reținut și Anton Crihan, la fel

¹ Claudiu Secașiu, *Noaptea demnitarilor. Contribuții privind distrugerea elitei politice românești*, în „Analele Sighet”, Nr. 6: *Anul 1948 – instituționalizarea comunismului*, Fundația Academia Civică, București, 1998, p. 899.

fost deputat în Sfatul Țării (1917-1918), ministru al Agriculturii în guvernul Republicii Democratice Moldovenești (1918). Grupul de agenți venit să-l aresteze nu l-a fost găsit la domiciliul indicat. Precaut din fire, la acea dată, Anton Crihan, reușise să părăsească România. Pentru aceste personalități – oamenii-simbol ai Basarabiei interbelice – idealul unității naționale în cadrul statului național român a fost scopul suprem al vieții și a activității lor.

Dintre politicienii basarabeni arestați în „noaptea demnitarilor”, cu siguranță la comanda organelor represive sovietice, doar Pantelimon Halippa a supraviețuit regimului de detenție, ceilalți trei – Ioan Pelivan, Ioan Rășcanu și Daniel Ciugureanu – și-au găsit tragicul sfârșit în închisoarea de la Sighet. De fapt, ultimul a murit chiar a doua zi după arest, în timp ce era transportat spre penitenciar.

Pentru a se da o notă de „legalitate” formală măsurilor ce urmau a fi întreprinse, în ajunul arestării, la 5 mai 1950, Direcțiunea Generală a Securității Poporului trimitea o adresă către Parchetul Tribunalului Militar Regional II București, prin care se solicita „aprobarea efectuării unei percheziții domiciliare numitului Pelivan Ioan din București, str. Caragiale, Corp A, Nr. 7, Ap. 2, unde suntem informați că se găsesc materiale ce intraresează ordinea și securitatea poporului”². Organele de Securitate au întocmit apoi un proces verbal în care se arăta că o echipă de agenți s-a deplasat „la fața locului, unde am găsit prezent pe Dl. Pelivan Ioan, după ce i-am pus în vedere calitatea și scopul vizitei noastre, am procedat la percheziționarea locuinței, rezultatul fiind pozitiv. S-au ridicat cărți, mai multe notițe și niște acte arse”³. Percheziționarea locuinței, urmată de arestarea lui Ioan Pelivan, au avut loc în noaptea de 5 spre 6 mai 1950. În acele momente, în casa din București, str. I.L. Caragiale nr. 7, se mai aflau soția Maria Pelivan și Nadia Perju-Mardale, fiica adoptivă a lui Ioan Pelivan, născută în 1919, care își amintește: „... la ora 3. 00, au venit de la securitate să-l caute pe Ioan Pelivan. Casa în care locuiau era veche, avea ușa de sticlă și cu gratii. Băteau în geam așa de tare că ușa bubuia de lovituri. Ne-am uitat prin geamul ușii și am văzut trei civili cu pistoale. Tăticul era treaz. Mi-a dat două dosare să le ascund. Le-am ticsit după caloriferul de lângă geam. După aceea m-am dus să deschid ușa. „Vizitatorii” nocturni au intrat. Au spus că au ordin de percheziționare. Când securiștii se aflau încă în casă, lui Ioan Pelivan i s-a făcut rău, fiind nevoit să se așeze într-un fotoliu. Împlinise deja vârsta de 74 de ani. Eu m-am apropiat de el. A cerut un ceai. M-am dus să fac ceai. Un securist a urmat după mine ca să vadă ce pun în cană. I-am dat ceaiul. Părea foarte tulburat. Era deja în etate, avea

² Arh. C.N.S.A.S., dosar P 11121, f. 5

³ *Ibidem*, f. 6.

vârsta de 74 de ani și era cam bolnav. Securiștii au spus familiei că trebuie să meargă să dea o declarație, după care acțiune va reveni”⁴. De atunci, însă, nimeni din familie nu l-a mai văzut și foarte puțini au știut unde cu adevărat s-a aflat marele patriot, care a fost soarta lui de după arest.

E ușor de presupus că arestul nu a fost ceva neașteptat pentru Ioan Pelivan. Urmărind evoluția evenimentelor ce se desfășurau în România și în lume în aceea perioadă, vechiul și experimentatul luptător național era conștient că noile autorități aservite sovieticilor nu-l vor cruța.

Modul cum s-a desfășurat operația de ridicare abuzivă a foștilor demnitari este descris de istoricul Ion Nistor, unul dintre puținii supraviețuitori ai închisorii de la Sighet și care o anumită perioadă de timp a stat în aceeași celulă cu Ioan Pelivan: „În noaptea de 5 spre 6 mai 1950 am fost trezit din somn de nevastă-mea, care-mi vestea că cineva bate la ușă. Am sărit din pat și ajungând la ușă am întrebat: „Cine bate?” Mi s-a răspuns: „Poliția”. Am deschis ușa și cinci agenți de poliție intrară în camera unde dormeau nepotul meu Vlăstar și nepoata mea Ileana. Nevastă-mea îngrozită înlemnise lângă patul meu. Unul din agenții poliției îmi prezentă ordinul prin care eram chemat la prefectura poliției pentru informații, somându-mă să mă îmbrac imediat și să-l urmez. Au urmat somațiuni, îmbrăcându-mă în grabă. Nu mi s-a îngăduit să iau cu mine nimic, nici chiar rămas-bun de la soția mea și de la nepoți, care priveau cu groază ridicarea mea. Doi dintre agenți mă luară între ei și mă conduseră afară, spunându-mi să fiu om de înțeles și să nu strig. Ieșind din curtea casei, mă conduseră până în strada vecină, unde aștepta o mașină. Am fost împins în mașină și așezat între cei doi agenți dintre care unul îmi ordonă să-mi leg ochii. Am scos batista din buzunar și m-am legat la ochi, ca să nu văd unde mă duc. În timpul cursei am bănuir că porneam în direcția poliției.

Mașina s-a oprit însă la Ministerul de Interne. La intrare mi-au pus ochelari negri, ca să nu văd nimic, până ce o să fiu introdus într-un birou. Acolo mi-au luat ochelarii de la ochi și am văzut un comisar la o masă, care primi în taină un scurt raport de la agenții ce ne însoțiseră, după ce aceiași vorbiră la telefon cu agenții rămași în locuința mea pentru percheziție.

Rămas singur cu comisarul, acesta îmi luă un scurt interogatoriu, uitându-se într-un registru, pe care îl avea pe masă, însemnă în registru ceva și mă somă să depun pe masă portmoneul ce-l aveam la mine cu bancnota de o mie de lei; inele, stilou, ceasornic sau alte obiecte nu aveam cu mine; mi-au ordonat să-mi desfac cravata și șireturile de la pantofi, pe care le-au luat în seamă și le-au trecut în registrul din fața mea. După împlinirea

⁴ Eugenia Danu, *Amănunte mai puțin cunoscute despre viața unui basarabean cunoscut în ziarul „Țara”*, Chișinău, 14 aprilie 2000, p. 6.

acestor triste formalități, a chemat un om de serviciu și m-a dat în seamă. Acesta îmi aplică ochelarii negri, îmi spuse să-mi țin gura și mă conduse într-o sală mare cu lăiți de lemn împrejur. Eram primul sosit. După mine apărură în sală, după scurte intervale, toți foștii miniștri și subsecretari din guvernele burgheze, care se aflau în București, așa că odată ce se făcu ziua, sala era plină de deținuți. Îi cunoșteam pe toți, ne făceam semne, dar ne era interzis de gardienii care ne păzeau de a schimba o vorbă. Alături se găsea o a doua sală plină de foștii înalți demnitari militari și administrativi”⁵.

Bătrânul și încercatul luptător era pus la grea încercare, nu era la prima sa „întrevedere” cu așa-zisele organe de drept, de fapt cu organele represive. În îndelungata sa activitate (luptă) pentru dezrobirea socială și națională a avut nefericitul prilej să cunoască, în câteva rânduri, „ospitalitatea” temnițelor țariste. Pentru prima oară a fost arestat încă în anii de studenție, în februarie 1902, și întemnițat la închisoarea din Dorpat, apoi transferat la cea din Wenden (ambele din Estonia), pentru organizarea Pământeniei (asociației) studenților basarabeni, care își făceau studiile universitare în această localitate din inima Imperiului Rus, fiind învinuit de delict împotriva statului (art. 250, Codul penal rus), manifestat prin organizarea unei societăți ilegale și revoluționare, prin propaganda politică cu scop de a distruge regimul legal și prin tendințe de separatism moldovenesc⁶. Curtea de Apel din Petrograd, negăsind suficiente probe pentru darea în judecată, a clasat dosarul. Dar „stagiul” de circa un an făcut în temnițele țariste nu a trecut fără consecințe pentru tânărul luptător pentru cauza moldovenească. Revenit în Basarabia, la începutul lui octombrie 1903, din nou este arestat. Deținut câteva săptămâni în pușcăria din Chișinău, este exilat în nordul Rusiei. Trimis pe etapă, în drum, a trecut prin închisorile centrale ale Imperiului: la Kiev s-a „hodinit” o zi și o noapte, în închisoarea Butârki din Moscova a stat 14 zile, închisoarea din Iaroslav l-a „găzduit” o zi, cea din Vologda – o săptămână, astfel, ajungând la Arhanghelsk pe la jumătatea lui decembrie, unde este încarcerat vremelnic, pentru ca peste o săptămână să fie trimis la punctul cel mai nordic al guberniei, în orașul Mezen⁷. Acestea au fost, să zicem așa metaforic, „păcatele tinereții” lui Ioan Pelivan, acum,

⁵ Vezi: Ion Nistor, *Note autobiografice. Amintiri din închisoare*, în „Cugetul”, Revistă de istorie și cultură, nr. 3 (35), 2007, p. 16.

⁶ Vezi: Alexandru I. Oatul, *Amintiri despre Pământenia basarabească din Dorpat*, loc. cit., p. 29-34; Pan Halippa, *Amintiri de la Dorpat*, loc. cit., p. 35; ambele materiale au fost reluate în „Cugetul”, Revistă de istorie și cultură, 2005, nr. 2 (26), p. 3-6; Gheorghe Chicu, *Pământenia basarabească din Dorpat (1900-1902)*, în „Viața Basarabiei”, 1936, nr. 7-8, p. 109-127.

⁷ Pan Halippa, *Publicistică*, editor și studiu introductiv de Iurie Colesnic, Fundația Culturală Română, București, Editura „Museum”, Chișinău, 2001, p. 43-45.

la bătrânețe îi era dat să cunoască și nivelul de ospitalitate a închisorii „de acasă”, să facă diferența dintre statutul de ocaș în pușcăriile țariste și cel de deținut politic în pușcăria comunistă din propria țară.

Într-o notă informativă întocmită de către consilierii sovietici aflați la București, imediat după operația de arestare a foștilor demnitari români, și expediată ministrului Securității de la Moscova, referitor la Ioan Pelivan se menționa: „Între 1941-1944, ministru al Justiției; l-a sprijinit activ pe Antonescu”, informație, care, deși nu corespundea adevărului, avea semnificația de adevărat cap de acuzare⁸. Este important să menționăm, că spre deosebire de mulți lideri basarabeni, Ioan Pelivan, după ce și-a văzut realizat visul, adică Unirea Basarabiei cu România, nu a mai desfășurat activitate politică. După unele tentative de angajare în structurile politice naționale, se retrage din viața politică. În deceniile postbelice, s-a manifestat cu preponderență în plan național și cultural. După război, nu a desfășurat activități politice, deși era apreciat și considerat ca o persoană de influență, mai ales în problema basarabeană.

După noaptea petrecută în subsolul Ministerului de Interne, în dimineața zilei de 6 mai, foștii demnitari, puternic marcați de șocul arestării nocturne și de incertitudinea privind soarta lor de mai departe, au fost îmbarcați în 4 camioane-dube, aliniat în curtea ministerului, fiecare dându-i-se rația alimentară pentru drum: „o pâine, mici pachete de brânză și de marmeladă”, precum și o cutie de conserve pentru patru persoane⁹.

Ioan Pelivan, fostul deputat al Sfatului Țării, fostul ministru de Externe al Republicii Democratice Moldovenești (1917-1918), fostul ministru al Justiției (1919-1920), împreună cu alți 16 foști activiști politici și demnitari de stat au fost îmbarcați în duba cu nr. 16971. Din documentele păstrate putem reconstitui componența echipei: Voicu Nițescu, fost ministru în opt guverne din anii 30; Constantin Zamfirescu, Vasile Sassu, fost ministru al Agriculturii și Domeniilor; Nistor (Victor) Bădulescu, fost subsecretar de stat la Ministerul Finanțelor, apoi la Ministerul Afacerilor Străine; Nicolae Marinescu, fost ministru al Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale; Albert Popovici-Tașcă, doctor în drept, fost deputat, fost subsecretar de stat la Interne (1921); Ion Nistor, doctor în istorie, academician, fost

⁸ Tatiana Pokivailova, *Notă informativă expediată de la București la Moscova în legătură cu arestarea a 66 de lideri politici din România*, în „Analele Sighet”, nr. 6: *Anul 1948 – instituționalizarea comunismului*, Fundația Academia Civică, București, 1998, p. 891. În nota respectivă, din cei 66 de demnitari arestați, doar 10 erau nominalizați și prezentați cu unele date biografice imprecise (Brătianu, Tătărescu, P. Bejan, R. Portocală, Roșculeț etc.), inclusiv Ioan Pelivan, cu caracteristica eronată de mai sus.

⁹ Ion Nistor, *loc. cit.*, p. 16.

ministru de stat pentru Bucovina, fost ministru al Cultelor și Artelor; Sever Dan, fost ministru al Sănătății Publice; Gheorghe Leon, fost ministru al Economiei Naționale; Florian Ștefănescu-Goangă, fost subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale; Nicolae Sibiceanu, fost subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri; Teofil Sauciuc-Săveanu, fost ministru de stat pentru Bucovina; Victor Papacostea, istoric, fondator al Institutului de Studii Balcanice din București, fost subsecretar de stat la Ministerul Educației în guvernele Sănătescu și Rădescu; Zamfir Brătescu, Titus Popovici, fost subsecretar de stat la Ministerul Economiei Naționale; generalul Henri Cihoski, fost ministru de Război (1928-1930), fost senator de drept. Într-o altă dubă, secționată cu celule individuale, fuseseră băgați Gheorghe Tătărașcu, Dinu Brătianu, Gheorghe Brătianu, Ion I. Gigurtu, Constantin Argetoianu și alții.

Dubele în care au fost înghesuiți arestații erau fără ferestre, lumina pătrundea printr-o ventilație de sus. La ușa de intrare, bine păzită de doi gardieni zdraveni și foarte scumpi la vorbă, se găsea o găleată cu apă. Pe întreg traseul pe care-l făceau, „reținuții”, de fapt arestații abuziv și cu aplicarea violenței, erau supuși unui șoc psihologic de nedescris. În duce era o căldură insuportabilă, arestații cu greu își stăpâneau cumpătul. În drum, în urma unui atac de cord, a decedat doctorul Daniel Ciugureanu, generalul Henri Cihoski se îmbolnăvise grav de nervi¹⁰.

Punctul de destinație al „cortegiului demnitarilor” nu era cunoscut nici însoțitorilor din convoi. Ruta București – Câmpina – Doftana – Brașov – Sibiu – Aiud – Cluj – Huedin – Ciucea – Oradea – Careii Mari – Sighet este descrisă amănunțit de Ion Nistor în amintirile sale. Duba cu nr. 16971, în care se afla Ioan Pelivan a ajuns la închisoarea din Sighet în după amiaza zilei de 7 mai 1950.

Penitenciarul din Sighet a fost construită la sfârșitul secolului al XIX-lea, în timpul când Transilvania se afla sub regimul austro-ungar, fiind considerată una din cele mai moderne și riguroase închisori ale epocii. Destinația inițială a instituției era găzduirea deținuților de drept comun, acest caracter menținându-se și în perioada interbelică. Începând cu mijlocul anului 1947, în penitenciarul de la Sighet au fost închise diverse persoane pentru motive politice (țărani maramureșeni care nu reușeau să-și achite impozitele obligatorii la produsele alimentare, fiind condamnați pentru acțiuni de sabotaj, elevi și studenți din zonă, membri ai unor organizații anticomuniste), însă caracterul penitenciarului era de drept comun.

Din mai 1950, închisoarea de la Sighet a devenit, pentru mai bine

¹⁰ *Ibidem*, p. 16-17.

de cinci ani, un penitenciar exclusiv politic, unde a fost întemnițată elita politică, academică, militară a României interbelice¹¹.

Timp îndelungat, mulți din cei întemnițați nici nu știau unde se află. Unii credeau că sunt în Caransebeș, în Banat; alții credeau că sunt în Bucovina¹². Nimeni nu le spunea nimic. Cu ei nu se comunica, erau supuși unui regim de izolare completă. Cei transportați în duba în care s-a aflat Ioan Pelivan, „grație iscusinței și cunoștințelor locale ale doctorului Marinescu”, cunoșteau că au ajuns la închisoarea din Sighet¹³. Alții, mult mai târziu, au identificat localitatea în care erau încarcerați, unii chiar după inscripția de pe sacii de fasole, pe care le alegeau pentru bucătărie¹⁴.

Întemnițați în închisoarea pentru deținuții de drept comun, foștii demnitari de stat, activiști politici, generali, profesori universitari, oameni de știință, prelați erau tratați ca niște criminali ordinari. Când dubele au ajuns în curtea închisorii, fiecare „deținut” a primit un număr de identificare. Pentru perioada de detenție, iar pentru unii, până la moarte, acesta va servi drept „buletin de identitate”. În primele zile ale internării, deținuții au fost trecuți prin magazia închisorii, fiind îmbrăcați în uniforma vărgată de pușcăriaș: veston, pantaloni, capelă. Fiecare a primit câte două cămăși, două perechi de izmene, bocanci cazoni, echipament, de care unii s-au folosit până la moarte, alții – până la eliberare în 1955. Pozele aplicate pe fișele matricole penale îi înfățișează pe cei internați tunși zero, cu fața scofălăcită, îmbrăcați în costum de ocaz¹⁵.

Între puținele documentele care s-au mai păstrat și fac parte din dosarul penal pus la dispoziția cercetătorilor de către Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității se află o declarație olografă dată de Ioan Pelivan, la puțin timp după arestare, având următorul conținut: „Declarație, Subsemnatul Ioan Pelivan, de 74 ani, născut la data de 30 aprilie 1876 (în realitate: 1 aprilie 1876 – *n.a.*) în satul Răzeni, jud. Lăpușna, fiul lui Gheorghe și Eugenia, născută Titica, căsătorit, fără copii, de profesie magistrat-pensionar, absolvent al Facultății de Drept din orașul Dorpat-Liflanda; avere am posedat circa 100 ha pământ și una casă, armata satisfăcută. În trecut am făcut politică țărănistă sub conducerea lui C. Stere, în prezent neîncadrat, cu ultimul domiciliu la București, str. Caragiale

¹¹ Ion Nistor, *loc. cit.*, p. 6.

¹² Constantin C. Giurescu, *Cinci ani și două luni în penitenciarul din Sighet (7 mai 1950-5 iulie 1955)*, Introducere de Dinu Giurescu, Ediție îngrijită, anexe și indice de Lia Ioana Ciplea, București, 1994, p. 63-64.

¹³ Ion Nistor, *loc. cit.*, p. 18.

¹⁴ Vezi: *Caiete Brătianu*, p. 6; p. 15.

¹⁵ Vezi: Ion Nistor, *loc. cit.*, p. 18-19.

Nr. 7, declar următoarele: nu am frați în viață, decât trei surori: Elena, văduvă, soțul Mihail Eșanu, plugar, are două fete, din care una măritată după un muncitor, alta după un agronom. Sora aceasta domiciliată în jud. Teleorman; altă soră, Varvara, văduvă, soțul ei fost cântăreț de biserică, are o fată măritată cu un funcționar din județul Prahova, la care domiciliază sora mea Varvara, și mai am o soră Ecaterina, măritată cu doctorul pensionar Mihail Coteanu, domiciliat în București str. Banu Dumitrache nr. 36. Soția mea Maria, născută Gogu; tatăl ei a profesor secundar; are trei surori: Eugenia și Cornelia (?) nemăritate și Alise, măritată cu inginerul pensionar Malcoci Constantin, domiciliat în București, str. Olga Bancic nr. 4. Alte rude apropiate nu am. Aceasta îmi este declarația pe care o dau, susțin și semnez propriu, nefiind silit de nimeni. ss Ioan Pelivan¹⁶. Este evident că această declarație a fost dată sub o maximă presiune, iar semnatarul ei se afla într-o stare de deprimare deosebită, dovadă fiind și faptul că a greșit chiar data nașterii, ceea ce unui om ca Ioan Pelivan, nu i se putea întâmpla, în condiții normale. Într-o altă declarație, din ziua de 22 septembrie 1950, Ioan Pelivan revine și corectează data nașterii: „1 aprilie 1876 (nu 30 aprilie 1876, cum am scris din greșeală în declarația precedentă)”, iar la cererea anchetatorilor, face unele precizări referitoare la părinții săi: „Tatăl meu a murit în anul 1915, iar mama în anul 1910, ambii în satul Răzeni, jud. Lăpușna. A(u) posedat în comuna Răzeni circa 15-20 hectare pământ. După decesul lor pământul acesta s-a împărțit între copii (4). Nu am avut și nici nu am valută și nici bijuterii...”¹⁷

Familia, rudele, prietenii nu cunoșteau nimic despre soarta celor arestați. Referitor la Ioan Pelivan, în cercul prietenilor de la Iași, circula informația precum că „a fost internat în ruinele fostei fabrici de zahăr din Ripiceni, complet distrusă de sovietici, care ridicaseră de acolo toate instalațiile. Pe urmă nu se mai știa unde a fost dus. Se bănuia că i s-a aplicat aceeași măsură ca și lui Pan Halippa – deportarea ori în Siberia, ori în nordul Rusiei”¹⁸. Mai târziu, s-a aflat că ar fi murit într-o închisoare românească, dar nu se știa precis în care anume.

Cu cei întemnițați nu se comunica. La fel, era interzisă orice comunicare între deținuți. Universul lor se reducea la cei patru pereți. „Șeful” lor suprem era gardianul care astfel explica unui deținut felul cum trebuie să se comporte în această instituție: „Bandit! (aceasta era formula de adresare către foștii miniștri, generali, academicieni etc. – *n.n.*). Tu aici n-ai voie să vorbești nimic, n-ai voie să strigi, n-ai voie să fluieri, n-ai voie să cânti,

¹⁶ Arh. C.N.S.A.S., dosar P 11121, f. 11-11 verso.

¹⁷ *Ibidem*, f. 10.

¹⁸ Vasile Harea, *Basarabia pe drumul Unirii. Amintiri și comentarii...* p. 88.

n-ai voie să te rogi, n-ai voie să murmuri, n-ai voie să bați în ușă, n-ai voie să bați în perete, n-ai voie să te cațeri la fereastră, n-ai voie să... , n-ai voie nimic! N-ai voie!”¹⁹.

După o lună de la arestare, la fostul domiciliu a lui Ioan Pelivan din str. I.L. Caragiale nr. 7 din București, au venit câțiva securiști cu un camion și au întrebat-o pe cea care au găsit-o în casă: „Sunteți Maria Pelivan”?, de parcă aceștia nu știau unde au venit și pe cine au în față. La primirea răspunsului afirmativ, oaspeții nepoftiți i-au declarat: „Aveți dispoziția să vă mutați de aici. Aveți voie să luați patul și lucrurile de îmbrăcat. Atât. Vă mutăm în altă parte”²⁰.

Zdrobită sufletește de arestarea soțului, Maria Pelivan a fost dusă într-o cameră de pe strada Olari, care semăna mai mult cu o magazie. Din cauza pivniței de dedesubt, încăperea era rece și umedă. La început era supravegheată de securiști ca să nu plece din această locuință, apoi, treptat, supravegherea a slăbit. Peste câteva luni a fost arestat și ginerele lui Ioan Pelivan, care era pe atunci maior în rezervă²¹. Mai târziu, Maria Pelivan, împreună cu fiica sa adoptivă, au fost mutate într-o locuință din strada Olga Bancic nr. 4.

Regimul de exterminare din închisoare avea și alte componente. Din cauza subnutriției, Ioan Pelivan ca și mulți alți deținuți s-a îmbolnăvit, medicul refuzând să-i dea tratament. La solicitările de tratament a deținuților, medicul impostor al închisorii obișnuia să spună: „Medicamentele sunt inutile, să lăsăm natura să lucreze”. Boala l-a chinuit până în ultimele clipe ale vieții²². Pe lângă celelalte chinuri, înjosiri, foame etc. deținuții mai erau bătuți frecvent de personalul închisorii. Bătaia se aplica pentru orice motiv, pentru cea mai elementară bănuială. Supraviețuitorii Ilie Lazăr și Constantin Tomescu au relatat cazuri de aplicare a bății față de Ioan Pelivan²³.

În închisoarea de la Sighet, Ioan Pelivan a stat, în diferite perioade de timp, în mai multe celule și în diferite componente. Din amintirile lui Ion Nistor putem reconstitui două celule și trei colective din care a făcut parte: 1. cu o oarecare probabilitate, celula nr. 18 (cu două ferestre), de la parter, cu colectivul format la momentul internării (mai 1950), din 9 persoane,

¹⁹ Nuțu Roșca, *Închisoarea elitei românești. Compendiu*, Sighetu Marmăției, 2006, p. 22.

²⁰ Ziarul „Țara”, 14 aprilie 2000; citat după Valeriu Pelivan, *Ion Gheorghe Pelivan, în Vatra veșniciei – Răzeni. Carte de familie de neam răzănean (1484-2003)*, Chișinău, 2003, p. 109.

²¹ *Ibidem*.

²² Nuțu Roșca, *op. cit.*, p. 33, 144.

²³ *Ibidem*, p. 27.

și păstrat până în octombrie 1950; 2. aceeași celulă, dar într-un format extins, constituit în octombrie 1950, „prin vărsarea” în celula nr. 18 a celor din celula nr. 13, cu un număr total de 16 persoane și 3. celula „spațioasă de la etajul întâi, cu trei ferestre spre curtea cu plantații a închisorii”, cu componența puțin modificată a colectivului anterior, în care s-a aflat din primăvara anului 1952 până la moartea sa, întâmplată la 25 ianuarie 1954²⁴.

În octombrie 1950, cei 7 deținuți din celula nr. 13 de la parter – Ion Nistor, Dori Popovici, Constantin Angelescu, Dorel Dumitrescu, Ioan Lupaș²⁵, Aurel Vlad (doctorat în drept la Budapesta, deputat, ministru de Finanțe (1919-1920), ministru la Culte (1928-1929), ministru la Industrie și Comerț (1929-1930), Enci Pop – „au fost mutați în altă celulă, ceva mai spațioasă, cu opt paturi suprapuse”. Din context reiese că noua celulă era tot la parter. Profesorul Nuțu Roșca consideră că este vorba de celula cu nr. 18²⁶. Transferul respectiv, menționează Ion Nistor, le-a oferit și un prilej de bucurie: „Acolo am dat peste camarazi cunoscuți, pe care nu-i văzusem din momentul arestării. Erau: Gheorghe Cipăianu, (fost ministru al Agriculturii) generalul Dumitru Caracostea, fost adjutant al Reginei Maria, Matei Racoviță, Portocală, Mihai Priboianu, (fost ministru al Înzestrării Armatei) Sebastian Bornemisa, (fost secretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri) Burileanu, Popovici-Tașcă, Ioan Pelivan. Eram 16 inși în cele 8 paturi suprapuse”. Posibil, componența „celulei ceva mai spațioase”, în care au fost strămutați cei din celula nr. 13, despre care vorbește Ion Nistor, să fi fost cea formată chiar la momentul internării. „La început, ne-am bucurat cu toții, fiindcă aveam fiecare ceva nou de povestit. Astfel primele săptămâni ne-au trecut mai repede. Fiecare avea de comunicat întâmplări din viața sa. Venise însă toamna cu ploii și frig. Nu mai puteam dormi cu cele două ferestre ale celulei deschise. Eram avizați la căldura animală a celor 16 inși, dar aerul din celulă ne înăbușea. Tineta pentru nevoile noastre nu mai era suficientă pentru 16 oameni. Ni se mai puse în celulă și o sobă de tuci cu țeava pe fereastră, pe care o încălzeam cu puține bucăți de lemn și cu mai mult lignit, umplând celula de fum și de gaze otrăvitoare. Ne îngălbenisem cu toții, pierzând pofta de mâncare”²⁷.

În continuare, în aceeași lucrare memorialistică, Ion Nistor consemnează că „la raportul de dimineață și de seară stăruiam mereu asupra aerului insuportabil din celula noastră, cerând o cameră mai mare pentru colectivul nostru. După multe reclamații și inspecții s-a convins în sfârșit și direcția

²⁴ *Caiete Brătianu*, p. 77.

²⁵ *Ibidem*, p. 83.

²⁶ Nuțu Roșca, *op. cit.*, p. 144.

²⁷ Vezi: Ion Nistor, *loc. cit.*, p. 20.

închisorii de îndreptățirea cererii noastre: cererea noastră a fost luată în seamă și jumătate din colectivul nostru fu ridicat și mutat în altă celulă. Atunci ne-am despărțit de Lupaș, Caracostea, Enci Pop, Angelescu, Vlad și ne-am mutat într-o celulă de la etaj, cu paturi mai multe și cu o sobă care nu afuma, cel puțin. Noua celulă avea trei ferestre spre curtea cu plantații a închisorii și cu o vedere peste zidul închisorii, de unde se vedea turnul cu orologiu al bisericii catolice, de unde se auzeau clopotele mai bine, la semnalul cărora generalul cădea în genunchi și rostea în taină rugăciuni fierbinți.

Am mai schimbat de câteva ori celula, cu mici modificări în compunerea colectivului nostru. În celula spațioasă de la etajul întâi, unde am fost mutați în primăvara anului 1952, am rămas până în 1954. Acolo a venit, între alții, profesorul Florian Ștefănescu-Goangă și Constant (Alexandru), cu care am avut repetate discuții cu privire la mișcarea legionară, și Băran²⁸. În celula aceasta au murit: Portocală, Pelivan, Burileanu, Bornemisa, Popovici-Tașcă și gen. Mihai Racoviță²⁹.

Celula din închisoare devenise o adevărată anticameră a morții. Într-o singură celulă, timp de doi ani, au murit 6 persoane. În afară de Ioan Pelivan, și-au găsit tragicul sfârșit: Radu Portocală (1888-1952), avocat, decan onorific pe viață al Baroului din Brăila, fruntaș al Partidului Național Liberal, primar de Brăila (1922-1924), deputat și senator în mai multe legislaturi, membru în trei guverne liberale conduse de Gheorghe Tătărescu: subsecretar de stat la Ministerul de Interne (24 noiembrie – 5 decembrie 1939) și ministru secretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri (5 decembrie 1939-11 mai 1940; 11 mai – 28 iunie 1940). Nu mult timp înainte de arestare suportase o operație la stomac. A îndurat 697 de zile de dureri, frig, foame, chin și umilințe, care s-au terminat la 13 aprilie 1952³⁰. Dumitru Burileanu (1869-1954) – doctor în drept, deputat în mai multe legislaturi, fost guvernator al Băncii Naționale a României. În închisoare s-a îmbolnăvit de cancer, nu i s-a acordat nici o îngrijire medicală: „În ultimul stadiu nu mai putea mânca, și pâinea muiată în apă nu o putea

²⁸ Coriolan Băran (1896-1979), doctor în drept, participant la Adunarea Națională de la Alba Iulia (1 decembrie 1918), reprezentant de frunte al Partidului Național Țărănesc, primar de Timișoara (1929-1932), prefect de Timiș-Torontal (1932-1933), subsecretar de stat la Ministerul de Interne în guvernele prezidate de Miron Cristea (1 februarie 1939 – 6 martie 1939), Armand Călinescu (7 martie 1939 – 21 septembrie 1939), Constantin Argetoianu (28 septembrie-25 noiembrie 1939), aceeași demnitate la Ministerul Educației Naționale în guvernul Gheorghe Argeșeanu (21-27 septembrie 1939), director al Băncii Comerciale Timișoara (1941-1946), deținut politic în perioada 1950-1956.

²⁹ Ion Nistor, *loc. cit.*, p. 20.

³⁰ Caiete Brătianu, p. 82.

păstra, ci o vărsa imediat.” A murit la 25 mai 1954³¹. Sebastian Bornemisa (1890-1953) – doctor în litere, ziarist, scriitor, profesor și redactor la mai multe periodice, primar al municipiului Cluj (1932, 1938-1940), fost secretar de stat în guvernul condus de Octavian Goga (28 decembrie 1937-9 februarie 1938). A decedat la 16 iulie 1953. Albert Popovici-Tașcă (1881-1951), doctor în drept, profesor, deputat în două legislaturi, a activat în partidele: Conservator, al Muncii, Poporului; subsecretar de stat la Ministerul de Interne în guvernul condus de Alexandru Averescu (7 martie – 17 decembrie 1921). A decedat la 12 octombrie 1951. Mihail I. Racoviță (1889- 1954) – general de Corp de Armată, ministru secretar de stat la Departamentul Apărării Naționale în guvernul condus de generalul Constantin Sănătescu (23 august – 4 noiembrie 1944). A decedat la 28 iunie 1954.

Camarazii de suferință au fost singurii martori la moartea lui Ioan Pelivan, întâmplată la 25 ianuarie 1954, la vârsta de 78 de ani. La închisoarea din Sighet moartea fiecărui deținut trebuia să rămână o mare taină. Despre decesul celor încarcerati se anunța telefonic, printr-un mesaj codificat: „S-a stins becul nr...”, doar Direcția Generală a Penitenciarelor din București. Familiile nu erau anunțate despre decesul deținuților.

„Rânduiala de înmormântare” se făcea în cel mai mare secret. Mortul, mai întâi, era dezbrăcat (zdrențele lui trebuia să le îmbrace alt deținut), după care era aruncat într-o ladă din scânduri brute care se folosea la transportarea morților. Era așteptat timpul cel mai potrivit, de obicei, rânduiala respectivă se făcea sub acoperișul nopții. Mortul era transportat la „cimitir” cu o căruță trasă de un cal, care făcea parte din gospodăria închisorii. Locul de înmormântare era la marginea Sighetului Marmăției, aproape de cătunul Cearda, la numai câteva zeci de metri de granița cu Uniunea Sovietică. Pe acest loc al nimănui, care, oficial, nici nu avea statut de cimitir, se îngropau săracii orașului, cei care mureau la spital, la azilul de bătrâni, la căminul de deficienți neuropsihici, care nu aveau pe nimeni care să-i ridice după deces. În groapa pregătită din timp, se arunca trupul gol al fostului deținut. „Groparii”, selectați din rândurile gardienilor analfabeți și brutali, nu știau altceva decât că transportă și îngroapă un bandit ordinar. Gardienii aruncau pământ peste el până la o nivelare aproximativă. După unele relatări, cei care erau aduși de la închisoare nu erau îngropați în partea centrală a cimitirului, ci pe la margini³².

Despre suferințele îndurate de Ioan Pelivan în închisoare familia a aflat abia în 1962, când acasă la Maria Pelivan a venit profesorul Constantin

³¹ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 158.

³² Nuțu Roșca, *Basarabia și ministrul întregitor Daniel Ciugureanu*, Editura „Prut Internațional”, Chișinău, 2010, p. 181; Idem, *Închisoarea elitei românești...*, p. 40-46.

Tomescu, unul din puținii supraviețuitori ai închisorii, care i-a spus doamnei că la Sighet a stat într-o celulă cu Ioan Pelivan și i-a povestit despre martirajul soțului ei. Din cele relatate de tovarășul de suferință, nora Nadia a reținut în memorie următoarele: „Din cauza frigului și a umezelii din închisoare Ioan Pelivan avea dureri reumatice feroce. Temnicerii-bestii îl jigneau, îl scuipau, îi trăgeau palme, ceea ce îi provoca o suferință morală mai mare decât cea fizică. Din cauza alimentației proaste suferea de subnutriție. S-a stins încetișor (la 25 ianuarie 1954). A fost scos noaptea și înmormântat la cimitirul închisorii”³³. Menționăm că, în întreaga perioadă cât a fost închis la Sighet, Ioan Pelivan nu a fost judecat și condamnat.

În arhiva Oficiului Stare Civilă a Primăriei municipiului Sighetu Marmăției s-a păstrat două registre în care au fost trecute numele a 51 de oameni care au decedat în închisoare: primul cuprinde actele de deces a 42 de persoane decedate între 5 mai 1950 și 25 mai 1954, al doilea include actele a 9 deținuți decedați între 6 iunie 1954 și 9 februarie 1955. Toate actele au fost întocmite mult mai târziu de la data deceselor: cele din primul registru – în ziua de 20 iulie 1957, cele din al doilea – la 13 august 1957. Actul de moarte a lui Ioan Pelivan este înregistrat la 20 iulie 1957, la poziția nr. 141 (decesele întâmplate în închisoare au fost înregistrate de la numărul 101 până la 151), certificatul de moarte are seria Mc. nr. 370591, iar actul de verificare a morții nr. 89 din 25 ianuarie 1954³⁴.

La închisoarea din Sighetu Marmăției au murit și au fost aruncate în gropi anonime din „Cimitirul săracilor” multe alte personalități de vază ale României interbelice. Menționăm aici pe Iuliu Maniu³⁵, unul din cei mai de vază oameni politici și de stat din istoria României, istoricul Gheorghe Brătianu³⁶, omul politic Constantin Argetoianu³⁷ și alții. În total, în Cimitirul Săracilor de la Cearda, între anii 1950 și 1955, au fost îngropați în secret, noaptea, 62 de deținuți politici, morți în închisoarea de la Sighet. Moartea unora din ei nici nu a fost înregistrată.

După arestarea soțului său, Maria Pelivan, rămasă singură, fără serviciu și bolnavă, a fost întreținută de surorile sale Constanța și Alice. La începutul anilor '70 ai secolului trecut, ea era grav bolnavă și imobilizată la pat, fiind îngrijită de fiica ei adoptivă, Nadejda (Nadia) Perju-Mardare,

³³ Ziarul „Țara”, 14 aprilie 2000; citat după Valeriu Pelivan, *Ion Gheorghe Pelivan, în Vatra veșniciei – Răzeni. Carte de familie de neam răzănean (1484-2003)*, Chișinău, 2003, p. 109-110.

³⁴ Nuțu Roșca, *Închisoarea elitei românești...*, p. 144.

³⁵ Vezi: *Schițe biografice*.

³⁶ Vezi: *Schițe biografice*.

³⁷ Vezi: *Schițe biografice*.

și ea destul de în vârstă și suferindă. La adresa din București, str. Olga Bancic nr. 4, Maria Pelivan ocupa o cameră cu chirie, având ca sursă de existență un ajutor social de 430 lei³⁸. Ceva mai târziu, în aprilie 1973, o notă a Securității consemna faptul că, lui Ioan Pelivan, dintre rudele apropiate „i-au mai rămas în viață soția, Maria Pelivan, în vârstă de 89 ani, imobilizată la pat cu un picior fracturat, având o pensie de urmaș de 50 lei și sora acestuia, Malcoci Elise, în vârstă de 84 ani-ambele trăind în condiții deosebit de grele”³⁹.

³⁸ Arh. C.N.S.A.S., Fond I 161960, vol. 7, f. 115.

³⁹ Ibidem, f. 112.

CAPITOLUL XVIII

AVATARURILE ARHIVEI LUI IOAN PELIVAN

Datele de care dispunem atestă că o serie de documente provenite din arhiva lui Ioan Pelivan au fost predate de către acesta instituțiilor abilitate ale statului încă înainte de cel de-al Doilea Război Mondial. În Fondul Ioan Pelivan de la Arhivele Naționale există un proces-verbal, purtând data de 24.06.1938, privind predarea-primire la Ministerul de Externe a actelor și documentelor din arhiva Ministerului de Externe al Republicii Moldovenești 1917-1918¹. Faptul este consemnat și într-o notă a Ministerului de Interne-Direcția Generală de Informații Interne, din 10 mai 1973, în care se arată că, în arhiva Ioan Pelivan, aflată la Biblioteca Academiei Române, se găsește un opis ce cuprinde și trei procese-verbale (nr. 428, 435 și 436), conform cărora, la data de 24.06.1938, I. Pelivan a predat Ministerului de Externe al României, 31 documente ce au aparținut Ministerului de Externe al Republicii Autonome Moldovenești ².

După instaurarea comunismului în România, autoritățile regimului de „democrație populară”, sub controlul trupelor de ocupație sovietice, au urmărit să dea de urma fondurilor arhivei Sfatului Țării, cu scopul evident ca acestea să fie duse în U.R.S.S. În acest sens, au fost adresate întrebări mai multor persoane, care jucaseră vreun rol în evenimentele din 1917-1918, din Basarabia. Se înțelege că a fost chestionat și Ioan Pelivan, care în răspunsul dat, la 20 aprilie 1945, directorului general al Direcției Administrației de Stat, arăta că „La invitația ce mi-ați adresat de a vă da informațiuni asupra arhivei Sfatului Țării, subsemnatul am onoarea a vă comunica următoarele: 1. Acum vre-o 10-15 ani, având nevoie de o informațiune pe care o credeam că o pot găsi în arhiva Sfatului Țării, am căutat să aflu locul unde se păstrează această arhivă. Întrebând la diferite instituțiuni publice din Chișinău, mi s-a răspuns că din ordinul Domnului General A. Văitoianu, fost Comisar General al Basarabiei în anii 1918-1919, iar ulterior Ministrul de Interne al României întregite, arhiva această, în urma dispariției câtorva dosare importante și din lipsa unui local potrivit în care ar fi putut să se găsească

¹ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 773, f. 3.

² Vezi lista documentelor în Nota nr. 131/10 mai 1973, în Arh. C.N.S.A.S., Fond I 161960, vol. 7, f. 74-77.

în păstrare sigură, ar fi fost transportată la București și acolo vărsată în arhiva Ministerului de Interne. Când m-am adresat acestui Minister, un domn director, numele căruia îmi scapă, a dat ordin unui subaltern să mi se pună la dispoziție dosarele, în care credeam că voi găsi informațiunea ce mă interesa. Mare mi-a fost însă surprinderea, când cu toată amabilitatea funcționarului însărcinat cu căutarea arhivei în chestiune, s-au găsit numai două dosare deteriorate, dintre care unul se referea la contabilitatea Sfatului Țării, iar al doilea conținea niște corespondențe de importanță neînsemnată. De la funcționarul arhivei Ministerului, care mi se pare că se numea Stoicov, am aflat că dosarele Sfatului Țării, aduse de la Chișinău, au fost transportate la București în vagoane stricate încă pe timpul marelui război (1916-1918) cu acoperișurile sparte, și că ele ar fi sosit la destinație plouate, mucegăite și parte putrezite. Împreună cu aceste dosare ale Sfatului Țării ar fi fost aduse și vărsate la Ministerul de Interne și dosarele Ministerului de Interne din Republica Moldovenească. 2. După retragerea Sovietelor din Basarabia, în iunie sau iulie 1941, am aflat din diferite zvonuri că arhivele Statului din Chișinău, în care e posibil să se fi găsit și ceva dosare din arhiva Sfatului Țării, au fost parte ridicate de autoritățile sovietice și duse în Rusia, parte mutate și aranjate prin diferite localuri din oraș, iar parte distruse de bombardamentul german din iunie 1941, când a fost omorât și mult regretatul șef rabin al Basarabiei Tzirelson, care locuia în apropierea arhivelor Statului. Ce o fi rămas din aceste arhive ale Statului, nu pot ști... ss. I. Pelivan”³.

Analiza modului în care alte documente provenite de la Ioan Pelivan au ajuns, după cel de-al Doilea Război Mondial, la Arhivele Statului relevă aspecte contradictorii. Dintr-un raport al Direcției Generale a Arhivelor Statului, semnat de directorul general al instituției, generalul maior Gh. Titileanu și purtând data de 9 martie 1973, reiese că fondul arhivistic compus din 1 211 documente (1 m.l.) din anii 1842-1945 a fost depus spre păstrare la Arhivele Statului în 1946 de Ioan Pelivan. Întrucât toate materialele privind Basarabia trebuiau, conform dispozițiilor, trimise în U.R.S.S., acest fond a fost neînregistrat și neinventariat până în 1965⁴. Potrivit unei note a Securității, din 12 aprilie 1973, rezultă că, în anii 1949-1950, dându-și seama că va fi arestat, Ioan Pelivan a stat ascuns pe la rudele sale, purtând cu el o valiză cu documente. Cu puțin înainte de arestare s-a prezentat la Arhivele Statului, unde a predat documentele pe care le mai avea spre păstrare. Funcționarul care le-a primit, nu le-a luat în evidență, lăsându-le într-o cameră izolată, fiind descoperite abia în anul 1973 și înregistrate. Cu

³ A.N.I.C., Fond Ioan Pelivan (1449), dosar 527, f. 1-1 bis.

⁴ Arh. C.N.S.A.S., Fond I 161960, vol. 7, f. 99.

prilejul evaluării efectuate de către Arhivele Statului, s-a hotărât să i se dea Mariei Pelivan, soția lui I. Pelivan, suma de 10. 000 lei, remunerare care tocmai s-ar fi aflat în curs de realizare. Tot înaintea arestării, Ioan Pelivan a dat unui avocat din județul Olt, un pachet cu documente, cu indicația de a le preda unui bun patriot basarabean, pentru a le păstra și folosi la nevoie. Acesta le-a înmănat lui Nistor Popescu, notar din Drăgășani-Vâlcea, de la care, în aprilie 1973, au fost preluate de organele de Securitate și predate la Arhivele Statului. În anul 1964, Maria Pelivan a predat, de asemenea, unele documente și cărți rămase de la soțul său, Academiei R.S. România și Institutului de Studii Istoice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R.⁵.

Demersurile privind arhiva lui Ioan Pelivan au fost întreprinse în baza unui plan de măsuri întocmit de Direcția a I-a a Securității (U.M. 0610), la 25 august 1972 și aprobat de ministrul de Interne Ion Stănescu, prin care se viza influențarea pozitivă a unor fruntași transilvăneni, bucovineni sau basarabeni ori a succesorilor acestora de a preda arhivele personale Direcției Generale a Arhivelor Statului. Măsura avea un caracter general, vizându-i pe toți foștii politicieni și oameni de cultură care dețineau documente de interes istoric, fiind întreprinsă în conformitate cu noile reglementări privind fondul arhivistic național. Pe lista persoanelor care trebuiau verificate și contactate în cazul (acțiunea) „Istoricii”, deschis (ă) de către Direcția a I-a a Securității se afla, la poziția 9 și Maria Pelivan, soția lui Ioan Pelivan⁶.

Specialiștii de la Arhivele Statului apreciau că materialele documentare cuprinse în fondul I. Pelivan prezintă importanță deosebită pentru cunoașterea evenimentelor istorice din Basarabia la sfârșitul secolului al XIX-lea și secolul al XX-lea. Între acestea se află rapoarte, apeluri, referate, procese-verbale, circulare, declarații privind lupta pentru autonomia Basarabiei, organizarea și activitatea românilor basarabeni, unirea Basarabiei cu România, activitatea Partidului Național din Basarabia. Multe materiale se referă la „activitatea ilegală a intelectualității române pentru predarea limbii române în școli, răspândirea culturii naționale, lupta împotriva rusificării populației române, deportările în Rusia a unor studenți și intelectuali români”⁷. Interesante sunt considerate și documentele din anii 1917-1919, provenind de la Sfatul Țării, apeluri către populație sau cele în legătură cu situația din Basarabia în perioada dintre cele două războaie mondiale. Sunt menționate notele informative ale Siguranței

⁵ *Ibidem*, f. 111; Ion Constantin, *Gherman Pântea între mit și realitate*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010, p. 226. .

⁶ *Ibidem*, f. 187.

⁷ *Ibidem*, f. 100.

din Basarabia referitoare la activitatea Partidului Comunist Român din această provincie sau a unor militanți, memoriile activității lui C. Stere și a grupului său, a organizațiilor Partidului Național Țărănesc, asupra activității „Astra Basarabiei” ș.a. Un grup de materiale scrise în limba rusă reflectă activitatea autorităților rusești din Basarabia până în 1917. Printre acestea sunt rapoarte ale agenților secreți, listele de plată a lor, rapoarte ale jandarmeriei, procese-verbale de percheziții, arestări și deportări. „Multe aspecte ale situației politice, culturale, economice și sociale din Basarabia – se arată în raportul D.G.A.S. – se desprind din corespondența oficială, personală și familială (996 scrisori) purtată cu diverse personalități cum ar fi: Vasile Alecsandri (cel mai probabil, este vorba de Nicolae Alexandri – *n.a.*), Ion Antonescu, Alexandru Graur, Gala Galaction, Pan Halippa, Mihai Ralea, Nicolae Titulescu, Iuliu Maniu etc.”⁸.

În ziua de 8 mai 1973, Maria Pelivan a predat organelor Ministerului de Interne, un număr de 8 documente personale care atestă activitatea sa depusă ca soră infirmieră voluntară în timpul Primului Război Mondial și ca președintă a filialei Chișinău a Crucii Roșii pe țară, 4 fotografii și 37 cărți și o broșură referitoare la istoria Basarabiei, Rusiei, probleme de filozofie etc. În cursul lunii aprilie 1973, Maria Pelivan mai predase aceluiași organe de Interne o serie de documente și câteva cărți, documentele fiind deja trimise la Direcția Generală a Arhivelor Statului⁹.

Astăzi, toate aceste valoroase documente constituie Fondul *Ioan Pelivan* de la Arhivele Naționale ale României din București.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 81. Nota-Raport a Ministerului de Interne, D. G. I. I. -Direcția I nr. 131/MV/08 mai 1973.

CAPITOLUL XIX

REÎNHUMAREA OSEMINTELOR LUI IOAN PELIVAN ÎN CIMITIRUL MĂNĂSTIRII CERNICA

Familia, prietenii și apropiații, după ce au aflat adevărul despre moartea, locul și felul neomenesc cum a fost îngropat Ioan Pelivan, au hotărât să-i organizeze o înmormântare creștinească și cu onorurile ce le merita. Pentru o asemenea întreprindere, firește, era necesar acceptul organelor competente, lucru nu ușor de obținut. Rezolvarea acestei probleme și-au asumat-o prietenii de familie, îndeosebi Pan Halippa, Constantin Tomescu¹, Elefterie Sinicliu² și alții. Pan Halippa, într-o scrisoare din 12 octombrie 1968, îi comunica lui Anton Crihan³, considerat „reprezentantul basarabenilor din străinătate”, faptul că recent a tratat cu dna Pelivan problema aducerii de la Sighet a osemintelor lui Ioan Pelivan și intenția de a le îngropa la cimitirul de la mănăstirea Cernica din preajma Bucureștilor, unde este înmormântat mitropolitul Gurie⁴.

Se pare că în soluționarea problemei respective s-au implicat cele mai înalte autorități. Fostul deputat în Sfatul Țării Vasile Harea, într-o notă de subsol, inserată în paginile cărții sale de amintiri și atitudini „Basarabia pe calea Unirii”, menționează că „Consiliul Suprem a aprobat, în urma cercetărilor, la cererea unor frunțași basarabeni, să i se aducă osemintele de la cimitirul închisorii din Satu Mare (!), ca să fie înhumate la mănăstirea Cernica, unde sunt înmormântați mai mulți frunțași naționaliști din Basarabia”⁵. Această informație este relevantă în sensul că, deși, în perioada respectivă, supravegherea liderilor basarabenilor din partea organelor de securitate întrucâtva slăbise, totuși, o acțiune de asemenea anvergură nu putea să se desfășoare pe cont propriu, fără aprobările sau cel puțin sprijinul tacit al instituțiilor abilitate. În obținerea acestora, un rol important l-a avut, însă, Maria Pelivan. Acțiunea de reînhumare a osemintelor unuia

¹ Vezi: *Schițe biografice*.

² Vezi: *Schițe biografice*.

³ Vezi: *Schițe biografice*.

⁴ Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009, p. 293.

⁵ Vasile Harea, *Basarabia pe drumul Unirii. Amintiri și comentarii...*, p. 88.

din principalii actori al actului Unirii Basarabiei cu România putea genera (și de fapt a generat) interpretări a unor forțe politice interne, dar mai cu seamă a unor misiuni diplomatice de la București. Pentru a contracara asemenea interpretări, organele de securitate au întreprins măsuri pentru a cunoaște din timp conținutul alocuțiunilor ce urmau a fi rostite în fața sicriului cu osemintele lui Ioan Pelivan și a-i determina pe vorbitori să se limiteze în luarea de cuvânt doar la activitatea lui profesională, „fără a se referi la pretenții teritoriale și alte aspecte politice tendențioase”⁶. Unii fruntași basarabeni considerau aducerea osemintelor lui Ioan Pelivan și reînhumarea lor la Cernica drept un prilej oportun de abordare deschisă a problemei Basarabiei în fața autorităților române. Organele de Securitate, fiind la curent cu această pornire, l-au determinat pe Elefterie Sinicliu „să renunțe la intențiile ce le avea de a ridica – în public – unele probleme legate de Basarabia”⁷.

Ceremonia reînhumării osemintelor lui Ioan Pelivan a avut loc la 4 aprilie 1976. Câteva zile mai înainte, la 1 aprilie, se împlinise o sută de ani de la nașterea marelui luptător național. Cu această ocazie, a fost oficiată o slujbă de pomenire, de către 12 preoți, cu un cor reputat, în prezența unei mari mulțimi, majoritatea fiind basarabeni, dar nu au lipsit nici prietenii transnistreni. În legătură cu acest eveniment, organele de Securitate au întreprins măsuri pentru a cunoaște din timp conținutul alocuțiunilor și a-i determina pe vorbitori să se limiteze în cuvântul lor la activitatea profesională a lui Pelivan, „fără a se referi la pretenții teritoriale și alte aspecte politice tendențioase”⁸. Au ținut discursuri preoții Vasile Țepordei și Dumitru Balaur, tovarășul de luptă și „fratele” de suferință de la penitenciarul din Sighet, profesorul teolog Constantin Tomescu, fostul deputat în Sfatul Țării, prietenul de familie Elefterie Sinicliu, Tudor Grossu și alții. Din partea lui Pantelimon Halippa, a fost citită o scrisoare în care erau evocate valențele multiple ale personalității lui Ioan Pelivan⁹. Potrivit unei note a Securității, din 14 aprilie 1976, una dintre coroanele puse atunci la mormânt, având inscripția „Din partea prietenilor transnistreni”, ar fi dat naștere la un protest al unei „ambasade, care s-a sesizat de conținutul inscripției”¹⁰. Era vorba, evident, despre ambasada U.R.S.S., care la rândul ei a monitorizat ceremonia de reînhumare. Discutând acest aspect cu un

⁶ Ion Constantin, *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009, p. 72.

⁷ *Ibidem*, p. 207.

⁸ Arh. C.N.S.A.S., dosar I 161960, vol. 13, f. 171 bis.

⁹ *Ibidem*; Ion Constantin, *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, p. 72.

¹⁰ *Ibidem*, f. 170.

apropiat al său, Halippa a spus că un protest ar fi putut fi îndreptățit dacă în inscripția de pe panglică se spunea ”românii transnistreni” în loc de ”prietenii transnistreni”; așa, vorbindu-se de ”prietenii transnistreni”, se face referire numai la relații personale ale lui Pelivan, fără nici o posibilitate de generalizare.

Ca și ceremoniile funerare ale altor fruntași ai mișcării naționale, reînhumarea osemintelor lui Pelivan a constituit o ocazie potrivită pentru a se reaminti de visul basarabean.

La 26 martie 2011, cu prilejul împlinirii a 93 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, la cimitirul mănăstirii Cernica, a avut loc o ceremonie de omagiere a înaintașilor basarabeni care prin acțiunile lor hotărâte și riscante, în anul de grație 1918, au contribuit la desăvârșirea statului național român. La eveniment a fost prezentă Ileana Pelivan Pițurescu, nepoată a lui Ioan Pelivan, militant de vază a mișcării naționale și unioniste din Basarabia. Ea a evocat amintiri și a elogiat cu finețe unele momente istorice din perioada amintită. Ceremonia de la Cernica s-a încheiat cu depunerea de coroane și jerbe de flori la mormintele deputaților Sfatului Țării, care au votat pentru revenirea Basarabiei la trupul țării. Acțiunea a fost organizată de Asociația Studenților și Elevilor Basarabeni (ASEB), organizație nonguvernamentală formată la 22 mai 2009¹¹.

¹¹ Ziarul „Lumina. ro”, 28 martie 2011.

CAPITOLUL XX NUMELE LUI IOAN PELIVAN ÎN POSTERITATE

Pe parcursul întregii sale vieți, Ioan Pelivan și-a asumat cu toată puterea ființei, rațiunii și sufletului său, problemele românilor din Basarabia, luptând eroic pentru rezolvarea lor. Probabil cel mai de seamă membru al Sfatului Țării, Ioan Pelivan a fost totodată și cel mai cinstit politician basarabean, deosebindu-se de restul politicienilor din epocă prin comportamentul său corect fără pic de „politicianism” într-însul. Profilul fruntașului basarabean era ilustrativ conturat într-o prezentare din seria „Figuri basarabene”, inaugurată deloc întâmplător cu acesta, de către ziarul „Universul”, la 30 ianuarie 1940. „Ioan Pelivan – se arăta în articolul semnat de publicistul Nicolae Rotaru – a fost, este și va fi cea mai strălucită figură românească în provincia dintre Prut și Nistru, dintre cei, care se află în viață. Tot Ioan Pelivan mai este și cel mai minuțios și drept colecționar de istorii inedite despre trecutul Basarabiei. D-sa n-a fost omul care să fi profitat după Unire, și acela care n-a precupețit nimic în vremuri de grea răstriaște sub călcâiul țarist, de a stârni avântul românimei de la Nistru, ca să devie dinamici și cu orice sacrificii să se întoarcă la Patria-mumă... O limbă mai frumoasă, o credință mai puternică și o atitudine mai cristalizată românească (așa) ca a lui Ioan Pelivan n-o are nici un luptător din provinciile alipite, care au pregătit ceasul de întregire a Neamului Românesc. Ioan Pelivan, tot așa cum n-a ținut cont de slujba lui de magistrat pe timpul țarismului și a preferat și condamnări în loc de glorie, dar să-și servească neamul, și astăzi se lasă în umbră și e mulțumit că lupta și sacrificiile lui n-au fost zadarnice, România Mare, cu pași gigantici pășește spre idealurile demult cântate și dorite, pentru care au suferit și sunt gata de sacrificiu atâția români martiri. În panteonul națiunii dar mai cu seamă al provinciei noastre, figura lui Ioan Pelivan va fi așezată la loc de onoare”¹.

Însă în pofida francheții și a corectitudinii sale, Ioan Pelivan s-a sfârșit, după cum am arătat, în chinuri inimaginabile, într-o închisoare din România, țara pentru zidirea căreia a luptat întreaga sa viață și a depus toată puterea

¹ Nicolae Rotaru, *Figuri basarabene. Ioan Pelivan*, în „Universul”, Anul 57, Nr. 28, 30 ianuarie 1940.

de muncă fizică și mai ales cea intelectuală. „Moartea lui Ioan Pelivan în temnițele noastre și a altor martiri și eroi pentru cauza întregirii neamului nu poate fi uitată niciodată și rămâne una din petele negre pe paginile scrise cu sânge și lacrimi ale istoriei neamului nostru”, constata cu profund regret Pan Halippa în 1977, ajuns la vârsta când își încheia „evoluția biologică și social-politică”².

„Nașul moldovenilor”, după cum era supranumit de către prieteni, a lăsat în urma sa, în afară de uriașul edificiu la clădirea căruia a muncit și care este unirea, numeroase lucrări și studii istorice ce ne sunt astăzi de mare folos și care se păstrează în formă de manuscris în Arhivele Naționale ale României în bogatul fond documentar „Ioan Pelivan”.

Pelivan a fost un îndrăgostit de istorie. A fost pasionat mai ales de trecutul zbuciumat al Basarabiei. A scris el însuși o serie de studii istorice despre această provincie românească. Dar mai ales a știut să aprecieze cu admirație și cu dreptate studiile altora cu privire la trecutul ținutului său. În repetate rânduri s-a referit la interesul lui Nicolae Iorga față de Basarabia.

Ioan Pelivan lasă posterității o impresionantă moștenire publicistică și literară, nevalorificată pe deplin, semnându-și lucrările cu Ioan Pelivan, dar și cu Jean Bielezki și Ion Rezeneanul.

Numele lui Ioan Pelivan îl poartă astăzi o stradă din sectorul Buiucani al capitalei, precum și un sat din raionul Orhei. Apariția satului Pelivan se datorează unei calamități naturale. În urma inundațiilor din 4-5 aprilie 1932, provocate de topirea bruscă a zăpezilor, vatra satului Mitoc din județul Orhei, aflată în valea râului Răut, a fost inundată. Peste 300 de familii au rămas fără case. Ioan Pelivan, trimis pentru a ajuta sinistrații, a insistat ca ferma-model Orhei, ce aparținea statului, să cedeze 60 de ha pentru reșezarea unei noi localități. Odată cu transferarea ei, localnicii au denumit satul în cinstea salvatorului lor – Ioan Pelivan.

În perioada sovietică, localitatea a purtat denumirea Mitocul Nou, trecând de mai multe ori dintr-un soviet sătesc în altul. Însă urmașii celor pe care Ioan Pelivan i-a salvat de la inundație nu au uitat fapta lui. La 14 decembrie 1990, adunarea generală a satului a decis revenirea la denumirea de Pelivan. La 22 ianuarie 1992, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat decizia sătenilor, operând modificarea respectivă în nomenclatorul de localități. Actualmente, comuna Pelivan are peste 1.200 de gospodării și o populație de peste 4 000 de locuitori. Gimnaziul din localitate poartă numele lui Ioan Pelivan.

Recent, consiliul local a înaintat o nouă inițiativă – să ridice în localitate

² Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei*, București, 2009, p. 347.

un bust al vrednicului înaintaș. Autoritățile raionale și Guvernul au susținut această frumoasă inițiativă.

Cercetătorul Iurie Colesnic consideră că „ar fi foarte potrivit ca numele lui să-l poarte o universitate, o bibliotecă, un liceu, adică acele instituții de cultură, care au beneficiat și beneficiază de jertfa lui – jertfa celui mai mare naționalist al Basarabiei”³. Realizarea unor asemenea idei ar fi dovada recunoștinței binemeritate pentru faptele mărețe și sacrificiul uneia dintre cele mai mari personalități ale luptei pentru unitatea națională a românilor.

³ Iurie Colesnic, *Un dosar uitat al istoriei...*, p. 36.

SCHIȚE BIOGRAFICE

Elena Alistar (n. 1873, comuna Vaisal, județul Ismail – d. 1955, Pucioasa) s-a născut în familia preotului Vasile Bălan și a soției acestuia, Elisabeta. A făcut școala primară la Congaz, în județul Cahul și apoi a urmat Școala Eparhială de Fete de la Chișinău. Aici îl cunoaște pe tânărul teolog Dumitru Alistar cu care se căsătorește. Își urmează soțul devenit preot și activează ca învățătoare începând cu anul 1890 în localitățile Văleni, Roșu, Zărnești din jud. Cahul și Rezeni, jud. Chișinău. Între 1909-1916 a urmat Facultatea de Medicină de la Iași. A fost arestată pentru „activitate naționalistă” împreună cu membrii grupării lui Daniel Ciugureanu deoarece susținea necesitatea eliberării prin forță a Basarabiei de sub stăpânirea rusă. În 1916 a fost mobilizată în armată ca medic militar. A continuat să profeseze la Spitalul Costiujeni de lângă Chișinău. Membră a Partidului Național Moldovenesc, a fost aleasă deputat în Sfatul Țării. Este singura femeie cunoscută astăzi care a luat parte activ la evenimentele politice ce au condus Basarabia către Unirea cu România. La data de 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România. *Elena Alistar* a fondat Liga Culturală a Femeilor din Basarabia. A fost președinte a Partidului Poporului, înființat de Maresalul Averescu, originar, de asemenea, din Ismail, Bugeac – Basarabia istorică, comuna Babele, actualmente în Ucraina. În 1927 fondează în Basarabia *Gruparea Femeilor Române*. S-a evidențiat în activitatea Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române care își desfășura activitatea sub patronajul prințesei Alexandrina Cantacuzino. Odată cu ocuparea Basarabiei de către Armata Roșie, la 28 iunie 1940, *Elena Alistar* s-a refugiat în România. După ce a locuit o vreme la Iași este arestată de regimul comunist și trimisă la Pucioasa, județul Dâmbovița unde a și decedat în 1955. Rămășițele pământești i-au fost aduse peste câțiva ani la Cimitirul Bellu din București.

Zamfir C. Arbore, cunoscut și sub numele *Zamfir Ralli-Arbore* (n. 14 noiembrie 1848, Cernăuți – d. 2 aprilie 1933, București) este descendent al unor vechi familii de boieri, fiu al secretarului gubernial Constantin Ralli. A urmat liceul la Chișinău, Nikolaev și Moscova, iar în 1867 s-a înscris la Universitatea din Moscova, trecând apoi la Academia Militară de Medicină din Petersburg. Intră în cercurile narodnice studențești, fiind arestat și

întemnițat, în cele din urmă, în fortăreața Petropavlovsk, de unde, după o detenție de mai bine de 2 ani, ia calea exilului și ajunge în Elveția. Activează în cercurile socialiste de aici, în care se aflau numeroși emigranți ruși, redactează în limba rusă două gazete și mai multe broșuri de propagandă, trecute apoi clandestin în Rusia. După 1876, se stabilește în România, cetățenia română fiindu-i recunoscută în 1881. Contribuie la organizarea unor cercuri socialiste și la editarea unor periodice de aceeași orientare. Cu vremea, s-a îndepărtat de prietenii lui politici, rămânând legat doar de aspirațiile umanitariste ale mișcării; era, ca și alte vlăstare aristocrate, un utopic, teoretizând, printre altele, menirea intelectualului în viața unei societăți, necesitatea unei reforme morale întru regenerarea umanității. Constant a rămas numai în ferventa urii lui față de țarism. La București a lucrat în redacțiile ziarelor „Românul”, „Telegraful”, „Telegraful român”, „Correspondența română” etc., a fost funcționar la Arhivele Statului, a condus aproape trei decenii serviciul statistic al Primăriei, fiind, după 1900, și profesor de limba rusă la Școala superioară de război. Scriind în limba rusă și în română, *Arbore* nu se mărginește la publicarea de propagandă narodnică. Colaborează la alcătuirea părții privitoare la Rusia din *La Geographie universelle* a lui Elisee Reclus (geograf și militant socialist care redacta împreună cu Arbore și publicația „Le Travailleur”). Dar lucrarea sa de căpătâi este *Basarabia în secolul XIX* (1898), o monografie istorico-geografică a ținutului, interesantă în special prin datele arheologice, etnografice și folclorice. Autorul elaborează și *Dicționarul geografic al Basarabiei* (1904). Deși nu s-a considerat un scriitor, a lăsat o serie de confesiuni, multe mărturii autobiografice dezvăluind cel puțin un condei atent. Memorialistica din *Temniță și exil* (1894), *Nihiliștii* (1895), *În exil* (1896), reluată fragmentar în volumul *În temnițele rusești* (1923), evocă tinerețea agitată a unei generații, destinul nu o dată tragic al unor militanți. Înaintea lui C. Stere, *Arbore* se referă la atmosfera terifiantă din Rusia țaristă, la infernul închisorilor, elogiind elanurile generoase, sacrificiul luptătorilor antițariști, majoritatea oameni cu o tinerețe sfârșită. Numeroase portrete de socialiști, cunoscuți în Rusia, Elveția și România, sporesc, în pofida unor tușe subiective, valoarea de document a scrierilor. Anterior, publicase în „Amicul copiilor”, revistă scoasă, între 1891 și 1894, împreună cu Șt. Basarabeanu (Victor Crăsescu), mai multe schițe și povestiri pătrunse de duioșie și compasiune față de suferință, trecând cititorului chibzuite lecții de morală. Apărute numai în presă, câteva texte, tatonări în literatura de aventuri, romane ori povestiri (*Frații Lupu*, *Gambuzino sau Căutătorii de aur*, *Istoria unui român în America*, *Diamantul pierdut*, *Mercedes și Dolores* etc.), prelucrările după Cervantes, Daniel Defoe, Alphonse Daudet, H. Chr.

Andersen, basmele și legendele mitologice se adresau, la sfârșit de secol XIX, copiilor, vârstei lor. *Zamfir C. Arbore* a fost Mare Maestru al Marii Loji Naționale. În localitatea Dolna la 55 km vest de Chișinău se găsește Conacul „Zamfir Ralli-Arbore”, un loc pitoresc, îndrăgit și vizitat adeseori de marele poet rus Aleksandr Pușkin, aflat în exil în Basarabia între anii 1820-1823. Aici el cunoaște mai aproape cultura și tradițiile localnicilor, se împrietenește cu familia *Ralli-Arbore*, în conacul cărora s-a și oprit un timp. Se zice că tânărul Pușkin anume aici se îndrăgostește de țiganka Zamfira, căreia îi dedică câteva poezii. La conacul familiei Ralli-Arbore în mijlocul unui parc mic, se pot vedea bustul poetului rus, izvorul Zamfirei și alte locuri pușkiniene.

Constantin Argetoianu, (n. 1871, Craiova – d. 6 februarie 1952, Sighet), licențiat în drept și litere la Paris, doctor în medicină, în urma studiilor universitare efectuate la Paris. Din 1898 până la declanșarea Primului Război Mondial, *C. Argetoianu* a lucrat în diplomatie, fiind atașat, secretar, prim-secretar, consilier la legațiile române din Constantinopol, Roma, Viena, Paris. A fost, de asemenea, și șeful delegației române la preliminariile de pace de la Bufta, din 1918. Om de afaceri și proprietar latifundiar, materială, director și acționar la numeroase companii, *C. Argetoianu* a fost membru fondator al Partidului Poporului și al Partidului Agrar (1932-1938). A îndeplinit funcții guvernamentale și de stat, dintre care menționăm pe cea ministru de Justiție (1918), ministru de Finanțe (1920), ministru al Agriculturii (1927-1928), ministru de Interne (1931-1932), ministru al Industriei și Comerțului (1938), consilier regal (1938) și prim-ministru între 28 septembrie 1939 și 23 noiembrie 1939 din partea Partidului Național Liberal. A fost arestat de comuniști și închis la Închisoarea Sighet, împreună cu importanți lideri ai P.N.L. și alte personalități marcante ale României interbelice. A murit fără judecată, la Închisoarea Sighet în anul 1952. (După alte surse, în aprilie 1955). Editura Humanitas a publicat un volum de memorii intitulat *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, editat și cu o prefață de Stelian Neagoe, o analiză a societății din România, cunoscută pentru criticile sale aspre aduse mai multor figuri politice românești.

Gheorghe (George) I. Brătianu, (n. 13 februarie 1898, Ruginoasa, județul Iași – d. aprilie 1953, Sighet), a fost fiul lui Ion (Ionel) I.C. Brătianu. După absolvirea Liceului Național din Iași (1916), se înrolează voluntar în armată pentru a participa la războiul de reîntregire a țării. În 1917 se înscrie la Facultatea de Drept din Iași, pe care a absolvit-o în 1920. Fiind atras de istorie, abandonează cariera juridică și se înscrie la Universitatea Sorbona

din Paris, unde frecventează cursurile unor istorici prestigioși, ca Ferdinand Lot și Charles Diehl, și obține doctoratul în 1929. În 1924, devine profesor universitar la catedra de istorie universală a Universității din Iași, iar din 1940, a Universității din București. În 1942, este ales membru titular al Academiei Române. Între 1935 și 1947 îndeplinește funcția de director al Institutului de Istorie Universală din Iași (1935 – 1940) și apoi al Institutului de Istorie Universală „Nicolae Iorga” din București (1941 – 1947). În anii ‘30, a fost șeful unei fracțiuni dizidente a Partidului Național Liberal, pe care o înființase. În 1947, în cadrul represiei dezlănțuite de autoritățile comuniste, este înlăturat de la catedra universitară și de la conducerea institutului de istorie, în septembrie i se fixează domiciliu forțat și i se interzic contactele externe. La 9 iunie 1948 – odată cu reorganizarea Academiei Române, – care ia acum numele de Academia R.P.R. – i se retrage calitatea de academician ca, de altfel, altor 97 de personalități științifice și culturale românești. În noaptea de 7/8 mai 1950, este arestat de organele securității și întemnițat la închisoarea din Sighet, fără să fi fost judecat și condamnat. Într-una din zilele dintre 23 și 27 aprilie 1953 a murit în închisoare, la vârsta de 55 de ani, în condiții încă neelucidate. Potrivit mărturiilor altor deținuți, se pare că s-a sinucis prin strangulare, neputând să mai suporte chinurile detențiunii. După alte surse se presupune că a fost bătut de un gardian până când Gheorghe Brătianu a murit. În 1971, familia a fost autorizată să-l dezgroape din cimitirul din Sighet și să-l reînhumeze în cavoul Brătienilor de la Florica/Ștefănești, din județul Argeș. Opera științifică a lui *Gheorghe I. Brătianu* este deosebit de valoroasă. În calitatea sa de istoric, *Gheorghe I. Brătianu* a susținut cu tenacitate și rigoare științifică teza continuității poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic. Lucrările sale asupra prezenței românești în Basarabia sunt reprezentative pentru statura istoricului și conștiința omului politic. I s-a propus, de altfel, să se dezică de tezele despre Basarabia, dar a refuzat, asumându-și cu luciditate responsabilitatea: „adevărul rămâne, indiferent de soarta celor care l-au servit”. Asemeni lui Iuliu Maniu și a celorlalte personalități politice și culturale, care au murit sau au cunoscut teroarea comunistă a închisorilor, deportărilor și a coloniilor de muncă forțată, *Gheorghe I. Brătianu* se înscrie în constelația luminoasă de savanți și politicieni patrioți, ce legitimează identitatea etnică și culturală a poporului român. Principalele sale lucrări sunt: *Recherches sur le commerce génois dans la Mer Noire au XIIIème siècle* (1929), *O enigmă și un miracol istoric: poporul român* (1940), *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești* (1945), *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele române* (postum), *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană* (postum).

Ernest Broșteanu, (n. 24 ianuarie 1869, Roman, județul Neamț – d. 6 iunie 1932), a urmat cursurile școlii de ofițeri după ce a absolvit cursurile școlii primare și liceale. A devenit sublocotenent la 16 iulie 1890, după ce a absolvit școala de ofițeri. În anul 1898 a fost admis la Școala Superioară de Război, având gradul de locotenent. În anul 1905 a promovat examenul de capacitate. După ce a primit gradul de sublocotenent în anul 1890, a fost repartizat la Regimentul 8 Linie. A efectuat stagii la Regimentele 14 Roman, 6 Tecuci nr. 24, Corpul 3 Armată, Școala fiilor de militari din Iași și Batalionul 4 vânători. După absolvirea Școlii Superioare de Război a fost repartizat la Regimentul 15 Războieni, cu gradul de căpitan. La 7 aprilie 1909 a fost înaintat la gradul de maior, servind în Regimentul 20 Teleorman. A efectuat pentru o perioadă serviciul în corpul grănicerilor. Între anii 1911-1916 a fost comandant al Liceului Militar din Iași. În anul 1913 a fost avansat la gradul de locotenent-colonel. La 1 aprilie 1916 a fost numit comandant al Regimentului 35 Infanterie, având gradul de colonel. În timpul luptelor din Dobrogea a fost grav rănit în timp ce își conducea regimentul la atac, la 3 septembrie 1916, la sud de Arabagi. Pe când se afla încă în convalescență a primit comanda Diviziei 11 Infanterie. Cu această divizie a participat la bătălia de la Mărășești. La 1 aprilie 1918 a primit gradul de general de brigadă. La 1 aprilie 1919 a fost avansat la gradul de general de divizie. În anul 1927 a devenit membru de onoare al *Societății pentru învățătura poporului român* din Iași. De la 20 februarie la 1 noiembrie 1929 a fost comandant al Corpului Grănicerilor. La 1 octombrie 1929 a fost mutat la Inspectoratul general al infanteriei. A ieșit la pensie la 1 octombrie 1930. *Ernest Broșteanu* a intrat în Primul Război Mondial drept comandant al Regimentului 53 Infanterie. Între 8-24 ianuarie 1918 *generalul Broșteanu* a primit misiunea de a opera în Basarabia, cu Divizia 11 Infanterie, împotriva bolșevicilor. A primit următoarele decorații și medalii: Ordinul „Mihai Viteazul“, clasa a III-a (28 septembrie 1916); Legiunea de Onoare, în grad de cavaler (Franța); Ordinul Sfântul Stanilas, clasa I (Rusia) (4 septembrie 1917). A colaborat prin scrierea de articole la *Revista Infanteriei*. A publicat studiile *Învățăminte tactice și strategice din războiul ruso-japonez* și *Batalionul de instrucție al corpului de grăniceri*. O stradă din București se numește *General Ernest Broșteanu*.

Emanoil Catelli (n. 25 ianuarie 1883, Zgărdești, Basarabia – d. 18 februarie 1943, Sverdlovsk, U.R.S.S.), fiul lui Grigore și Anastasia Catelli, a urmat Școala Agricolă din Cucuruzeni și apoi Școala Militară din Odesa, consacrându-se carierei militare. În anii 1916-1917 a fost profesor instructor la cursurile de limba română pentru ofițerii moldoveni din garnizoana

armatei țariste din Odesa, care erau destinați frontului român. Fiind căpitan de stat major, în anul 1917 a fost ales președinte al Comitetului Național Moldovenesc din Odesa. În același an, Emanoil Catelli a înființat Partidul Progresist Moldovenesc. În chemările către basarabeni lansate în aprilie 1917, *Emanoil Catelli* spunea: „Moldovenii care au tăcut timp de 106 ani, trebuie să vorbească astăzi mult mai tare, să li se audă glasul nu numai până la Petrograd, ci până la Londra, la Paris și la Roma. Căci ei sunt *români*, numai rușii i-au degradat la rolul de „moldoveni“. Și ei vor să-și ceară acum toate drepturile. Mai mult – ei vor să și le ieie singuri. De aceea-i revoluție acum, ca să luăm îndărăt tot ce ne-au furat tâlharii timp de 106 ani”. Între 10 aprilie 1918 și 12 decembrie 1918, a îndeplinit funcția de director la „treburile pământului“, în Directoratul General (guvern) al Republicii Democratice Moldovenești, condus de dr. Petre Cazacu. În perioada dintre cele două războaie mondiale, *Emanoil Catelli*, fiind maior în rezervă, a îndeplinit mai multe funcții publice: prefect de Bălți și senator din partea Partidului Național-Liberal, ajungând și președinte al Senatului României. A îngrijit apariția volumului enciclopedic *Cartea noastră* (București, 1936, ed. II, 1938), ediție adresată gospodarilor de la sate. Pentru meritele sale i s-au conferit „Steaua României“, în gradul de Ofițer, „Coroana României“, în gradul de Ofițer, ordinele „Ferdinand I“ și „Sf. Vladimir“. Arestat la 5 iulie 1940 de către organele N.K.V.D. -ului din orașul Bălți, a fost adus și întemnițat în penitenciarul din Chișinău. S-a stins din viață la 18 februarie 1943 în lagărul de muncă corecțională nr. 5 din Sverdlovsk, aparținând Gulag-ului sovietic.

Daniel Ciugureanu (n. 1885, Șirăuți, județul Hotin, Basarabia – d. 19 mai 1950, Turda) a fost medic în localitatea Hâncești și unul dintre promotorii Unirii Basarabiei cu România. Pe 24 ianuarie 1918, Sfatul Țării a votat în unanimitate pentru proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești. După ce Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România, dr. *Daniel Ciugureanu*, a făcut parte, împreună cu Pantelimon Halippa, Ștefan Ciobanu și Ioan Pelivan, din delegația care a dus la Iași proclamația unirii Basarabiei cu România. Consiliul Director a fost dizolvat și a fost înlocuit de Consiliul de Miniștri, iar ca prim-ministru al noii republici a fost numit *Daniel Ciugureanu*. După Unire a fost ministru fără portofoliu, reprezentând Basarabia, în patru guverne în perioada 9 aprilie 1918 – 30 noiembrie 1919. Arestat la 5/6 mai 1950, a murit în ziua de 6 mai 1950, la Turda, în timp ce era transportat, împreună cu alți foști demnitari spre penitenciarul Sighet. În duba care-l transporta la Sighet a avut un atac de congestie cerebrală. A fost dus la Spitalul din Turda, unde a decedat. Securitatea l-a înregistrat ca mort la 19 mai 1950, în penitenciarul Sighet.

Anton Crihan (n. 12 iulie 1893, Sângerei, Basarabia – d. 9 ianuarie 1993, Saint-Louis, SUA), a absolvit la Odessa facultatea de Economie. Fiind ofițer în anii primului război mondial, a organizat cohorte moldovenești pentru apărarea populației basarabene de jafurile și omorurile făcute de soldații armatei ruse dezorganizate și dezmembrate în anii 1917-1918. Ca membru al Sfatului Țării, a votat Actul Unirii Basarabiei cu Regatul Român. A fost ales deputat în Parlamentul României în anii 1919, 1920, 1922 și 1923, și a îndeplinit funcții ministeriale și în învățământ. În 1934 susține la Sorbona (Paris) teza de doctor în științe economice. Din 1934 până în 1945 este profesor la Iași și membru important al Partidului Național-Țărănesc din România. Este autorul Legii Agrare pentru Basarabia, în baza căreia a fost îndeplinită împrăștierea țăranilor din contul marilor latifundiați. A fost distins de Guvernul României Regale cu ordinele „Regele Ferdinand” în gradul de ofițer și ordinul „Steaua României” în gradul de ofițer. Din 1946, trece în ilegalitate. În 1950 pleacă în Franța, ulterior – în Statele Unite ale Americii. Aici a fost cooptat în conducerea Consiliului Național Român ca reprezentant al P.N.Ț., calitate în care a desfășurat o intensă activitate anticomunistă. Din cauza unor neînțelegeri de ordin organizatoric și financiar, intervenite între conducătorii C.N.R., în iulie 1964, *Anton Crihan* s-a retras din conducerea acestui organism și s-a mutat de la New York la Saint Louis, unde va locui până la sfârșitul vieții. Relațiile dintre *Anton Crihan* și Pantelimon Halippa s-au răcit după 1970, ca urmare a criticilor aduse de Halippa lui *Crihan*, că nu ar activa îndeajuns pentru susținerea cauzei Basarabiei în străinătate, cât și a unor neînțelegeri cu Ion Păscăluță din Canada. Deși izolat în străinătate și criticat de cei din țară, *Anton Crihan* nu a renunțat la activitățile vizând demonstrarea faptului că Basarabia și Bucovina sunt teritorii românești, menținând legături cu unii basarabeni din țară, precum Vasile Harea din Iași, Ion Văleanu și Elefterie Sinicliu din București. A publicat cărțile „Capitalul străin în Rusia” și „Unirea Basarabiei”, precum și „Drepturile României asupra Basarabiei, văzute de istorici ruși și străini”. La constituirea Asociației „Pro Basarabia și Bucovina”, a fost declarat președinte de onoare al acestei formațiuni patriotice. A fost ultimul supraviețuitor din marea generație care a luptat pentru revenirea Basarabiei la Patria-mamă, închinându-și întreaga viață Unirii. În 1993 i s-au făcut funeralii naționale la Chișinău.

Vladimir Cristi (n. 4 iulie 1882, în satul Uskova din gubernia Moscova – d.?, U.R.S.S.), descinde dintr-o familie de boieri din Moldova. Tatăl său, Grigore Cristi, a fost cornet în garda imperială rusă a regimentului de

husari. În august 1901, *Vladimir Cristi* a fost admis la Facultatea de Drept a Universității din Moscova, pe care a absolvit-o la 31 iulie 1907. Și-a continuat studiile la Academia de Agricultură din Montpellier, oraș din sudul Franței. S-a specializat apoi, timp de 7 ani, în Rusia, Franța și Germania, ceea ce, probabil, a avut loc sporadic, în anumite intervale de timp, din moment ce, de la 20 septembrie 1909, el începe să activeze în cadrul Zemstvei din Orhei (adică, de la vârsta de 27 de ani), fiind membru al Consiliului Medical de pe lângă Consiliul (Uprava) Zemstvei din județul respectiv. Curând, prin decizia din 5 mai 1910 a Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia, lui *V. Cristi* i s-a acordat dreptul de a face parte din tagma nobilimii basarabene. În septembrie 1911, Adunarea Zemstvei din județul Orhei îi oferă, pe un termen de 3 ani funcția de judecător de pace onorific în cadrul județului, la 26 noiembrie 1912 îl alege membru al Consiliului Zemstvei din județul Orhei și, totodată, membru al Comitetului de viticultură și vinificație din județul Orhei, iar în 1914 iarăși îl numește judecător de pace onorific. În 1912, *V. Cristi* avea în proprietate 244 desetine din trupul moșiilor Teleșeu, Peresecina, Sămănanca și Pocșești, situate în județul Orhei, și 252 desetine din componența moșiei Zămcioji din județul Chișinău. După declanșarea acțiunilor militare ale Primului Război Mondial, *V. Cristi* a exercitat, din septembrie 1914, misiunea de împuternicit al Zemstvei Guberniale din Basarabia în componența Adunării împuterniciților zemstvelor guberniale pe lângă Uniunea Zemstvelor de acordare a asistenței ostașilor bolnavi și răniți din toată Rusia. Concomitent, conducea punctul sanitar și de alimentație din orașelul galițian Brodî, înzestrat de Zemstava Gubernială din Basarabia, precum și toate instituțiile curative pentru ostașii bolnavi și răniți, situate în Brodî. La 1 august 1915 este numit în calitate de ajutor al șefului Detașamentelor Principale ale Crucii Roșii, subordonate lui *V. M. Purișkevici*, având sarcina să dirijeze toate punctele sanitare și de alimentare ale acestor detașamente de pe Frontul de Vest. Pentru merite în activitatea desfășurată, prin dispoziția din 27 noiembrie 1915 al comandantului-șef al armatelor Frontului de Vest, *V. Cristi* a fost decorat cu ordinul Sf. Ana, gradul III. El stăpânea în acest timp următoarele proprietăți funciare moștenite: 391 desetine din componența moșiilor Teleșeu, Sămănanca, Peresecina și Pocșești din județul Orhei și 511 desetine din trupul moșiei Zămcioji, județul Chișinău. La rândul ei, cea de-a doua soție a sa, Elena (născută la 7 decembrie 1888), fiica lui Aleksandr Sollogub, poseda 1.700 desetine din moșia Șardaga, situată în gubernia Vladimir. Aceasta creștea și educa copiii din prima căsnicie: Vladimir (născut la 4 august 1904), Serghei (născut la 17 februarie 1906) și Grigore (născut la 10 septembrie 1908). După revoluția rusă din februarie 1917,

Vladimir Cristi a exercitat, de la 6 martie 1917, funcția de ajutor al comisarului gubernial al Guvernului Provizoriu în gubernia Basarabia, cea de comisar gubernial fiind deținută de Constantin Mimi, numit la 6 martie 1917 prin decretul Guvernului Provizoriu, care, introducând instituția respectivă, a suprimat-o pe cea de guvernator. În cazurile când C. Mimi pleca din Chișinău, *V. Cristi* intra provizoriu în exercițiul funcțiunii de comisar gubernial. În absența lui C. Mimi, *V. Cristi*, în demnitatea sa de ajutor al comisarului gubernial, a prezidat Congresul comisarilor județeni din Basarabia, care și-a deschis lucrările la 15 iunie 1917. Totodată, devine membru al Comitetului Executiv Gubernial al Basarabiei, organ administrativ-executiv instituit de către Guvernul Provizoriu al Rusiei. Acest Comitet i-a încredințat lui *V. Cristi* toate funcțiile sale administrativ-executive. În iureșul evenimentelor sociale ce s-au derulat după revoluția din 17 februarie 1917 *V. Cristi* s-a aruncat „în politica social-democrată, intrând în organizația de stânga, în Sovietul țăranilor și lucrătorilor din Chișinău, cu care ducea lupta pentru interesele țăranimii”. Sub influența transformărilor sociale care au intervenit în 1917 în viața imperiului și care se derulau vertiginos, el a depășit mentalitatea de castă a aristocrației ruse și a susținut mișcarea de eliberare națională a românilor basarabeni, ceea ce n-au făcut-o mulți reprezentanți ai nobilimii basarabene. Ocupând postul de ajutor al comisarului gubernial, *V. Cristi* a contribuit la respingerea pretențiilor teritoriale înaintate de Rada ucraineană, care tindea să înglobeze Basarabia în granițele Ucrainei, în timp ce participanții la un șir de congrese basarabene s-au pronunțat pentru autonomia Basarabiei. Despre modul cum și-a adus aportul în acest sens *V. Cristi* își va aminti mai târziu: „La 12 iulie 1917 primesc din Kiev o telegramă semnată de ministrul de interne al Ucrainei, Vinicenکو, prin care am fost invitat să mă prezint pe data de 25 iulie 1917 la Kiev, la o consfătuire a guvernatorilor (corect, comisarilor – D.P.) provinciilor ce făceau parte din Ucraina autonomă. În același timp, Partidul Național Moldovenesc, condus de Pan Halippa, și peședintele tuturor organizațiilor naționale basarabene unite, Vladimir de Herța, primesc de la Kiev o știre confidențială că Rada trimite la Petrograd o delegație specială pentru a căpăta aprobarea decisivă a guvernului rus și a fixa definitiv hotarele Ucrainei autonome, compusă din 10 provincii (gubernii), în care urma să intre și Basarabia. Înțelegând gravitatea momentului istoric”, *V. Cristi* s-a decis să ia personal inițiativa unei acțiuni ferme împotriva acestei tendințe anexioniste. El și-a propus să convoace „o mare întrunire a reprezentanților partidelor politice, organizațiilor obștești, ca zemstvele și primăriile, și organizațiilor naționale din Basarabia. În prealabil, pentru a-i reuși tentativa, a avut o consfătuire secretă în această

privință cu prietenii săi, organizată în casa lui Paul Gore. Întruniți la 20 iulie 1917 sub președinția lui *V. Cristi*, reprezentanții diferitelor organizații politice, naționale și obștești s-au pronunțat împotriva pretențiilor Radei ucrainene și pentru autonomia Basarabiei. Deoarece reuniunea în cauză a considerat necesar plecarea unei delegații la Kiev, în ziua de 25 iulie 1917, în capitala ucraineană au sosit *Vladimir Cristi*, Pantelimon Erhan și un delegat al comitetului ostășesc, care au adus la cunoștință oficialităților de aici protestul basarabenilor în legătură cu scopul urmărit de Ucraina de a încorpora Basarabia. Deși partea ucraineană a dat asigurări că nu urmărește acest scop, a doua zi Consiliul de Miniștri de la Petrograd, în urma raportului prezentat de ministrul ucrainean Vinichenko, a stabilit definitiv frontierele Ucrainei, care includeau zece provincii, inclusiv Basarabia. Părăsind Kievul, delegația basarabească vine a doua zi la Petrograd, unde, peste trei zile, cu ajutorul ostașilor moldoveni din regimentele de gardă aflate aici, reușește să pătrundă în Palatul de Iarnă, în care își ținea ședințele Consiliul de Miniștri, și, prinzând momentul, l-a acostat pe Aleksandr Kerenski, șeful cabinetului provizoriu al Rusiei, căruia i-au expus problema. Deși le-a răspuns că hotărârea nu poate fi revăzută, A. Kerenski le-a promis că vor fi invitați în sala de ședințe a Consiliului de Miniștri pentru ași prezenta expunerea, ceea ce peste scurtă vreme cu adevărat s-a întâmplat. *V. Cristi* le-a citit miniștrilor memoriul pregătit de el, V. Herța și P. Gore, le-a demonstrat harta etnografică a Basarabiei elaborată de Alexis Nour și o altă hartă din secolul al XVII-lea pe care teritoriul dintre Prut și Nistru era reprezentat în componența Principatului Moldovei. După o scurtă deliberare, menționează în continuare *V. Cristi*, A. Kerenski le-a declarat că guvernul a revenit asupra deciziei luate “și a recunoscut dreptul de autodeterminare și autonomie federală a Basarabiei”, la fel ca și în cazul Ucrainei. La 12 septembrie 1917, gazeta Cuvânt Moldovenesc informa publicul că în locul lui C. Mimi, demisionat din funcția de comisar gubernial, Comitetul Executiv Gubernial al Basarabiei i-a numit pe *V. Cristi*, I. Inculeț și E. Kenigșat, “care împreună vor alcătui comisariatul, unul dintre ei fiind socotit ca președinte”. În prima ședință a Sfatului Țării *V. Cristi* și-a depus mandatul de comisar gubernial al Basarabiei, devenind deputat în acest for legislative, din partea Congresului al III-lea al delegaților țărani, împuterniciți de comunele tuturor județelor basarabene. Mandatul lui de deputat a fost validat la 21 noiembrie 1917, în ziua deschiderii lucrărilor ale Sfatului Țării, fiind valabil până la 6 decembrie 1917. În acest răstimp a fost membru al Comisiei de luptă contra anarhiei și de aprovizionare, precum și membru al Comisiei de declarații și statute. Sfatul Țării, în ședința din 7 decembrie 1917, a format cabinetul directorilor generali,

portofoliul Afacerilor Interne fiind atribuit lui *V. Cristi*. Ioan Pelivan relatează în amintirile sale că el și *V. Cristi*, fiind delegați de către Consiliul Directorilor Generali, s-au deplasat la Iași cu misiunea de a interveni pe lângă comandamentul trupelor franceze pentru a solicita ajutor militar în legătură cu agravarea bruscă a situației politice din Basarabia din cauza acțiunilor banditești ale unităților armatei rusești în debandadă. Aflându-se la Iași de la 8 până la 17 decembrie 1917, ei au avut convorbiri cu reprezentanții Antantei, de la care nu au obținut nimic, apoi cu prim-ministrul României Ion I.C. Brătianu. Nicolae Iorga a consemnat în memoriile sale că pe data de 16 decembrie 1917 l-a vizitat, la redacția sa, Ioan Pelivan, însoțit de *V. Cristi*, “om cult care vorbește franțuzește și italienește și care, prevenit contra României, acum e încântat de ceea ce a văzut aici”. Deoarece autoritățile basarabene nu aveau posibilitatea de a lupta cu forțele proprii împotriva dezordinilor în masă provocate de unitățile militare rusești bolșevizate, P. Erhan, președintele Consiliului Directorilor Generali al Republicii Democratice Moldovenești, I. Pelivan, directorul general de externe, și *V. Cristi*, directorul general de interne, acționând în baza împuternicirilor acordate de Sfatul Țării, s-au adresat ministrului de război al României cu rugămintea de a trimite cât mai urgent la Chișinău “un regiment ardelenesc” și de a ordona “ca acest regiment să stea la dispoziția Directoratului Republicii Moldovenești”. Ministrul de război, generalul Iancovescu, le-a aprobat cererea. În condițiile unei adevărate debandade dezlănțuite de “front-otdelul” bolșevic, ce amenința paralizarea definitivă a activității Sfatului Țării, membrii guvernului republicii și ai Blocului moldovenesc din cadrul legislativului basarabean țin în zilele de 6-7 ianuarie 1918 două ședințe cu privire la situația politică creată. În conformitate cu hotărârile adoptate, câteva grupuri de basarabeni, conduse de I. Pelivan, A. Crihan, V. Țanțu și *V. Cristi*, pleacă pe căi diferite la Iași pentru a urgenta ajutorul militar. Portofoliul Afacerilor Interne *V. Cristi* l-a deținut și în cel de-al doilea guvern al Basarabiei, constituit la 19 ianuarie 1918 sub președinția lui Daniel Ciugureanu. *Vladimir Cristi* a mers la Iași împreună cu delegația membrilor Sfatului Țării pentru a prezenta regelui Ferdinand I memoriul unirii Basarabiei cu România. La 11 aprilie 1918, *V. Cristi* este desemnat delegat pe lângă Ministerul Afacerilor Străine al guvernului român. După Unire, a devenit membru al Partidului Poporului și deputat în Parlamentul României (din 1926). A fost senator, prim-vicepreședinte al Senatului. În perioada 16 ianuarie – 12 mai 1932 a ocupat postul de ministru secretar de stat în guvernul condus de Nicolae Iorga. În iunie 1932 se încadrează în Uniunea Agrară (Partidul Agrar din 1936). Într-un act, întocmit în martie 1932, sunt enumerate proprietățile

funciare stăpânite de *V. Cristi*, care era domiciliat în Chișinău, în casa nr. 11 de pe strada Universității. În comuna Teleșeu, județul Orhei, el poseda 14 ha de pământ arabil, 17 ha vie și 1 ha izlaz, iar în satul Zămcioji din comuna Rădeni, județul Lăpușna – 118 ha de pământ arabil, 22 ha vie, 15 ha fâneată, 27 ha livadă și 9 ha izlaz. Moșia sa Zămcioji, cu suprafața totală de 214 ha 1154 m. p., cuprindea: conacul împreună cu parcul (6 ha 6684 mp), livezi de meri și pruni (24 ha 7500 mp), livezi de nuci (22 ha 230 mp), sub odaie (6 ha 2095 mp), teren arabil și fâneată (143 ha 810 mp) și plantații cu salcâmi (5 ha). Pe această moșie de la Zămcioji avea următoarele construcții: clădirea principală în care locuia proprietarul, cu 25 de camere și bucătăria din 3 camere, – o clădire frumoasă, construită din piatră și acoperită cu țiglă de Marsilia. În altă clădire, cu două nivele, locuia administratorul moșiei. Era cramă, grajduri pentru cai și vaci, beci, ghețarie. La 29 septembrie 1938, *Vladimir Cristi* a fost instalat în postul de primar al municipiului Chișinău. La 21 ianuarie 1939, guvernul României l-a numit în Consiliul Superior Național al Frontului Renașterii Naționale, responsabil de agricultură și munca manuală. În iunie 1939, la adunarea generală anuală a Uniunii Sindicatelor Viticole și Pomicole din România, care a avut loc la București, el a fost ales în calitate de vicepreședinte al Uniunii Sindicatelor și Cooperativelor Viticole din Basarabia. Partea finală a vieții a fost dramatică. În 1944, el se refugiază în Austria, unde lucrează ca muncitor agricol la o fermă. Încercând să-l contacteze pe C. Argetoianu, aflat în Elveția, *Vladimir Cristi* este arestat de N.K.V.D și dus, împreună cu membrii familiei sale, în U.R.S.S., moment din care nu se mai știe nimic despre el.

Pantelimon Erhan (n. 1884, Tănătari, județul Tighina – d. 1971, București), a absolvit Seminarul teologic din Chișinău (fiind coleg cu Pantelimon Halippa), iar după studiile universitare din Petersburg a devenit profesor la liceul nr. 1 din capitala Rusiei și asistent universitar. Făcea parte din gruparea politica de stânga, iar ca exponent al acesteia, împreună cu Ion Inculeț, în iunie 1917, s-a reîntors în Basarabia, în fruntea unui grup de soldați revoluționari moldoveni, care făcuseră cursuri de educație politică revoluționară. Peste puțin timp după sosirea la Chișinău a intrat ca membru în Sovietul deputaților țărani și muncitori ai Chișinăului, apoi ca membru în comitetul executiv al Administrației Sociale a întregii provincii, fiind ales ulterior ca președinte. Plin de energie și foarte activ, constituia un element activ în frământările politice din Basarabia, în anii 1917-1918, remarcându-se printr-un tact deosebit în soluționarea unor chestiuni delicate, ceea ce i-a atras simpatia unor grupuri și organizații diverse din

Basarabia. În iulie 1917 susține propunerea lui Vl. Hertza privind formarea a unui comitet pentru organizarea Sfatului Țării și elaborarea unui proiect privind autonomia Basarabiei. În Sfatul Țării a fost ales de Sovietul Gubernial al Țăranilor și a aderat la Frațiunea Țărănească. Membru al Comitetului Executiv Gubernial al Deputaților Țărani, având mandat validat de la 21.XI.1917 până la 27.XI.1918. La 21 noiembrie 1917 a luat cuvântul în cadrul adunării de deschidere a Sfatului Țării. A fost membru și președinte al Comisiei a II-a Agrară (16 august – 18 noiembrie 1918), precum și membru al Comisiilor de Statute și, respectiv, Administrativă. La propunerea lui, Sfatul Țării l-a ales președinte pe Ion Inculeț. În data de 7 decembrie 1917, Sfatul Țării îi desemnează pe *Pantelimon Erhan* prim-director general al republicii (cel dintâi prim-ministru al Guvernului R.D.M.). Având în vedere că unele soviete, urmând exemplul celor din Petrograd, încearcă să ia puterea în mâinile sale pe cale armată și înlătură organele legale, Sfatul Țării, prin Guvernul său, a cerut în decembrie ajutor militar reprezentanților Antantei (ce aveau reședința la Iași), solicitând trimiterea unui regiment ardelenesc, care să stea la dispoziția Guvernului. În ianuarie 1918, împreună cu I. Inculeț, a fost adus în fața unui tribunal revoluționar, compus din reprezentanții Frontotdelului, fiind acuzați de separatism și solicitare de ajutor din partea Antantei. L-a salvat de la moarte comandantul primului regiment moldovenesc Mihail Popa. Arestarea celor doi conducători și judecarea lor explică într-un fel cererea de ajutor a Guvernului R.D.M. trimisă Guvernului României, stabilit la Iași și apoi protestul împotriva introducerii trupelor române în Basarabia. După numirea lui D. Ciugureanu în fruntea Directoratului General, *Pantelimon Erhan* rămâne în calitate de Director General la Instrucție. La 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România. Bun cunoscător al problemei agrare, el a depus o intensă activitate în elaborarea reformei agrare pentru Basarabia, fiind coautorul ei împreună cu Anton Crihan. A ocupat după Unire postul de director general al Învățămintului din Basarabia. Bucurându-se de mari simpatii din partea corpului didactic, a fost ales în repetate rânduri ca președinte al Asociației Didactice Basarabene. A fost director la Liceul B.P. Hasdeu din Chișinău. A fost ales deputat de două ori în parlamentul român. În 1940 s-a refugiat în România, stabilindu-se cu traiul la București. A fost decorat de conducătorii României cu ordinele: Coroana României în grad de Ofițer și Ordinul Ferdinand în grad de Comandor. Azi o stradă din Chișinău, fosta str. Pervomaiski, îi poartă numele.

Emanuil (Manolache) G. Gavrilă (n. 11 august 1847, Nicorești – d. 10 iunie 1910, Băxani, județul Soroca) este descendent dintr-o familie

de boieri moldoveni, fiind de profesie jurist. A lucrat ca avocat, dar s-a implicat și în acțiunile cu caracter național moldovenesc de la începutul secolului XX. A fost proprietar și director al revistei „Basarabia”, care a apărut la 24 mai 1906, cu titlul în grafie latină. Deși această publicație a avut doar 79 de numere apărute, totuși ea a rămas în istoria presei drept una dintre cele mai valoroase reviste românești. Ea a avut o mare importanță din punct de vedere organizatoric și ideologic, contribuind mult la consolidarea mișcării naționale. A limpezit ideile și a scos în prim-planul vieții politice figurile cele mai valoroase ale Basarabiei. Această publicație a deschis calea apariției altor ziare și reviste, ca: „Glasul Basarabiei”, „Luminătorul”, iar apoi „Cuvântul Moldovenesc”, precum și a diverse foi, broșuri, cărți, calendare și alte tipărituri în limba română. Mai mult de șase decenii, avocatul Emanuil Gavrilă a fost lăsat în umbră de pătura intelectuală. O atenție deosebită i-a fost acordată, abia începând din iunie 2010, când s-au împlinit 100 de ani de la moartea destinsului om de cultură, *Emanuil Gavrilă*. La mormântul acestuia din satul Băxani, raionul Soroca, a fost organizată comemorarea sa, Tot în 2010, omul de afaceri, Vasile Gavrilă, descendent din familia avocatului, a promis băxănenilor că din cont propriu va instala o nouă piatră funerară la mormântul lui *Emanuil Gavrilă*. În acest context, *Gavrilă* a propus Guvernului Republicii Moldova să promoveze numele acestei personalități.

Onisifor Ghibu (n. 31 mai 1883, Săliște, comitatul Sibiu – d. 3 octombrie 1972, Cluj) a urmat cursurile școlii primare în localitatea natală Săliște. A efectuat primele 6 clase de liceu la Sibiu, terminând cursurile școlii medii la Brașov, în anul 1902. Studiile universitare le face la Universitatea din București, apoi și le desăvârșește la Budapesta, Strasbourg și Jena, în acest din urmă oraș universitar trecându-și și doctoratul în filosofie, pedagogie și în istorie universală(1909). În anul 1910 a fost numit inspector al școlilor arhiepiscopiei Ortodoxe a Transilvaniei (Sibiu), în 1912 secretar al secției școlare «Astra» și membru în comitetele redacționale ale revistelor «Luceafărul», «Românul», «Transilvania», pentru ca, în 1914, să se refugieze la București, împreună cu soția sa. Aici fondă «Tribuna», împreună cu C. Bucșan și Gh. Popp, deveni membru al redacțiilor «Revistei generale a învățământului», al «Buletinului Casei școalelor» și al «Gazetei Ostașilor». În 1916, în contumacie, a fost condamnat la moarte de Tribunalul militar din Cluj, pentru dezertare. Refugiindu-se în Basarabia, întemeie, alături de Pan Halippa, Partidul Național Moldovenesc. Începu o luptă biruitoare pentru introducerea alfabetului latin în școală și administrație. În 1917, edită «Școala Moldovenească» și «Ardealul», ce se preschimbă în cotidian («România Nouă») la 24 ianuarie 1918 – *organ de propagandă pentru*

unirea politică a tuturor românilor, *Onisifor Ghibu* fiind primul militant pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat. Caracterul său de luptător pentru românismul de pretutindeni îl făcu iubit în toate casele românilor, oriunde ar fi fost ele înălțate. În anul 1918 este numit secretar general al resortului de instrucție din Consiliul Dirigent, fiind ales și deputat în Marele Sfat al Transilvaniei. Cu acest prilej, realizează preluarea Universității din Cluj, propunând și înfăptuind organizarea ei pe baze românești (1919). Pentru ridicarea prestigiului noii instituții de învățământ superior, intervine și reușește să-l aducă în țară pe marele savant Emil Racoviță, ajutându-l să înființeze la Cluj primul institut de speologie din lume. Tot acum, *Onisifor Ghibu* este numit la noua universitate ca profesor, fiind ales totodată membru corespondent al Academiei Române. În calitatea sa de profesor, funcționează până în anul 1945. Opera lui *Onisifor Ghibu* numără peste 100 de lucrări, printre care menționăm: *Limba nouălor cărți bisericești* (1905), *O călătorie prin Alsacia și Lorena, Țara și școlile ei* (1909), *Cercetări privitoare la situația învățământului primar și la educația populară*, *Despre educație* (1911), *Școala românească din Ungaria* (1912), *Din istoria literaturii didactice românești*, *Universitatea din Cluj și institutele ei de educație* (1922), *Universitatea românească a Daciei superioare* (1924), *Portrete pedagogice* (1927), *Contribuțiuni la istoria poeziei noastre populare și culte* (1934), *Picu Pătruț din Săliște*, *Prolegomenă la o educație românească* (1941) ș.a. În timpul regimului comunist, *Onisifor Ghibu* a fost marginalizat, iar lucrările și operele sale de o viață au fost cenzurate și scoase din circulație. Desconsiderat, deși într-o oarecare măsură temut de Putere și de cei ce se învârteau în jurul ei, *Onisifor Ghibu* a rămas mai departe credincios datoriei față de poporul său și față de conștiința sa. În această perioadă de ostracizare, el nu a pregetat să facă o seamă de intervenții scrise, note, memorii, studii adresate unor autorități din țară sau de peste hotare, în legătură cu realitățile din ce în ce mai îngrijorătoare din țara noastră. Aceste lucrări nu se limitau la criticarea unor măsuri luate de autorități sau a unor stări de lucruri din toate domeniile vieții culturale și materiale, ci au fost însoțite de propuneri concrete de soluționare. Deosebit de relevant în această privință este celebrul memoriu din 31 octombrie 1956 adresat conducătorilor sovietici Nikita. S. Hrușciiov, secretar general al P.C.U.S., și Nikolai I. Bulganin, președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., prin care solicita dreptul la autodeterminare al românilor din Basarabia și Nodul Bucovinei și retragerea trupelor sovietice din România.

Paul (Pavel) Gore (n. 27 iulie 1875, Chișinău – d. 8 decembrie 1927) a absolvit liceul în Nikolaev (Herson), iar apoi Facultatea de Drept din

Petersburg. În 1905 ajunge judecător de pace în ținutul Orhei și în același an devine președinte al comitetului de redacție al Societății Moldovenești. Din 1909 este director sanitar și director al Muzeului Național din Chișinău, unde va activa până în 1918. În 1910 este ales deputat al nobilimii și vicepreședinte al zemstvei. Din această calitate, *Paul (Pavel) Gore* a cerut la tribună în 1912 introducerea limbii române în școli. În condițiile înființării Partidului Național Moldovenesc la Chișinău, pe 3 aprilie 1917, *Paul (Pavel) Gore* (în calitate de președinte) redactează un studiu în limba rusă intitulat *Culorile naționale ale românilor din Basarabia* (rămas în manuscris). Acesta își propune să demonstreze că basarabenii trebuie să utilizeze în mod firesc tricolorul românesc: „E nevoie de o anumită stimă față de trecutul național și doar de puțin curaj pentru a-ți apăra drepturile naționale legale. Nu insist de loc ca drapelul nostru național compus din trei fâșii colorate albastru, galben și roșu să aibă aceste fâșii aranjate vertical. Fie ca aceste fâșii în ordinea indicată să fie orizontale. Dar culorile și consecutivitatea lor trebuie să le păstrăm, mai ales, că toate aceste trei culori sunt și în Stema Basarabiei, care reprezintă, dacă eliminăm bordura din culorile Imperiului, stema antică exactă a Principatului Moldovei și, se știe că, drapelele trebuie alcătuite conform regulilor exacte ale heraldicii, potrivit culorilor câmpului și emblemelor stemelor corespunzătoare”. Heraldistul Silviu Andrieș-Tabac îl consideră pe Gore drept autor moral al stemei și drapelului Republicii Democratice Moldovenești, în principal datorită faptului că „*Paul (Pavel) Gore* avea posibilitatea reală să influențeze opinia elitei revoluționare și cea publică. [...] Numai un heraldist profesionist de talia lui putea să găsească o formulă care să exprime în limbaj heraldic eliberarea provinciei moldovenești [...] de sub dominația împăraților Romanov și, totodată, să știe (și știa) cum a fost stema veche a Principatului Moldovei.” În timpul Primului Război Mondial, *Paul (Pavel) Gore* a fost director al Crucii Roșii. În 1917 devine președinte al comisiei școlare moldovenești, nou creată; pe 20 martie – președinte al Partidului Național Moldovenesc, iar pe 16 mai – al Societății Culturale Moldovenești. În toată această perioadă a îndeplinit funcția de locțiitor al comisarului Basarabiei, C.A. Mimi. A fost cel dintâi locuitor din Chișinău care a arborat drapelul României la reședința sa. La 7 iunie 1919 a fost ales membru onorific al Academiei Române. În cadrul României Mari desfășoară o vastă activitate, el devenind: președinte al Comisiei Monumentelor Istorice Basarabene (1919), al Ligii Culturale, secția Chișinău (1920), membru al comitetului de conducere al Societății Române de Numismatică (1921), al comitetului Societății Regale Române de Geografie (1921), membru de onoare al Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău (1921), membru al Ateneului român (1923), al

Societății Renașterea Română, al Fundației Principele Carol ș.a.m.d. Sever Zotta îl considera un „*nobil fără trufie, boier mândru dar drept, cărturar înțelept și modest, om bun și milostiv, prieten sincer și credincios, creștin evlavios și monarhist mistic, o rară manifestare a geniului rasei noastre și ultimul cavaler al Basarabiei*”. La moartea lui *Paul (Pavel) Gore*, în decembrie 1927, Nicolae Iorga a scris despre el: „În cei zece ani de la reunirea Basarabiei la trupul țării celei vechi, un om a trăit acolo, pe care încetul cu încetul lumea l-a uitat, fiindcă el nu aducea nici o pretenție și nu hrănea nici o ambiție, fiindcă era dispus să îndure toate nedreptățile, să se acomodeze cu toate ignorările. Dar și fiindcă pentru dânsul România Unită nu era un lucru neașteptat, care să-l arunce în arenă cu pofta nestăpânită de a înrâuri și de a guverna, pe care o au naturile nedepinse cu puterea, și în sângele cărora nu e nimic din tradițiile strămoșești de participare la cârmuire. Fiindcă era un drept, bun și credincios boier moldovean, de cinstită origine răzășească al țării de naștere pentru dânsul și pentru neamul său până în cele mai depărtate timpuri. Astfel, în mijlocul triumfurilor celor mai neașteptate și celor mai nedrepte, *Pavel Gore* s-a resemnat a fi, fiindcă așa voiau vremurile, nimic. Cu mândria omului de rasă, sub sfârcul de bici al insultei, el s-a închis cu gândurile lui, între gândurile oamenilor celor mai nobili, cuprinse în cărți. În acest refugiu intangibil de vulgaritățile care strigă în lungul străzilor, de tiraniile care izbesc cu picioarele în uși, omul care n-a fost nimica în Basarabia liberă, de care visase în cei mai buni ani ai vieții sale, a stat ani întregi mândru ca un rege pe vremea când nu erau încă prim-miniștri. N-a ieșit de acolo, decât pentru a primi și a întovărăși câte un cărturar ca dânsul cu o conversație aleasă, în care din când în când cădea câte o discretă picătură de melancolie asupra oamenilor și asupra vremurilor. Și soarta, mai bună decât lumea, i-a făcut suprema grație de a nu-l târî prin bolile care degradează, ci de a-l țintui la masa lui de lucru, dintr-o singură și nobilă lovitură. Dar atâta știință fără nevoie de a se arăta, și atâta valoare desprețuind a se dovedi înaintea judecătorilor pe cari-i dă vremea, nu se va mai întâlni în acea țară. Și de aceea, cine poate înțelege o asemenea viață, să dea o lacrimă pentru prietenul meu *Pavel Gore*”. A fost înmormântat în cimitirul bisericii Sf. Ilie din Chișinău, care mai târziu a fost demolată.

Gheorghe (Gurie) Grosu (n. 1 ianuarie 1877, Nimoreni, jud. Lăpușna – d. 14 noiembrie 1943, București) a manifestat de mic copil înclinații pentru învățatură religioasă. Formarea sa culturală a fost puternic marcată de educația primită atât în familie, cât și la școală. Iubirea față de biserică, *Gheorghe* a preluat-o de la tatăl său, Ștefan, cântăreț în strană în satul Nimoreni, care îl

lua de mic cu el la biserică și care se gândea la o carieră bisericească pentru micuțul *Gheorghe*. Soarta a făcut ca la vârsta de doar 8 ani *Gheorghe* să rămână orfan, tatăl său fiind răpus de tifos. Rămasă văduvă cu 3 copii, mama lui *Gheorghe* a fost determinată să-l dea la Școala mănăstirească de la Curhi. A urmat aici un (1878-1888), apoi 4 ani la Școala Spirituală (1888-1892), 6 ani la Seminarului Teologic din Chișinău (1892-1898) și 4 ani la Academia din Kiev (1898-1902), devenind magistru în teologie. În cei 15 ani de studii, *Gheorghe* a avut rezultate excelente la învățătură și o purtare exemplară. În anul 1902 îmbrățișează cariera monahală, fiind hirotonisit ieromonah și primește funcția de misionar eparhial contra răscolnicilor și diferiților sectanți din Basarabia, cu reședința la Mănăstirea Noul Neamț (Chițcani). Încă de când era student la Kiev, el stabilește legături strânse cu unii colegi ai săi, originari din România, care îl pun la curent cu stările de lucruri din țară și îi procură cărți de istorie și literatură românească. La Noul Neamț, în timpul liber, în atmosfera moldovenească a mănăstirii, se ocupă cu studierea documentelor vechi, reușind să elaboreze lucrarea pe care o va publica peste câțiva ani – *Istoria Mănăstirii Noului Neamț*. În legătură cu această lucrare, în 1904 el vizitează România, unde vine în contact cu o serie de reprezentanți ai bisericii și ai culturii române. În decursul acestei vizite, ieromonahul *Gurie*, înzestrat cu mult spirit de observație, constată cu durere, prin comparație, nivelul înapoiat de cultură al maselor moldovene din Basarabia, față de progresele la care ajunseseră românii din Vechiul Regat. Devine astfel tot mai hotărât să-și închine toate puterile pentru ridicarea stării culturale a fraților săi moldoveni din Basarabia. Se preocupă intens de chestiunea limbii moldovenești în rândul intelectualilor și mai ales al clericilor din provincie. Din anul 1905, publică o serie de articole în gazeta rusă din Chișinău, „Bessarabskaia jizni”, în care el subliniază necesitatea limbii moldovenești în școală și în biserică. În 1906, odată cu deschiderea Tipografiei Eparhiale, intră în componența comisiei pentru pregătirea ulterioarelor tipărituri. În urma unui raport întocmit de ieromonahul *Gurie*, Congresul Eparhial din 1907 a hotărât și Sinodul a aprobat tipărirea revistei bisericești „Luminătorul” de la 1 ianuarie 1908. Ca redactori ai revistei au fost numiți protoiereul Constantin Popovici și ieromonahul *Gurie*. Între 1908-1910 publică cărți didactice: *Bucovina moldovenească*, *Cartea de învățătura despre legea lui Dumnezeu*, *Carte de citire cu științe din gramatica moldovenească*, care însă nu sunt admise în învățământ din considerente de securitate a Imperiului Rus. Din cauza persecuțiilor din partea episcopului rusificator Serafim Ciciagov este silit să părăsească Basarabia, ajungând la mănăstirea Spaso-Avramiev din Guvernământul Smolensk, de unde peste puțin timp este transferat la

Alaksandrovsck-Grușevsk din regiunea Donului, iar de acolo la Șamovka din Guvernământul Hersonului. Reușește să revină în Basarabia abia în anul 1917, grație izbucnirii revoluției ruse din februarie și a prăbușirii autocratismului țarist. Se numără printre fondatorii Partidului Național Moldovenesc, printre luptătorii ardenti pentru autonomia națională. În 1917 publică primul abecedar din Basarabia cu grafie latină – *Abecedarul moldovenesc*. La 21 noiembrie 1917 arhimandritul Gurie a oficializat deschiderea Sfatului Țării. În primul guvern al Republicii Democratice Moldovenești a deținut funcția de director general al Învățământului și Cultelor. În istorica zi de 27 martie 1918, însoțit de un sobor de preoți a oficiat în Catedrala Nașterii Domnului din Chișinău un scurt Te Deum prin care a sfințit Actul Unirii. După Unirea Basarabiei cu patria mamă devine arhieru cu titlul de Botoșăneanul. În 1920 -1925 – locțiitor de arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, iar în 1925, când Arhiescopia Chișinăului a fost ridicată la rangul de Mitropolie, devine primul mitropolit al Basarabiei de origine românească. Inițiativa întemeierii Asociației Culturale „Astra” la Chișinău aparține de asemenea, mitropolitului Gurie. În momentul când regele Carol al II-lea a făcut o vizită în Basarabia în 1930, Mitropolitul *Gurie* l-a împiedicat să intre în altar prin porțile împărătești, spunându-i că un rege poate să o facă doar având coroana pe cap și împreună cu soția sa legiuită, principesa Elena a Greciei, reproșându-i astfel relațiile extraconjugale. Acest fapt nu i-a fost iertat niciodată de rege, care a declanșat o campanie împotriva lui *Gurie*, sub pretextul unor nereguli de ordin financiar, care nu au putut fi dovedite de ancheta efectuată de Curtea de Casație. La presiunile regelui, Sfântul Sinod în frunte cu Patriarhul Miron Cristea, l-au suspendat temporar la 11 noiembrie 1936, fără să țină seama și de scrisoarea trimisă de acesta. În apărarea lui nu au fost decât legionarii și încă un înalt prelat. A trecut la cele veșnice în noiembrie 1943. Printre cei care au rostit discursuri la ceremonia de înmormântare s-a aflat și Ioan Pelivan. Mormântul său se găsește în cimitirul Mănăstirii Cernica.

Pantelimon Halippa (n. 1 august 1883, Cubolta, județul Soroca – d. 30 aprilie 1979, București) a urmat școala primară în satul natal, la Cubolta, apoi cursurile Școlii Spirituale din Edineț și ale Seminarului Teologic din Chișinău. După ce a absolvit seminarul în 1904, s-a înscris la Facultatea de Fizică și Matematică a Universității din Dorpat (astăzi Tartu, Estonia). Un an mai târziu a izbucnit revoluția și Halippa s-a văzut nevoit să renunțe la studii. Revenit la Chișinău, s-a apropiat de tinerii intelectuali români, colaborând la „revista Basarabia”, prima publicație română a epocii, în paginile căreia a tipărit imnul revoluționar „Deșteaptă-te, române”, fapt

pentru care a fost urmărit de autoritățile țariste. S-a refugiat la Iași și s-a înscris la facultatea de litere și filosofie, ale cărei cursuri le-a urmat între 1908 și 1912. În această perioadă a colaborat la revista „Viața românească”, în care a publicat „Scrisorile din Basarabia”. În 1908 a tipărit la Chișinău, cu caractere chirilice, „Pilde și povești”, prima carte literară din Basarabia, iar în 1912 lucrarea „Basarabia, schiță geografică”. Revenit la Chișinău în 1913, publică împreună cu Nicolae Alexandri și cu ajutorul lui Vasile Stroescu, ziarul „Cuvânt moldovenesc”, al cărui director a fost. În scrierile sale, Halippa nu a conținut să militeze pentru unirea Basarabiei cu România. Activitatea sa politică s-a intensificat, iar în 1917 a înființat Partidul Național Moldovenesc. Anul 1918 l-a găsit pe Halippa în fruntea curentului pro-unire, drept pentru care a fost ales vicepreședinte, apoi președinte al Sfatului Țării, adunarea care la 27 martie 1918, a votat Unirea Basarabiei cu România. A participat și la adunările de la Cernăuți și de la Alba-Iulia care au proclamat Unirea Bucovinei și, respectiv, a Transilvaniei cu România. După 1918 a deținut mai multe funcții: ministru, secretar de stat pentru Basarabia (1919-1920), ministru al Lucrărilor Publice (1927), ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (1930), ministru ad-interim la Ministerele Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale (1930), ministru secretar de stat (1928-1930, 1932, 1932-1933), senator și deputat în Parlament (1918-1934), urmărind constant propășirea culturală a Basarabiei. *Pantelimon Halippa* a fost întemeietorul Universității Populare din Chișinău (1917), al Conservatorului Moldovenesc, al Societății Scriitorilor și Publiciștilor Basarabeni, al Societății de Editură și Librărie „Luceafărul” din Chișinău (1940). În 1932 a editat și a condus revista „Viața Basarabiei” și ziarul cotidian omonim. În 1950 a fost arestat și închis, fără a fi judecat, la Sighetu Marmației, după doi ani fiind predat N.K.V.D.-ului, dus la Chișinău, judecat și condamnat la 25 de ani de muncă forțată în Siberia. A fost mutat la închisoarea de la Aiud, unde a fost reținut până în 1957. A murit la aproape 96 de ani în București, în casa de pe strada Al. Donici nr. 32. A scris peste 280 poezii, articole, schițe, traduceri, memorii, reușind să editeze în timpul vieții doar un singur volum, *Flori de pârloagă* (1921, Iași), prefăcut de Mihail Sadoveanu. A elaborat și câteva studii istorice: *Bessarabia doprisoedineniâ k Rossii* (1914), *Basarabia sub împăratul Aleksandr I (1812-1825)*, *B.P. Hasdeu*” (1939). Postum i se publică în revista „Patrimoniu” din Chișinău *Povestea vieții mele* (1990) și un volum de publicistică (2001). În colaborare a mai semnat și cartea *Testament pentru urmași* (1991). Membru corespondent al Academiei Române (1918). Exclus în 1948, Halippa a fost repus în drepturi în 1990 ca membru corespondent al Academiei Române. Prin decretul

semnat de președintele interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, la 23 august 2010, lui Pantelimon Halippa și altor 51 de persoane le-au fost acordate „Ordinul Republicii”, în semn de profundă recunoștință față de faptul că, fiind martore la tragicele consecințe ale semnării Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, acestea au opus, după 28 iunie 1940, rezistență regimului totalitar comunist de ocupație, punându-și în pericol viața și libertatea și care, pentru verticalitatea, curajul și spiritul patriotic de care au dat dovadă, au fost condamnate la moarte sau la privațiune de libertate.

Petre V. Haneș (n. 7 octombrie 1879, Călărași – d. 17 aprilie 1966, București), fiul Mariei (născută Leca) și al lui Vasile Haneș, a urmat Liceul „Matei Basarab” din București, pe care l-a absolvit în 1899, apoi Facultatea de Litere și Filosofie. Pasionat, cu vocație de cercetător, studentul *Petre V. Haneș* publică în „Revista universitară” și în extras lucrarea „*Cântarea României*” (1900), urmată de încercarea monografică *Alexandru Russo. O pagină ignorată din literatura română* (1901), prefată de Ovid Densusianu. O altă lucrare, *Dezvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea* (1904), primește Premiul „Hulei” al Universității din București. Articole, note și comentarii îi apar și în „Noua revistă română”, „Convorbiri literare”, „Epoca”, „Literatură și artă română”. După obținerea licenței în 1903, *Haneș* activează ca profesor secundar la Calafat, de unde se transferă curând la Liceul „Mihai Viteazul” din București. Colaborează în continuare la câteva dintre periodicele amintite, la care se adaugă „Conservatorul”, „Revista idealistă”, „Viața nouă”, „Săptămâna”, „Buletinul Seminarului Pedagogic” etc. A publicat volumul *Studii de literatură română* (1910), precum și numeroase ediții din operele scriitorilor pașoptiști și o suită de manuale școlare. În 1911 este numit inspector pentru învățământul secundar și decorat cu ordinul Coroana României. În 1918 a fost profesor la Universitatea din Chișinău, iar în 1919-1920 a ținut la Universitatea din București un curs liber, tipărit sub titlul *Scriitorii basarabeni* (1920). Tot atunci și-a luat și doctoratul în litere, cu teza *Un călător englez despre români* (1920). În anul următor era secretar general la Ministerul Culturii Naționale și Cultelor. Reîntors la catedra sa de la Liceul „Mihai Viteazul”, *Haneș* dă la tipar *Istoria literaturii românești* (1924), apărută și în traducere franceză la Paris, cu o prefată de Mărio Roques (1934), *Studii literare* (1925), *Studii și cercetări* (1928), *Genuri literare* (1933) și *Tinerețe...* (1941). Inițiator, în 1926, al Societății „Prietenii istoriei literare”, publică frecvent în revista cu același nume (1931-1934), al cărei director este, și în „Preocupări literare”, pe

care o conduce nu numai în intervalul 1936-1938, când figurează în caseta redacțională ca director. Mai colaborează la „Dreptatea”, „Țărănismul”, „Deșteptarea”, „Adevărul”, „Adevărul literar și artistic”, „Dimineața” și „Jurnalul” (la acesta și între anii 1944 și 1947). Ulterior, i se publică foarte rar articole și studii în „Limba și literatură”, „Glasul Bisericii” și „Biserica Ortodoxă Română”. În anii 1964 și 1965 își pregătește pentru tipar un volum ce selectează o parte din lucrările mai vechi, la care se adaugă noile contribuții, dar acesta va fi editat postum: *Studii de istorie literară* (1970). Lucrările elaborate în anii studenției relevă o temeinică pregătire științifică, dar și ezitarea între filologie și istorie literară; ulterior, *Haneș* optează pentru cea din urmă. Meritele principale ale lui *Haneș* constau în readucerea la lumină a lui Alecu Russo, în repunerea în circulație a unor scrieri și documente și în intensificarea interesului pentru istoria literară, prin societatea „prietenilor” acesteia și prin revista „Preocupări literare”.

Bogdan Petriceicu Hasdeu, născut *Tadeu Hasdeu*, (n. 26 februarie 1838, Cristinești, Hotin, actualmente în Ucraina – d. 25 august 1907, Câmpina) a studiat la universitatea din Harkov, după terminarea studiilor slujind ca ofițer în armata rusă. La 1856, când sudul Basarabiei a revenit la Moldova, a trecut în acest ținut pentru a scăpa de împilarea și deznaționalizarea forțată practică de administrația de ocupație. Rușii i-au cerut extrădarea, iar la refuzul autorităților române, i-au anulat dreptul de moștenire pe care-l avea asupra unor moșii ale familiei rămase în partea rusească a Basarabiei. Mai târziu însă i s-a recunoscut acest drept pe cale judiciară. La 1857 a fost numit membru al tribunalului din Cahul. După șapte luni a demisionat. În 1858 s-a mutat la Iași, ca profesor de liceu și bibliotecar al universității. A donat bibliotecii universitare 4. 000 de volume. În acest timp *Hasdeu* a pus bazele mai multor publicații, între altele, revista „Din Moldova” (1862-1863) în care a publicat poezii lirice, fabule, nuvele, critice etc. Între 17 mai 1876 și 1 aprilie 1900 a fost director al Arhivelor Statului din București, în această calitate contribuind la publicarea documentelor în „Arhiva istorică” și „Cuvente den bătrâni”, atât din arhivele românești, cât mai ales din cele străine, fiind primul conducător al Arhivelor Statului a început să publice copii după acte din arhivele străine privitoare la români. În 1877 a fost ales membru al Academiei Române ca un omagiu al întregii sale opere de până atunci, dar și ca recunoaștere a spiritului său enciclopedist. Din 1878 a fost profesor de filologie comparată la Universitatea din București. A tipărit o parte din lecțiile sale pline de originalitate și de cunoștințe vaste asupra literaturilor străine și a limbii române. *Hasdeu* a cochetat și cu politica. Partizan al lui

Kogălniceanu, a susținut lovitura de stat din 2 mai 1864 a lui Alexandru Ioan Cuza. Ulterior, a susținut dinastia străină, de Hohenzollern, apoi, pe aceeași linie a ideilor de factură paneuropeană, a devenit membru al Partidului Liberal, ajungând deputat liberal în parlamentul României. După moartea singurei sale fiice, Iulia, în 1888, a devenit mistic și fervent practicant al spiritismului, scop în care a construit Castelul *Iulia Hasdeu* de la Câmpina. A murit la 25 august 1907 la Câmpina, lăsând în urmă o operă vastă și perenă. În ciuda criticilor, foarte dure uneori, asupra metodelor de lucru, *Hasdeu* rămâne un mare om de cultură, un neobosit cercetător și un pionier al mai multor domenii ale filologiei și istoriei României. Dintre lucrările istorice se disting: *Ioan Vodă cel Cumplit* (1865, ed. a II-a, 1894), monumentală *Arhivă istorică a României și Istoria critică*. La Iași a publicat *Arhiva historică a României* (1865-1867), în care multe documente vechi slavone și românești au fost editate pentru prima dată. Începută în 1865, *Arhiva* este o colecție în trei mari volume de documente străine și interne privitoare la istoria românilor. Au fost publicate în premieră un mare număr de acte inedite românești și străine. Lucrarea a contribuit la înaintarea studiilor istorice de istoriografie, ducând mai departe opera începută de *Cronica* lui Șincai, de „Magazinul istoric” al lui Nicolae Bălcescu și Laurian și de letopisețele lui Kogălniceanu. În *Historia antică a Românilor* (1875), deși incompletă, începe investigațiile critice asupra istoriei României. *Istoria critică* (1873-1874) își propune studierea secolului al XIV-lea, epoca înființării formațiunilor statale românești din nordul Dunării. Au apărut numai un volum și un fascicul din al doilea volum. Volumul I cuprinde trei studii: *Întinderea teritorială*, *Nomenclatura*, *Acțiunea naturii asupra omului*. Întinderea teritorială dovedește că Muntenia în secolul XIV și XV se întindea foarte mult: cuprindea (în afară de ce înțelegeam în veacul trecut prin Muntenia) și ținutul Făgărașului, sudul Moldovei până la Bârlad și Bacău, sudul Basarabiei, Dobrogea, ținutul Hațegului și o parte din Temișana. Numai o asemenea întindere explică faptele mari ale muntenilor și rezistența contra atâtor dușmani puternici: sârbi, unguri, turci. Creșterea s-a făcut treptat. La început sâmburele coloniei romane cuprindea: Oltenia, Hațegul și partea orientală a Temișanei, alcătuind Banatul Severinului. În secolul XII s-a întins pe malul Dunării până la Chilia și în al XIII-lea și-a adăugat ducatul Amlașului. Nomenclatura explică originea multor termeni întrebuințați ca să arate teritoriul Munteniei. Tot aici se tratează și chestiunea fundării principatului Țara Românească, socotindu-se nu că descălecătorii au venit de peste munți, ci românii din Banatul Severinului s-au întins la nord și răsărit. Acțiunea naturii asupra omului este titlul studiului al III-lea. Natura

(atmosferă, hidrologie, topografie) are o mare influență asupra omului. Omul din sud e mai inteligent, dar mai lipsit de sânge, omul din nord mai puțin inteligent, dar mai bogat în sânge; de aci mai puțină vitalitate la acela, mai multă la acesta. Acțiunea naturii nu e absolută și inatacabilă; ea poate fi modificată. În primul rând o poate modifica ginta. De exemplu: familiile olandeze, stabilite de trei secole în sudul Africii nu și-au schimbat culoarea. Aceste două elemente, natura și ginta, nu sunt suficiente ca să explice diferențierea unei națiuni de alta, ci trebuie să fie adăugate și alte elemente. Dintre lucrările filologice cele mai însemnate sunt: *Cuvente den bătrâni* și *Etymologicum Magnum Romaniae*. A editat, de asemenea, *Psaltirea lui Coresi* din 1577, publicând-o în 1881. Prin lucrarea sa *Cuvente den bătrâni* (1878-1879) a fost primul exeget al literaturii apocrife din România. În această operă cu un titlul arhaic, apărută în 2 volume, a publicat o serie de documente și de studii de o mare valoare. Volumul I se intitulează *Limba română vorbită între 1550-1600*. Din acest timp noi posedăm un număr foarte restrâns de opere, mai toate bisericești și mai toate traduceri. *Hasdeu* și-a dat seama că ar fi mai interesante pentru istoria limbii compuneri românești propriu-zise. Compuneri literare n-a găsit, dar a găsit acte publice și particulare, scrisori etc. în care – dacă nu se putea urmări dezvoltarea unor idei – se pot vedea fazele evoluției limbii. El nu s-a mulțumit să le transcrie, ci le-a însoțit de observații felurite despre care marele filolog german Schuchard a zis: „Pătrunderea și erudiția lui *Hasdeu* se pun în evidență aici în modul cel mai splendid“. Volumul al II-lea poartă titlul special de *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*. În el se publică colecția de texte cunoscute sub numele de *Codex Sturdzanus*. Textele sunt publicate cu transcrierea în litere latine și cu un studiu asupra fiecăruia. Volumul se termină cu o serie de monografii asupra diferitelor chestiuni de ligvistică, precum reduplicarea și triplicarea articolului definit ș.a. *Etymologicum Magnum Romaniae* (1887-1898) a fost începutul unui amplu dicționar enciclopedic al limbii române, dar, din cauza dimensiunii monumentale a proiectului, a ajuns până la definiția cuvântului *bărbat*. Operă monumentală, dicționarul are în vedere nu numai limba literară de la acea dată, ci mai cu seamă limba vorbită și limba veche și de aceea a și fost subintitulat: dicționarul limbii istorice și poporane. Conceput pe un plan prea vast, acest dicționar s-a oprit când de-abia începuse și nimeni nu l-a continuat, căci Academia a stabilit alte norme pentru noul dicționar. *Hasdeu* voia să facă din fiecare cuvânt o monografie. La fiecare articol de dicționar redă forma cea mai răspândită și formele dialectice vechi și noi; – diferitele însemnări ale cuvântului, cu exemple; – derivarea cuvântului. Autorul a avut în vedere răspunsurile la

un chestionar trimis preoților și învățătorilor ca să poată ști cum se pronunță sunetele în diferite ținuturi, care sunt formele, care sunt numirile date diferitelor obiecte, care sunt deosebitele credințe ale poporului. În cele 4 volume pe care le-a publicat n-a ajuns decât până la cuvântul *bărbat*. În aceste lucrări filologice, el a lansat teoria „circulației cuvintelor”, prin care a demonstrat că fizionomia unei limbi nu este dată de inventarul unităților lexicale, ci de folosirea lor, de frecvența acestora. Alături cu aceste opere istorice și filologice, se situează revista *Columna lui Traian* (1870-1877), cea mai bună revistă filologică din România, în care a pus, prin studiile sale, baza științei etno-psihologice în țara noastră. Ultimii ani ai vieții, i-a consacrat *Hasdeu* altor preocupări: acum a scris articole și poezii filozofice, multe satire literare (*Sarcasm și ideal* 1897), și, de la moartea fiicei sale, Iulia, s-a dedicat cu totul cercetărilor asupra spiritismului (*Sic cogito*, 1892). Spirit cu o cultură vastă, cu o vioiciune rară, *Hasdeu* are adesea scilipiri geniale în combinarea detaliilor pentru a încheia teorii istorice sau filologice spre dezlegarea problemelor celor mai grele și mai obscure. Din nenorocire, el nu a urmărit vreme îndelungată studiul unei chestiuni pentru a da o operă desăvârșită, ci a trecut în cursul vieții, prea de multe ori, de la o serie de preocupări la altele, încât cele mai de frunte din operele lui rămân neterminate. Lucrările beletristice ale lui *Hasdeu*, între care drama *Răzvan și Vidra*, dau impresia unei originalități a gândirii, iar autorul divaghează deseori purtat de erudiția sa profundă și imaginația vastă. A scris nuvele, poezii, piese de teatru. Dintre nuvele cităm una satirică, *Duduca Mamuca* (1861), pentru care a și avut în Iași un proces legat de un fragment din această nuvelă, considerat imoral, chiar obscen, dar a fost achitat după ce s-a apărat singur în fața instanței. În urma acestui scandal ajunge în București în 1863, unde publică în semn de protest varianta cenzurată a nuvelei, intitulată *Micuța* (1864). Volumul de poezii (1873) cuprinde poezii ocazionale, fabule, poezii sociale și politice, precum și o traducere din *Tristele* lui Ovidiu. Cugetări profunde exprimate într-o „formă dură” (după cum a considerat însuși autorul), versuri scrise în momente de supărare sau chiar de deznădejde: opera poetică a lui *Hasdeu*, care n-a avut un răsunet deosebit. Dintre piesele de teatru, cea mai însemnată este *Răzvan și Vidra*, foarte criticată la vremea apariției (1867) de criticii revistei *Convorbiri literare*. Ea zugrăvește una dintre epocile zbuciumate ale trecutului românilor, sfârșitul secolului XVI, marcate de luptele pentru tron între boieri. Înfățișarea epocii este surprinsă cu o cunoștință desăvârșită a oamenilor și a lucrurilor; dialogul este natural și foarte viu; se observă însă oarecare tendință spre declamație, mai ales în ce privește naționalismul. Cu toate scăderile ei, piesa se reprezintă și astăzi cu succes, mai ales din pricina

căldurii și simpatiei cu care este înfățișată pătura țărănească. Conform datelor istorice, sunt prezentate întâmplările principale din viața lui Răzvan, aliatul lui Mihai, anume cum acest țigan, căpitan de haiduci, ajunge ofițer în armata poloneză, hatman în Moldova și apoi domn. Modificările sunt prea puține. Sfârșitul lui Răzvan, despre care cronicile relatează că ar fi murit tras în țeapă, este modificat, arătându-se că decesul survine din cauza unei răni căpătate într-o luptă cu polonezii. Răzvan apare înfocat, generos, eroic. Alături de el, Vidra este ambițioasă și trufașă. Nepoată a marelui boier Moțoc, Vidra îl întâlnește pe Răzvan în pădure și se îndrăgostește de el și îl vede în stare de fapte mari. Apoi îl determină să săvârșească rând pe rând toate isprăvile care aveau să-l conducă la o glorie atât de mult dorită, dar și atât de scurtă. Unele dintre scrierile sale au provocat reacția unor critici. Astfel au fost articolele publicate de Gheorghe Panu în *Convorbiri literare* și o broșură a lui Ion C. Massim. Cercetările ulterioare au modificat multe dintre concluziunile lui *Hasdeu*, dar opera sa prezintă interes de a fi citită nu numai pentru a se vedea starea studiilor istorice din acea vreme, ci și pentru a se constata talentul și spiritul vizionar al autorului.

Vladimir Herța (Hertza) (n. 14 mai 1868, Chișinău – d. 3 august 1924, Chișinău), de profesie jurist, a fost președintele Zemstvei jud. Orhei și primul președinte al Comisiei Școlare Moldovenești. În 1917 a devenit vicepreședinte al Partidului Național Moldovenesc și al Societății Culturale Moldovenești, jucând un rol important în actul Unirii. Între anii 1918-1919 a fost primar al orașului Chișinău. În 1919 a înființat Liga Românească din Basarabia, în care au intrat peste 150 de intelectuali și militanți pe tărâm social. O parte a străzii Sfatului Țării din Chișinău a purtat numele lui *Vladimir Herța* în perioada 1924 – 1944. Clădirea actualului Muzeu Republican de Arte Plastice din Chișinău (B-dul Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 115) a fost proprietatea lui *Vladimir Herța*.

Ion Inculeț (n. 5 aprilie 1884, Răzeni, Basarabia – d. 19 noiembrie 1940, București, România), fiul lui Constantin și al Mariei Inculeț. A absolvit școala primară în satul natal, iar în anul 1894 este admis la Școala teologică din Chișinău, subordonată Seminarului teologic. A absolvit-o cu note foarte bune, obținând dreptul de a se înscrie la Seminar. A studiat în același an cu viitorii deputați și demnitari de stat Vasile Bârcă și Pantelimon Erhan. A optat pentru o facultate de științe exacte și s-a înscris într-adevăr la facultatea de fizică și matematică a Universității Dorpat, însă după un an de studii s-a transferat la Universitatea Imperială din Sankt Peterburg, facultatea de fizică și matematică, pe care a absolvit-o cu diplomă de gradul I. A avut recomandare pentru profesorat. În anii de studenție la Petersburg

din inițiativa sa este creată asociația studenților basarabeni din Petersburg „Bessarabskoe zemliachestvo“. După absolvirea universității concurează cu succes la postul de privat-docent, lucrând apoi la mai multe școli particulare din Petersburg, predând fizica, matematica și astronomia. A fost secretar de redacție la revistele „Vestnik Znania“ și „Nauchnoe obozrenie“, editate de Wilhelm Bittner, în care a publicat mai multe articole de popularizare a științei, fără semnătură. În anul 1917 a fost deputat în Sovietul din Petrograd din partea eserilor. În aprilie 1917 a revenit în Basarabia, ca emisar al lui președintelui Guvernului Provizoriu Alexandr Kerenski, în fruntea unui grup de 40 de basarabeni, studenți și profesori din Petrograd, cu scopul de a adânci cuceririle revoluției din februarie. Este ales deputat în primul parlament al Basarabiei „Sfatul Țării“ împreună cu alți basarabeni veniți din Petrograd, din partea deputaților-țărani. Inițial concepția politică a lui *Inculeț* era una de transformări politice în cadrul unei Rusii democratice și înnoite. Însă, după preluarea puterii la Petrograd de către bolșevici prin putch-ul din Octombrie, *Inculeț* a evoluat spre alianța cu România. La 21 noiembrie 1917 a fost ales Președinte al Sfatului Țării. La 6 ianuarie 1918 a avut loc tentativa de preluare a Puterii la Chișinău de către bolșevici. La 24 ianuarie „Sfatul Țării“ a proclamat cu majoritate de voturi independența Basarabiei față de Rusia, iar la 27 martie 1918 a proclamat cu majoritate de voturi Unirea cu România, în condițiile în care Frontodelul și alte fracțiuni minoritare îi cereau parlamentului insistent să păstreze legătura cu Rusia. Gherman Pânteă, fost ministru în Guvernul Republicii Democratice, caracterizează astfel activitatea lui *Inculeț*: „La 21 noiembrie 1917 se deschide Sfatul Țării, organ care avea să vorbească în numele Basarabiei și să decidă soarta ei. Președinte al acestui parlament a fost ales în mod unanim *Ion Inculeț*. El întrunea toate calitățile pentru a ocupa această mare demnitate: era calm, abil, împăciuitoare, și mai cu seamă extrem de răbdător. La 10 octombrie 1918, *Inculeț* a fost ales membru al Academiei Române la recomandarea lui Petru Poni. După Unire *Ion Inculeț* a fost ministru al Basarabiei, ministru al sănătății publice, ministru de interne, ministru al comunicațiilor și vice-președinte al Consiliului de miniștri în Guvernul României, condus de Gh. Tătărescu (1933-1937). *Inculeț* s-a stins din viață ca urmare a unui atac de cord suferit în seara de 19 noiembrie 1940, existând, însă, și unele opinii potrivit cărora s-a sinucis, ca urmare a situației dramatice a pierderii Basarabiei și a Nordului Bucovinei, în vara aceluiași an. Este înmormântat în Biserica Sfântul Ioan Botezătorul din Bârnova, aflată la periferia municipiului Iași. *Ion Inculeț* a fost căsătorit cu principesa Roxana Cantacuzino. Din căsătorie au rezultat Ion I. Inculeț, Doctor Honoris Causa al Universității Western Ontario (Canada), Membru

de onoare al Academiei Române, director al centrului de electrostatică aplicată al Universității Western Ontario și fratele acestuia, Georgel I. Inculeț.

Iuliu Maniu, (n. 8 ianuarie 1873, Bădăcin, în apropiere de Șimleu Silvaniei – d. 5 februarie 1953, Sighetu Marmăției), fiul lui Ioan și Clara Maniu, descendent din familia ilustrului luptător național transilvănean Simion Bărnuțiu, a urmat studiile juridice la Cluj, Budapesta și Viena, unde a devenit doctor în drept în anul 1896. Revenit în Transilvania, s-a stabilit la Blaj, unde și-a început activitatea de avocat al Bisericii Române Unite cu Roma, mitropolia din Blaj (1898-1915). Și-a început cariera politică în cadrul Partidului Național Român din Transilvania. Debutează totodată ca membru, iar apoi președinte al Societății Academice „Petru Maior”, fiind cooptat în 1897, la numai 24 de ani, în Comitetul de conducere al P.N.R. În Monarhia Austro-Ungară, a fost ales în 1906 deputat în Parlamentul din Budapesta, ca și deputat la Vințu de Jos, comitatul Arad, activitatea sa parlamentară dezvăluindu-i curajul și intransigența. Pe 22 mai 1906 ține primul său discurs în Dieta de la Budapesta. În iunie 1915 este încorporat în armata austro-ungară și trimis pe frontul italian, de unde a dezertat în 1918, întorcându-se la Arad. Împreună cu personalități de primă mărime ale mișcării naționale românești din Transilvania și ale Partidului Național Român, precum viitorul cardinal *in pectore* greco catolic, Iuliu Hossu, Gheorghe Pop de Băsești, viitorul patriarh Miron Cristea și alții, *Iuliu Maniu* a participat hotărâtor la unirea Transilvaniei cu Vechiul Regat. Imediat după întoarcerea din Italia, *Maniu* este trimis la Viena pentru a negocia drepturile minorității române din Transilvania, înființând la 30 octombrie 1918 la Viena, Consiliul Național al Românilor din Transilvania. Sosește la Arad pe 14 noiembrie 1918, unde pune capăt negocierilor dintre C.N.R. și Oszkar Jaszi, reprezentantul Budapestei, prin deciderea ruperii Transilvaniei de Austro-Ungaria, spre unire cu restul teritoriilor românești (Vechiul Regat). Face parte dintre organizatorii Marii Adunări de la Alba-Iulia, din 1 decembrie 1918, unde se va decide unirea Transilvaniei cu Regatul României. În cuvântarea pe care a ținut-o cu ocazia Adunării naționale de la Alba Iulia, *Maniu* a spus: „Privim în înfăptuirea unității noastre naționale ca la un triumf al libertății românești”. Pe 2 decembrie 1918 este ales în funcția de președinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, funcție echivalentă cu cea de guvernator, îndeplinind totodată și funcția de ministru de interne. După dizolvarea Consiliului Dirigent la 4 aprilie 1920, de Guvernul Alexandru Averescu (2), relațiile dintre *Iuliu Maniu* și politicienii din București s-au înrăutățit. Acuzând favorizarea P.N.L. și

împingerea intelectualității ardeleni într-un con de umbră, *Maniu* a refuzat să voteze Constituția din 1923, considerând-o prea centralistă și invocând chestiuni de principiu. Partidul Național Român din Transilvania a reclamat prin vocea lui *Iuliu Maniu* faptul că modificarea Constituției din 1866 putea fi făcută doar prin alegerea unei Adunări Constituante, așa cum era prevăzut la art. 128. În loc să procedeze astfel, guvernul condus de Ion I.C. Brătianu a profitat de faptul că P.N.L.-ul câștigase alegerile din martie 1922, și nevrând să riște alegerea unei constituante, a pus Senatul și Camera Deputaților să voteze la 26 martie respectiv 27 martie 1923 o nouă constituție, folosindu-se astfel de majoritatea de care dispunea în Parlament. Alegătorii din martie 1922 nu-i investiseră pe cei pe care i-au ales cu dreptul de a modifica Legea Fundamentală, ci aleseseră un parlament obișnuit, cu puteri obișnuite, care trebuia să se supună prevederilor Constituției, nefiind deasupra ei. Așadar nici nu se poate vorbi despre un „vot în constituentă”, căci nu a existat o constituentă, ci parlamentul a fost deturnat și instrumentalizat să facă ceva ce nu intra în competența și atribuțiunile sale. De aceea *Maniu* nu a recunoscut Constituția din 1923, afirmând că ar fi nulă de drept, ea neprovenind de la o adunare abilitată. În mai multe rânduri *Iuliu Maniu* a reclamat faptul că noua constituție nu ar fi făcut nimic altceva, decât să cimenteze oligarhia din Vechiul Regat, oligarhie aflată sub influența P.N.L.-ului. *Iuliu Maniu* nu a participat la încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria la Alba-Iulia, considerând că această ceremonie a fost monopolizată de ierarhii ortodocși, deși o mare parte a românilor din Transilvania erau la acea vreme greco-catolici. Diverși autori din epocă au pus aceste acțiuni pe seama orgoliului lui *Maniu*, fără să analizeze cauzele mai profunde ale atitudinii sale. În octombrie 1926, Partidul Național Român din Transilvania s-a unit în 1926 cu Partidul Țărănesc al lui Ion Mihalache, constituind Partidul Național Țărănesc. *Iuliu Maniu* a fost președinte al partidului (1926-1933 și 1937-1947) și de trei ori prim-ministru al României între 1928 și 1933. Pentru a aduce P.N.Ț. la putere, *Maniu* s-a implicat în organizarea unor proteste publice împotriva guvernelor P.N.L. (manifestațiile din mai 1928) și a plănuit efectuarea „Marșului asupra Bucureștiului”, un marș al țăranilor ardeleni la București, după modelul Marșului asupra Romei al lui Mussolini. Va reuși obținerea unei majorități favorabile P.N.Ț., în urma alegerilor din decembrie 1928^[4], din nefericire prima guvernare țărănistă a avut loc în perioada mării depresiuni economice, iar programul lui *Maniu* nu a putut fi implementat. În plan extern a avut unele legături cu lordul Rothermere, fervent susținător al revizuirii tratatului de la Trianon și a frontierelor româno-ungare. A căutat reîntronizarea lui Carol Caraiman, sub anumite condiții, cu care acesta a fost de acord. În

cadrul acestor înțelegeri a intrat și plănuita încoronare a lui Carol la Alba Iulia, pentru care manifestele au fost imprimate în Ungaria. Întreaga acțiune a fost dejucată de serviciile române de informații, care au obținut de la guvernul englez expulzarea lui Carol din Marea Britanie (unde acesta aștepta desfășurarea evenimentelor). Carol a fost în cele din urmă adus în 1930 pe tronul României tot cu ajutorul lui *Maniu*. În schimb, Carol a dus imediat o politică proprie, nu a mai recunoscut cele promise (că-și va relua căsnicia cu regina Elena, mama regelui Mihai ș.a.) și l-a înlăturat pe *Maniu* rapid de la guvernare. S-a opus înființării în 15 decembrie 1938 a Frontului Renașterii Naționale, care dădea startul unipartidismului român. După eșecul politicii lui Carol al II-lea și pierderile teritoriale din 1940, *Maniu* a refuzat colaborarea cu regimul instalat la 6 septembrie 1940 și a celui postlegionar. În ultimul deceniu al vieții sale, *Maniu* a fost implicat în politică ca un opozant al regimului lui Ion Antonescu, fără să se implice în actul de la 23 august 1944; după această dată, *Maniu* a luptat împotriva preluării țării de către comuniști, proces pe care refuzase să-l accepte, încrezător peste măsură în sprijinul marilor puteri occidentale. *Iuliu Maniu* a fost ministru secretar de stat în guvernul Sănătescu (23 august 1944 – 4 noiembrie 1944). S-a opus instalării guvernului Groza la 6 martie 1945, protestând mereu împotriva încălcării democrației, inclusiv prin memorii adresate puterilor occidentale. A obținut, alături de P.N.Ț., o victorie zdrobitoare în alegerile din 19 noiembrie 1946, rezultate eliminate însă prin falsificarea alegerilor de comuniști. În urma înscenării de la Tămădău a fost arestat la 14 iulie 1947 de autoritățile comuniste și judecat pentru „înaltă trădare” în procesul început la 29 octombrie 1947. Prin sentința dată la 11 noiembrie 1947, *Iuliu Maniu* era condamnat la închisoare pe viață. Este trimis la penitenciarul din Galați, pe baza ordinului de arestare 105. 515/27 noiembrie 1947. În august 1951 este transferat împreună cu Mihalache și alți național-țărăniști la Sighet. *Iuliu Maniu* s-a stins din viață la 5 februarie 1953 la Sighet, cadavrul său fiind aruncat într-o groapă din Cimitirul Săracilor, de la marginea orașului Sighet. *Iuliu Maniu* a fost unul din cei mai importanți oameni politici dintre cele două războaie mondiale. Victimă a regimului comunist din România, *Iuliu Maniu* a întruchipat pentru mulți români, în timpul anilor grei ai dictaturii comuniste, simbolul speranței și al dorinței de libertate.

*Gherman Pânte*a, (n. 13 mai 1894, Zăicani, Bălți, Basarabia – d. 3 februarie 1968, București), fiul lui Vasile și Ioana, licențiat în drept, a fost membru în Sfatul Țării, care a hotărât Unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918. A făcut parte din Guvernul Basarabiei, în calitate de

ministru, iar între cele două războaie mondiale a fost deputat P.N.L. și a deținut în mai multe rânduri funcția de primar al orașului Chișinău (1923, 1927-1928, 1932). Între 1941 și 1944 a fost primar general al orașului Odessa, fiind cunoscut cu o atitudine moderată față de unele abuzuri și excese înregistrate atunci împotriva minorității evreiești. După 1945, a fost urmărit de organele de represiune ale regimului de „democrație populară”, iar în 1952 a fost judecat și condamnat la 10 ani de detenție. În anul 1955 a fost amnistiat. A avut ultimul domiciliu în București, str. Argentina nr. 9. În anul 1998, pe fațada casei din Chișinău, unde a locuit *Gherman Pânte*a, a fost amplasă o placă memorială.

Maria Pelivan, (n. martie 1886, Craiova – d. 27 decembrie 1978, București), a făcut studii în Germania și a absolvit Conservatorul din Iași. În anul 1918 s-a căsătorit cu basarabeanul Ioan Pelivan și s-a stabilit la Chișinău. În perioada 1918-1936 a desfășurat o intensă activitate obștească în Basarabia, constând în: conducerea Crucii Roșii și a societății de binefaceri, organizarea primelor concerte ale unor muzicieni români în Basarabia și traducerea unor lucrări din limba germană. În anul 1936, familia Pelivan s-a stabilit la București, str. Londra nr. 41, unde a avut o casă proprietate personală. În contextul campaniei autorităților comuniste pentru strângerea materialelor de arhivă de la foștii politicieni, în anul 1973, *Maria Pelivan* a predat organelor de stat toate documentele, lucrările, fotografiile, corespondența, referitoare la istoria Basarabiei, pe care le deținea de la soțul său. În schimbul acestora, Arhivele Statului i-au oferit suma de 13.000 lei. A avut ultimul domiciliu în București, str. Olga Bancic nr. 4, et. 2, ap. 3, sector 2.

Constantin Prezan (n. 27 ianuarie 1861, satul Sterianul de Mijloc, comuna Butimanu, plasa Snagov, districtul Ilfov, în prezent județul Dâmbovița – d. 27 august 1943, satul Schinetea, județul Vaslui) a fost unul dintre mareșalii Armatei Române, erou al Marelui Război de Reîntregire a României. A fost membru de onoare al Academiei Române. Sergentul *Constantin Prezan* se înscrie la Școala de Infanterie și Cavalerie din București, pe data de 1 septembrie 1877. După absolvire, în perioada 1883-1886 urmează Școala Specială de Artilerie și Geniu din Fontainebleau, de unde absolvă în 1886 ca ofițer de stat major brevetat. Următorii doi ani, cu gradul de locotenent-colonel, *Constantin Prezan* este profesor de fortificații la Școala de Cavalerie din București, fiind în același timp și Comandant al Cetății București. *Prezan* a luat comanda Armatei IV Române (de Nord) în luptele din Transilvania (15 august – 9 noiembrie 1916), fiind pe toată durata războiului șef al Marelui Cartier General al

Armatei și rival al ingenuității general Averescu. În perioada 11-13 noiembrie 1916 a îndeplinit funcția de comandant al Armatei 1. Fiind specialist în arma genului, a coordonat planul campaniei din 1917, adică a faimoaselor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz. După război ajunge în fruntea Marelui Stat Major al Armatei Române pentru doi ani (1918-1920). A primit drepturile, onorurile și avantajele materiale prevăzute de legea promulgată prin Decretul Regal nr. 998/13 martie 1924, iar pe 25 octombrie 1930 i s-a conferit demnitatea onorifică de mareșal. A urcat, practic, toate treptele ierarhice: sergent (1879), sublocotenent (1880), locotenent (1883), căpitan (1887), maior (1892), locotenent-colonel (1895), colonel (1901), general de brigadă (1907), general de divizie (1914), general de corp de armată (1916), mareșal al României (1930). A comandat și a activat în următoarele structuri militare: Regimentul 7 Linie, Regimentul 2 Geniu, Regimentul 1 Geniu, Școala de Aplicații de Artilerie și Geniu din București (profesor-ajutor), 1888-1889; serviciul geniu din Corpul 2 Armată, 1895-1896; comandant al „Cetății București”, 1896; ofițer în Statul Major Regal, 1896-1901; comandant al Regimentului 25 Infanterie „RACOVA”, 1901-1904; comandant al Brigăzii 13 Infanterie, 1904-1907; comandant al Diviziei 7 Infanterie, 1911-1914; comandant al Corpului 3 Armată, 1914; al Corpului 4 Armată, 1915-1916; comandant al Armatei a 4-a „de Nord”, în perioada 15 august – 9 noiembrie 1916 și al Grupului de Armate General Prezan” (noiembrie-decembrie 1916). În două rânduri i-a fost încredințată înalta demnitate de șef al Marelui Cartier General: decembrie 1916 – aprilie 1918 și noiembrie 1918 – aprilie 1920, funcție în care și-a adus o importantă contribuție la întocmirea planurilor de campanie din vara anului 1917 și din 1918-1919. Moare 13 ani mai târziu, pe 27 august 1943, fiind înmormântat în comuna Schinetea, județul Vaslui. În localitatea Schinetea se află conacul ce a aparținut mareșalului *Constantin Prezan*, unde este înmormântat împreună cu soția sa, Olga. A fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, de regele Ferdinand I, astfel: clasa a III-a, în 14 octombrie 1916, când avea gradul de general de divizie-adjutant și comanda Armata a 4-a „de Nord”, „pentru repetate acte de vitejie și destoinicie în conducerea trupelor”; clasa a II-a, în 21 iulie 1917, când avea gradul de general de corp de armată-adjutant și deținea funcția de Șef al Marelui Stat Major, „pentru modul cum a conceput și pentru destoinicia cu care a pregătit operațiunile, în luna iulie 1917”; clasa I, în 5 februarie 1920, când avea gradul de general de corp de armată-adjutant și deținea, pentru a doua oară, funcția de Șef al Marelui Stat Major „pentru competența cu care a dat – chiar pe câmpul de luptă – directive, în calitate de Șef de Stat Major al Înalțului Comandament, și care au avut ca rezultat înfrângerea desăvârșită a maghiarilor, precum și

ocuparea Budapestei în anul 1919”. În semn de profund omagiu și eternă prețuire pentru întâiul comandant, în Comandamentul Corpului 4 Armată Teritorial a fost dezvelit bustul în bronz al Mareșalului *Constantin Prezan*, în 1996, cu prilejul aniversării a opt decenii de existență a acestei glorioase structuri militare. În onoarea sa, una din străzile Capitalei, care unește Piața Charles de Gaulle cu Arcul de Triumf, îi poartă numele.

Elefterie Sinicliu, (n. 4 octombrie 1895, comuna Echinăuți, Basarabia – d.), fiul lui Ioan și Maria, de profesie tehnician agronom, în anul 1917, a participat la Congresul ostășesc, care a avut loc la Chișinău. A participat ca membru la activitățile Sfatului Țării, inclusiv la reuniunea din 27 martie 1918, care a hotărât Unirea Basarabiei cu România. La începutul anului 1919, ca ofițer în armata Republicii Moldovenești, a organizat artileria acestei provincii. Tot în acel an, a fost ales președinte al Comisiei pentru împroprietărire în județul Orhei și viceprimar al orașului Chișinău. În perioada dintre cele două războaie mondiale, a desfășurat activitate politică în calitate de membru al Partidului Național Liberal Brătianu, dar nu a deținut funcții însemnate. Între 1931 și 1944, cu intermitențe, a fost primar de sector al orașului Odessa, motiv pentru care în perioada 1949-1964 a fost arestat și internat în colonii de muncă, deși nu s-a putut dovedi că în calitate pe care a avut-o a săvârșit vreo infracțiune. După eliberarea din detenție, a fost unul dintre cei mai activi foști membri ai Sfatului Țării, în susținerea cauzei basarabene. Ca fost liberal s-a aflat în grupul din jurul lui Ion Văluță, dar a întreținut relații apropiate și cu Pantelimon Halippa, Vasile Harea și alți basarabeni din fostul P.N.Ț. A elaborat o lucrare referitoare la Congresul ostășesc și rolul acestuia la realizarea Unirii Basarabiei cu România, pe care a predat-o la Arhivele Naționale. În anul 1973 a fost avertizat de către organele de securitate, pentru „unele manifestări ostile la adresa orânduirii noastre socialiste”, iar în aprilie 1976, cu ocazia procesiunii reînhumării osemintelor lui Ioan Pelivan, a fost „determinat să renunțe la intențiile ce le avea de a ridica – în public – unele probleme legate de Basarabia”. Ultimul domiciliu: București, str. Apolodor nr. 23.

Constantin Stere (n. 1/13 iunie 1865, Cerepcău, județul Soroca – d. 1936) a fost unul din cei mai remarcabili oameni de cultură și personalități din viața politică a României de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din primele decenii ale secolului al XX-lea. Personalitate deosebit de complexă, cu activitate multilaterală – jurist, profesor, ideolog, gazetar, scriitor și om politic – *Constantin Stere* s-a situat pe linia unei tradiții vechi și nezdruincate, a intelectualului angajat. Timp de aproape un sfert de veac cât a activat în Iași (1892-1916), C. Stere s-a definit ca teoretician al poporanismului,

ca fondator al revistei „Viața Românească”, ca profesor și rector al Universității ieșene, s-a remarcat ca o mare figură a gândirii social-politice românești. Născut într-o familie înstărită, *Constantin Stere* a primit primele cunoștințe de carte în satul natal. Apoi a plecat la Chișinău, unde a urmat cursurile liceale. Epoca de tinerețe a fost marcată de pasionate căutări ale unui drum revoluționar pentru realizarea unei societăți drepte și echitabile, pentru egalitate și libertăți democratice. Pentru activitate revoluționară și antițaristă, în anul 1884, în timpul examenelor pentru absolvirea liceului, a fost arestat. La Chișinău a fost închis câteva luni. După eliberare, s-a mutat mai întâi la Tighina, apoi la Odessa. În acest din urmă oraș, a fost arestat din nou, pentru ca, în 1886, să fie deportat în Siberia, unde a stat până în 1892. După șase ani petrecuți între ghețurile polare, *Constantin Stere* vine, în 1892, în România și se stabilește la Iași. Aici, mișcarea socialistă îi asigură condițiile de viață și de studiu, îi primește și-l integrează în societatea românească a timpului. S-a înscris la Facultatea de drept din Iași, pe care a absolvit-o în 1895, cu teza de licență: „Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept” (1897). După ce și-a afirmat concepțiile sale și crezul său politic în Evenimentul literar, revista în care a debutat ca publicist în 1893, la 14 martie 1901, *Constantin Stere* a fost numit profesor suplitor la catedra de drept administrativ și constituțional a facultății de drept din Iași, iar în 1903 a devenit profesor titular. Activitatea sa didactică se înscrie la loc de cinste alături de cea desfășurată de marii profesori pe care i-a avut Universitatea ieșeană în acea vreme: A.D. Xenopol, P. Poni, G. Ibrăileanu, Paul Bujor, Ioan Borcea, Oreste Tafrali, C.I. Parhon, Matei B. Cantacuzino și alții. Cursul de drept constituțional și administrativ, pe care l-a ținut aproape 15 ani, bogat în argumentație, orientat spre principiile regimurilor democratice avansate, era audiat de un mare număr de studenți și de un numeros public. Popularitatea lui *Constantin Stere* în rândul profesorilor Universității din Iași, prestigiul de care se bucura în viața științifică și culturală a țării au determinat ca, în 1913, să fie ales rector, în fruntea Universității ieșene, *Constantin Stere* și-a adus o importantă contribuție la activitățile de pregătire a studenților, în stabilirea climatului de emulație și a spiritului democratic, pentru creșterea prestigiului acestei instituții în țară și în străinătate. După izbucnirea primului război mondial, când s-a accentuat lupta dintre curentele și tendințele politice opuse, care n-a lăsat în afara nici Universitatea din Iași, în anul 1916, *Constantin Stere* își dă demisia din funcția de rector și pleacă la București. El a desfășurat timp de peste 40 de ani o activitate publicistică remarcabilă, din care s-ar putea întocmi câteva volume. Dar meritul său în acest domeniu este acela de fondator și conducător al revistei „Viața românească”, apărută la 1 martie

1906, la Iași, sub direcția lui Constantin Stere și a lui Paul Bujor. Atragând colaboratori din toată țara și formând un cerc de intelectuali strâns uniți în jurul revistei, *Constantin Stere* a reușit să deschidă în mișcarea culturală a Iașilor o epocă de însuflețire și de prestigiu. A fost al doilea președinte al Sfatului Țării (2 aprilie – 25 noiembrie 1918), jucând un rol de seamă în Unirea Basarabiei cu România. A avut o strânsă relație de colaborare și sprijin pentru Pantelimon Halippa, care s-a considerat un discipol al său.

Vasile Stroescu (n. 11 noiembrie 1845, Trinca, județul Hotin – d. 13 aprilie 1926, București) a fost un cărturar de frunte, susținător al învățământului școlar și om politic român basarabean, filantrop și membru de onoare al Academiei Române, care a promovat cultura națională și a neamului. S-a născut în familia comisului Vasile Stroescu, descendent al jitnicerului Ioan Stroiescu, menționat documentar încă la 2 iulie 1682. A făcut studii la Liceul Regional din Chișinău, la liceul din Kamenes-Podolski, apoi la Liceul *Richelieu* din Odessa. A studiat dreptul la Universitatea din Moscova, Petersburg și Berlin. Apoi a călătorit prin Europa și Africa. Licențiat în drept, este numit ca judecător la Tribunalul din Hotin. Aici face cunoștință cu scriitorul Alexandru Hâjdeu, iar mai târziu, în România, cu poetul Octavian Goga. A fost specialist în drept, dar îl preocupa și istoria, literatura, științele agricole. A moștenit de la părinți mai multe moșii, cu suprafața totală de 25 000 ha, și apoi mari cirezi de vite, herghelii de cai, turme de oi, numeroase conacuri. Toate aceste averi le-a pus în serviciul țării, în folosul țărănimii „pe care a iubit-o, a îndrumat-o și ajutat-o” (Eugen Holban). Pământurile le-a dat în arendă țăranilor și a făcut donație cooperativelor agricole și forestiere. Grandioasa sumă de bani, obținută din vânzarea imobilelor, a fost transferată fondurilor caritabile pentru construcția de școli, biserici și spitale în toate provinciile românești, pentru sprijinirea instituțiilor culturale, pentru tipărirea cărților, pentru asigurarea cu burse a tineretului studios. Ctitor al bisericilor din Șofrâncani, Zăicani, Trinca, Pociumbăuți, fondator al spitalelor din Trinca și Brătușeni, donator în sprijinul bisericilor, spitalelor și școlilor din Trinca, Stolniceni, Brînzeni ș.a. Drept recompensă pentru actele de binefacere și contribuția la trezirea conștiinței naționale, este ales ca membru onorific al Academiei Române pe 24 mai 1910. De asemenea, a fost și președinte de onoare al Partidului Național Moldovenesc (1917), primul președinte al Parlamentului României Mari (1919), senator al Transilvaniei ș.a. S-a stins din viață la București. I s-au organizat funeralii naționale, fiind înmormântat în Cimitirul Sf. Vineri, pe Alea Teilor.

Constantin Tomescu, (n. 20 februarie 1890, Constanța – d. 5 iulie 1983, București), a studiat la Seminarul „Veniamin” din Iași (1904-1912),

apoi la Facultatea de Teologie din București (1911-1916), care-i va conferi și doctoratul (1927). Voluntar în primul război mondial (1916-1918), director al Cancelariei (secretar general) Arhiepiscopiei Chișinăului (1919-1942), consilier referent cultural și profesor suplinitor (1926), agregat (1927) și titular (1930) la catedra de Istoria Bisericii Române de la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926-1941), încadrat apoi la cea din Cernăuți-Suceava (1941-1946); membru mirean în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Chișinăului și în Congresul Național Bisericesc. A organizat și condus pelerinaje la Muntele Athos și în Țara Sfântă, fapt pentru care i s-a conferit titlul de „mare dicheofilax” al Patriarhiei Ecumenice și Crucea Sf. Mormânt a Patriarhiei Ierusalimului. A suferit mai mulți ani de detenție în închisorile comuniste.

Vasile Țepordei (n. 45 februarie 1908, Cârpești, jud. Cahul, Basarabia – d. 1997, București), fiul lui Ioan și Anastasia, a urmat cursurile seminariilor teologice din Ismail și Chișinău (1921-1929). Între 1929-1933 a fost student la Facultatea de Teologie din Chișinău, iar în 1934 și-a luat licența cu lucrarea *Poetul preot Alexie Mateevici*, publicată ulterior în revista „Viața Basarabiei” și în volum separat. A urmat apoi Seminarul Pedagogic din Iași. Din 1929 a colaborat la publicațiile „Luminătorul” și „Misionarul”. A condus revista „Raza” și, apoi, cotidianul „Basarabia”, consacrându-se ca publicist tribun al Basarabiei românești. În anii 1945-1947 a activat ca profesor secundar, la mai multe școli din București. În octombrie 1948 a fost arestat și anchetat, în vederea unui proces penal politic. În februarie 1949 a fost predat unor agenți sovietici, care l-au dus la Tribunalul sovietic din Constanța, l-au judecat, acuzat de activitate antisovietică și condamnat la 25 de ani de detenție. Din 1950 a fost trimis într-un lagăr de muncă silnică la Vorkuta, la nord de Cercul polar, în Siberia. A stat închis aici până în aprilie 1956, când, în urma amnistiei generale, dată de conducătorul sovietic Nichita S. Hrușciov, de care au beneficiat și condamnații politici străini, a revenit în țară. Între 1957 și 1983 a funcționat ca preot la Izlaz – Brănești (Ilfov) și București (Biserica Mărcuța), cu servicii pastorale deosebit de meritorii, desfășurând, totodată, o activitate publică patriotică. Și-a asumat rolul de a întreține în opinia publică bucureșteană și a țării, imaginea și amintirea Basarabiei românești, prin cuvântări la diverse aniversări, prin necrologuri și panegirice la decesele și comemorările unor basarabeni de seamă, inclusiv a lui Pantelimon Halippa. În ultimii ani de viață, *Vasile Țepordei* a fost basarabeanul cel mai căutat și solicitat, atât de bucureșteni, cât și din întreaga țară. A domiciliat în București, str. Biserica Mărcuța nr. 8, sector 3 și str. Cornescu nr. 44.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare inedite

- Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), București, Fond Ioan Pelivan (1449), dosarele 1-802.
- Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), București, Fond Nicolae Nitreanu (2467), dosar 27.
- Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (Arh. M.A.E.), Fondurile 71/U.R.S.S., Conferința Păcii.
- Arhiva Bibliotecii Academiei Române, Fond XIV, dosar nr. 1010, vol. 3.
- Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Arh. C.N.S.A.S.), dosar I 210700, vol. 1 și 2.
- Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Arh. C.N.S.A.S.), dosar I 161960, vol. 3, 7, 13.
- Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Arh. C.N.S.A.S.), fond documentar, dosar nr. 7 241.
- Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Arh. C.N.S.A.S.), dosar P 11121.
- Biblioteca Academiei Române, Colecții speciale,

Documente publicate

- Bătălia pentru Bucovina*. Volum îngrijit de Stelian Neagoe, Timișoara, 1992.
- Lidia Brâncănu, Adina Berciu-Drăghicescu, *Basarabeni și bucovinenii între drept internațional și dictat. Documente 1944-1945*, București, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., 1995.
- „Colecția Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei“, f.a., nr. 10225/2, Chișinău.
- Delegația basarabeană la Conferința de pace de la Paris în scrisori*, în „Patrimoniul“, Revistă de lectură istorică, nr. 1, 1993.
- Din scrisorile primite de Onisifor Ghibu*, vol. II. Selecția scrisorilor, cuvânt înainte, îngrijirea ediției și comentarii, indici de nume – Mihai O. Ghibu, Editura „Semne”, București, 2007.

- Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, volumul III (1487-1504), Volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, București, 1980.
- Documente privind evoluția situației politico-teritoriale a provinciilor istorice românești. Seria C – 1917-1947. Desăvârșirea statului național unitar român. Memorii (1917-1920). Partea I-a*, București, iunie 1975.
- Diplomația cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord. Culegere de documente*, Alcătuire și traducere din rusește de A. Blavovschi, Editura „Universitas”, Chișinău, 1992.
- E. Dumbravă, *Din Cuvântarea domnului Ion Pelivan ținută la congresul general al Partidului Țărănesc Basarabean în ziua de 28 august 1921*, Tip. R.S. Leibovici și Co., Chișinău, 1921.
- Pan Halippa, *Publicistică*, Editor și studiu introductiv de Iurie Colesnic, Fundația Culturală Română, București, Editura „Museum”, Chișinău, 2001.
- Vasile Harea, *Basarabia pe drumul unirii. Documente*, București, 1995.
- Viorica Moisuc, *Basarabia. Bucovina. Transilvania. Unirea 1918*, Documente adnotate și studiu introductiv de prof. univ. dr. Viorica Moisuc, Departamentul Informațiilor Publice Redacția Publicațiilor pentru Străinătate, București, 1996.
- Ioan Pelivan, *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 și 10 iulie 1920, cu ocaziunea discuțiunii proiectului de răspuns la Mesaj*, în „Viața Basarabiei”, Anul V, Nr. 7-8, iulie-august 1936, p. 149-179.
- Idem, *Deșteptarea Națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, Ediție specială îngrijită de Gheorghe Negru, în „Destin Românesc”, Revistă de istorie și cultură, An IV(XV) Nr. 5-6 (63-64), Institutul Cultural Român, Chișinău, 2009.
- Idem, *Ion C. Inculeț și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, în „Patrimoniu”, Revistă de lectură istorică, nr. 1, 1991.
- Tatiana Pokivailova, *Notă informativă expediată de la București la Moscova în legătură cu arestarea a 66 de lideri politici din România*, în „Analele Sighet”, nr. 6: Anul 1948 – instituționalizarea comunismului, Fundația Academia Civică, București, 1998.
- Valeriu Popovschi, *Procese verbale ale ședințelor Biroului de organizare a Sfatului Țării* în „Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură”, Serie nouă, 2008, An III, XIV, Nr. 4 56, p. 19-40.
- Procesul-verbal nr. 1 al ședinței Sfatul Țării, care a avut loc în orașul Chișinău, la 21 noiembrie 1917*, în „Cugetul”, Revistă de Istorie și Cultură, nr. 4(36), 2007.

Regele Ferdinand I și unirea Basarabiei, Tipografia Dreptatea, Chișinău, 1929.

Relațiile româno-sovietice. Documente. Vol. I. 1917–1934, Editura Enciclopedică București, 1999.

Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917-1918. Documente, Antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc. Prefață de Viorica-Pompilia Moisuc. Editura Hyperion, Chișinău, 1995

Memorii

Elena Alistar, *Amintiri din 1917-1918*, în „Patrimoniul”, nr. 3-4, 1991.

Zamfir Arbore, *Dicționarul geografic al Basarabiei*, Chișinău, 1907.

Alexandru V. Boldur, *Memorii. Viața mea. Lumini și umbre*, Editura „Albatros Corporation”, București, 2006.

Liubova D. Cuman, născută Costin, profesoară, *Amintiri din 1905-1908*, în A.N.I.C., fond 1449, dosar 214, manuscris, f. 1.

Din amintirile lui Gheorghe Chicu, Muzeul Republican al Învățământului Public, Chișinău, manuscris.

Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară (1917–1918). Amintiri*. Cuvânt înainte – Iurie Colesnic. Ediție îngrijită, prefată, tabel cronologic, note, bibliografie și indice de nume – Octavian O. Ghibu, Editura „Universitas”, Chișinău, 19

Idem, *Pagini de jurnal*, vol. II, Editura „Albatros”, București, 2000.

Constantin C. Giurescu, *Cinci ani și două luni în penitenciarul din Sighet (7 mai 1950-5 iulie 1955)*, Introducere de Dinu Giurescu, Ediție îngrijită, anexe și indice de Lia Ioana Ciplea, București, 1994.

Pan Halippa, *Amintiri de la Dorpat*, în „Viața Basarabiei”, februarie 1943.

Pantelimon Halippa, Anatolie Moraru, *Testament pentru urmași*, Editura „Hyperion”, Chișinău, 1991.

Vasile Harea, *Basarabia pe drumul Unirii. Amintiri și comentarii*, Ediție îngrijită și Cuvânt înainte de dr. Vlad Bejan, Iași, Editura Eminescu, Iași, 1995.

Idem, Vlad Bejan colaborator, *Unirea Basarabiei cu Patria Mamă*, Colecția Ginta Latină, Editura Fundația „Axis”, Iași, 1998.

Ion Inculeț, *O revoluție trăită*, Chișinău, 1994.

Dr. Petru Mătaș, fost căpitan voluntar în armata română, 1917-1918, *Ioan Pelivan un moldovean cu adevărat bun român*, martie 1936, în A.N.I.C., fond 1449, dosar 216, f. 3.

Ion Nistor, *Note autobiografice. Amintiri din închisoare*, în „Cugetul”, Revistă de istorie și cultură, nr. 3 (35), 2007.

Alexandru I. Oatul, *Amintiri despre Pământenia basarabească din Dorpat 1899-1902*, în „Viața Basarabiei”, februarie 1943, p. 29-34.

Ioan Pelivan, *Amintiri (Memorii)*, în „Patrimoniul”, Revistă de lectură istorică, Nr. 2, 1992.

Iorgu Tudor, *În vâltoarea revoluției din 1917-1918 Basarabia Autonomă și Republică*, iunie 1967.

Nichita Smochină, *Memorii*, Ediție îngrijită de Galin-Corini Vlad, Editura Academiei Române, București, 2009.

Ștefan Usinevici, *Nostalgii basarabene. Mărturii autobiografice*, Cluj, 1996.

Alexandru Vicol, *Priviri asupra Basarabiei*, București, 1941, p. 19. *Articolul D. Petre V. Haneș despre Moldova de la Nistru.*

Periodice

„Analele Sighet”, nr. 6/1998.

„Ardealul”, nr. 13, 13/28 ianuarie 1918.

„Biserica Ortodoxă Română”, 1936.

„Cugetul”, Revistă de istorie și cultură, 1991, nr. 4; 2003, nr. 1 (17); 2005, nr. 2 (26); 4(36), 2007.

„Destin Românesc”, Revistă de istorie și cultură, nr. 2, 1997; 2008, An III, XIV, Nr. 4 (56); 2009 An IV(XV) Nr. 5-6 (63-64); 2010 An V (XVI) Nr. 3-4 (67-68).

„Glasul Bucovinei”, nr. 14, 29 noiembrie 1918.

„Întregirea”. Revistă săptămânală de istorie, cultură și opinie, Anul I, nr. 9, 1 aprilie 1991.

„Lumina. ro”, 28 martie 2011.

„Literatura și Artă”, Nr. 45 (3297), 6 noiembrie 2008; 31 martie 2011.

„Magazin istoric”, Anul XXVII-serie nouă-nr. 12/decembrie 1993; Anul XLV-serie nouă-nr. 3(528) martie 2011.

„Monitorul oficial”, nr. 211 din 12/25 decembrie 1918.

„Neamul Românesc”, Nr. 125 din 11 iunie 1936; Nr. 139 din 28 iunie 1936.

„Patrimoniul”. Revistă de lectură istorică, Nr. 1, 4/1991; Nr. 2/ 1992.; Nr. 1/ 1993.

„Raza”. Gazetă săptămânală de luptă a refugiaților basarabeni, Anul X, Nr. 558, 7 decembrie 1940.

„Revista Română”, nr. 4(54) 2008.

„Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău”, vol. XIX, Chișinău, 1929.

- „Sfatul Țării”, 30 octombrie 1919.
 „Țara”, 14 aprilie 2000.
 „Țărănismul”, II, nr. 26 din 17 octombrie 1926.
 „Universul”, nr. 170, 27 iunie 1941.
 „Viața Basarabiei”, nr. 7-8/1936; nr. 10-11/1942.

Lucrări, studii, articole

- Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii. Un studiu de caz: ziarul „Mișcarea” (Iași, 1918)*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 1999.
- Gh. V. Andronachi, *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii*, M. O. și Imprimeriile Statului, Imprimeria Chișinău, 1933.
- Idem, *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii*, Cuvânt înainte de Prof. univ. dr. Adrian Năstase, Ediție îngrijită de Jipa Rotaru, Neculai Moghior, Ion Dănilă, București, 2000.
- Dumitru I. Balaur, *Știrile de până acum despre documentele Răzenilor în Vatra veșniciei – Răzeni. Carte de familie de neam răzănean (1484 – 2003)*, Concepția, selecția, scenariul – Constantin Mardare, Chișinău – Răzeni: Baștina – Radog, 2003.
- Dimitrie Bogos, *La răspântie: Moldova de la Nistru 1917-1918*, Întreprinderea Editorial-Poligrafică „Știința”, Chișinău, 1998.
- Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1991.
- Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918*, Chișinău, 1992.
- Leonid Cemortan, *Drama intelectualilor basarabeni de stânga*, în Revista «Sud-Est». Artă Cultură și Civilizație, Nr. 3(41), 2000, www.sud-est.md/numere/20001001.
- Gheorghe Cernea, *Ioan Pelivan, 90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România*, în „Literatura și Arta”, Nr. 45 (3297), 6 noiembrie 2008.
- Gheorghe Chicu, *Pământenia basarabească din Dorpat*, în „Viața Basarabiei”, 1936, nr. 7-8, p. 112-114.
- Alexandru Chiriac, *Mic dicționar al membrilor Sfatului Țării din Chișinău (21 noiembrie 1917-27 noiembrie 1918)*, în „Patrimoniu”. Revistă de lectură istorică, nr. 4, 1991.
- Idem, *Membrii Sfatului Țării 1917-1918. Dicționar*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2001.
- Nicolae Ciachir, *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812-1917)*, București, 1992.

- Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1992.
- Idem, *Basarabia. Populația. Istoria. Cultura*, Ediție îngrijită de Cornel Scafeș, Editura Clio, București, 1992.
- Idem, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Chișinău, 1992.
- Vitalie N. Ciobanu, *Militarii basarabeni 1917-1918. Studiu și documente*, Ministerul Apărării al Republicii Moldova, Muzeul Armatei Naționale Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Chișinău, 2010.
- Vasile Ciocanu, *Ioan Donceș – promotor al învățământului românesc în Basarabia*, în vol. Vasile Ciocanu, *Contribuții istorico-literare*, București, 2001.
- Daniel Ciugureanu, *Problema rusă față de interesele europene și române*, Chișinău, 1920.
- Gheorghe Ciugureanu, *Primul ministru al Basarabiei*, în „Întregirea”. Revistă săptămânală de istorie, cultură și opinie, Anul I, nr. 9, 1 aprilie 1991.
- Gheorghe E. Cojocaru, *Recunoașterea internațională a Marii Uniri*, în „Cugetul”, Revistă de istorie și științe umaniste, nr. 4, 1991
- Idem, *Sfatul Țării. Itinerar*, Editura „Civitas”, Chișinău, 1998.
- Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Vol. 7, Editura MUSEUM, Chișinău, 2007.
- Idem, *Un dosar uitat al istoriei. Pământenia basarabească de la Dorpat – prima organizație națională*, Chișinău, 2008.
- Ion Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei*, Editura Enciclopedică, București, 1995.
- Idem, *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009.
- Idem, *Gherman Pânteș între mit și realitate*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010.
- Idem, *Chișinău 1917-1918. Gherman Pânteș îl arestează pe Ilie Cătărău*, în „Magazin Istoric”, Anul XLV-serie nouă-nr. 3(528) martie 2011, p. 8-13.
- Idem, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009.
- Maria Cosniceanu, *Nume de familie (din perspectivă istorică)*, Chișinău, 2010.
- Mihail Coteanu, *Eugenia Pelivan. 1846-1910*, în „Viața Basarabiei”, nr. 10-11, 1942.
- Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940*, Editura Junimea, Iași, 1991.

- Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară 1917-1918. Amintiri*. Cuvânt înainte Iurie Colesnic. Ediție îngrijită, prefațată, tabel cronologic, note, bibliografie și indice de nume Octavian O. Ghibu, Editura Universitas, Chișinău, 1992.
- Idem, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, îngrijirea ediției, cuvânt introductiv, note, indice de nume și bibliografie de dr. Marian Radu, București, 1997.
- Armand Goșu, *1919-1920. Un basarabean la Conferința Păcii*. Ion Pelivan, în „Magazin istoric”, XXVII, nr. 12/1993.
- Pan. Halippa, *Ion Pelivan – Viața și activitatea*, în *Fapte trecute și basarabeni uitați*,
- Petre V. Haneș, *Salutul unui frate*, în „Viața Basarabiei”, 1936, nr. 7-8.
- Ștefan Holban, *Evenimentele premergătoare Congresului ostașilor din 1917*, în „Patrimoniu”, nr. 1, Chișinău, 1991, p. 10-15.
- Eugen Hulea, *Astra – istoric, organizare, activitate, statute și regulamente*, Sibiu, 1944.
- Th. Inuleț, *I. Pelivan și ziarul „Basarabia”*, în „Viața Basarabiei”, nr. 7-8/1936.
- Nicolae Iorga, *Propaganda în străinătate, în Politica externă a României. Prelegeri și documente*, București, 1936.
- Idem, *Un sol al Basarabiei*, în „Neamul Românesc”, Nr. 125 din 11 iunie 1936.
- Istoria învățământului și a gândiri pedagogice în Moldova*, Chișinău, 1991.
- Începuturile mișcării naționale în Basarabia*, în „Cugetul. Revistă de istorie și cultură”, nr. 1 (17), 2003.
- Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Ediția a II-a refăcută în întregime și mult adăugată, vol. III, Editura Casei Școalelor, București, 1925.
- Aurelia Lăpușan, *Basarabia în conștiința Dobrogei. Mărturii din presa vremii în Presa scrie istoria*, Primul simpozion național de jurnalism, 11-12 mai 2006, Chișinău. Volum coordonat de Maria Danilov și C. Manolache, Chișinău-Ploiești, 2008.
- Mihai Macuc, *Unele acțiuni bolșevice îndreptate contra României la sfârșitul primei conflagrații mondiale în România și Primul Război Mondial*, Focșani, 2007.
- Pamfil Matei, *„Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român” (ASTRA) și rolul ei în cultura națională, 1861-1950*, Editura Dacia, Cluj-Napoca 1986.

Pavel Miliukov, *The Case for Bessarabia*, Londra, 1919.

Anton Moraru, Ion Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc*, Chișinău, 1998.

Pavel Moraru, *Serviciile Secrete și Basarabia (1918-1991). Dicționar*, Editura Militară, București, 2008.

Constantin Moșincat, *Cronică de marș. 80 ani de la înființarea Diviziei 11 Infanterie, 15 august 1916*, Editura Cogito, Oradea, 1996.

Ion Negrei, *Ion Pelivan – candidat la funcția de președinte al Sfatului Țării*, în „Literatura și Arta” din 31 martie 2011.

Gheorghe Negru, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2000.

Ion Nistor, *Unirea Bucovinei. Studii și documente*, Editura „Cartea românească”, București, 1928.

Idem, *Istoria Basarabiei*, Editura Humanitas, București, 1991.

O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917-1918), Ediție îngrijită, studiu introductiv și selecția imaginilor de Ion Negrei și Dinu Poștarencu, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2004.

Gh. I. Pelivan, *Biserica veche din satul Răzenii, județul Lăpușna*, în „Arhivele Basarabiei”, iulie-septembrie 1934.

Ion Pelivan, în „Viața Basarabiei”, nr. 7-8/1936, p. 92-94.

Ioan Pelivan, *Ivan Constantinovici Inculeț și obârșia lui*, în „Raza”. Gazetă săptămânală de luptă a refugiaților basarabeni, Anul X, Nr. 558, 7 decembrie 1940.

Idem, *Basarabia de sub oblăduirea rusească*, în „Viața Basarabiei”, 1941, nr. 1.

Idem, *Nicolae Ștefan Casso*, în *Fapte trecute și basarabeni uitați*, Chișinău, 1992.

Idem, *Basarabia cea diferită de Rusia*, în „Magazin istoric”, nr. 3, 2006.

Valeriu Pelivan, *Ion Gheorghe Pelivan*, în *Vatra veșniciei – Răzeni. Carte de familie de neam răzănean (1484-2003)*, Chișinău, 2003.

Dragoș Petrescu, *Onisifor Ghibu – misionar cultural în Basarabia*, în „Revista Română”, nr. 4(54) 2008.

Nicolae Popovschi, *Istoria bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși; Din negura trecutului: crâmpene de amintiri*, Museum, Chișinău, 2000.

Valeriu Popovschi, *Biroul de organizare a Sfatului Țării 27 octombrie – 21*

- noiembrie 1917* în „Destin Românesc”, Revistă de istorie și cultură, Serie nouă, 2010, An V, XVI, Nr. 3-4 (67-68), p. 21-36.
- Dumitru Preda, *De ce avem o presă proastă*, în „Magazin istoric”, nr. 8/2002, p. 55-56.
- Adrian Pricop, Aurel Kerecki, *Lacrima Basarabiei*, Editura „Știința”, Chișinău, 1993.
- Nuțu Roșca, *Închisoarea elitei românești. Compendiu*, Sighetu Marmăției, 2006.
- Idem, *Basarabia și ministrul întregitor Daniel Ciugureanu*, Editura „Pрут Internațional”, Chișinău, 2010.
- Nicolae Rotaru, *Figuri basarabene. Ioan Pelivan*, în „Universul”, Anul 57, Nr. 28, 30 ianuarie 1940.
- Costin Scorpan, *Istoria României. Enciclopedie*, Editura Nemira, București, 1997.
- Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 1994.
- Idem, Dumitru Almaș, Armand Goșu, Ion Pavelescu, Gheorghe I. Ioniță, Ion Șișcanu, Nicolae Enciu, Gheorghe E. Cojocaru, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003* (coordonator: Ioan Scurtu), Editura Institutului Cultural Român, București, 2003.
- Claudiu Secașiu, *Noaptea demnitarilor. Contribuții privind distrugerea elitei politice românești*, în „Analele Sighet”, Nr. 6: Anul 1948 – instituționalizarea comunismului, Fundația Academia Civică, București, 1998.
- Constantin I. Stan, *Centenarul răpirii Basarabiei (16 mai 1812-16 mai 1912)*, în „Destin românesc”, nr. 2, 1997, p. 52-63.
- Idem, *Activitatea diplomatică a lui Ion Pelivan (1918-1920)*, în *Diplomație și diplomați români*, vol. I. Coordonatori: Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, Editura DMPress, Focșani, 2001, p. 160.
- Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie*, ediție îngrijită, note și comentarii de Florin Rotaru, Editura Semne, București, 1996.
- Ion Șpac, *Viața Basarabiei. 1932–1944. Cercetări bibliografice și informative*, Academia de Științe a Republicii Moldova, Biblioteca Științifică Centrală, Biblioteca Municipală „B.-P. Hasdeu”, Editura „Pontos”, Chișinău, 2002.
- Fundația Europeană Titulescu, *Istoria politicii externe românești în date* (Coordonator: Ion Calafeteanu), Editura Enciclopedică, București, 2003.
- George Tofan, *Sărbătoarea sărbătorilor*, Chișinău, 1917.
- Constantin N. Tomescu, *99 sate din ținutul Orhei*, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău”, vol. XIX, Chișinău, 1929.

Vatra veşniciei – Răzeni. Carte de familie de neam răzănean (1484-2003),
Concepţia, selecţia, scenariul – Constantin Mardare, Chişinău – Răzeni:
Baştina – Radog, 2003.

Surse web

ro.wikipedia.org/wiki/Ernest_Broşteanu

ro.wikipedia.org/wiki/Castelul_Iulia_Hasdeu

ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Argetoianu

ro.wikipedia.org/wiki/Gheorghe_I._Brătianu

ro.wikipedia.org/wiki/Iuliu_Maniu

ludmilag.wordpress.com

ghenadiem.blogspot.com ghenadiem.blogspot.com

www.crispedia.ro/Petre_V__Hanes

www.crispedia.ro/Zamfir_C__Arbore

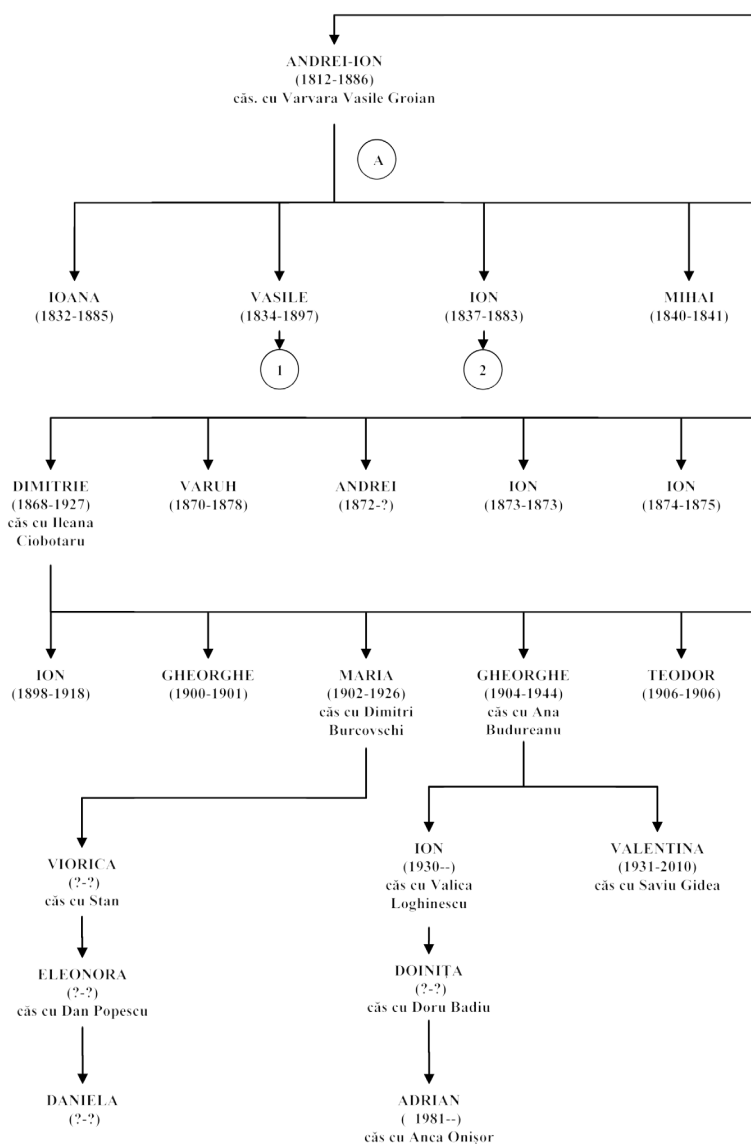
www.moldova.110mb.com

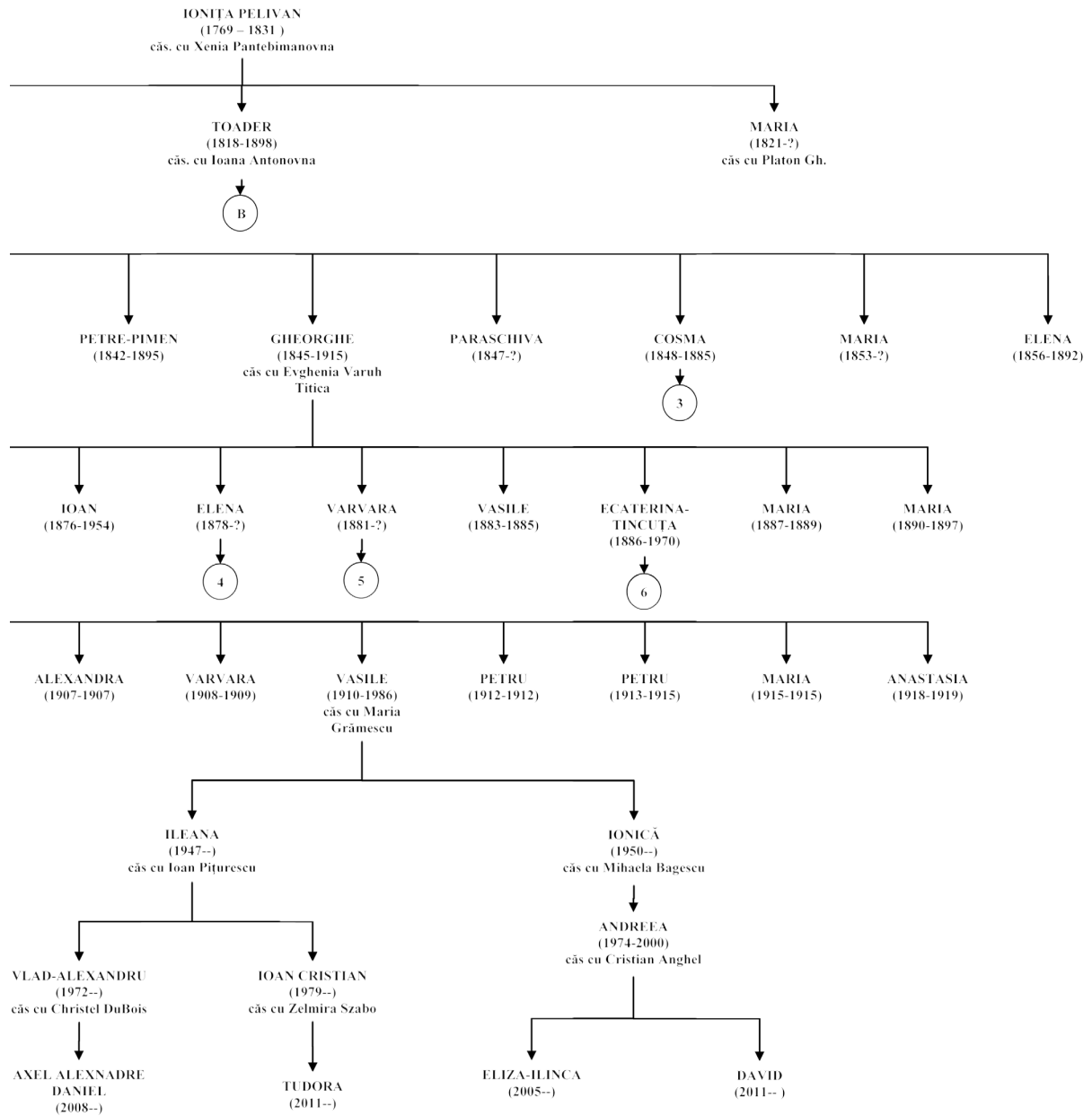
www.petitieonline.com/declaratia_grupului_de_initiativa_anul_1812

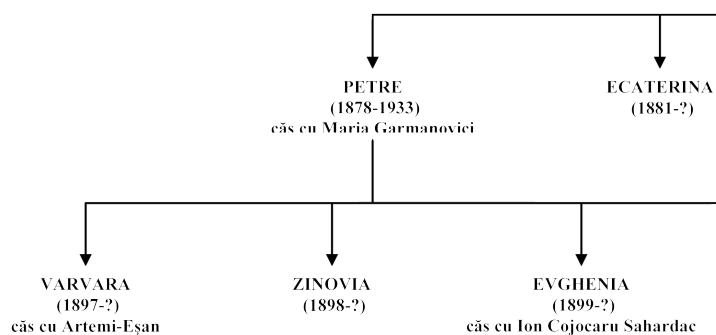
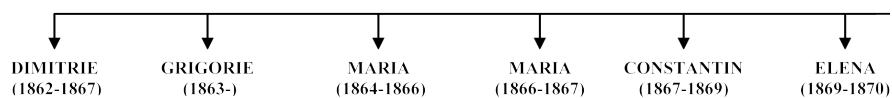
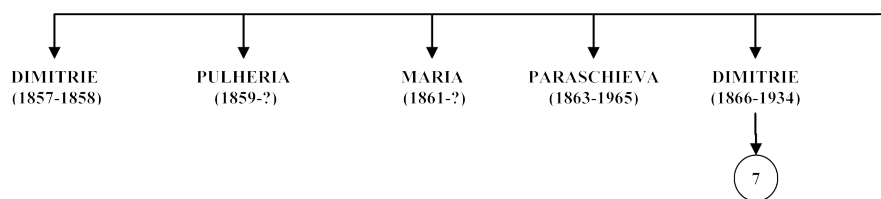
www.sud-est.md/numere/20001001.

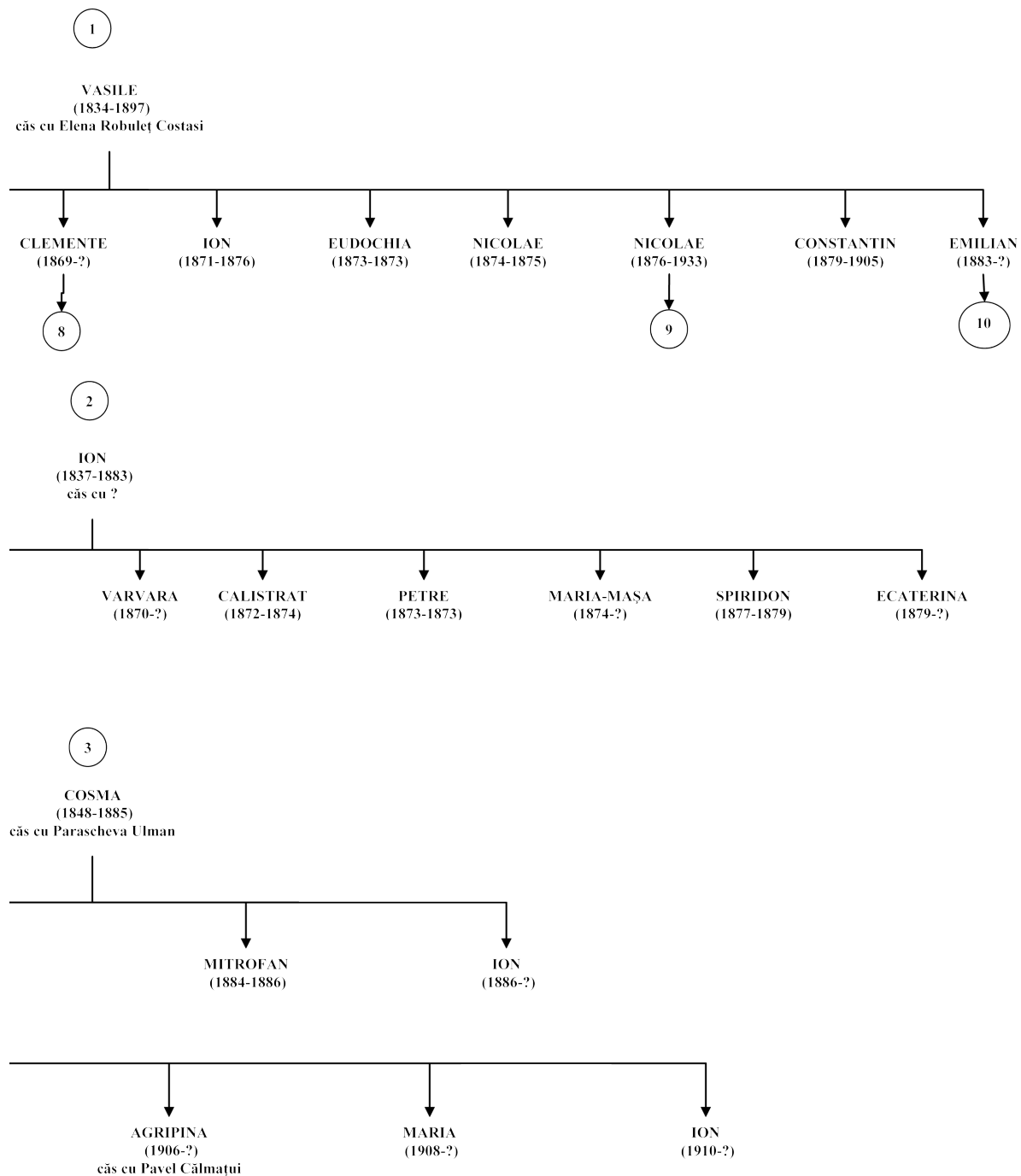
A NEXE DOCUMENTARE

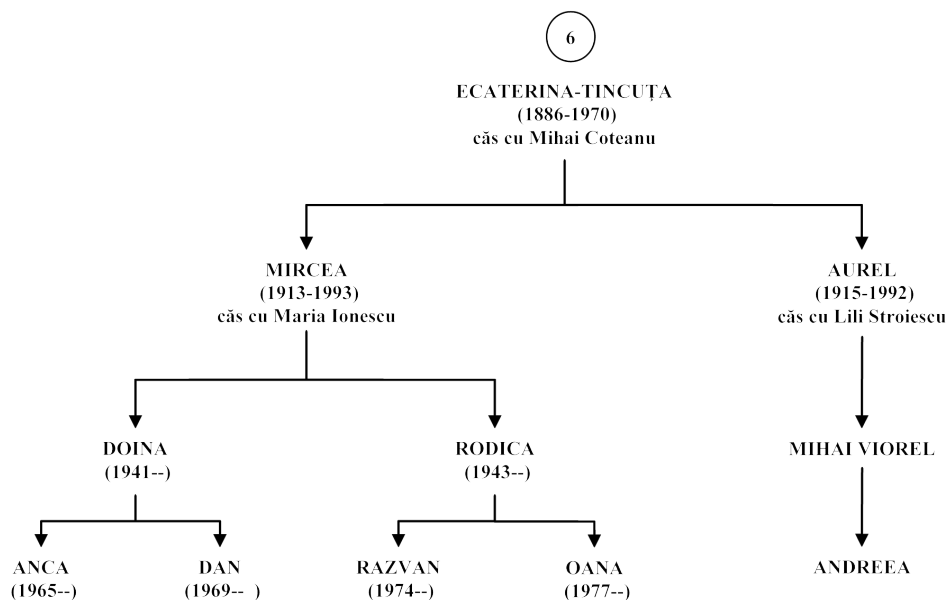
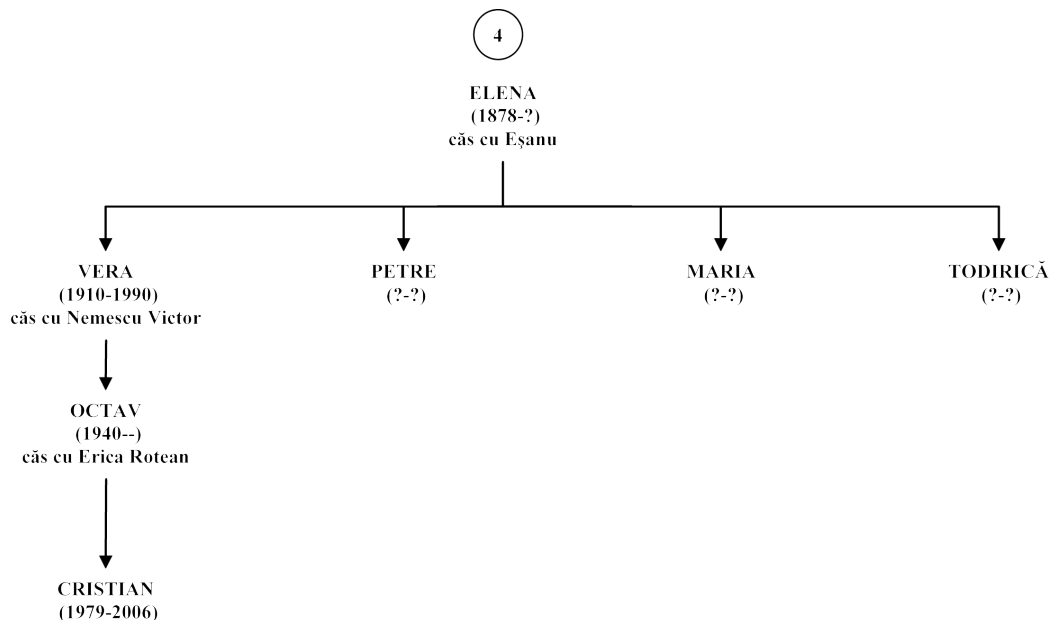
Arborele genealogic al Pelivanilor

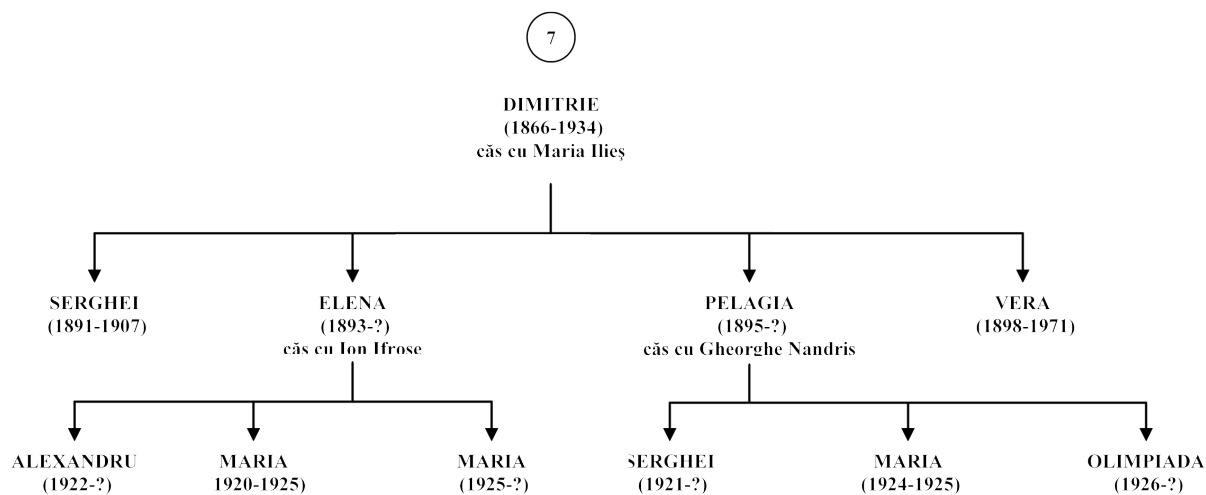
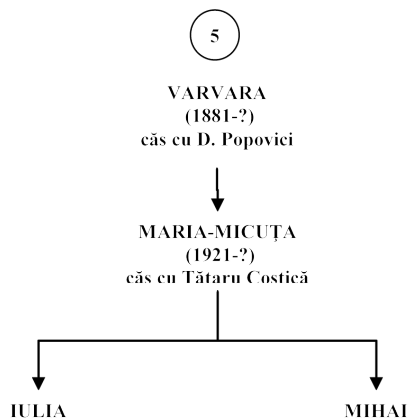

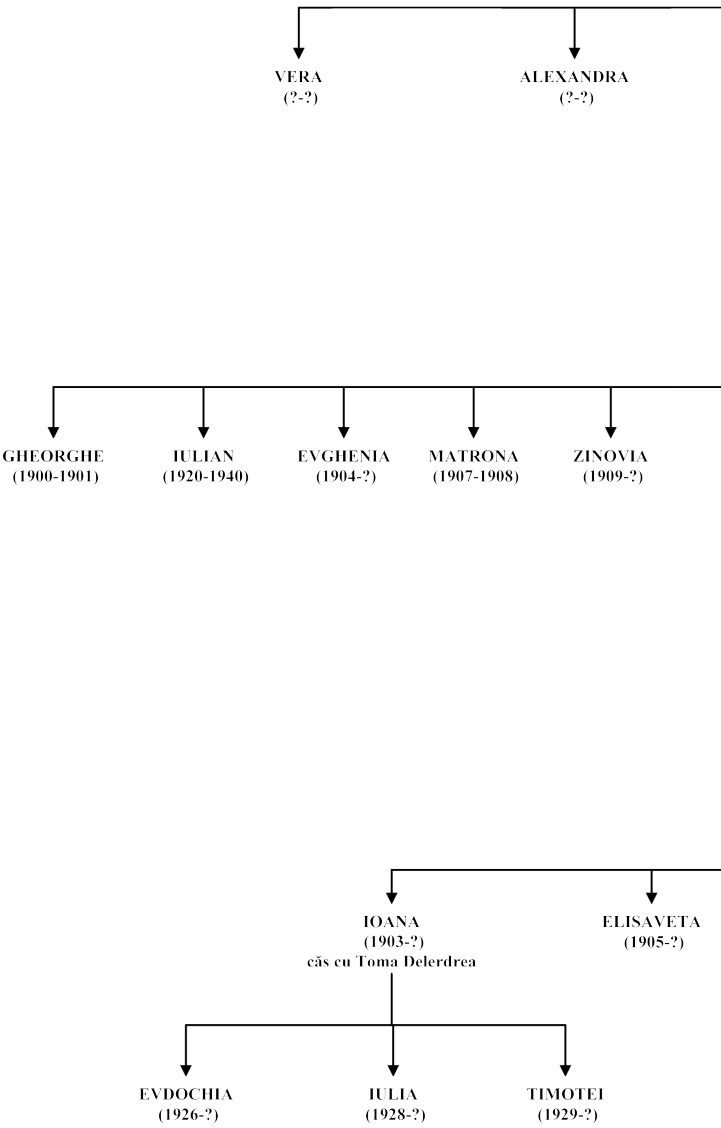

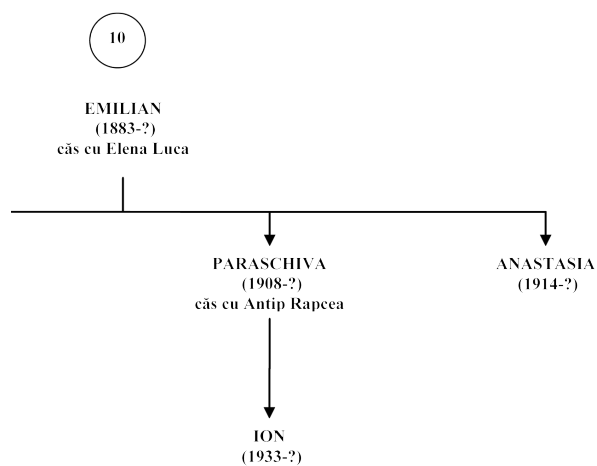
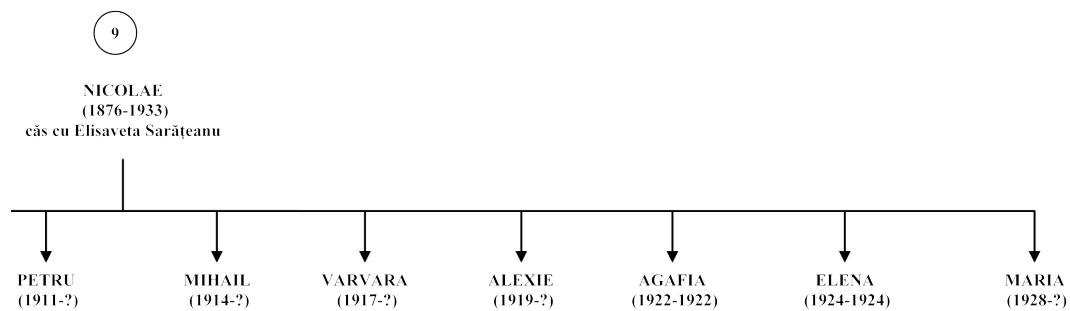
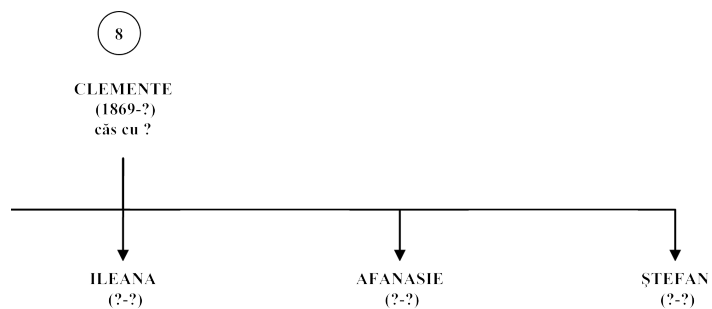

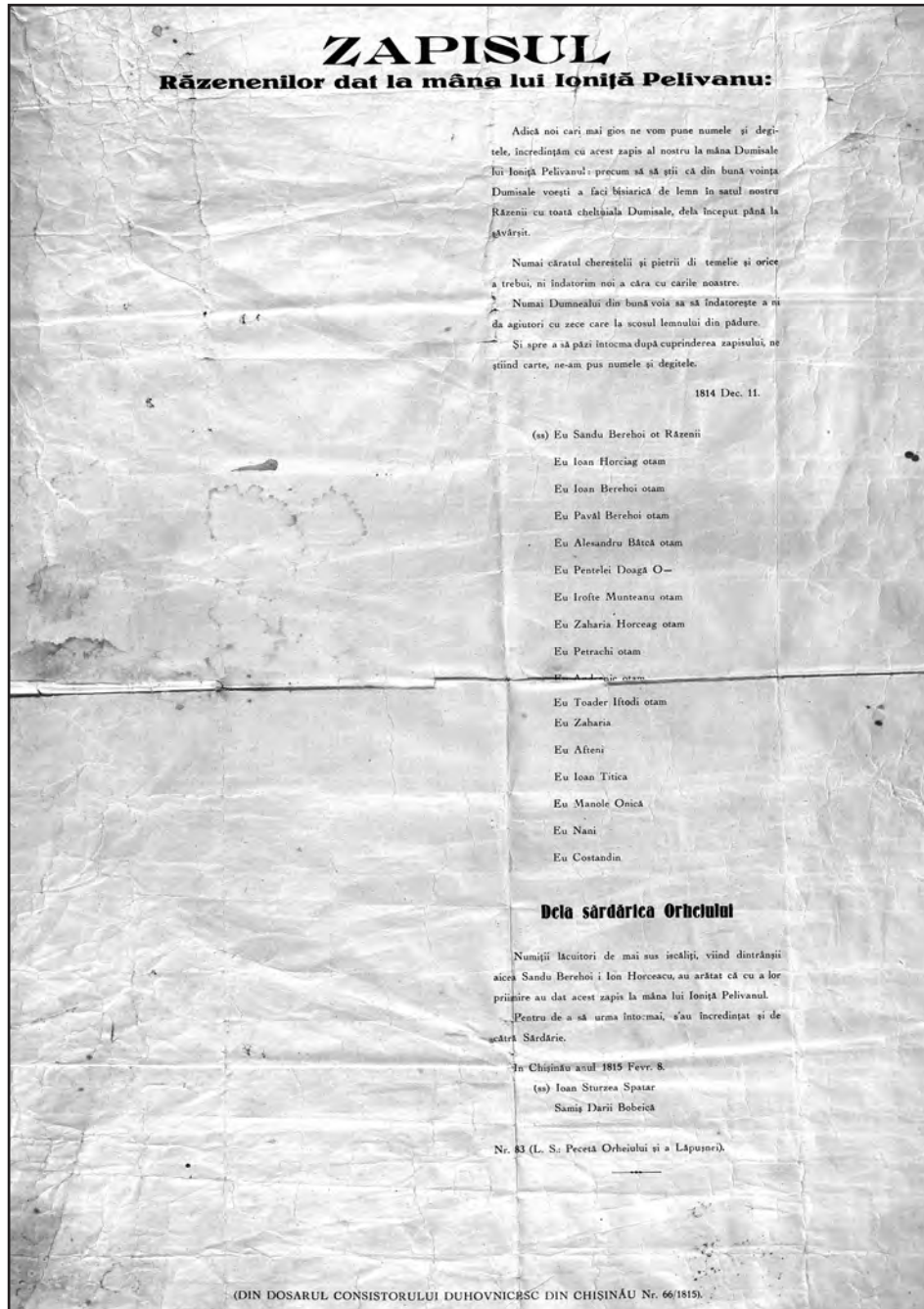

Anu 1815 Mai 13 zăle.

In Exarhieasca Duhovniceasca Dicasterii a Mitropolii Chișinăului și Hotinului.

Eu Ioan Pelivanu, starosti, inpreună și cu Sandul Berehoiu, sâtean, dinpreună și cu toți sâtenii din satul Răzenii, ținut Lăpușnei, dăm acest zapis al nostru, în cari ni vom puni numile și degițile, precum să să știi, că ni îndatorim a faci bisărică în numitul sat.

Intr'acestaș chip să o facem să fii dela pământ rădicată pi temelie de piatră și în amânără de lemn, și pentru amânări să o zădim cu piatră și cu lut, și acoperită cu șindilă, și inpreună cu toate podoabile ei.

Și eu Ioniță mă mai îndătoresc că toata cheltueala făcerii biserice, cât și la toati podoabile ei, cât va trebui, dela început și pân la isprăvit, bisărica să o răspund.

Iar noi lăcutorii din numitul sat Răzenii, ni îndatorim că toată herestea lemului și a petrii, cât va trebui, să o aducim noi cu a noastră sălință, dela locul unde să va tăia și pân la locul unde să va faci bisărica.

Măcar cum și eu Ioniță(a) Pelivan, starostele, mă îndătoresc a le da agiutor la adus herestea.

Ni mai îndatorim, că pentru toți clericii bisăricei ce vor fi la ace bisărică, să avem a (le) da toate spre mulțămire casei lor din câmp și altile.

Iar pentru condica de milostenie, nu vom mai supăra pe Inalt Preosfinția Sa a ni da.

Și pentru încredințări ne-am pus numile și degitele.

Eu Ioniță Pelivanul.

Eu Sandul Berehoiu.

Și toți sâtenii din satul Răzenii ținut Lăpușnii.

(DIN DOSARUL CONSISTORULUI DUHOVNICESC DIN CHIȘINĂU Nr. 66/1815).

Eugenia Gh. Pelivan (1846-1910), mama lui Ioan Gh. Pelivan.

Petre Andrei Pelivan (1842-1895), unchiul lui Ioan Gh. Pelivan, ieromonah la mănăstirea Căpriana, sub numele de Pimen.

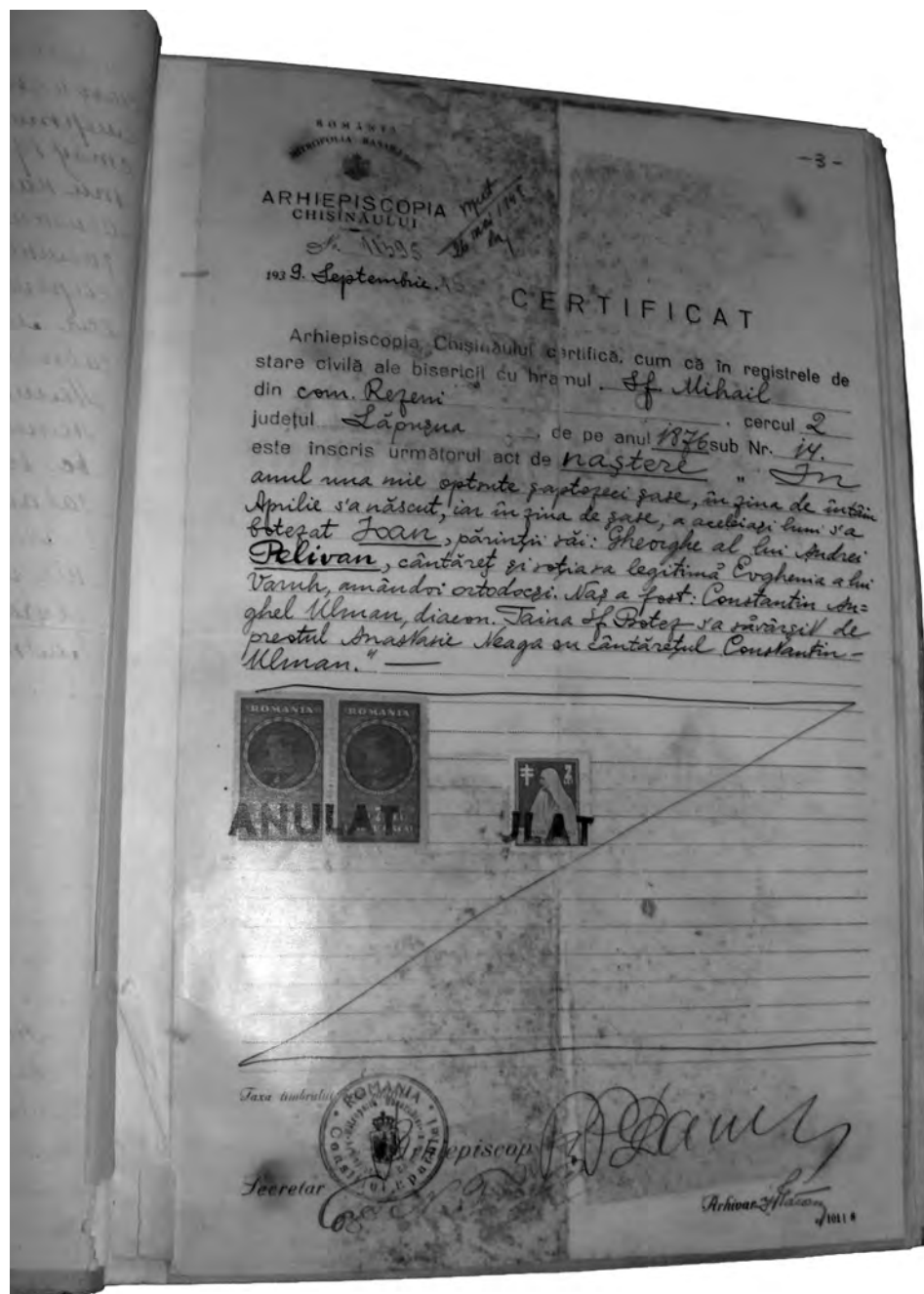

Case din Răzeni.

Un tânăr din Răzeni, în costum „frumos“, neidentificat.

Certificatul de naștere al lui Ioan Gh. Pelivan,
eliberat de Arhiepiscopia Chișinăului.

18.06.1973
Ph. conf. *Ion Pelivan*
68

102

C.N.S.A.S.
14 APR 2008
Dir. Cercetare

ROMANIA - MITROPOLIA BASARABIEI. ARHIEPISCOPIA CHISINAULUI nr.11395 - 1939 septembrie 15. CERTIFICAT.

Arhiepiscopia Chisinăului certifică, cum că în registrele de stare civilă ale bisericii cu hramul Sf. Mihail din comuna Rezeni, cercul 2, județul Lăpușna, ce pe anul 1876 sub nr.14 este înscris următorul act de naștere "In anul una mie optsute saptezeci gase, în ziua de întâiu aprilie s-a născut, iar în ziua de gase, a aceleiași luni s-a botezat Ioan, părinții săi : Gheorghe al lui Andrei Pelivan, cîntăreț și soția sa legitimă Evghenia a lui Varuh, amîndoi ortodocși. Naș a fost Constantin Anghel Ulman, diacon. Taina Sf.Botez s-a săvîrșit de preotul Anastasie Neaga cu cîntărețul Constantin-Ulman".-

Taxa timbrului

Arhiepiscop
ss/indescifrabil

Secrețar,
ss/indescifrabil

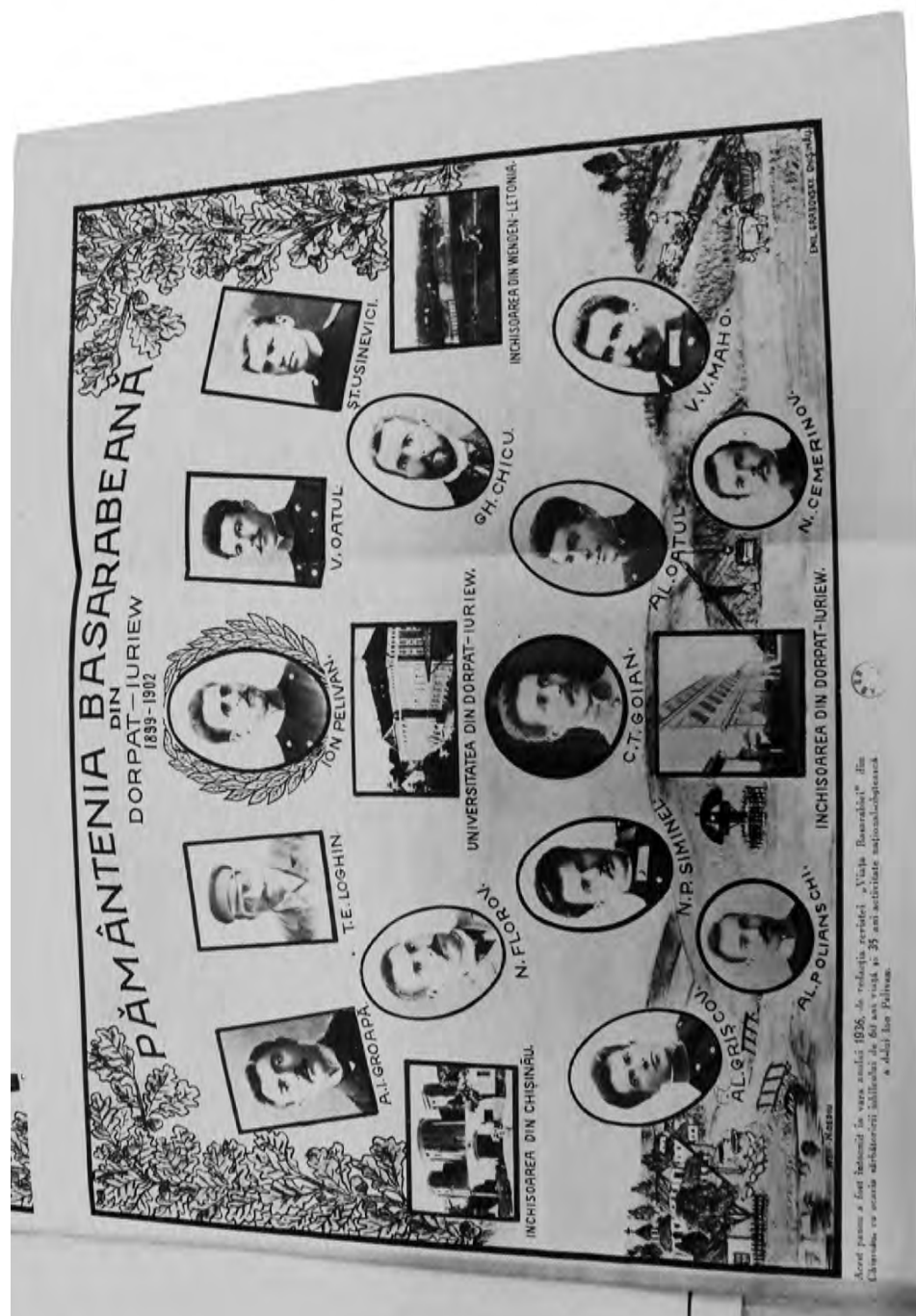
Arhivar,
ss/indescifrabil

- copie -

Copie a certificatului de naștere al lui Ioan Pelivan,
întocmită în anul 1973.

Ioan Gh. Pelivan, student la Universitatea din Dorpat-Iuriev (Estonia).

*închisoarea din
Tartu (Dorpat) 16*

Închisoarea din Dorpat (azi
Tartu – Estonia) unde au fost închiși
membri ai Pământeniei Basarabene.

Închisoarea din Wenden, Estonia, unde Ioan Gh. Pelivan
a fost închis în perioada februarie și aprilie 1902.

Închisoarea Centrală din Chișinău, unde Ioan Gh. Pelivan
a fost deținut în octombrie – noiembrie 1903.

Covor – compoziție originală – țesut prin 1903-1904
de Eugenia Gh. Pelivan, în amintirea întemnițării fiului său
Ioan Gh. Pelivan în închisorile rusești.

1911. Ioan Gh. Pelivan împreună cu doi nepoți: Ionică D. Pelivan, omorât de ruși în 1918, și Teodor Eșanu.

PRIMUL ACT SPRE UNIRE

MINISTERUL DE RĂZBOIU
CABINETUL MINISTRULUI
INTRAT N° 135/24 Dec.

24/XII/11

Marele Stat Major

Consiliul de Ministri a aprobat
cererea de față. Se va da ordin
ca 1000 soldați cu arme și muniții
se vin din flux să se oprească
la gara cea-mai amănunțită de Chi-
șinău, de unde se vor trimite pentru
para-depoziția de susținere

Domnule Ministru de Războiu
al României general Jorjescu

Conform înviorare consiliului Directorilor
Generali ai Republicii Moldovenești, Vă
rugăm să binevoiți a dispune trimitere
rea în Chișinău a unui regiment de
delenești cu posibilități urgente.

În data aceasta Vă rugăm să ordonați:
ca acest regiment să stea la dispozi-
ția Directoratului Republicii Moldovenești.

Chișinău la 24 Decembrie 1917

Președintele Consiliului P. E. E. E.

Directorul general de externe I. Pelivan

Directorul general de interne V. E. E.

PRIMUL PAS SPRE UNIRE

BASARABIA

foriment

ACTUL UNIRII

VOTAT DE SFATUL ȚĂRII
LA 27 MARTIE ST. V. 1918.

ÎN NUMELE POPORULUI BASARABICI, SFATUL ȚĂRII DECLARĂ
 REPUBLICA DEMOCRATICĂ MOLDOVENEASCĂ (BASARABIA)
 ÎN HOTĂRELE EI DINTRE PRUT, NISTRU, DUNĂRE, MARCA
 NEAGRĂ ȘI VECHILE GRANIȚE CU AUSTRIA, RUPTĂ DE
 RUSIA ACUM O SUTĂ ȘI MAI SINE DE ANI DIN TRUPUL
 VECII MOLDOVE, ÎN PUTEREA DREPTULUI ISTORIC ȘI
 DREPTULUI DE NEAM PE BAZA PRINCIPIULUI CĂ NOROA
 DELE SINGURE SĂ-ȘI HOTĂRĂSCĂ SOARTA LOR, DE AZI
 ÎNAINTE ȘI PENTRU TOTDEAUNA, SE UNEȘTE
 CU MAMA SA ROMÂNIA.

**TRĂIASCĂ UNIREA BASARABICI
 CU ROMÂNIA
 DE-A PURURI ȘI TOTDEAUNA !**

ȘTEFAN CEL MARE
1464

DIMITRIE CANTEMIR
1710-1711

**PREȘEDINTELE SFATULUI ȚĂRII,
 ION INCULEȚ
 Vice-Președinte
 PAN. HALIPPA
 SECRETARUL SFATULUI ȚĂRII
 I. BUZDUGAN.**

*Bucurați-vă surori mândre și vă înveseliți
 Împreună regăsite, lângă maica ce iubiți
 Jucăți hora înfrățirii cu flăcăi dintre
 stejari,
 Hora sfântă a dezrobirii, hora Româ-
 niei Mari.*

C. Zarida Sylva.

*Iar când falnic oilorul, va păstra în veci
 {solia,
 Basarabia rămâne pe veci a țării noastre
 {roi :
 Ca în hrisoave să rămde Ferdinand
 {și cu Maria,
 Prea slăviți în România, pe altarul lui
 {Mihai.*

C. Zarida Sylva.

Inscript. Cet. Albă 1476

Ferdinand I^{le}

*Prin grația lui Dumnezeu și voința națională
Rege al României*

La toți de față și viitori sănătate

Sfatul Țării din Basarabia, în gedința lui dela 27 Martie
(9 Aprilie) 1918, votând prin 86 voturi pentru contra 3 fiind
și 36 apțineri următoarea rezoluțiune:

"In numele Poporului Basarabiei Sfatul Țării de
"clară:

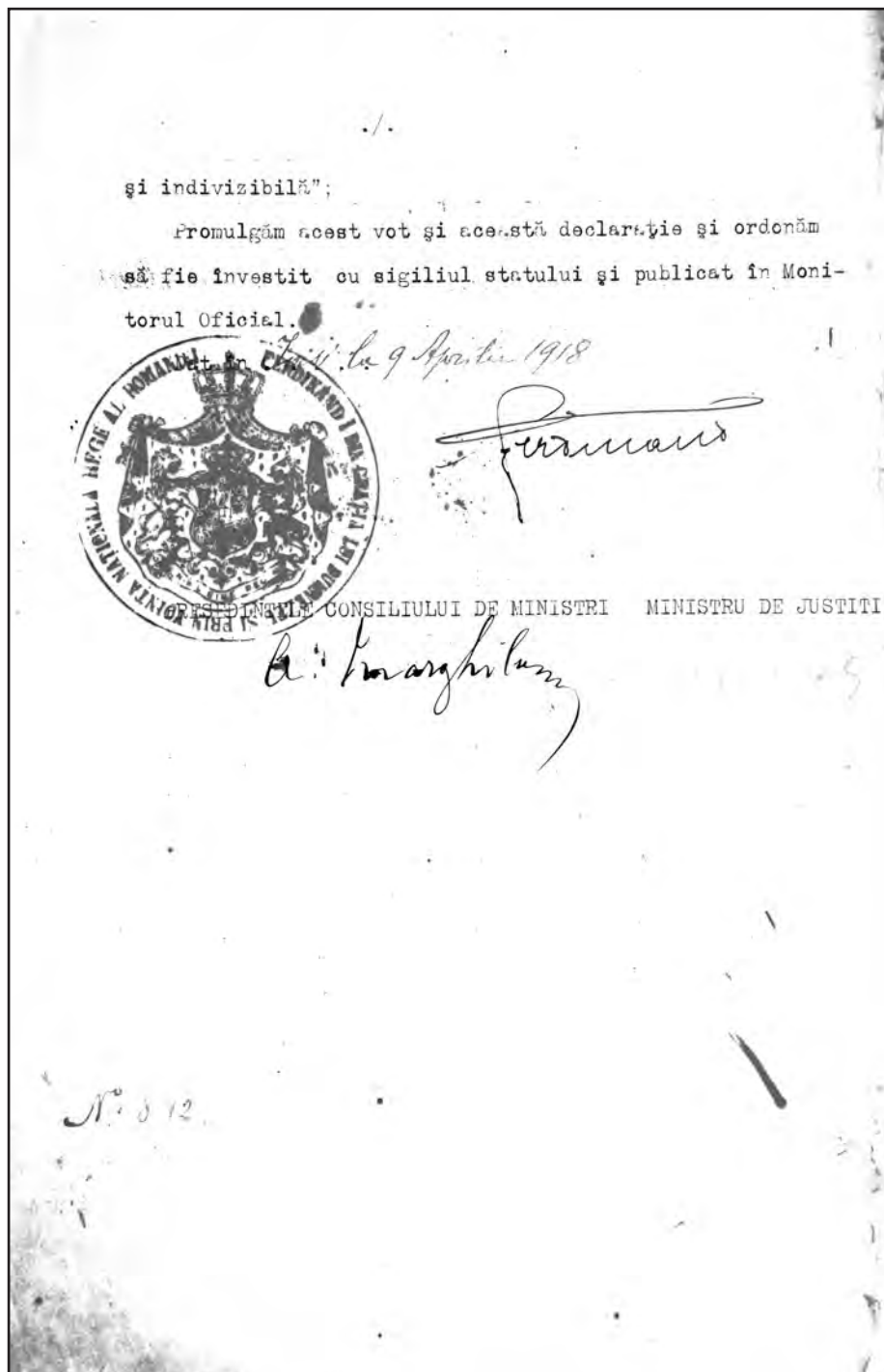
"Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în ho-
"tarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile
"granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de
"ani din trupul vechiei Moldove, în puterea dreptului istoric și
"dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure
"să'și hotărăscă soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna

"SE UNESTE CU MAMA SA ROMANIA"

Si Prezidentul Consiliului Nostru de Miniștri declarând
că :

"In numele Poporului Român și al Regelui Lui, M.S. Fer-
"dinand I-le al României, ia act de acest vot quasi unanim și
"declară la rândul lui Basarabia unită cu România de veci una

./.

REGATUL ROMÂNIEI
OFICIUL STĂRII CIVILE AL MUNICIPIULUI IAȘI
EXTRACT DIN REGISTRUL ACTELOR DE CĂSĂTORIE
din anul 1918

No. 589
Ion
Pelivan
cu
Maria
Elena
Gogu.

Act de căsătorie din anul una mie nouă sute optzeci și opt
Iona Julia zina dădăuțelor Goca
amăză
D. Ion Pelivan născut în vârstă de
ani patruzeci și doi de profesie profesor născut în com.
Reșen județul Chisinau domiciliat în comuna
Ion strada Stenul No. 14
fiu al D. Gh. Pelivan de profesie agrobuc
reșen domiciliat în com. str.
No. si al D-nei Eugenia Pelivan
născută Telcea de profesie rentiera
domiciliată în com. reșen str. No.

cu D. Maria Elena Gogu divorțată
în vârstă de ani 31 de profesie rentiera născută în
comuna Grădina județul Reșen domiciliată în
comuna Ion strada Stenul No. 42
fiică a d-lui Alexandru Gogu de profesie
reșen domiciliat în comuna Reșen str.
Stenul No. si a d-nei Maria Gogu
născută Reșen de profesie
rentiera domiciliată în comuna Bucurini județul
strada No.

S'a înfățișat azi înaintea noastră spre a li se celebra căsătoria.
Văzând că s'au făcut în termen publicațiunile cerute de lege și că nu
s'a ivit opoziție la această căsătorie.

Având în vedere că martorii mai jos arătați declară că viitorii soți
nu sunt rude în gradul oprit de lege

Având în vedere că părțile la întrebările ce le-am făcut ne-au declara-
rat că s'a făcut contract de căsătorie

Noi Boedul Stăpănu și ofier al Stării Civile
a Municipiului Iași, Județul Iași, am dat în auzul celor de față, citirea tu-
turor actelor cerute de lege și regulamente, parafate și oprite la dosarul
No. 589 al căsătoriei cuprinzător de cinci file, precum

Primăria Municipiului Iași
Oficiul Stării Civile
Taxa Lei 20
cont art. 66 Reg.
SERIA C1
de aplica pentru
contract de căs.
No. 155

ROMANIA
10 LEI

Extras din registrul stării civile din Iași, privind căsătoria lui Ioan Gh. Pelivan cu Maria Elena Gogu, în anul 1918.

și art. 194, 195, 196 codul civil dela capitolul VI, a titlului „Despre căsătorie”, despre drepturile și datoriile respective ale soților.

Apoi am întrebat pe fiecare din viitorii soți unul după altul dacă vocea a se lua în căsătorie și la întrebarea făcută fiecare din ei a răspuns separat: Da.

În urma acestora am pronunțat în numele legii că părțile sunt unite prin căsătorie.

Toate cele de mai sus s'au făcut în casa Primarilor

în prezența următorilor doi martori:

D. Ministru Ioan Ianculeț 32 ani de profesie ministru
domiciliat în comuna Ioni str. Popănușii No. 4
și D. Gheorghe Corbescule 40 ani de profesie avocat
domiciliat în comuna Ioni str. _____ No. _____

cel dintâi din partea soțului, iar al doilea din partea soției.

După ce am dat cetire acestui act în auzul celor de față. Noi l'am subscris împreună cu soția și martorii.

(Urmează semnăturile)

Pentru conformitate
Gy. Bulea

Dat conform registrului, astăzi în 22 Ianuarie 1942.

OFICIUL STĂRII CIVILE
C. L. ...

Șeful serviciului,
Gy. Bulea

No. 1175.

Maria Pelivan, născută Gogu, în anul 1903,
când era elevă la Pensionul de la München.

Ioan Pelivan și Maria Pelivan, în anul 1922.

Copilii mele eu drag.
Maria Pelivan

Nadia Kunderle

BASARABIA

de

DR ZUCKER

1834

Traducere din limba germană

de

MARIA PELIVAN

CHIȘINĂU

Tipografia Eparhială „Cartea Românească”

1932

Ioan Gh. Pelivan.

Ioan Gh. Pelivan.

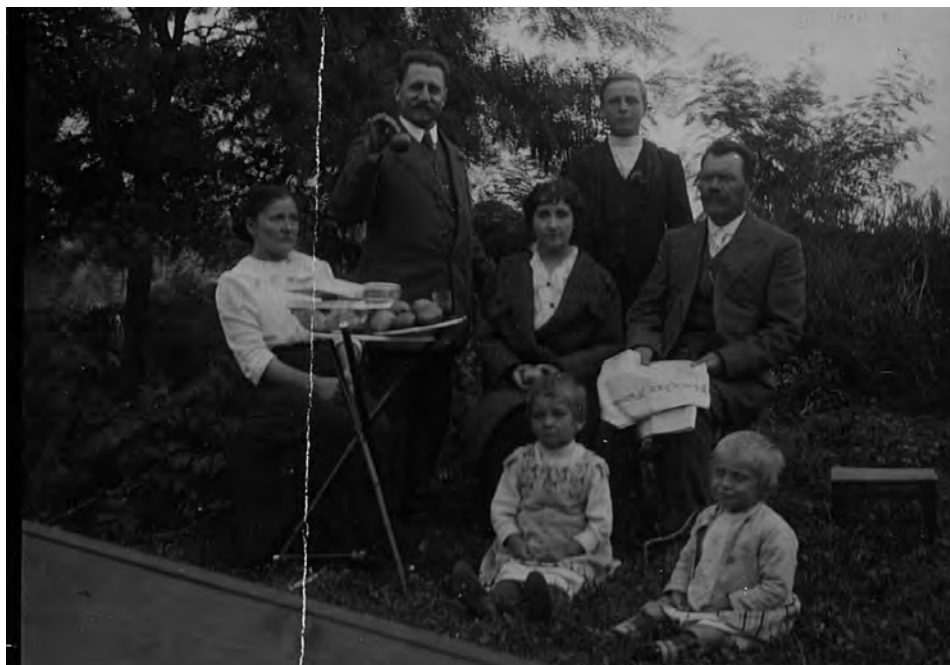

Gheorghe Pelivan, nepot
al lui Ioan Gh. Pelivan.

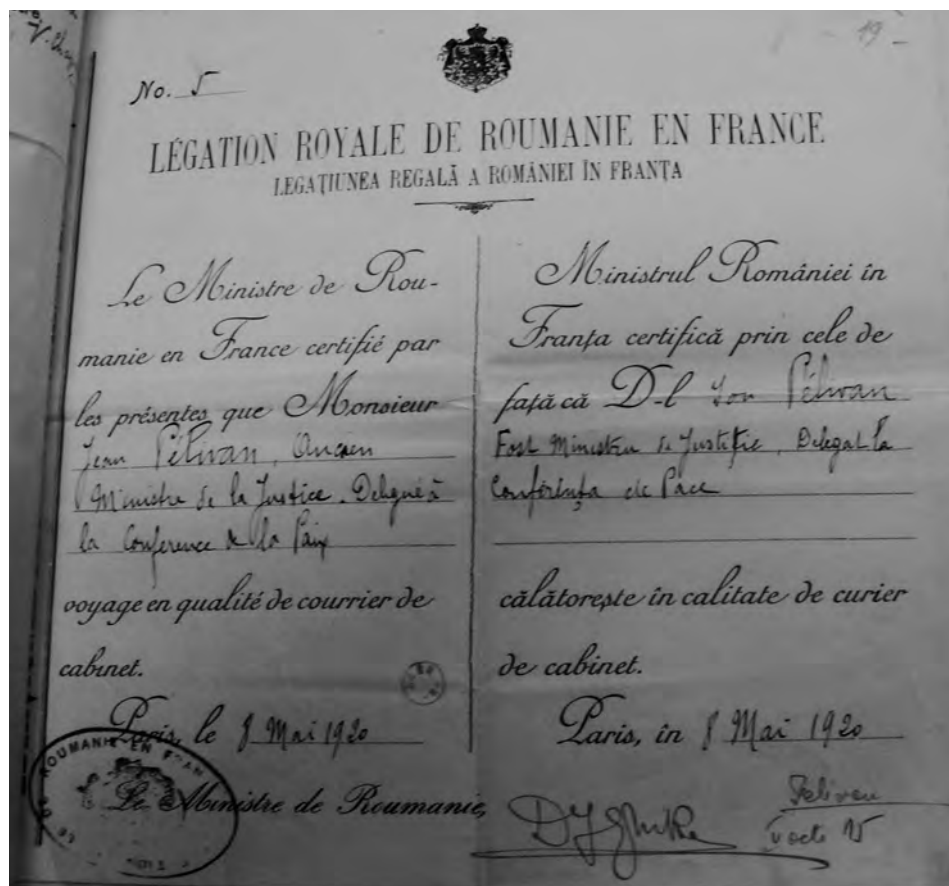
Gheorghe Pelivan,
Vasile Pelivan și
Dumitru Pelivan.

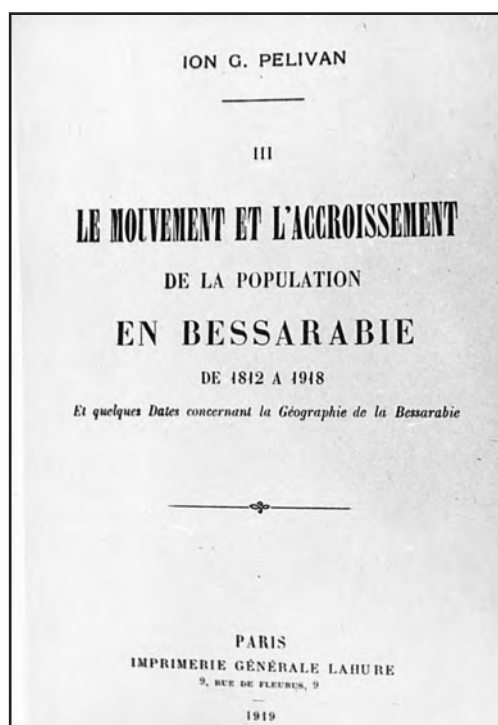
1914. Ioan Pelivan la un picnic, împreună cu rudele.

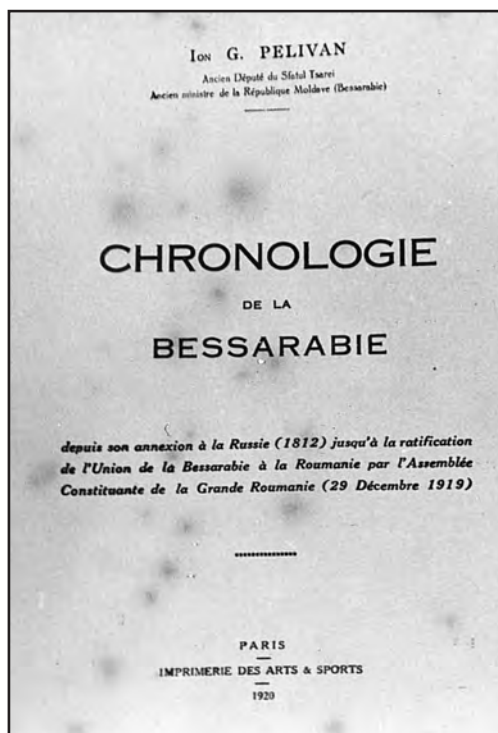
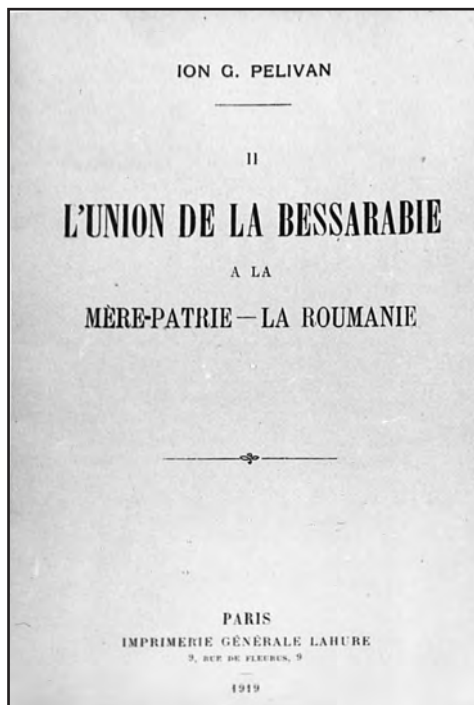

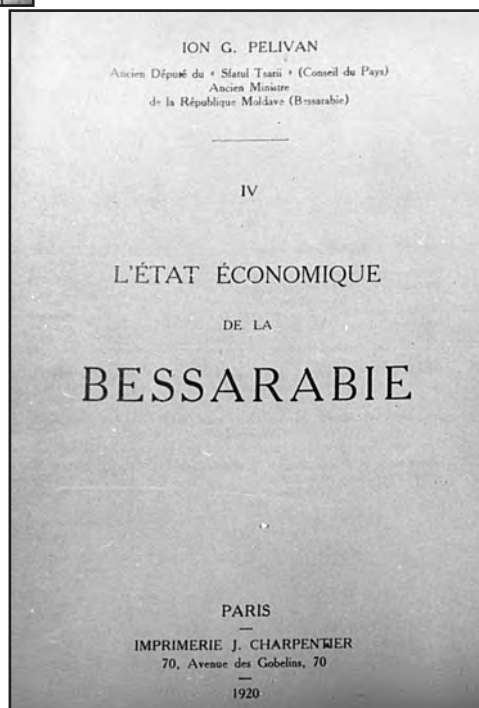
Membri ai familiei Pelivan.

Scrisoare de acreditare a lui Ioan Pelivan în calitate de delegat al României la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920).

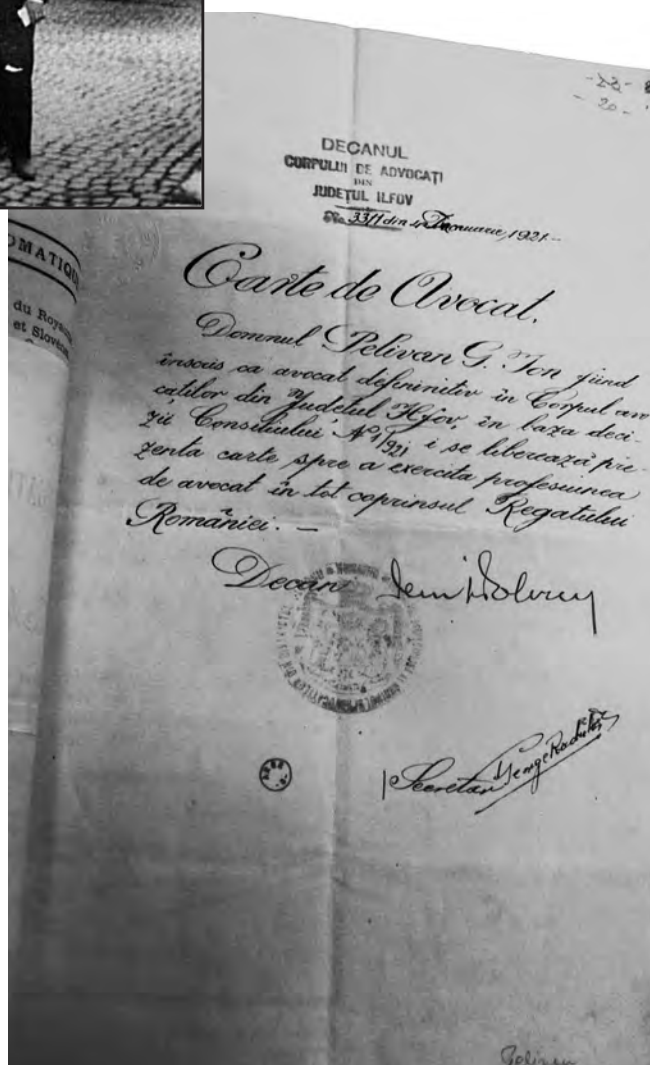

Din albumul „L’image de la Bessarabie“, publicat la Paris în anul 1920.

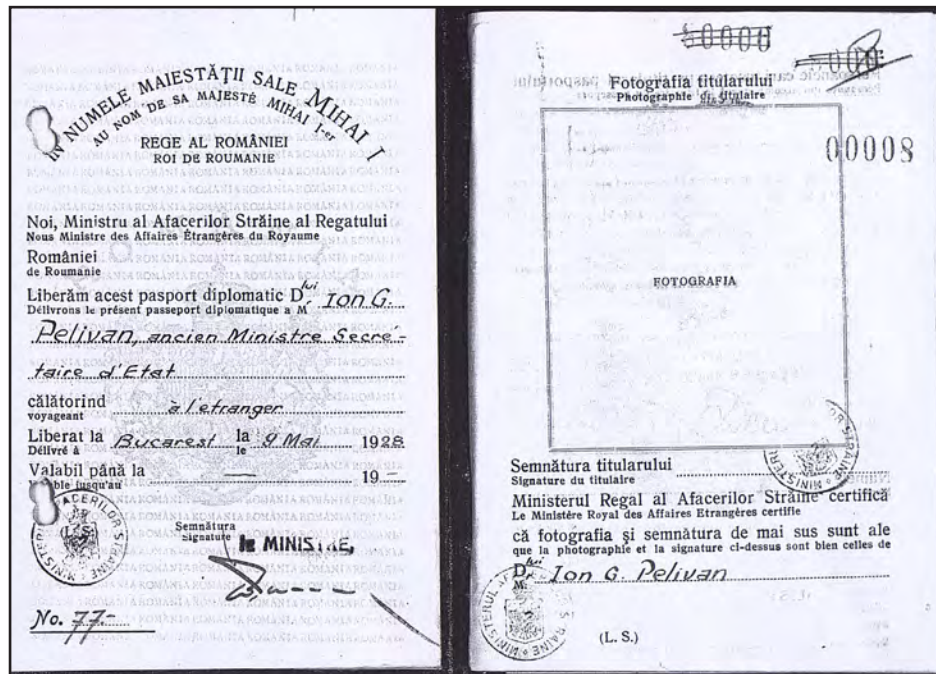

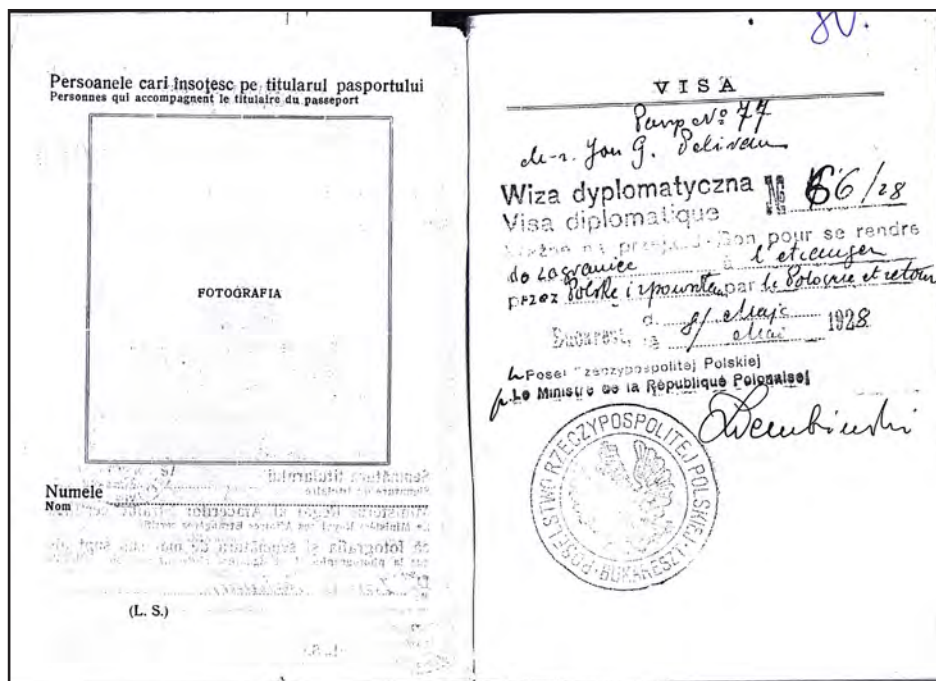
1922. Ioan Pelivan în vizită la Roma, împreună cu prof. Ștefan Ciobanu și soția acestuia.

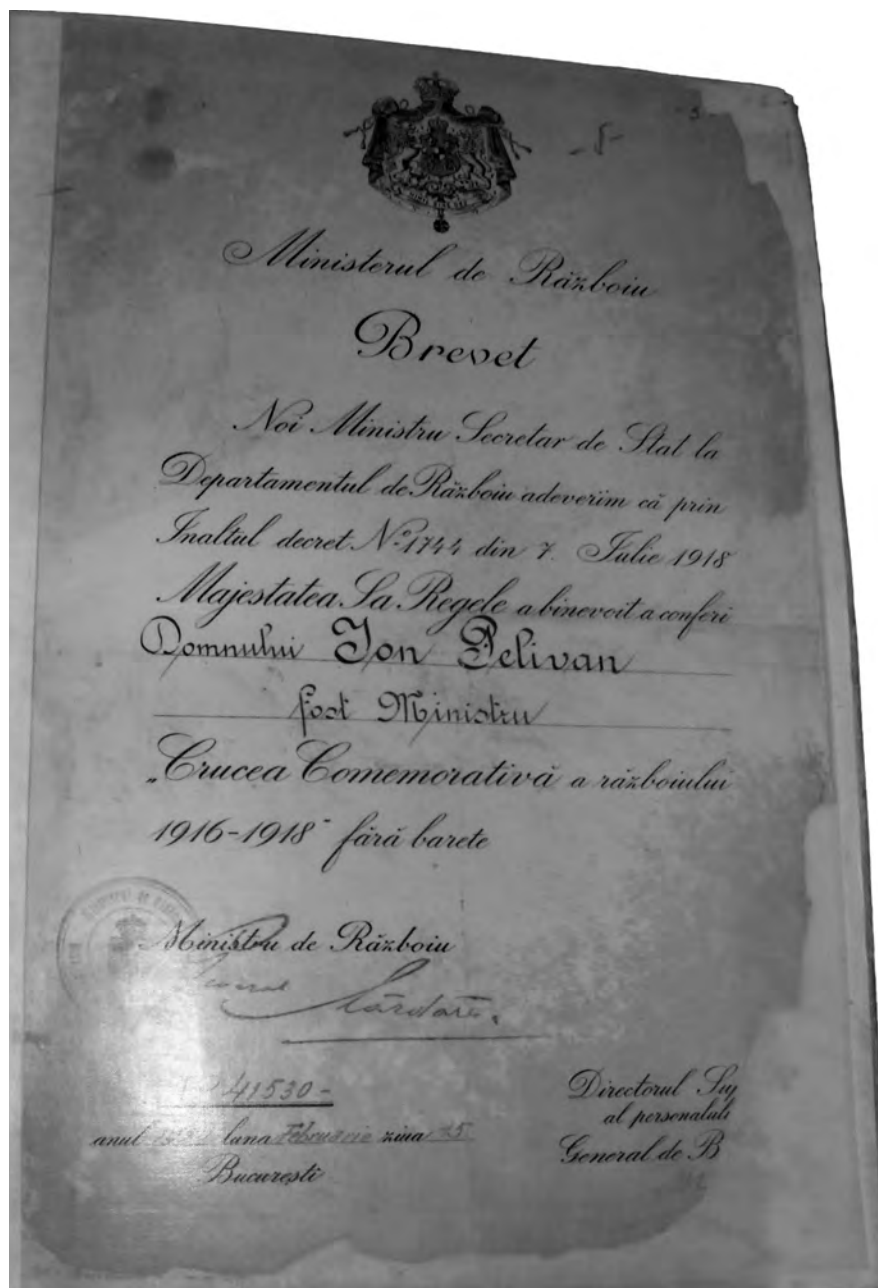

„Cartea de avocat“.

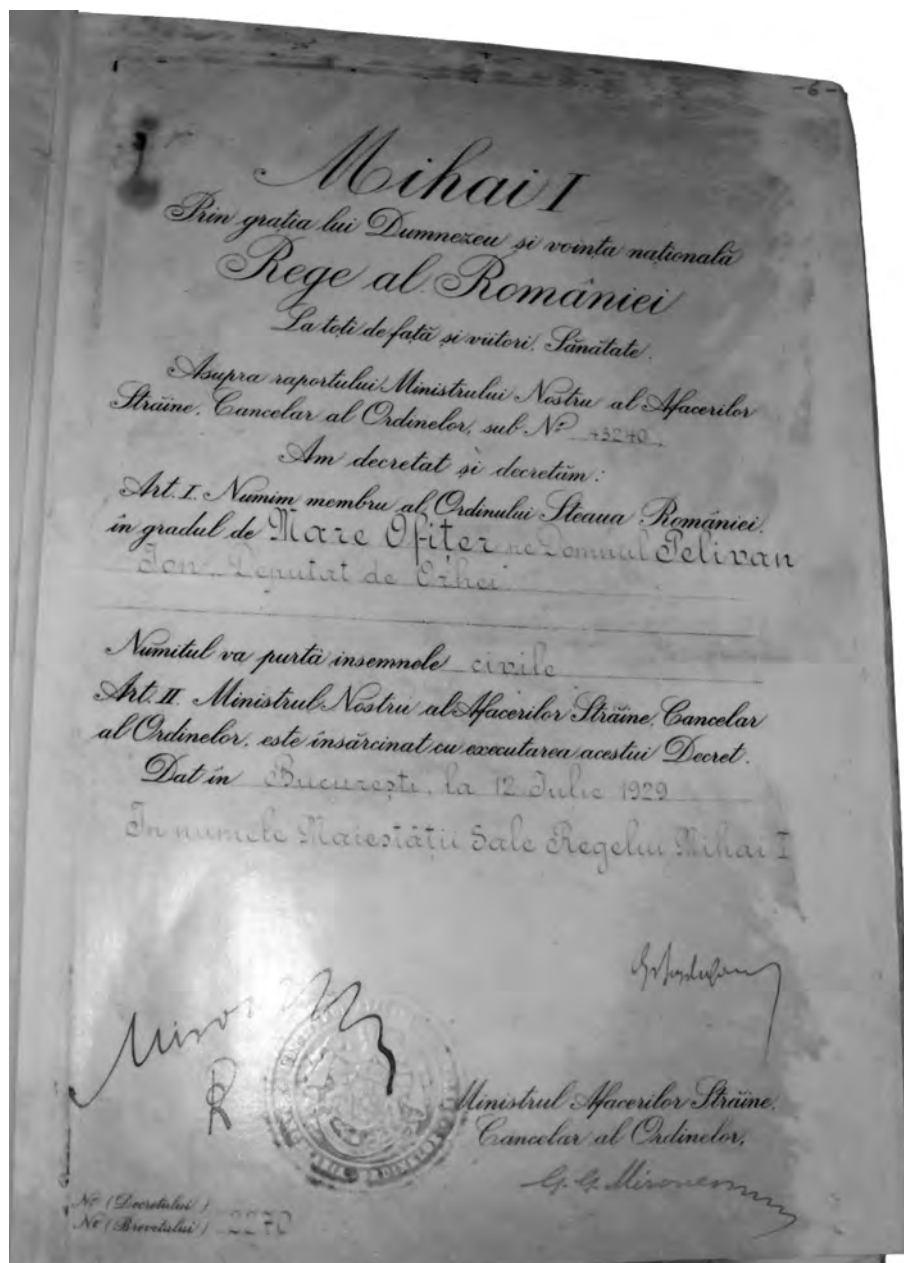

File din pașaportul lui Ioan Pelivan, eliberat la 9 mai 1928.

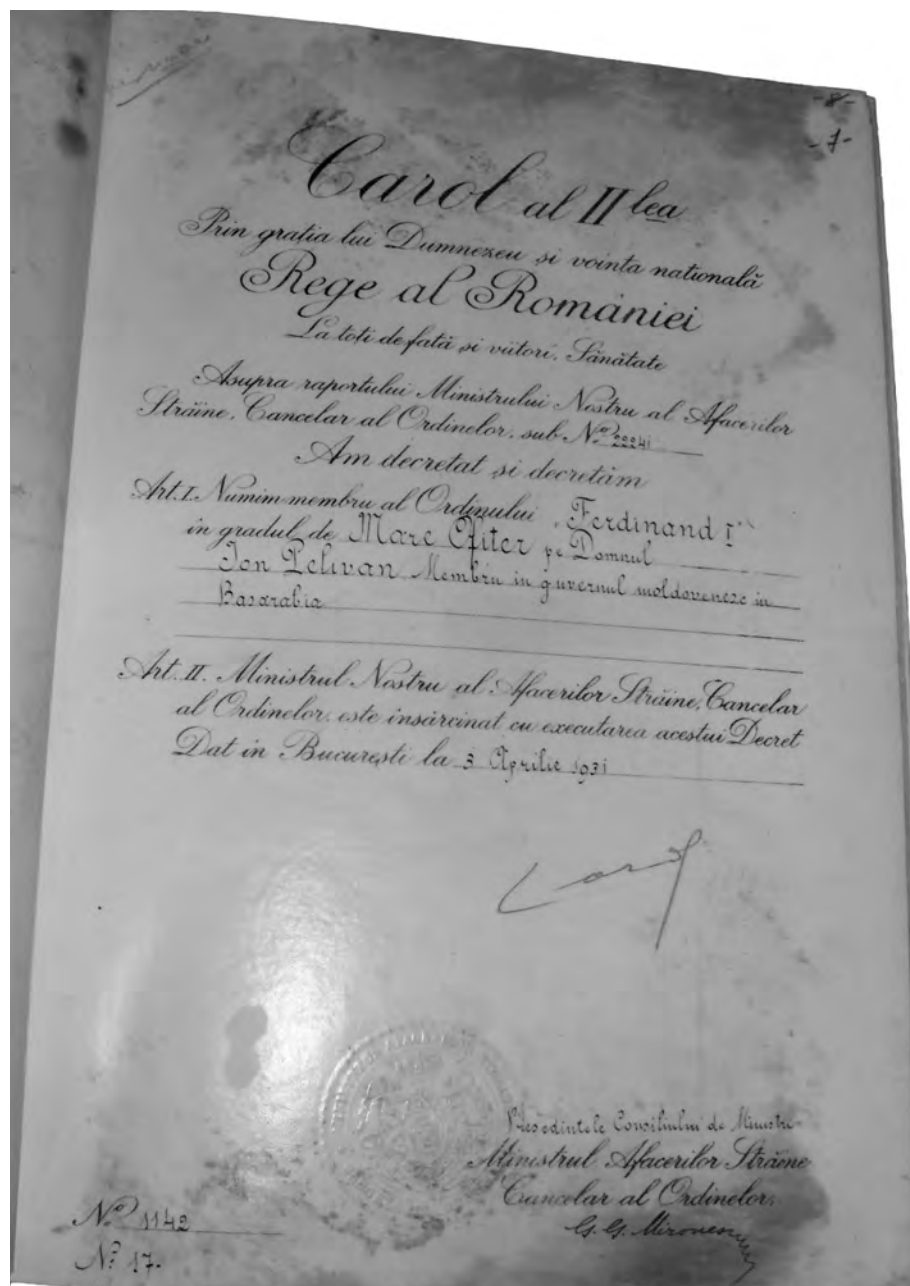

Brevet care adevărește faptul că regele a conferit lui Ioan Pelivan „Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918” fără barete.

Decretul regelui Mihai I prin care Ioan Pelivan este numit membru al Ordinului „Steaua României” în grad de Mare Ofițer, la 12 iulie 1928.

Decretul regelui Carol al II-lea prin care Ioan Pelivan este numit membru al Ordinului „Ferdinand I” în grad de Mare Ofițer, la 3 aprilie 1931.

Decretul regelui Carol al II-lea prin care Ioan Pelivan este numit membru al Ordinului „Serviciul Credincios” în grad de Mare Ofițer, la 7 aprilie 1933.

Brevet pentru „Medalia Centenarului Regelui Carol I“,
conferită lui Ioan Pelivan, eliberat în 1940.

Intrarea în casa lui Ioan Pelivan
din Chișinău.

1936. Ioan Pelivan cu Vasile
Pelivan, în fața casei din
Chișinău.

1936. Ioan Pelivan cu Vasile Pelivan, în fața casei din Chișinău.

1936. Vasile Pelivan cu Nadia Perju, căsătorită Mardare, în fața casei lui Ioan Pelivan din Chișinău.

1936. Ioan Pelivan cu Vasile Pelivan, în curtea casei din Chișinău.

În grădina casei din Chișinău, cu nepotul Vasile D. Pelivan.

Vasile D. Pelivan, tânăr ofițer.

1945. Ioan Pelivan cu nepoatele Valentina și Viorica, în București.

Cu rudele,
la Răzeni.

1936. Gheorghe Pelivan cu cei doi copii ai săi: Ioan și Valentina.

Biserica din Răzeni.

Traveller des alle part in Masses - 10000, 10000, 10000

(Continue in pag. II-B)

Cu prilejul sărbătoririi D-lui Ion Pelivan

Bibliografia în slujba diplomației și-a drepturilor românești

de D. Munteanu-Ramnic

Petru, 1971-1972, 1973-1974, 1975-1976, 1977-1978, 1979-1980, 1981-1982, 1983-1984, 1985-1986, 1987-1988, 1989-1990, 1991-1992, 1993-1994, 1995-1996, 1997-1998, 1999-2000, 2001-2002, 2003-2004, 2005-2006, 2007-2008, 2009-2010, 2011-2012, 2013-2014, 2015-2016, 2017-2018, 2019-2020, 2021-2022, 2023-2024, 2025-2026, 2027-2028, 2029-2030, 2031-2032, 2033-2034, 2035-2036, 2037-2038, 2039-2040, 2041-2042, 2043-2044, 2045-2046, 2047-2048, 2049-2050, 2051-2052, 2053-2054, 2055-2056, 2057-2058, 2059-2060, 2061-2062, 2063-2064, 2065-2066, 2067-2068, 2069-2070, 2071-2072, 2073-2074, 2075-2076, 2077-2078, 2079-2080, 2081-2082, 2083-2084, 2085-2086, 2087-2088, 2089-2090, 2091-2092, 2093-2094, 2095-2096, 2097-2098, 2099-2100, 2101-2102, 2103-2104, 2105-2106, 2107-2108, 2109-2110, 2111-2112, 2113-2114, 2115-2116, 2117-2118, 2119-2120, 2121-2122, 2123-2124, 2125-2126, 2127-2128, 2129-2130, 2131-2132, 2133-2134, 2135-2136, 2137-2138, 2139-2140, 2141-2142, 2143-2144, 2145-2146, 2147-2148, 2149-2150, 2151-2152, 2153-2154, 2155-2156, 2157-2158, 2159-2160, 2161-2162, 2163-2164, 2165-2166, 2167-2168, 2169-2170, 2171-2172, 2173-2174, 2175-2176, 2177-2178, 2179-2180, 2181-2182, 2183-2184, 2185-2186, 2187-2188, 2189-2190, 2191-2192, 2193-2194, 2195-2196, 2197-2198, 2199-2200, 2201-2202, 2203-2204, 2205-2206, 2207-2208, 2209-2210, 2211-2212, 2213-2214, 2215-2216, 2217-2218, 2219-2220, 2221-2222, 2223-2224, 2225-2226, 2227-2228, 2229-2230, 2231-2232, 2233-2234, 2235-2236, 2237-2238, 2239-2240, 2241-2242, 2243-2244, 2245-2246, 2247-2248, 2249-2250, 2251-2252, 2253-2254, 2255-2256, 2257-2258, 2259-2260, 2261-2262, 2263-2264, 2265-2266, 2267-2268, 2269-2270, 2271-2272, 2273-2274, 2275-2276, 2277-2278, 2279-2280, 2281-2282, 2283-2284, 2285-2286, 2287-2288, 2289-2290, 2291-2292, 2293-2294, 2295-2296, 2297-2298, 2299-2300, 2301-2302, 2303-2304, 2305-2306, 2307-2308, 2309-2310, 2311-2312, 2313-2314, 2315-2316, 2317-2318, 2319-2320, 2321-2322, 2323-2324, 2325-2326, 2327-2328, 2329-2330, 2331-2332, 2333-2334, 2335-2336, 2337-2338, 2339-2340, 2341-2342, 2343-2344, 2345-2346, 2347-2348, 2349-2350, 2351-2352, 2353-2354, 2355-2356, 2357-2358, 2359-2360, 2361-2362, 2363-2364, 2365-2366, 2367-2368, 2369-2370, 2371-2372, 2373-2374, 2375-2376, 2377-2378, 2379-2380, 2381-2382, 2383-2384, 2385-2386, 2387-2388, 2389-2390, 2391-2392, 2393-2394, 2395-2396, 2397-2398, 2399-2400, 2401-2402, 2403-2404, 2405-2406, 2407-2408, 2409-2410, 2411-2412, 2413-2414, 2415-2416, 2417-2418, 2419-2420, 2421-2422, 2423-2424, 2425-2426, 2427-2428, 2429-2430, 2431-2432, 2433-2434, 2435-2436, 2437-2438, 2439-2440, 2441-2442, 2443-2444, 2445-2446, 2447-2448, 2449-2450, 2451-2452, 2453-2454, 2455-2456, 2457-2458, 2459-2460, 2461-2462, 2463-2464, 2465-2466, 2467-2468, 2469-2470, 2471-2472, 2473-2474, 2475-2476, 2477-2478, 2479-2480, 2481-2482, 2483-2484, 2485-2486, 2487-2488, 2489-2490, 2491-2492, 2493-2494, 2495-2496, 2497-2498, 2499-2500, 2501-2502, 2503-2504, 2505-2506, 2507-2508, 2509-2510, 2511-2512, 2513-2514, 2515-2516, 2517-2518, 2519-2520, 2521-2522, 2523-2524, 2525-2526, 2527-2528, 2529-2530, 2531-2532, 2533-2534, 2535-2536, 2537-2538, 2539-2540, 2541-2542, 2543-2544, 2545-2546, 2547-2548, 2549-2550, 2551-2552, 2553-2554, 2555-2556, 2557-2558, 2559-2560, 2561-2562, 2563-2564, 2565-2566, 2567-2568, 2569-2570, 2571-2572, 2573-2574, 2575-2576, 2577-2578, 2579-2580, 2581-2582, 2583-2584, 2585-2586, 2587-2588, 2589-2590, 2591-2592, 2593-2594, 2595-2596, 2597-2598, 2599-2600, 2601-2602, 2603-2604, 2605-2606, 2607-2608, 2609-2610, 2611-2612, 2613-2614, 2615-2616, 2617-2618, 2619-2620, 2621-2622, 2623-2624, 2625-2626, 2627-2628, 2629-2630, 2631-2632, 2633-2634, 2635-2636, 2637-2638, 2639-2640, 2641-2642, 2643-2644, 2645-2646, 2647-2648, 2649-2650, 2651-2652, 2653-2654, 2655-2656, 2657-2658, 2659-2660, 2661-2662, 2663-2664, 2665-2666, 2667-2668, 2669-2670, 2671-2672, 2673-2674, 2675-2676, 2677-2678, 2679-2680, 2681-2682, 2683-2684, 2685-2686, 2687-2688, 2689-2690, 2691-2692, 2693-2694, 2695-2696, 2697-2698, 2699-2700, 2701-2702, 2703-2704, 2705-2706, 2707-2708, 2709-2710, 2711-2712, 2713-27

de la Paris, Băneasa, pentru a-și realiza un proiect deosebit de important care pentru azi — *„Măsură”* — semnifică o nouă etapă în dezvoltarea bibliografică în domeniul de profil românesc și diplomatice. Este o operă secundă și succedată, pledează de bună încredere în valoarea științifică și interpretativă în înțelegerea de mare amănunțime, dar, dat fiind că ea se adresa factorilor hotărâtori străini pentru vitalitate interes românesc, mai ales pentru luptele noastre naționale și reconstrucția Unirii Basarabiei.

Pentru a nu verifica, un consultant recent și continuos — în domeniul de profil românesc și diplomatice — a fost înțeles că în cadrul din *„Biblioteca de la București”* (1918—1938), la *„revista”* vom implini și înțepta — un fel de acțiune. Deoarece, în defecțiunea lui

historique, etnologic et de l'auto-
determination;
— *Etat Economique de la*
— *la Bessarabie sous le régime*
— *1812-1918*
— *Le nom de la Bessarabie à la*
— *l'indochine în la engleză a*
— *des în interval de mai sus.*
— *ȘI TOT DIN BIBLIOTECA*
— *M.F.A.*
— *Revista, L'Image* (Nr. 225
— 227, Martie 1920) — un bogat nu-
— mer, tipărit tot la Paris, cu artic-
— le, informații, ilustrații, și acele
— despre Basarabia, dela curierul
— Ducea până la lupta D-ului Al.
— Valahia Basarabiei, pentru reînnoa-
— tură Unită Basarabiei. Zăce dinu-
— ția revistei: Sufletul ferit de

Atenția omi publicitate și cu-
antarea D-sale la deschiderea Sta-
ului Târlu (21 Noi. 1917), după
în conferințele de la Ateneu
român din București, anul trecut,
„Eziar” și reviste basarabene pen-
ru unitatea și cultura națională”,
m înfățișă contribuția D-sale la
culte fide de luptă și cultură.

Sărba

În ziua de 1 iunie în
satul Sărbău (Târnăveni),
s-au petrecut o serie de
sărbători care s-au desfășurat
sub stăpânirea noastră,
anul 1967 de anul celui
reștat, organizat de
Căpitanul de armată
Ghe. Păcurar.

Născut în anul 1906
la Răzvan, sat Lăpșeni
a absolvit Școala
Elementară din

Trorirea D-lui

Fost Președinte al
organismului cultural „Arti-
stărean”.
„Cămine și sinclera p-
năle țărănească.”
A avut un rol im-
portant național din
anul 1917-1918.
Lăsatul vechi con-
cristă încă înainte de
Primul război—
se organizase prima
studiosă cu caracte-
ristică, în țara sa
măia și fidețat național
Gruparea aceasta e
reprezentată cu refu-
lăre, încălțat p-
băie țărănești, George

de la Asocia-
baza-
toare ro-
variant in
trabria in
ma-
1903.
Dorpat
grupare
național
cece in-
in co-
Zamir
său, des-
cedan, a

D-L Lys. Ga. Pittsburg

ag. Baserabon alfiş
Nigist,
La membrii acroş
pozi, în alară de literă
slojică rui, se mai
livestă şi corespunde
slojă, care în se po
loc cu înşelăciune public
sai, astfel că membrii
găsuşiori au fost în
chiar în rugă: Dorpa
y Venei, ultimă de
Acetia organizare
său de tridre apu
volumi. Pentru crim
pe în sarcina m
Pătrav, V. Oan,
scopu au fost sur
terea Arbanthar,
cruşat. I. Pătrav
Oan la Pătrav

vechi
organiza-
a revo-
la româ-
eva de
au înar-
rati, te-
și în in-
(interv)
oma.
era înve-
itate r'a-
care s'a
ei (d-m
reputat,
ă la gio-
cu cum
Mezen,
le d-a-

Assente s'a petrucciu
NICE
Co' scatu' stabbiliu
pocu (2004), d' t. P
munitati g' trinu in
Cassu, g' repurtatu in
di venutu d' scatu'
Vintu, di cu' s'a b
gatu in i scatu' p
Mangia, di cu' s
pocu g' P. P.
Diputatu, di cu'
petrucciu in scatu'
scatu' scatu', scatu'
1997 di cu' scatu'
di cu' scatu' in
In 1992, di cu'
scatu' scatu', scatu'
di cu' scatu' scatu'

[illegible]

ANUL V, No. 7—8

IULIE — AUGUST, 1936

Viața Basarabiei

REVISTĂ LUNARĂ

DIRECTOR: P. A. N. HALIPPA

Omagiu Basarabiei românești

Edităm acest număr al revistei, ca un semn de omagiu și recunoștință bine meritată, pentru Ion Pelivan. Încă din frageda-tă tinerețe, și apoi decenii de-a rândul, acest vrednic fiu al pământului său, a animat fără odihnă și fără șovăire cu vorba, scrisul și acțiunea sa dărză, sufletul înălțat al Basarabiei subjugate.

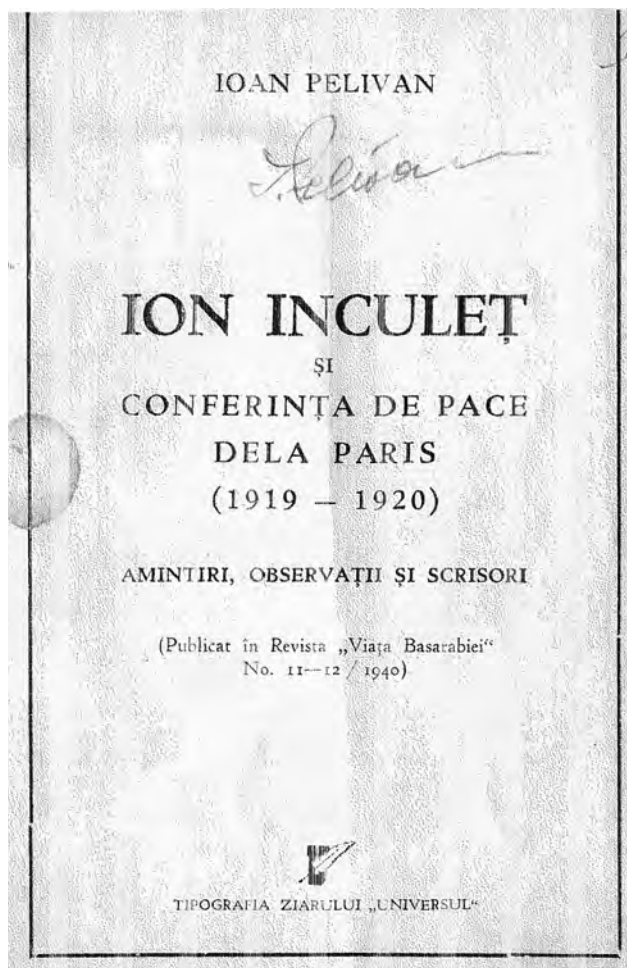
A avut apoi un rol de mare însemnătate istorică, atât ca deputat în „Sfatul Țării” și ministru de externe în guvernul Republicii Moldovenești, cât și în acțiunea diplomatică pe care a dus-o în anul 1919, 1920 și 1922 la Paris, Londra și Geneva, pentru a obține recunoașterea Unirii din partea forurilor internaționale.

Ion Pelivan este deci unul dintre acei mari români basarabeni, ce a pus o piatră grea la temelie Unirii tuturor fraților în granițele lor firești de astăzi.

De aceea, la 1 Iulie a. c., implinindu-i-se vârsta de 60 ani de viață și 35 ani de activitate național-obștească, toată moldovenimea dintre Prut și Nistru l-a sărbătorit cu mare cinste, dragoste și mândrie națională.

	BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE
CARTE DE INTRARE	
D. l. Pelivan Ion	
este admis să cerceteze	reviste
în zilele	16 Iunie
Conservator,	
Nr. 531	București, 16 Iunie 1939

C. 91.145. — M. O., Impr. Naț. — Md. I.

1942. Ioan Gh. Pelivan în București.

27.03.1943. Ioan Pelivan ținând discursul la aniversarea a 25 de ani de la Unirea Basarabiei cu patria-mamă. Sunt prezenți: mitropolitul Irineu al Moldovei și mitropolitul Nicolae al Ardealului.

D I A T A
=====

Subsemnatul I.P. ajungînd la vîrsta de 65 ani și avînd în vedere că măcașurile bătrînetii mă supără din ce în ce mai mult, am hotărît să fac urm. despărțituri privitoare la averea mea mișcătoare și nemiscătoare.

1. Casa mea din Chișinău Str. Sfîntul Tării nr. 89 (fosta Viilor nr. 67) împreună cu toate acareturile cu via și livada și vila din livadă, în suprafață de circa 3 (trei) hectare o testez în deplină proprietate nepotului meu Gh. D. Pelivan din comuna Rezeni Jud. Lăpușna în deplină proprietate, iar în stăpînire viageră soției mele soții Maria - Elena - Pelivan.

Astfel ca nepotul meu Gh. D. Pelivan va putea intra în stăpînire numai după moartea soției mele.

2. Moșioara mea de la satul Larga Jud. Hotin, numită Larga Pavlova în suprafață de 50 ha, hărăzită mie de Statul Român în 1928, ca și a Sf. Tării pentru activitatea, munca și suferințele mele (pușcăriile Dorpat și Wender, și exil) indirectă pentru cauza națională din Basarabia sub oblăduirea muscalilor o testez nepotului meu Vasile D. Pelivan, ofițer în armata romînă.

3. Moșioara mea din Cătunul Buruiana, zisă Stăcenii Noi comuna Cricov & Cricovul) din Jud. Lăpușna, în suprafață de șasezeci (60) hectare, o testez nepotului meu Gheorghe și Vasile. Dim. Pelivan, precum și D-nei Nadejda Mardale, crescută și educată de soția mea și de mine, în felul următor:

a) livada cu pomi fructiferi , plantați de mine, în suprafață de șase (6) hectare, din fosta moșie Manuilov, ce se învecinează la apus cu lotul de pămînt al D-lui St. Holban la nord și cu loturile Dl. C. D.Stoian și la răsărit cu drumul ce merge din cătunul Buruiana spre Nord și spre școala de agricultură Cricova și care desparte acest lot cu livada de cealaltă livadă a mea de pomi fructiferi - o testez D-nei Nadejda Mardale.

b) Restul de 54 hectare pămînt arabil, livada și pășure o testez nepoților mei Gheorghe Dim. Pelivan și Vasile D. Pelivan în părți egale, partea de nord lui Vasile Pelivan , iar partea de la miază-zi lui Gheorghe Pelivan.

Nepoții mei Vasile și Gh. Pelivan la împărțeala deasupra să nu țină socoteala de actele de cumpărare pe numele lor a 3 loturi (18 ha) lui Gh. P. și 2 loturi (12 hectare) lui Vasile,

Diata (Testamentul) lui Ioan Pelivan.

- 2 -

ci să țină socoteală de împărțeala ce o fac eu mai sus.

4. Pământul de vile din Stațiunea balneară și climaterică Sergheevca de pe malul Mării Negre, din Jud. Cetatea Albă în suprafață de cca. un ha, o testez surorii mele E. Dr. Ecaterina Coteanu.

5. Toată mobila, obiectele și instrumentele de gospodărie, ce se vor găsi la data morții mele la casa mea din Chișinău (p. i. al acestei vieți) rămân în folosința soției mele până la moartea ei, iar după aceasta trec în stăpânirea nepotului meu Gh. D. Pelivan.

6. Din capitalul numerar , efecte și acțiuni, ce am la Banca Basarabiei , în cont depuneri, la Banca Românească și la Banca Națională (f. în caseta - seif) testez :

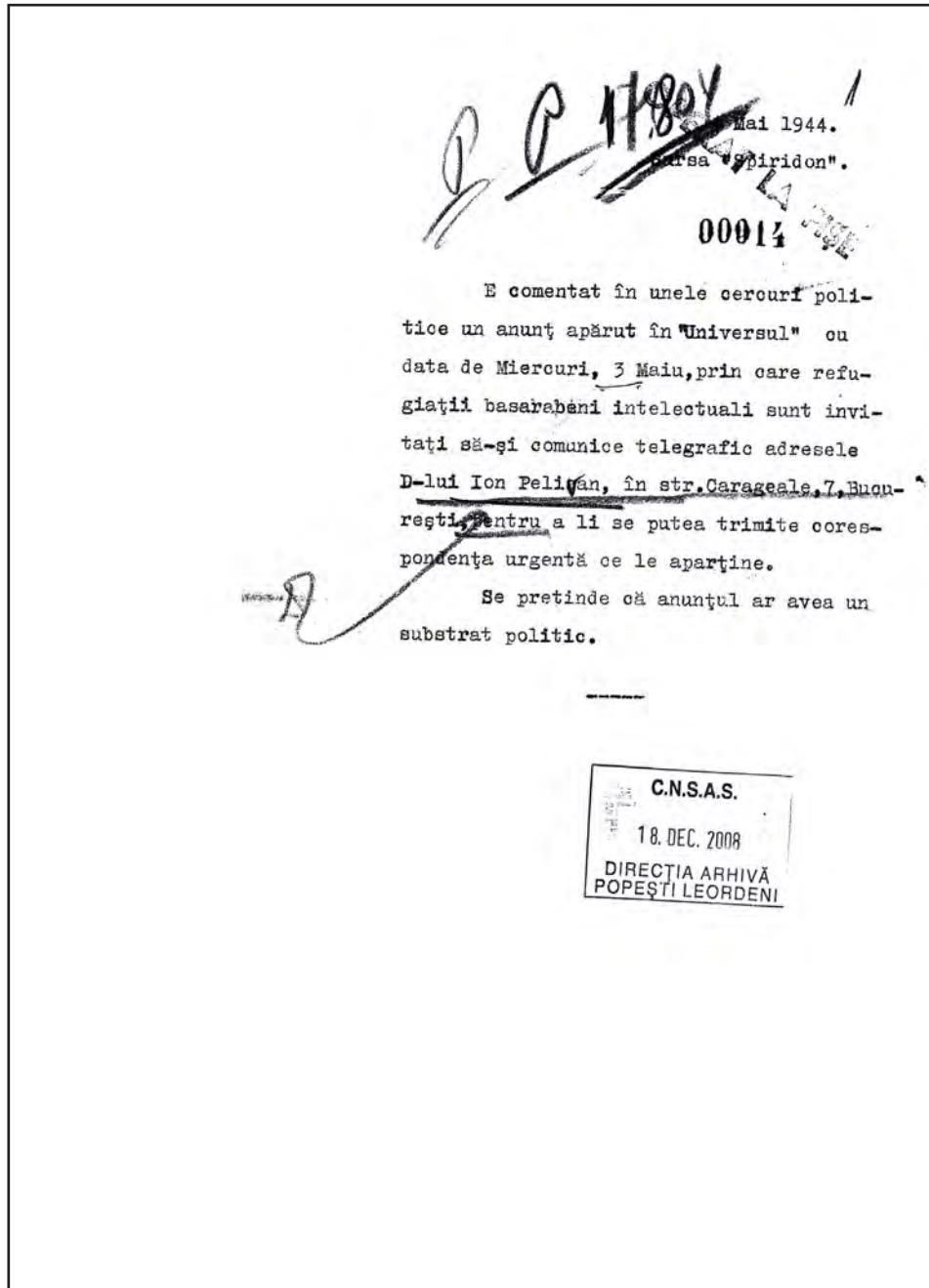
a) 100.000 lei Sft. Biserici din comuna mea natală Rezerni, Jud. Lăpușna.

b) 100.000 lei Academiei Române, pentru a fi împărțită ca premii pentru un studiu istoric asupra Basarabiei.

c) 10.000 lei Evdochiei (Dunea) Istrati, f. mea servitoare.

d) Restul să fie împărțit în mod egal, între soția mea Maria Pelivan, surorilor mele Elena Pîrvu, Varvara Pelivan și Dr. Ecaterina Coteanu și nepoților mei Vasile Pelivan, Gh. Pelivan și Varvara D. Borcevski.

Diata (continuare).

Notă a S.S.I., din 4 mai 1944, prin care se semnalează faptul că refugiații basarabeni sunt invitați să-și comunice adresele lui Ioan Pelivan.

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

MINISTERUL AFĂCERILOR INTERNE

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A SECURITĂȚII POPORULUI

5

Se autorizează percheziția.

PROCUROR MILITAR.

Majorat... *Cluj* Nr. *6400*...
din... *5 mai*... 1950.

către

PARCHETUL TRIB. MILIT. REG. II. BUC.

Dispuneți aprobarea efectuării unei
percheziții domiciliare numitului...
Pelivan Ioan... din *București*.
Str. *Caragiale* Corp. *A*... Nr. *7* Ap. *2*.
unde suntem informați că se găsesc mate-
riale ce interesează ordinea și securi-
tatea Poporului.

 MAIOR DE SECURITATE

C.N.S.A.S.

18. DEC. 2008

DIRECȚIA ARHIVĂ
POPEȘTI LEORDENI

Adresă a Securității, din 5 mai 1950, privind efectuarea unei percheziții la domiciliul lui Ioan Pelivan.

H. 27

6

PROCES = VERBAL
=====

Astăzi anul 1950 luna *Aprilie* ziua *5 aprilie*
Noi *44* *Arhive* *Arhive*

Având în vedere autorizația de percheziție Nr.
din *5 Aprilie* 1950 a Parchetului Tribunalului Milit-
ter Reg. II Buc., pentru a efectua o percheziție domiciliară
numitului *Pelivan Ioan* din Str. *Tragială*
Nr. *8* în scopul de a găsi material ce interesează
ordinea și securitatea poporului.-

Insoțit fiind de asistenții mai jos notați ne-am
transportat la fața locului, unde am găsit prezent pe *Dob*
Pelivan Ioan, după ce i-am pus în vedere
calitatea și scopul vizitei noastre, am procedat la per-
cheziționarea locuinței, rezultatul fiind *Positiv*
S'au ridicat *notă* *Conti* *și* *mai multe*
notă *și* *mai multe* *notă*

C.N.S.A.S.
18. DEC. 2008
DIRECȚIA ARHIVĂ
POPEȘTI LEORDENI

Percheziționat

Asistenți
Monod
N. Kardalo

Proces-verbal, din 5 mai 1950, privind ancheta efectuată
la domiciliul lui Ioan Pelivan.

14

Dec. 337/P. U.M. 987
Maj. Dec. 559/92

1

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
UNITATEA CARE ÎNTOCMEȘTE DOSARUL
10288

C.N.S.A.S.
18. DEC. 2008
DIRECȚIA ARHIVĂ
POPEȘTI LEORDENI

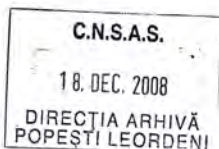
Dosar individual 11121
al
Pelivan Ioan

Atelierele Grafice 1 — 4108

Dosarul individual cu declarațiile date de Ioan Pelivan
organelor de represiune ale regimului comunist.

00011

21

48

Declarație

Subsemnatul Ioan Pelivan, de 74 ani, născut la data de 30 aprilie 1936 în satul Răreni, jūd. Lepusna, jūd. lui Gheorghe & Eugenie, născute Titca, căsătorit, fără copii, de profesie magistru-pensionar, absolvent al facultății de drept din orașul Dorpat - Lîflandă; avere am ~~procedat~~ circa 100 ha pământ și una care armată satisfață. În trecut am făcut politică țărăniște sub conducerea lui C. Ițe, în prezent neîncărat, cu ultimul domiciliu la Restișt. Caragiale V 7, declar urm. matrușele:

nu am frate în viață, decît trei surori: Elena, născută, satul Mihail Ereame, plugar are doi fete, din care una moritură după un muncitor, alta după un agronom. Loră aceste

Ioan Pelivan

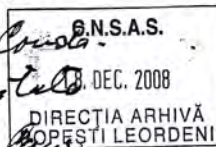
Excutat
L

domiciliara în jud. Teleorman; Alta 2
~~Sora, Varvara, văduva~~, sotul ei fost 114
cantaret de biserică, are o fiică ma-
 ritată cu un funcționar din județul
Prahova, la care domiciliată Sora
mea Varvara, și mai are o soră
Ecaterina, marită cu protonotar-pen-
sionar Mihail Coteanu, domiciliat
în București str. Samuil Dumitrescu
N 36.

Sotia mea Maria, născută Go-
gu; tată ei a fost profesor elan-
dar; are trei surori: Eugenia și Con-
sta nemăritate și Alise, marită
inginerul-pensionar Maleas
tău, domiciliat în București, str.
Olga Danale N 4. Alte rude ap-
ropiate nu are.

Aceasta îmi este declarația
 pe care a dat, sunt și semnez
proprie, ne fiind scut de nimeni.

Ioan Pelivan

C.N.S.A.S.
18. DEC. 2008
DIRECȚIA ARHIVĂ
POPEȘTI LEORDENI

La 45. Personal
DOP 4 III 1950
109996 ind 00010
P

Declarație

Subsemnatul Ioan Păcurar, fost ma-
gistrat, pensionar, în vârstă de 74 ani, născ.
act la Rădăuți (sat) jud. Iași, la 1 Aprilie
1826 (nu 30 Aprilie 1826, cum am scris din gre-
șeală în declarația prezentată), fiul lui Gheor-
ghe și al Engușei Titica, de profesie pen-
sionar, domiciliat în str. Caragiale nr. 7 Bucu-
rești, declar: Tatăl meu a murit în anul
1915, iar mama în anul 1910, ambii în satul
Rădăuți, jud. Iași. A prestat în comuna
Rădăuți circa 15-20 hectare pământ. După le-
gea din 1918 pământul acesta s-a împărțit în
tre copii (4). Nu am avut și nici am vrea
nici o parte din pământ. Aceasta este declarația
pe care o dau și o încheiăz propriu zis
de mine.

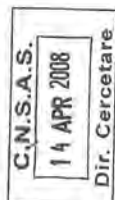
Mentionez, că nu am fost nici agent mini-
sterial și nu am îndeplinit nici o funcție admi-
nistrativă.

Ioan Păcurar

22. 9. 90

Închisoarea de la Sighetul Marmăției unde a murit Ioan Pelivan
la 25 ianuarie 1954.

104V

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
SFATUL POPULAR AL ORĂȘULUI S I G H E T
Starea Civilă

CERTIFICAT DE MOARTE
Seria M.c. nr. 370591

Numele PELIVAN
Prenumele I O N
Prenumele tatălui -
Locul nașterii Războeni-Lăpugna-U.R.S.S.
Vîrstă 77 ani. Sexul bărbătesc
Data morții: anul 1954 luna ianuarie ziua 25
Cauza morții reumatism cronic
Ultimul domiciliu: localitatea București
str.Caragiale nr.7
Moartea a fost trecută în registrul Stării Civile
din orașul Sighet- la nr.141
Locul morții orașul Sighet.-

L.S. Semnătura,
ss/indescifrabil

- c o p i e -

C.N.S.A.S.
18. DEC. 2008
DIRECTIA ARHIVA
POPEȘTI LEORDENI

Nr. adresei D. G. S. P.
cu care a fost înaintat

Nr. 42

Internat la 16 Mai 1950 Fișă personală
Pedepsa expiră la 1.8.958 - 1.VIII.1958

Numele și prenumele Pelivan Ioan

Adresa actuală

Profesiunea actuală magistru în București

I. Date de stare civilă:

Născut la anul 1876 luna Aprilie ziua 1
în comuna Reșici județul Iași țara URSS
Căsătorit cu Maria Gugu copii (fete, băieți)
Fiul lui Ghenghe și al Angeline de profesie Magistru
Domiciliat în București în domiciliu în țară
Cetățenia Romă Naționalitatea Romă origina socială Lucrător
Studii Liceu at ai drept
Situația militară Soldat în URSS

II. Date cu caracter informativ:

Domicilii anterioare București

Starea materială în prezent

În trecut În URSS a fost în URSS în prezent

Expropriat — naționalizat (ce și unde)

Apartenență politică în trecut și în prezent

Condamnări suferite

Funcțiuni ocupate (când și unde) Magistru la Curtea Supremă
de Justiție. 1919 Magistru de Instanță
la Curtea de Apel București
În 1917 fost judecător al Tribunalului de Justiție
Ce limbi cunoaște: limba maternă Română alte limbi Franceză, Germană, Italiană, Rusă
Înțelegătoare în toate

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
SERVICIUL „C“

Data 14. XI. 1964.

NOTA-EXTRAS

din materialele existente în dosarele din arhiva Serviciului „C“

Numele DELIVAN prenumele ION
născut..... fiul lui.....
de profesie..... domiciliat CHISINAU.
STR. STATUL ITALI NR 89 m 147 STAUZENI - com CRICOVA -
DOB FONID OP. VOL 268 FIA 338-340
Comitet Agricol Lăpușna cu actiune 480/30.XI.1941 a
Incaritat Sec. de Recrutare - Div. 4 Rechezita o cerere a municipiului
DE LIVAN IONAN prin care cere scutire de rechezita o mîla
de munca
prin cererea sa rezultă că domiciliul în Chisinau, str.
Libert 7 ani 89 și posedă și optiunea Honorary No 1 - com
Severinova. Lăpușna o mare forușă de 38 ha. pominat arebit
16 ha. livadă, 6 ha. pădure -
Care, e fost voluntar la 18.1.1943. este scutit de muncă
cu cererea și poartă semnatura lui în cerere.
Prin materialele care au mai rezultă că mun. și reținea pe
scribent com. CRICOVA, STR. STAUZENI.

C.N.S.A.S.
18. DEC. 2008
DIRECTIA ARHIVĂ
POPEȘTI LEORDENI

În nota-extras te va menționa obligatoriu: Nr. dosarului, denumirea organului și data întocmirii documentului, felul materialului (original sau copie), din care s-a făcut extrasul, ordin, adresă, referat, notă informativă, declarație etc.

STRICT SECRET

Exempl.nr. 2

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

R A P O R T

Nr. 0064 din 9 martie 1973

asupra materialelor documentare pre-
date de Ion Pelivan Arhivelor Statu-
lui în anul 1946.

Ion Pelivan, profesor universitar, născut în 1876 la Rezeni, a absolvit facultatea de drept din Dorpat. A fost judecător de ocol la Bălți (1907). În 1919-1920 a fost delegatul României la Conferința de Pace de la Paris și Geneva (1922). În 1902-1903 a fost închis la Dorpat pentru activitatea politică națională în calitate de reprezentant al intelectualității române, iar în 1904-1905 exilat la Arhangelsk și Viatta, sub regimul țarist. În 1918 a îndeplinit funcția de ministru de externe în Republica Moldovenească și de justiție (1919-1920), ca membru al partidului Național Tărănesc a fost ales deputat în anii 1918, 1919, 1920, 1922, 1926, 1927, 1928, 1933. A scos ziarul "Basarabia" și a colaborat la diverse ziare pariziene. A publicat mai multe lucrări referitoare la Basarabia printre care: "Basarabia sub regimul rus", Paris 1919; "Unirea Basarabiei la patria-mamă" 1919 etc.

Soția sa Maria Pelivan, publicistă, s-a născut în 1886 la Craiova și a urmat studiile în Germania. A fost profesoară de limba germană și președinta Societății pentru asistență publică a Societății de Cruce Roșie din Basarabia.

Fondul arhivistic compus din 1211 documente (1 m.l.) din anii 1842-1945 a fost depus spre păstrare la Arhivele Statului în 1946 de Ion Pelivan. Întrucât toate materialele privind Basarabia trebuiau, conform dispozițiilor, trimise în U.R.S.S., acest

.//.

- 2 -

fond a fost ținut neînregistrat și neinventariat pînă în 1965.

Materialele documentare cuprinse în acest fond prezintă importanță deosebită pentru cunoașterea evenimentelor istorice din Basarabia la sfîrșitul sec. XIX și sec. XX.

Astfel, găsim rapoarte, apeluri, referate, procese verbale, circulare, declarații privind lupta pentru autonomia Basarabiei, organizarea și activitatea românilor basarabeni, unirea Basarabiei cu România, activitatea partidului național din Basarabia.

Multe materiale se referă la activitatea ilegală a intelectualității române pentru predarea limbii române în școli, răspîndirea culturii naționale, lupta împotriva rusificării populației române; deportările în Rusia a unor studenți și intelectuali români.

Interesante sînt și documentele din anii 1917-1919, provenind de la Sfatul Țării ca: statute, proiecte de organizarea administrativă și politică a Țării, apeluri către populație sau cele în legătură cu situația din Basarabia în perioada dintre cele două războaie mondiale. Menționăm notele informative ale Siguranței din Basarabia referitoare la activitatea Partidului Comunist Român din Basarabia sau a unor militanți; memoriile activității lui C. Stere și a grupului lui, a organizațiilor Partidului Național Țărănesc, asupra activității Societății "Astra Basarabiei" și altele.

Un grup de materiale scrise în limba rusă reflectă activitatea autorităților rusești din Basarabia pînă în 1917. Printre acestea sînt rapoarte ale agenților secreți, listele de platelor, rapoarte ale jandarmeriei, procese verbale de percheziții, arestări și deportări.

Multe aspecte ale situației politice, culturale, economice și sociale din Basarabia se desprind din corespondența oficială, personală și familială (996 scrisori) purtată cu diverse personalități cum ar fi : Vasile Alecsandri, Ion Antonescu, Alexandru Graur, Gala Galațion, Pan Halipa, Mihai Ralea, Nicolae Titulescu, Iuliu Maniu etc.

.//.

C.N.S.A.S.
14 APR 2008
Dir. Cercetare

- 3 -

69

Tinînd cont de faptul că Maria Pelivan este în vîrstă de 87 de ani, avînd o situație materială grea (pensie socială de 430 lei) , precum și faptul că deține o listă a documentelor predate de soțul său Arhivelor Statului, propunem ca aceste documente să-i fie plătite cu suma de 10.000 lei.

DIRECTOR GENERAL
General-maior,

Gh. Titkleanu

C.N.S.A.S. 14 APR 2008 Dir. Cercetare	MINISTERUL DE INTE		STRICT SECRET Ex.nr. <u>3</u> Nr.00133.504
	N O ----- priv	<u>PELIVAN</u>	
<p> <u>ION PELIVAN</u>, fiul lui Gheorghe și Eugenia, s-a născut la 1 aprilie 1876 în comuna Rezeni, județul <u>LĂPUȘNA</u>, <u>R.S.S. MOLDO- VENEANĂ</u>. </p> <p> Cursurile primare le urmează în comuna natală, iar pe cele secundare la <u>CHISINĂU</u>. Se înscrie apoi la Facultatea de drept din cadrul Universității din <u>DORPAT</u> (<u>LITUANIA</u>). </p> <p> Pe timpul studenției a fost arestat în mai multe rânduri de autoritățile <u>zariste</u> pentru activitate socialistă, ultima dată - chiar înainte de a primi diploma de licențiat - fiind deportat în <u>SIBERIA</u>. </p> <p> După absolvirea facultății, funcționează ca judecător în județul <u>LĂPUȘNA</u>. </p> <p> În anul 1912, la sărbătorirea a 100 de ani de la anexarea <u>BASARABIEI</u> la imperiul <u>RUS</u>, s-a îmbrăcat în doliu. Pentru acest gest, a fost destituit din funcția de judecător, fixându-i-se domiciliu forțat în interiorul <u>RUSIEI</u>, unde va rămâne până la declanșarea revoluției. </p> <p> Revenit în <u>BASARABIA</u>, în perioada 1917-1918 și repus în drepturi, a jucat un rol important în constituirea <u>REPUBLICII AUTONOME MOLDOVENEȘTI-1918</u>. </p> <p style="text-align: center;">. / .</p>			

Notă întocmită de Securitate, la 12.04.1973, privitoare la Ioan Pelivan.

60
- 2 -

Ca membru în ȘFATUL ȚĂRII și ministru de externe în primul guvern al BASARABIEI AUTONOME, a militat activ pentru realizarea dezideratului de un secol al basarabenilor, unirea BASARABIEI cu ROMÂNIA.

După unire, realizează o serie de contacte (directe și prin corespondență) cu diverse personalități politice occidentale, pentru a obține din partea țărilor acestora, recunoașterea valabilității actului unirii BASARABIEI cu ROMÂNIA.

În perioada 1919-1921, guvernul Brătianu îl trimite la Paris în fruntea delegației pentru BASARABIA, care să participe la lucrările pregătitoare și finale ale conferinței de pace de la Verssailles.

Reîntors în țară, în aprilie 1921, guvernul Valda-Voevod îl acordă portofoliul Ministerului de Justiție, însă nu se prezintă la post.

În perioada 1921-1940 este ales de mai multe ori ca deputat și senator în Parlament, grație activității depuse în perioada realizării unirii. De menționat că cel în cauză nu a fost înscris în nici un partid politic.

În toată această perioadă, a stat la CHIȘINĂU, posedând și un mic apartament la București.

Din 1934, timp de doi ani, activează ca magistrat în cadrul Curții Superioare administrative, pentru a-și completa anii de pensie. Se pensionează în 1936, fiind bolnav.

În anul 1944 se stabilește definitiv în București, aducând cu sine actele și documentele referitoare la unele perioade din istoria BASARABIEI.

. / .

(continuare notă)

C.N.S.A.S.
14 APR 2008
Dir. Cercetare

143 - 59
pe care - datorită funcțiilor ce le-a îndeplinit - a putut să le procure.

În perioada anilor 1949-1950, dându-și seama că va fi arestat, a stat ascuns pe la rudele sale, purtând după el o valiză cu documente. În anul 1950 puțin timp înainte de arestare s-a prezentat la Arhivele Statului, unde a predat documentele pe care le mai avea spre păstrare. Funcționarul care le-a primit, nu le-a luat în evidență, lăsându-le într-o cameră izolată, fiind descoperite recent și înregistrate. Cu prilejul evaluării efectuată de către Arhivele Statului, recent s-a hotărât să i se dea soției lui ION PELIVAN, suma de 10.000 lei, remunerare aflată în curs de realizare.

Tot înaintea arestării, ION PELIVAN a dat unui avocat din județul Olt, un pachet de documente, cu indicația de a le preda unui bun patriot Bavarascan, pentru a le păstra și folosi la nevoie. Acesta le-a dat lui POPESCU NITOR, originar din Basarabia, în prezent notar în Drăgășani, județul Vâlcea, de la care - în aprilie 1973 - au fost preluate de organele noastre. Din relatările făcute de către soția lui PELIVAN ION rezultă că acesta a mai predat unele documente privind BASARABIA, Academiei R. S. România în anii 1948-1949.

De asemenea, MARIA PELIVAN, relatează că în anul 1964, personal a predat Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. unele documente și cărți rămase de la soțul său.

ION PELIVAN, a fost arestat în mai 1950 și deținut, fără să fi fost judecat și condamnat, până în anul 1955 când a decedat.

Din verificările efectuate a rezultat că ION PELIVAN nu a avut copii.

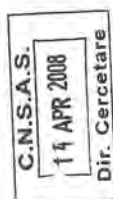
. / .

(continuare notă)

1-4-58

Din rudele sale apropiate, i-au mai rămas în viață soția, MARIA PELIVAN, în vîrstă de 89 ani, imobilizată la pat cu un picior fracturat, avînd o pensie de urmaș de 500 lei și sora acestuia, MALCOCI ELINE, în vîrstă de 84 ani- ambele trăind în condiții deosebit de grele.

-- . 0 . --

H.D.008/77/
12.04.1973
3 ex.

(continuare notă)

48 221

L I S T A

de persoane care trebuiesc verificate
și contactate în cazul "ISTORICII".-

C.N.S.A.S.
14 APR 2008
Dir. Cercetare

1	SINICLIU ELEFTERIE	București
- 2/	IORGU TUDOR	- " -
- 3/	VALUTA ION	- " -
- 4/	VASILE HAREA	I a ș i
- 5/	GHEORGHE NASTASE	- " -
- 6/	ATANASIE CHIRIAC	- " -
- 7/	VASILE BIRCA	- " -
8	MIMI CIUGUREANU LUDMILA	București
9	MARIA PELIVAN	- " -
- 10/	ION BUZDUGAN (fiicele)	- " -
- 11/	GHERMAN PINTEA (soția)	- " -
- 12/	ZAMFIR ARBORE	- " -
- 13/	dr. PETRE CAZACU (fiul)	- " -
- 14/	ALEXANDRU BOLDUR	- " -
- 15/	NICHITA SMOCHINA	- " -
- 16/	ALEXANDRU GONTA	- " -
17/	PANTELIMON ERMAN (soția)	- " -
- 18/	ANATOLIE MORARU (soția)	- " -
- 19/	ALEXANDRU VALEANU	- " -
- 20/	MATEEVICI MINA	- " -
- 21/	ONISIFOR GHIBU (fii)	S i b i u
- 22/	CHEMALLE TEODORA	București
- 23/	BOGDAN NICOLAE	- " -

• / .

Lista persoanelor vizate de organele Ministerului de Interne pentru
obținerea de documente istorice (cazul „Istoricii“, anul 1973).

La poziția 9 figurează Maria Pelivan.

MINISTERUL DE INTERNE

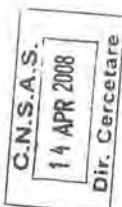
STRICT SECRET

Ex.nr. 2

006064/025

N O T A

privind pe MARIA PELIVAN din
București.-

- MARIA PELIVAN, fiica lui Alexandru și Maria, născută la 31 ianuarie 1884 la Craiova, absolventă a Conservatorului din Iași, în prezent domiciliază în București, str. Olga Bancic nr.4.-

În anul 1918 se căsătorește cu basarabeanul ION PELIVAN și se stabilește la Chișinău. În perioada 1918-1936, desfășoară în Basarabia activitate pe tărîm obștesc, concretizată în :

- conducerea Crucii Roșii;
- conducerea societății de binefaceri;
- organizarea primelor concerte ale unor muzicieni români în Basarabia și
- traducerea unor lucrări din limba germană.-

În anul 1936, familia PELIVAN se stabilește în București, str. Londra 41, unde a avut o casă propriet. personală.

După arestarea soțului său (mai 1950), MARIA PELIVAN rămăsă singură, fără serviciu și bolnavă, este întreținută de surorile sale CONSTANTA și ALICE).-

În prezent, sus-numita este grav bolnavă și imobilizată la pat, fiind îngrijită de NADEJDA MARONIE, și ea în vîrstă și bolnavă. La adresa notată mai sus, ocupă o cameră cu chirie, avînd ca sursă de existență un ajutor social de 430 lei.-

. / .

- 2
54

- Soțul său - PELIVAN ION - fiul lui Gheorghe și Eugenia, născut la 1 aprilie 1874 în comuna Rezeni, județul Lăpușna, licențiat în drept al Universității din Dorpot - Estonia, de profesie magistrat, a decedat în anul 1955.-

În anul 1912, când la Chighinșu se aniversa 100 ani de la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, ION PELIVAN și-a pus doliu. Pentru această faptă a fost destituit din funcția de judecător și i-a fost fixat domiciliu obligatoriu.-

Între anii 1912-1917, a fost profesor universitar la Universitatea din Dorpot. În acest răstimp, scoate cu CONST. STERE ziarul "Basarabia". Pentru vederile sale progresiste și naționale, a fost condamnat în trei rânduri de autoritățile țariste.-

ION PELIVAN, revenit în Basarabia în 1917, a jucat un rol important în acțiunea pregătitoare a unirii, fiind ministru și membru în Ofatul Țării. În 1917 a fost ales chiar președinte al Ofatului Țării, însă pentru a-l atrage în activitatea de realizare a unirii, a propus să fie ales în această funcție scriitorul C. STERE, care prin poziția pe o avea era util să stea la Chighinșu, în acea perioadă.-

După unire a ocupat mai multe funcții de demnitar fără să fi fost membru în vreun partid politic (doar pentru o scurtă perioadă de timp a fost membru al Partidului Țărănesc condus de C. STERE).-

În perioada 1919-1920, pe timpul guvernării liberale (deși nu era membru al acestui partid), a fost numit ministru al Justiției pe timpul pregătirii și desfășurării conferinței de pace de la Paris. A funcționat apoi ca magistrat la Curtea Superioară Administrativă. A fost deputat și senator în mai multe rânduri, deținând și portofoliul unor ministere.-

În noaptea de 5-6 mai 1950 este arestat (pentru motivul că a fost ministru de justiție), ocazie cu care i s-au ridicat de la domiciliu notele personale, cărțile și câteva acte arse.-

Decedează în detenție, în anul 1955, fără a fi fost judecat.-

... oOo ...

C.N.S.A.S.
14 APR 2008
Dir. Cercetare

MINISTERUL DE INTERNE
D. G. I. I.

131/10 mai 1973
STRICT SECRET
Ex.nr. 1

006064/024
M

N O T A

În arhiva ION PELIVAN, aflată la Biblioteca Academiei R.S.R., se găsește un opis ce cuprinde documentele predate acestei biblioteci de ION PELIVAN, fost membru în Sfatul Țării și ministru de externe în Directoratul General al Republicii Autonome MOLDOVENEȘTI. -

În acest opis sînt consemnate și trei procese-verbale (nr. 428, 435 și 436), conform cărora, la data de 24.06.1938, ION PELIVAN a predat Ministerului de Externe al României, 31 documente ce au aparținut Ministerului de Externe al Republicii Autonome MOLDOVENEȘTI. -

Din procesele-verbale sus-menționate, rezultă că în Arhivele Ministerului de Externe se găsesc următoarele documente predate de ION PELIVAN, cu privire la Basarația. -

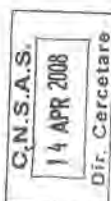

- 1/ Proiect de lege pentru ocîrmuirea administrativă a Basarabiei autonome (în rusește). -
- 2/ Declarația Consiliului Suprem - Sfatul Țării - al Republicii Moldovenești din 2 dec. 1917, în trei exemplare (în l. rusă). -
- 3/ Patru concepte de adrese ale Ministerului de Externe a Republicii Moldovenești, către miniștrii plenipotențiar (de la Iași) ai statelor aliata - Saint Aulaire (Franța), Sir Barklay (Anglia), Fasciotti (Italia), Vopika (Statele Unite), Martincovici (Serbia), I.I.C. Brătianu (România), privitor la recunoașterea Republicii Moldovenești. -
- 4/ Două concepte de telegrame ale Președintelui Sfatului Țării - Inculeț, semnate de el proprio manu, ce au fost trimise către guvernele Republicii Cazacilor (Novocercosk), Republicii Tătărăști (Bahcisarai), Republicii Siberiene (Onsk), Republicii Uniunii Sud-Estice (Ecaterinodar) și Rădii Centrale a Ucrainei. -
- 5/ Proces-verbal din 22 dec. 1917, semnat de Președintele Sfatului Țării - Inculeț și directorii generali Erhan, Iancu, Cristei și PELIVAN, sesizați de comisia interaliată din Chigișu, privitoare la aprovizionarea trupelor și populației românești. -
- 6/ Conceptul adresei guvernului Republicii Moldovenești din 22 dec. 1917, prin care se cere ministrului de război al României, trimiterea urgentă a unui regiment ardelenesc. Conceptul e scris cu creionul în românește. -

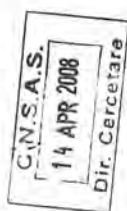
- 23

- 7/ Un exemplar de telegramă (în original) din 26 dec.1917, iscălită de membrii guvernului Republicii Moldovenesti - Erhan, Iancu, Codreanu, Gafenco, Cristi, Pelivan, Cojocaru, Pîntea (subsecretar de stat), Ciomacenco (subsecretar de stat), Mușicov (subsecretar de stat) și Inuleț - Președintele Statului Țării, prin care telegramă se cere cu insistență generalului Scerbaciov - armată disciplinată, "independent de naționalitatea ei", pentru menținerea ordinii în Republica Moldovenească, precum și pentru paza depozitelor de aprovizionare.-
- 8/ Instrucțiuni (nacaz) pentru delegația guvernului Republicii Moldovenesti, ce trebuia să plece la Brest-Litovsk, ca să participe la tratativele preliminare de pace, instrucție semnată de directorii generali Erhan și Pelivan și de Inuleț - președintele delegației.-
- 9/ Un concept (în două exemplare), de comunicare din 2 ian. 1918, prin care se aduce la cunoștința miniștrilor de afaceri externe ale statelor aliaste, formarea Republicii Moldovenesti în cadrul Federației Republicilor Rusești și se indică compunerea guvernului Republican din : Erhan, Pelivan, Cristi, Cojocaru, Ciobanu, Codreanu, Iancu, Sovcenko și Grumfeld. Titularul la directoratul de control, încă nu fusese numit.-
- 10/ Un concept de adresă către guvernul Republicii Ucrainene din partea guvernului Republicii Moldovenesti.-
- 11/ Adresa din 3 ian.1918, nr.56, semnată de I.I.C.Brătianu, Președintele Consiliului de Miniștri și Ministrul Afacerilor Străine al României, în care se anunță numirea lui Gh.Lucasievici ca reprezentant al Regatului Român pe lângă guvernul Republicii Moldovenesti (cu anexarea unui concept de răspuns la această adresă din partea guvernului Republicii Moldovenesti).-
- 12/ Adresa guvernului Republicii Moldovenesti din 5 ian.1918, nr.102 (în copie) către Gh.Lucasievici, reprezentantul României, prin care adresă se aduce la cunoștință lui Lucasievici și guvernului român din Iași, telegrama din 26 dec.1917, trimisă de guvernul Republicii - generalului Scerbacev, în care îi solicita trimiterea de oști disciplinate în Basarabia. Anexă: Copia telegramei.-
- 13/ Cererea lt.col.D'Albert, șeful misiunii franceze la Chișinău din 6 ian.1918, către președintele Consiliului de directori generali, de a fi puși în libertate ofițerii români arestați de bolșevici: col.Ghenadescu, mr.Ionescu și alți trei ofițeri - toți membri ai Comisiunii interaliaste, precum și de a pune în siguranță fondul acestei comisiuni.-
- 14/ Un proiect de lege pentru schimbarea denumirilor a Casieriei Statului, a băncii și Casei de Economii.- (în rusește).-
- 15/ Adresa din 9 ian.1918 cu nr.142 a președintelui Consiliului de directori generali către directorul general al Afacerilor Externe, în care acesta este rugat să alcătuiască proiectul de buget, pentru instituțiile în subordine și să-l prezinte Consiliului de directori generali.- (în rusește).-

. / .

- 76 - 392
- 16/ Scrisoarea lui Saint Aulaire, ministrul Franței la Iași, din 15 ian. st.n.1918 (în copie), către agentul consular francez din Chișinău - P.Sarret, în care -de comun acord cu reprezentanții puterilor aliaste- răspund dorinței directorilor generali de a obține o garanție scrisă în numele aliaților, privitor la trimiterea trupelor române în ~~BASARABIA~~, declară că armata română nu are altă misiune (obiect) decât asigurarea normalei funcționări a serviciilor din spatele frontului ruso-român și că, nu are nici-o legătură cu starea politică actuală sau viitoare a Basarabiei. Copia este autenticată de agentul consular Sarret. La această scrisoare se anexează și traducerea ei în rusește.-
 - 17/ Declarația Sfatului Țării din 24 ian.1918, privitor la proclamarea independenței Republicii Moldovenesti (în franțuzește).-
 - 18/ Două telegrame (în copie) din Suceava și Kiev, în care se comunică Președintelui Consiliului de directori generali ai Republicii Moldovenesti, că, conform ordinului Comandamentului Suprem al armatelor ruse din 7 nov.1917 nr.965, județele bucovinene Suceava, Gura Humorului și Rădăuți, din punct de vedere al administrației civile, sînt anexate guvernămîntului Basarabiei (în rusește).-
 - 19/ Conceptul telegramei din 11 febr.1918, adresată de Guvernul Republicii Moldovenesti către guvernele Austro-Ungariei și Germaniei, în care telegramă se aduce la cunoștință formarea Republicii Moldovenesti, ca stat independent și roagă să fie recunoscută ca atare (în franțuzește).-
 - 20/ Adresa (în copie) a Corpului VI Armată din 12.02.1918, nr.401, către Președintele Sfatului Țării, în care acesta din urmă este anunțat că gl.Istrati, comandantul Corpului, își ia reședința la Chișinău cu începere din ziua de 15.02.1918 și că, are sub ordinele sale comandamentele și trupele române din Basarabia.-
 - 21/ Adresa gl.Broșteanu, comandantul Diviziei XI din 13.02.1918, nr.1399, prin care comunica ministrului de externe al Republicii Moldovenesti - copia telegramei gl.Istrati, în care acesta roagă să se intervină pe lângă guvernul din Chișinău ca să protesteze contra intrării la 11.02. st.v.1918 a trupelor austro-ungare în nordul Basarabiei, prin Noua Suliță și contra violării prin aceasta a teritoriului Republicii Moldovenesti Independente.-
 - 22/ Adresa Minist.de Comunicații al Republicii Moldovenesti către Min.Afacerilor Străine din 13.02.1911 cu nr.188, prin care îi trimite acestuia decretul guvernului provizoriu despre salariile minimale ale funcționarilor CFR, decret publicat în Buletinul Căferiștilor din sud-vestul Rusiei.-
 - 23/ Adresa ministrului plenipotențiar Duiliu Zamfirescu din 15.02.1918, către ministrul de externe al Rep.Moldovenesti, prin care aduce la cunoștință că a fost numit comisar gl. al Guvernului regal român, pe lângă guvernul Rep.moldovenesti și pe lângă Comandamentul gl. al trupelor române din Basarabia. Anexe: două concepte de răspuns către Duiliu Zamfirescu și către președintele Cons.de Min. al României (gl.Averescu).-

Q.N.S.A.S.
14 APR 2008
Dir. Cercetare

- 24/ Adresa Min.de Comunicații a Rep.Moldovenegti din 21.02.1918, cu nr.250, către ministrul de externe a Rep.Moldovenegti, în care roagă să se trimită un reprezentant al acestui ministru la conștătuirea reprezentanților tuturor departamentelor, pentru stabilirea salariilor normale ale funcționarilor, conștătuire ce va avea loc la 24.02. Anexă: Ord.nr.2 din 4.02.1918 al Min.Comunicațiilor despre numirea diferiților funcționari în serviciul căilor ferate (în rusă).-
- 25/ Tot în chestia salariilor CFR-istilor, delegarea unui reprezentant în comisie.-
- 26/ Adresa (în copie) Diviziei XI din febr.1918 cu nr.28247, către Statul Țării, la care se anexează Ordinul Telegrafic (în copie) al Marelui Cartier General Român (gl.Prezan): "Arestați și țineți arestați pe toți capii belge-vici pe care-i puteți prinde".-
- 27/ Adresa adjutantului Diviziei XI, către Ion Pelivan, ministrul de externe al Rep.Moldovenegti, prin care îl roagă să se găsească acasă, unde va fi vizitat de gl. Istrati, comandantul trupelor din Basarabia.-
- 28/ Telegramă (în copie), adresată generalului Averescu, președintele Consiliului de Miniștri al României, de către Guvernul Rep.Moldovenegti (îscăliți dr.Giurgureanu și Ion Pelivan), în care roagă să oprească formarea de unități militare ruse pe teritoriul Rep.Moldovenegti.-
- 29/ Conceptul radio-telegramei din 26.02.1918, adresată guvernului austro-ungar, în care Min.de Externe al Rep.Moldovenegti protestează contra violării teritoriului Rep.Moldovenegti independente, de către trupele imperiale austro-ungare, care intraseră la 24.02. st.n.1918 în regiunea Noua Suliță (în franțuzește). Anexa: Copia acestei radio-telegrame în rusește, îscălită de Giurgureanu și Pelivan.-
- 30/ Adresa agentului consular francez din Chighinău-P.Serret din 24.03.96 - aprilie 1918 nr.151, către miniștrii de interne și externe ai Rep.Moldovenegti, în care se plînge că madame Răscanu Derajinsky, în casa căreia d-sa locuiește, voiește să-l evacueze.-
- 31/ Adresa președintelui Consiliului de directori ai Basarabiei autonome (Dr.Petre Cazacu) din 29.05.1918 cu nr.2163 către Ion Pelivan, adresă în care cere copii de pe actele agentului consular francez P.Serret, aflătoare în arhiva directoratului Afacerilor Țărăne a Rep.Moldovenegti, pentru a se comunica ministrului Afacerilor Țărăne din Iași (al României), în ce condiții a fost numit la Chighinău, acest agent consular.-

Propunem să se studieze oportunitatea ca aceste documente să fie preluate de Arhivele Statului.-

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

MINISTERUL DE INTERNE

U.M.0610-București

STRICT SECRET
Ex.nr. 2

131/MV/ 00111.357 din 31 MAI 1973 197

CĂTRE

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

Alăturat vă trimitem spre studiu, în vederea achiziționării, următoarele documente, fotografii, cărți și broșuri predate organelor noastre de MARIA PELIVAN - soția lui ION PELIVAN - fost membru în Sfatul Țării și ministru de externe în guvernul Republicii Autonome Moldo-venesti :

I.- DOCUMENTE

- Brevet de soră infirmieră voluntară, acordat MARIEI PELIVAN.-
- Un document prin care Societatea Națională de Cruce Roșie a României își arată recunoștința față de MARIA PELIVAN pentru colaborarea sa la opera de ajutorare a celor lipsiți de hrană, în cursul anului 1935-1936.-
- Un număr de 6 (șase) brevete, medalii și ordine acordate MARIA PELIVAN (GOGU) în anii 1917, 1920, 1922, 1923 și 1936, pentru "zelul și devotamentul remarcabil cu care a îngrijit răniții și bolnavii contagioși, în anii 1916-1917 și activitatea depusă ca președintă a Societății "ASISTENTA PUBLICA"-Chigișeu.-

II.- FOTOGRAFII

- Infirmiera MARIA GOGU, în 1916.-
- Infirmiera MARIA GOGU, îngrijind răniții la Iași, în timpul primului război mondial.-
- Familia PELIVAN, pe timpul șederii la Paris (1919-1921).-
- MARIA PELIVAN, ALEXANDRINA CANTACUZINO și ELENA BUZOI - persoane cu funcții de conducere în Societatea "ASISTENTA PUBLICA".-

. / .

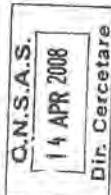
Nr. R/D: _____

C.N.S.A.S.
14 APR 2008
Dir. Cercetare

- 2 -

III.- CARTI SI BROSURI

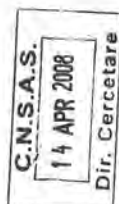
- "Curierul de ambe sexe", un număr din 1860.-
- "A doua ocupație rusească a Țărilor Române" - L.T.BOGA.-
- "Basarabia" de dr.ZUCKER - 1934, tradusă din limba germană de MARIA PELIVAN.-
- "Correspondența lui ILIE COGĂLNICEANU cu fratele său IANCU (1815-1827)".-
- "Relațiile Mitropolitului ANDREI SAGUNA cu românii din Principatele Române" de STEFAN METES - Arad, 1921
- "O călătorie în Principatele Române" de ANATOL DE DEMIDOV.-
- "NICOLAE STEFAN CASSO" de IOAN PELIVAN - Chișinău, 1942.-
- "Buicarii Chișinăului" de P.CONSTANTINESCU-IASI - Chișinău, 1935.-
- "Pământ basarabean" de N.S.CASSO - Chișinău, 1926.-
- "PETRU MANEGA" - un codificator uitat al Basarabiei de N.S.CASSO.-
- "Documente privitoare la Tîrgul și ținutul Lăpușnei" de AUREL V.SAVA - București, 1937.-
- "Buletinul societății istorico-literare din Chișinău "B.P.HASDEU" " - 1922-1923.-
- "Pagini alese din scriitori români" - publicație apărută la Chișinău, dedicată lui B.P.HASDEU, MIHAIL KOGĂLNICEANU, DINICU GOLESCU, GRIGORE ALEXANDRESCU și CILITII MOISI
- "Sfîntul Petersburg și Rusia, în 1829" de J.B. MARY - Paris, 1830.-
- "Rusia leită, poleită, așa cum este" de ION C. LERESCU, Brăila-1878.-
- "Congres Moscova 1905" în limba rusă.-
- "Istoria revoluțiilor ruse" - Petersburg 1908, în limba rusă.-
- "Istoria tuturor popoarelor din Rusia", 2 vol., Moscova 1898, în limba rusă.-
- "Natura și oamenii" în limba rusă.-
- "Siberia și Exilul" în limba rusă.-
- "Opere", de J.H.BERNARDIN, despre "Sfîntul Petru cu notele lui ALME MARTIN" - Paris 1838, în limba franceză.-
- "La France JUIVE " - eseu de istorie contemporană, în limba franceză.-
- "NICOLAE MILESCU SPATARU" de P.P.PANAITESCU, Paris, 1925, cu autograf în limba franceză.-

- 37

- "Naționalitatea în artă" de A.C.CUZA.-
- "Citi ne bucurăm de progresul în știință, artă și viața socială" de GEORGE C. DRAGU, București, 1899.-
- "Conflictul dintre guvernul Moldovei și Minăstirea Neamului" de RADU ROSETTI.-
- "Prin Pravoslavnică Rusie" de RADU ROSETTI-București, 1923.-
- "Catalogul secției de artă țărănească al Muzeului Național" de AL.TZIGOVĂ - SAMURCAS - București, 1937, în limba franceză.-
- "EUGÈNE GR. NECULCEA" lucrare autobiografică cu autograful autorului (1938).-
- "Impresii din America" de V.GHIMPU, cu autograf (1940).-
- "Moș ION ROATA" de I.CREANGA.-
- "B.P.HASDEU și M.EMINESCU" de LIVIU MARIAN - Chișinău, 1927.-
- "DIMITRIE CANTEMIR în Rusia" de STEFAN CIOBANU-Chișinău, 1924, cu autograf. Lipsește ultima parte.-
- "ANTIOH DIMITRIEVICI CANTEMIR" - scrisori, 1868. (Această carte a fost predată tovarășului TEODORESCU, pentru a o exploata în cadrul "anului CANTEMIR").-

Rugăm ca, după studierea celor de mai sus, să ne comunicați ce valoare prezintă, cât și suma ce va fi înmănată MARIEI PELIVAN pentru achiziționarea lor.-

SEFUL U.M.0610-Buc.,

r.d.0204/9/17
29.05.1973

In. nr. 16.05.73

MINISTERUL DE INTERNE
D.G.I.I. - Direcția I

Tai. col. Iura
Vedeti' dintr-o sursă sunt documente
care îi menționează pe le prezentorii
embursii -

131/MV/o8 mai 1973

STRICT SECRET

Ex. nr. 1

006064/026

88 em. A. Brasa
NOTA - RAPORT

In ziua de 08 mai 1973, MARIA PELIVAN din București, str. Olga Bancic nr.4, soția lui ION PELIVAN - fost membru în Sfatul Țării și ministru de externe în Guvernul Republicii MOLDOVENESTI, a predat organelor noastre un număr de 8 documente personale care atestă activitatea sa depusă ca soră infirmieră voluntară în timpul primului război mondial și ca președintă a filialei CHISINĂU a Crucii Roșii pe țară, 4 fotografii și 34 cărți și broșura referitoare la Istoria BASARABIEI, RUSIEI, probleme de filozofie etc.-

In cursul lunii aprilie, MARIA PELIVAN a mai predat organelor noastre o serie de documente și câteva cărți, documentele fiind deja trimise D.G.A.S.-

Dintre cărțile și broșurile preluate de MARIA PELIVAN, menționăm pe următoarele :

1/ "BASARABIA", scrisă în 1834 de ZUCKER, tradusă din Germană, în 1932, de MARIA PELIVAN.-

2/ "Correspondența lui ILIE KOGALNICEANU cu fratele său IANCU (1815-1827)", scrisă de AUREL SAUA.-

. / .

C.N.S.A.S.

14 APR 2008

Dir. Cercetare

- 2 -
68 81

3/ "Documente privitoare la Tîrgul și ținutul LĂPUȘNEI", scrisă în 1937 de AUREL SAVA.-

4/ "Buletinul Societății istorico-literare din Chighinău, 1922-1923".-

5/ A doua ocupație rusească a Țărilor Române", după Arhiva Ministerului de Justiție din Moscova, scrisă de L.T. BOGA.-

6/ "Petru Manega - un codificator uitat al BASARABIEI", de L.A.LASSO, scrisă în 1923.-

7/ "O călătorie în Principatele Române (1837)", de ANATOL de DEMIDOV.-

8/ DIMITRIE CANTEMIR în Rusia, de ȘTEFAN CIOBANU, scrisă în 1924 (cu autograf).-

9/ "ANTIOH DIMITRIEVICI CANTEMIR" - corespondență - scrisă în 1868 în limba rusă.-

10/ "Sf.Petersburg și Rusia în 1829", de J.B.MAY, în franceză, scrisă în 1830.-

11/ "Rusia leită, poletă, așa cum este" de ION LERESCU, scrisă în 1878.-

12/ "Istoria tuturor popoarelor din Rusia", 2 volume, scrisă în 1898 în limba rusă.-

13/ Un exemplar al "Curierului de ambele sexe" din 1860, etc.-

Propun să trimitem documentele și cărțile primite de la MARIA PELIVAN la Direcția Generală a Arhivelor statului, spre studiu, în vederea achiziționării.-

C.N.S.A.S.
14 APR 2008
Dir. Cercetare

*ro. General
Rog să-mi dați de
donați să prezentați mater-
iale la Arh. :-*

Crăciun

Lt.maj. *Măureanu Vasile*

REPUBLICA SOCIALISTA ROMANIA

MINISTERUL DE INTERNE

U.M.0610-Bucuresti

(Direcția, Serviciul, Unitatea)

STRICT SECRET

Ex.nr. 2151/MV/Nr. 00118393 din 26 oct. 1973

DOSAR Nr.

CATRE

DIRECTIA GENERALA A ARHIVELOR STATULUI

Alăturat vă trimitem o serie de lucrări predate organelor noastre de către numita MARIA PELIVAN din București, str.Olga Bancic nr.4.-

1/ "Crimpeie de amintiri", manuscris (22 pag.), aparținând lui ION ZELEA CODREANU, dedicat în 1936 lui ION PELIVAN și altor fruntași basarabeni.-

2/ O parte (22 file) din memoriile lui ION PELIVAN date soției sale. Manuscris în limba franceză.-

3/ "Planul capitolelor" memoriilor lui ION PELIVAN Manuscris, 11 file.-

4/ Manuscris în limba rusă, aparținând lui ION PELIVAN, 50 file.-

5/ Un bloc-notes cu 7 file, cuprinzând însemnări ale lui ION PELIVAN.-

6/ Primul manifest al Partidului Socialist Revoluționar Rus.-

7/ Capitolul I dintr-un manuscris, referitor la familia ANASTASIE NEAGA.-

8/ O scrisoare a notarului FLOREA, din 1915, în care se vorbește despre CASSO.-

9/ O adresă emisă de judecătoria din Chighinău, în 1911 (lb.rusă).-

10/ O procură în lb.rusă.-

11/ O fotografie, alte manuscrise disperate.-

Menționăm că aceste lucrări au fost predate organelor noastre pentru a fi achiziționate de Arhivele Statului urmînd ca MARIA PELIVAN să fie remunerată.-

P. SEFUL U.M.0610-Bucuresti,

Conceptat: MV
 Dactilo: RG

Nr. exemplare 2; P.d. 0204/9/593

E.S. 601

C.N.S.A.S.
 14 APR 2008
 Dir. Cercetare

4 aprilie 1976. Slujba religioasă ținută la reînhumarea osemintelor lui Ioan Pelivan în cimitirul Cernica.

Vasile D. Pelivan și Ion Gh. Pelivan
la mormântul lui Ioan Pelivan de la Cernica.

Nicolae Radu Pan Halippa împreună cu o persoană neidentificată
la mormântul lui Ioan Pelivan de la Cernica.

INDICE DE NUME

A

Acu, Dumitru – 171
Adam maior – 122
Agârbiceanu, Ion – 176
Agrigoroaiei, Ion – 161, 279
Albineț, Ioan – 40
Aldea, Constantin – 73
Alexandri, Nicolae – 232
Alecsandri, Vasile – 40, 48, 133, 232
Alexandrescu, Grigore – 40
Alexandrescu, Pechea – 41
Alexandru cel Bun domnitor – 175, 188
Alexandru I împărat – 75, 100, 124, 201, 258
Alistar, Dumitru – 239
Alistar, Elena – 97, 173, 192, 239, 277
Almaș, Dumitru – 17, 283
Andrieș-Tabac, Silviu – 254
Andronachi, Gh. V. – 20, 107-109, 114, 120, 121, 130, 148, 279
Andronic, Ioan – 43, 173
Andronovici, Nicolae Ivanovici – 60
Angelescu, Constantin dr. – 207, 224, 225
Antonescu, Ion mareșal – 211, 219, 232, 268
Antonescu, Victor – 143, 146
Arbore, Zamfir C. – 27, 32, 48, 51, 59-61, 67, 239-241, 277
Argetoianu, Constantin – 220, 225, 227, 241, 250
Argeșeanu, Gheorghe – 225
Asachi, Gheorghe – 40
Averescu, Alexandru mareșal – 126, 226, 266

B

- Bagescu, Mihaela – 30
Baiulescu, G. – 139
Balamace, A. – 194
Balaur, Dumitru I. – 34, 35, 234, 279
Baltaga, Alexandru – 43
Banciu, Axente – 139
Barbă, Ion – 71
Barklay, Sir George Head – 107
Batiuşkov, Pompei – 48, 51, 76
Bădulescu, Nistor (Victor) – 219
Bălcescu, Nicolae – 261
Bălteanu, Ioan – 65, 86
Bănulescu-Bodoni, Gavriil – 37, 164
Băran, Coriolan – 225
Bărnuţiu, Simion – 266
Bejan, Vlad – 59, 102, 127
Belinski – 57
Berciu-Drăghicescu, Adina – 276
Berezovschi protoiereu – 96
Berghiţkaia, Maria – 36
Berthelot, Henri general – 107
Berthelot, Philipe – 146
Bezviconi, Gheorghe – 212
Bieletzki, Jean (vezi Pelivan, Ioan Gh.) – 152
Blanovschi, A. – 275
Bobancu, Constantin – 139
Bobescu, Jean – 41
Bocu, Sever – 207
Boga, Leon T. – 139, 181
Bogos, Dimitrie – 101, 115, 279
Bogos, Vlad – 90
Bolcaş, Lucian – 71
Boldur, Alexandru V. – 212, 277, 279
Bolintineanu, Dimitrie – 40
Borcea, Ioan – 272
Borcea, Nicolae Gr. – 70, 71

Bornemisa, Sebastian – 139, 224
 Botezatu, N. – 156
 Braga, P. – 60
 Brătescu, Zamfir – 220
 Brătianu, Constantin I.C. – 207, 220
 Brătianu, Gheorghe I. – 207, 219, 220, 227, 241, 243
 Brătianu, Ion I.C. – 107, 142, 143, 150, 154, 241, 249, 267
 Brânceanu, Lidia – 276
 Broșteanu, Ernest general – 120, 121-124, 196, 202, 243
 Bucșan, C. – 252
 Budeanu, Petre – 28
 Budișteanu, Ignatie – 121
 Budureanu, Ana T. – 30
 Bujor, Paul – 277
 Bulat, Ștefan – 67, 173, 212
 Bulganin, Nikolai I. – 253
 Burileanu, Dumitru – 224, 225
 Buruiană, Gheorghe – 115, 116, 119, 122, 141
 Buzatu, Gheorghe – 120, 148, 283
 Buzdugan, Ion A. – 71, 73, 88, 90, 92, 93, 116, 117, 122, 130, 134, 137, 168, 193

C

Calafeteanu, Ion – 104, 277, 283
 Cantacuzino, Ioan – 143
 Cantacuzino, Matei B. – 272
 Cantacuzino, Roxana – 265
 Capița, An. – 32
 Caproșu, Ioan – 31, 275
 Caracostea, Dumitru general – 224, 225
 Carol al II-lea rege – 187, 211, 257, 268
 Casso, Leon A. – 44, 205
 Casso, Nicolae Ștefan – 45, 210
 Catarov, Ilarion (vezi Cătărău, Ilie) – 151
 Catelly, Emanuil (Manolachi) – 70, 72, 80, 192, 243, 244
 Caudela, Eduard – 72
 Cazacliu, Grigore – 130, 134, 137, 142

Cazacu, Dumitru – 139
Cazacu, Petru(Petre) – 48, 67, 111, 120, 130, 168, 192, 201, 212, 279
Căliman, N. – 180
Călinescu, Armand – 225
Cănciulescu, Petre general – 196
Căpriță, L. – 139
Cărăuș, Dimitrie – 74
Cătărău, Ilie (vezi Catarov, Ilarion) – 150, 280
Cemerinov, Al. – 51
Cemortan, Leonid – 125, 168, 279
Cernea, Gheorghe – 106, 279
Chicu, Gheorghe – 36, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 68, 192, 277, 279
Chiriac, Alexandru – 89, 279
Churchill, Winston – 157
Ciachir, Nicolae – 73, 75, 279
Ciapă, Calistrat – 74
Ciavciavadze, Ilia – 45
Ciceacof (Ciceagov), Serafim – 64, 256
Cicio-Pop, Ștefan – 137
Cihodaru, C. – 31, 275
Cihoski, Henri general – 220
Ciobanu, Ștefan – 18, 40, 78, 82, 85, 87, 115, 129, 168, 172, 192, 206, 212, 244, 279
Ciobanu, Valeriu – 121, 212
Ciobanu, Vitalie – 280
Ciocan, N. – 31, 275
Ciocanu, Vasile – 40, 280
Cipăianu, Gheorghe – 224
Ciplea, Lia Ioana – 277
Ciugureanu, Daniel – 43, 78, 90, 116, 127, 129, 144, 145, 150, 153, 154, 157, 161, 168, 191, 209, 215, 216, 220, 226, 239, 244, 249, 251, 280
Ciugureanu, Gheorghe – 89, 280
Ciugureanu, M. M. – 71
Ciugureanu, Th. M. – 73
Ciumacenco – 169
Ciupciuc, Gr. – 32
Ciupercă, Nicolae general – 202
Clipa, Hristofor – 74

Coandă, Constantin general – 143
 Codreanu, Ion (moș) – 116
 Codreanu, Corneliu Zelea – 189
 Codreanu, Ion Zelea – 72
 Codreanu, Nicolae – 67, 105, 114-116
 Condurachi, I. – 144, 154
 Constantin, Ion – 11, 22, 130, 150, 212, 231, 233, 234, 237, 280
 Constantinescu, Alecu – 120
 Constantinescu, Barbu – 156
 Constantinescu Iași, Petre – 207
 Cojocaru, Gheorghe E. – 17, 109, 143, 283
 Cojocaru, Teodosie – 106, 114
 Colesnic, Iurie – 46, 238, 277, 280
 Copernic, Nikolaus – 45
 Cornea, Emil căpitan – 157
 Cornea, Ilie colonel – 172
 Cosniceanu, Maria – 30, 31, 280
 Costin, Ion – 192
 Coșbuc, George – 48
 Coteanu, Aurel – 29
 Coteanu, Doina – 29
 Coteanu, Mihail – 28, 29, 53, 222, 280
 Coteanu, Mircea – 29
 Coteanu, Rodica – 29
 Cotoros, Teofil – 92
 Cozma Rizeanul – 31, 32
 Crășescu, Victor – 67
 Creangă, Ion – 41, 48
 Crețeanu, George – 40
 Crihan, Anton – 23, 71, 90, 92, 93, 108, 114, 116, 119, 122, 168, 190, 192, 212, 215, 233, 245, 249, 251
 Cristea, Adrian – 139
 Cristea, Miron patriarh – 225, 257, 266
 Cristi, Grigore – 245
 Cristi, Vladimir – 20, 69, 98, 105-109, 114, 115, 168, 212, 245-250
 Crușevan, Pavel – 63
 Cujbă, Sergiu – 154, 155, 156
 Culea, Apostol D. – 68, 72, 139

Cumpan-Costin, Liubova D. – 59, 60, 61, 277
 Cuza, Alexandru Ioan domnitor – 13, 129, 261

D

Dadiani, Natalia – 112
 Dan, Sever – 220
 Danilov, Maria – 155, 281
 Danu, Eugenia – 217
 Dănilă, Ion – 20, 107
 Denikin, Anton general – 157
 Diamandi, Constantin – 143
 Dicescu, Pavel – 65
 Diehl, Charles – 242
 Dimitriu, Ioan – 32
 Dionisie episcop – 173
 Dobrescu, Aurel – 139, 207
 Dobrinescu, Valeriu Florin – 120, 148, 280, 283
 Dobrogeanu-Gherea, C. – 67
 Doncev, Ioan – 40, 51
 Donici, Alexandru – 40, 100
 Dostoievski, Feodor – 58
 Dragoslov, L. – 139
 Drăgan, Ion – 173
 Dron, Dimitrie – 74
 Druc, Mircea – 22
 Dumbravă, E. – 165, 276
 Dumitrescu, Dorel – 224
 Dumitrescu, Horia – 120, 148, 283
 Dumitrescu, Toma colonel – 150
 Dumitru, Ileana – 32

E

Eladi, A. – 174
 Elena principesă – 257
 Eminescu, Mihai – 48, 134, 135, 179
 Enciu, Nicolae – 17, 283
 Enescu, George – 72

Engels, Friedrich – 46
 Epuri, Macarie – 36
 Erhan, Dionisie – 117, 118, 192, 210
 Erhan, Pantelimon – 20, 43, 88, 89, 92, 97, 109, 115, 123, 170, 192, 248-251
 Eșanu, Mihail – 222
 Eșanu, Vera – 30

F

Fală, Porfirie – 70, 71, 73, 186
 Fasciotti, Carlo baron – 107
 Ferdinand I rege – 127, 129, 130, 189, 276
 Firică, Petre – 173
 Flondor, Iancu – 131
 Floru, Vasile – 64
 Frățiman, Iustin – 60
 Friptu, Iulian – 173
 Frunză, Axenti – 67

G

Gadea, Savin – 30
 Gafencu, Grigore – 204
 Gafencu, Vasile – 117, 122
 Galaction, Gala – 174, 232
 Gavriliță, Emanuil (Manolache) – 59, 60-62, 183, 184, 201, 251
 Gavriliță, Vasile – 252
 Georgescu-Vâlcea, Constantin – 196
 Georgescu-Vrancea, C. – 173, 174
 Ghenzul, Vasile – 116, 173, 174
 Gheorghian(u), Petru – 70-72, 194
 Gheorghiu, Andrei Hristoforovici – 59
 Gheorghiu, Anibal – 174
 Ghibu, Mihai O. – 277
 Ghibu, Octavian O. – 92, 277, 281
 Ghibu, Onisifor – 23, 84, 91, 92, 113, 130, 138-140, 170-176, 252, 253, 277, 281
 Ghimpu, Mihai – 259

Gigurtu, Ion I. – 220
 Giurescu, Constantin C. – 221, 226, 277
 Giurescu, Dinu C. – 221, 277
 Glăjariu, V. – 139
 Goga, Octavian – 171, 226, 273
 Goian, Constantin – 45, 51, 191
 Gojdu, Emanoil – 194
 Goldiș, Vasile – 137
 Gore, Pavel (Pavel) – 18, 59, 130, 156, 248, 253-255
 Gorki, Maxim – 58
 Goșu, Armand – 17, 146, 152, 281, 283
 Gramescu, Maria – 30
 Graur, Alexandru – 232
 Grigorescu, Nicolae – 185
 Grinfeld, Nadejda alias Kenigschatz – 92, 105
 Grișcov, Alexandru – 45, 51, 55
 Groapă, Alexandru – 49
 Groian Vasile, Varvara – 27
 Grosu, Gheorghe (mitropolit Gurie) – 43, 64, 65, 97, 172, 173, 191, 210, 211, 233, 255-257
 Grossu, Pavel – 173
 Grossu, Tudor – 234
 Gusti, Dimitrie – 40
 Guțu dr. – 48, 51, 67

H

Halippa, Ion – 64
 Halippa, Pantelimon – 11, 13, 39, 43, 46, 51, 54, 59, 60-62, 64, 71, 78, 88, 102, 116, 129, 131-133, 135-137, 141, 142, 150, 154, 162, 163, 166, 167, 172, 173, 190-192, 207, 212, 215, 216, 218, 222, 232-235, 244, 247, 250-252, 257-259, 271, 273, 274, 277, 280, 281
 Haneș, Petre V. – 15, 94, 97, 102, 195, 259, 260, 281
 Harbuz, Vasile – 117
 Harea, Vasile – 59, 102, 127, 150, 212, 222, 233, 245, 271, 276, 277
 Hasdeu, Alexandru – 100, 273
 Hasdeu, Bogdan Petriceicu – 16, 51, 67, 183-186, 258, 260-264
 Hasdeu, Iulia – 184, 261

Hațieganu, Iuliu – 180
 Henția, Sava – 185
 Herța (Hertza), Vladimir – 59, 156, 247, 248, 264
 Herțen, A. I. – 58
 Hinculov, Iacob – 51
 Holban, Eugen – 273
 Holban, Ștefan – 90, 92, 281
 Holban, Theodor – 212
 Hossu, Iuliu – 266
 Hrușcirov, Nikita S. – 253, 274
 Hulea, Eugen – 172, 281

I

Iacobescu, T. – 174
 Iancovescu, Constantin gen. – 20, 109
 Iancovici atașat – 110
 Ianovschi, Alexandr – 37
 Ibrăileanu, Garabet – 272
 Ioncu, Teofil – 88, 105, 115, 140
 Ionescu colonel dr. – 122
 Ionescu, Maria – 29
 Ionescu-Darzeu, Eugen – 173
 Ionescu-Sisești, Gheorghe – 207
 Ioniță, Gheorghe I. – 17, 283
 Iorga, Nicolae – 12, 15, 17, 48, 67-69, 79, 159, 171, 176, 198, 201, 237, 242, 249, 255, 281
 Inculeț, Georgel I. – 266
 Inculeț, Ion – 19, 43, 61, 62, 88, 89, 91-95, 98, 109, 113, 115, 117, 122, 123, 126, 127, 144, 145, 147, 148, 151, 156, 162, 163, 166, 168-170, 190, 248, 250, 241, 264-266, 276, 277, 282
 Inculeț, Ion I. – 265
 Inculeț, Theodor – 62, 63, 117, 281
 Iustinian episcop – 173

J

Jaszi, Oszkar – 266

K

Kaabak – 112
 Kaba, John căpitan – 153, 156
 Kantzerof general – 110, 116
 Karețki, Aurel – 283
 Kenigschatz alias Grinfeld, Nadejda – 151, 248
 Kerenski, Aleksandr – 248, 265
 Kirilov, F. Ir. – 151
 Kirițescu, Constantin – 129, 132, 281
 Kogălniceanu, Mihail – 261
 Kovalevski, M. – 58
 Krupensky, Aleksandr Nikolaevici – 63-65, 147-149, 152, 157
 Kulikovschi, Lidia – 186
 Kuropatkin, Aleksei Nikolaievici general – 75, 76, 205

L

Laurian, August Treboniu – 261
 Lazăr, Aurel – 137
 Lazăr, Ilie – 223
 Lăpușan, Aurelia – 155, 281
 Leancă, Constantin – 86
 Lebedev, Pavel – 35, 86
 Leon, Gheorghe – 220
 Lichtman, Samuil – 92
 Lloyd George, David – 158
 Loghin, Teodor – 45, 48, 51
 Loghinescu, Ion – 68, 73
 Lomonosov, M. V. – 185
 Longhinescu, Valentina – 30
 Lot, Ferdinand – 242
 Lucasievici, D. maior – 113, 116, 120
 Lungu, Constantin – 116
 Lungu, Corneliu-Mihail – 14
 Lungu, Vasile – 62
 Lungulescu, Gh. – 139
 Lupaș, Ioan – 207, 224
 Lupu, Nicolae dr. – 207

M

- Macoveiu, Ion – 173
 Macuc, Mihai – 123, 281
 Madan, Gheorghe – 48, 51, 54
 Madgearu, Virgil – 207
 Mahu, Vasile – 45, 51
 Maillart, Diogene – 185
 Maklakov, Vasili – 146
 Malcoci, Constantin – 222
 Malcoci, Elise (Alise) – 222
 Maniu, Iuliu – 137, 162, 163, 166, 167, 207, 227, 232, 242, 266-268
 Manolache, C. – 155, 281
 Mardare, Constantin – 33, 34, 284
 Marghiloman, Alexandru – 125, 127, 130
 Marian, Liviu – 132, 173
 Marinescu, Gh. – 70
 Marinescu, Nicolae – 219
 Marinkovici, Pavel – 107
 Martonne, Emmanuel de – 154
 Marx, Karl – 46
 Massim, Ion C. – 264
 Mateevici, Alexe(i) – 62, 78, 186, 274
 Matei Cotruță, Alexandru – 210
 Matei, Pamfil – 171, 281
 Mateiu, Ioan – 139
 Mătaș (Mateș), Petru – 111, 139, 277
 Medrea, Corneliu – 139
 Melega, Ioan (popa Enachi) – 34
 Meleli, Vladimir – 70
 Mețianu, Iancu – 139
 Micescu, Istrate – 207
 Mickiewicz, Adam – 45
 Mihalache, Ion – 162, 166, 167, 207, 267
 Mihalevici, Elefterie Eliseevici – 39
 Miliukov, Pavel – 147, 282
 Mimi, Constantin – 247, 254
 Minciună, Mihail – 116, 119, 122

Mirea, G.D. – 185
 Mironescu, Gheorghe Gh. – 207
 Misirkov, Cristo – 92
 Mișu, Nicolae – 143
 Moghior, Neculai – 20
 Moisuc, Viorica-Pompilia – 104, 111, 120, 126, 276, 277
 Moldovan, Iosif – 139
 Moraru, Anatolie – 150, 277
 Moraru, Anton – 130, 137, 282
 Moraru, Pavel – 282
 Moruzi, Dumitru (Dimitrie) – 76, 77, 100, 201
 Moghior, Neculai – 20, 107
 Moșanu, Alexandru – 18
 Moșincat, Constantin – 282
 Moța, Ioan – 139
 Munteanu-Râmnic, Dimitrie – 139
 Murafa, Andrei – 43
 Murafa, Simion Gh. – 70, 71, 78, 186
 Murăroiu, L. – 139
 Mureșanu, Andrei – 133
 Murea, Nicolae – 43, 54, 56
 Musicescu, Gavriil – 41, 48
 Mușlea, Candid – 139

N

Nakko, Alexei – 48, 51, 205
 Nădejde, Vasile colonel – 189
 Năstasă, Gheorghe – 155, 156, 212
 Năstase, Adrian – 107
 Neaga, Anastas(ie) preot – 32, 35
 Neaga, Vladimir M. – 199
 Neagoe, Stelian – 134
 Negoiescu, I. – 139
 Negrei, Ion – 11, 18, 22, 79, 130, 137, 233, 237, 280, 282
 Negru, Gheorghe – 11, 16, 28, 47, 48, 61, 63, 105, 282
 Nemescu, Cristian Daniel – 30
 Nemescu, Octav – 30

Nemescu, Victor – 30
Nemțeanu director – 115
Nica-Ciobanu, Grigore – 86
Nicolae I împărat – 75, 80, 86, 100, 124, 201
Nistor, Ion – 15, 128, 131, 132, 166, 217, 218-221, 224, 225, 277, 282
Niță, Sergiu – 68, 166, 168
Nițescu, Voicu – 219
Noe, Constantin – 139

O

Oatul, Alexandru – 45, 46, 50, 51, 218, 278
Oatul, Vasile – 43-45, 48-51, 55, 60-62, 66
Onicescu, Octav – 207
Opran colonel – 122
Orszesko, Eliza – 45

P

Palauzov – 51
Pamfil, S. – 174
Pamfilie, T. – 79, 139
Panaiteescu, Scarlat general – 173
Panu, Gheorghe – 264
Papacostea, Victor – 220
Papinian dr. – 173
Papuc, Constantin – 139
Parfeniev, Constantin – 60
Parhomovici, Andrei – 37
Parhon, C.I. – 272
Partenie, Costache – 65
Pavelescu, Ion – 17, 283
Păscăluță, Ioan – 192, 245
Păun, D. – 173
Pânteă, Gherman – 13, 93, 122, 139, 150, 173, 191, 265, 268, 269, 280
Pârvan, Vasile – 15
Pelimon, Alexandru – 40
Pelivan, Andreea I. – 30
Pelivan, Andrei Ion – 27, 29

- Pelivan, Athanasie – 29
Pelivan, Dimitrie Gh. – 30
Pelivan, Doina – 30
Pelivan, Ecaterina (Tincuța) – 29, 68, 77, 222
Pelivan, Elena – 30
Pelivan, Eugenia Varuh (Varache) Titica – 27, 28, 34, 53, 54
Pelivan, Gheorghe – 27, 28, 30, 32, 33, 282
Pelivan, Ileana Venera V. (vezi Pițurescu-Pelivan, Ileana) – 23, 30
Pelivan, Ioan Gh. – 12, 13, 15-23, 27-30, 32-42, 44-66, 68-82, 84-88, 90-103, 105-111, 114, 115, 117-123, 126-129, 131, 133, 134, 137, 141-145, 147-163, 165, 168-176, 178-196, 198-213, 215-224, 227-237, 244, 249, 278, 282
Pelivan, Ioan V. – 30
Pelivan, Ion D. – 29
Pelivan, Gh. Ion – 30
Pelivan, Ioniță – 27-29, 32-35
Pelivan, Lena – 28
Pelivan, Maria – 144, 202, 203, 207, 216, 222, 223, 227, 228, 231-233, 269
Pelivan, Petre Andrei (Pimen) – 27, 29, 34
Pelivan, Teodor Ion – 27, 29, 34, 35
Pelivan, Valeriu – 223, 282
Pelivan, Vasile D. – 30
Pelivan, Xenia Pantelimonovna – 27
Perju Mardare, Nadejda (Nadia) – 203, 207, 216, 227, 228
Perper – 112
Petra-Petrescu, Nicolae – 139
Petrescu, Dragoș – 171, 173, 174, 282
Petrovici, Ion – 207
Petru cel Mare țar – 57
Pițurescu, Ioan – 23, 30
Pițurescu, Ioan (Ionuț) – 30
Pițurescu-Pelivan, Ileana – 30, 235
Pobiedonostev – 38
Pokivailova, Tatiana – 219, 276
Poleanschi, Alexandru – 45, 51
Poni, Petre – 265, 272
Pop de Băsești, Gheorghe – 137, 266
Pop, Enci – 224, 225

Pop, Valer – 173, 178
Popa, Mihail colonel – 114, 251
Popa, N. – 174
Popescu, Constantin – 173
Popescu, N. – 193
Popescu, Nistor – 231
Popescu, Stelian – 176, 189
Popișteanu colonel – 122
Popovici, Atanasie – 139
Popovici, Constantin protoier – 210, 256
Popovici, Dori – 224
Popovici, Mihail – 207
Popovici-Tașcă, Albert – 219, 224, 226
Popovici, Titus – 220
Popovschi, Alexandru – 41
Popovschi, Nicolae Alexandrovici – 37, 43, 60, 282
Popovschi, Valeriu – 88, 89, 276, 282
Popovschi, Zinaida – 68
Popp, Ghiță – 207, 252
Porițchi, Mihail Platonovici – 79
Portocală, Radu – 219, 224
Porucic, Teodor – 67
Porumbescu, Ciprian – 72
Postolache – 186
Postolachi, Ileana – 32
Poștarencu, Dinu – 79, 282
Preda, Dumitru – 204, 283
Preda, I. A. – 139
Prezan, Constantin mareșal – 269-271
Priboianu, Mihai – 224
Pricop, Adrian – 283
Proca, Constantin – 139
Procopovici, Alecu – 137
Profiri, N. – 174
Purcel, Eugen – 59
Purișkevici, V.M. – 246
Pușkin, Aleksandr – 57, 64, 161, 241

R

Radu, Marian – 84, 281
Racoviță, Matei – 224
Racoviță, Mihail general – 225, 226
Rasputin, Grișca – 64
Rădulescu colonel – 122
Rădulescu, Lazăr – 192, 196
Rădulescu-Motru, Constantin – 207
Rășcanu, Ioan general – 215, 216
Redenboim agitator comunist – 188
Roșca, Nuțu – 89, 223, 224, 226, 283
Rotaru, Florin – 22
Rotaru, Jipa – 20, 107, 120
Rotaru, Nicolae – 236, 283
Rotean, Erica – 30
Rudeanu, V. general – 173
Rudiev, Vasile – 92
Russo, Alecu – 100, 259, 260

S

Sadoveanu, Mihail – 176, 207, 258
Sassu, Vasile – 219
Saint-Aulaire, Charles conte – 107
Samsonovici, Nicolae general – 187
Sauciuc-Săveanu, Teofil – 220
Savenco, Mihail – 105, 147
Sazonov, Serghei – 147
Sănătescu, Constantin general – 220, 226, 268
Săroiu, Daniil – 139
Săvulescu, Traian – 207
Sârbu, Ion – 100
Scafeș, Cornel – 206, 280
Scărișoreanu, Romul general – 173
Schmidt, Aleksandr Karol – 147, 148, 149
Scobioală, Andrei – 141
Scorbu, St. – 32

Scorpan, Costin – 283
 Scurtu, Ioan – 17, 79, 142, 166, 167, 207, 283
 Secară, Nicolae – 114
 Secașiu, Claudiu – 215, 283
 Semigradov, D. – 156
 Sibiceanu, Nicolae – 220
 Sidorovici, Arhip – 34
 Sienkiewicz, Henry – 45
 Simache, Nicolae – 184
 Simedrea Tit episcop – 192
 Siminel, Nicolae – 45, 51
 Sinadino, P. – 156
 Sincov, I. – 188
 Sinicliu, Elefterie – 233, 234, 245, 271
 Sion, George – 40
 Sladkopevtsev, P. Inspector – 36
 Slonim – 147
 Smochina, Nichita – 23, 212
 Soricu, Ioan U. – 139
 Sollogub, Aleksandr – 246
 Soroceanu, C. – 71
 Spătariu, N. – 174
 Spânu, Vasile – 39
 Stadnițki – 51
 Stamati, Constantin – 100
 Stamati, Nicolae C. – 70
 Stan, Constantin I. – 75, 148, 152, 156, 283
 Stănescu, Ion – 231
 Stere, Constantin – 56, 60, 61, 67, 68, 76, 127, 221, 271-273
 Stoica, Cezar Titus – 139
 Stoica, Ștefan general – 72, 74
 Stoica, Vasile – 212
 Stroescu, Vasile – 23, 194, 258, 273
 Suciu, Ioan – 137
 Suruceanu, Mihail – 116, 117
 Suruceanu, Nicolae – 116, 117
 Suruceanu, Teodor – 121

Ș

Șevcenko, Tadeusz – 16, 45, 51
 Șcerbacev, Dmitri general – 106, 109, 127
 Șchiopu, Maria – 68
 Șeptelici dr. – 173
 Șișcanu, Ion – 17, 283
 Șpac, Ion – 51, 283
 Ștefan cel Mare și Sfânt domnitor – 21, 31, 40, 100, 134, 135, 161, 199
 Ștefănescu-Goangă, Florian – 220, 225

T

Tafrali, Oreste – 272
 Tămaș, G. – 139
 Tătărescu, Gheorghe – 204, 206, 220, 225, 265
 Tănovski agent – 78
 Tipuriță, Constantin – 139
 Tiron, Dimitrie – 173
 Titileanu, Gheorghe general – 230
 Tituc, Gr. Ion – 32
 Titulescu, Nicolae – 107, 143, 232
 Tocilescu, Grigore – 48
 Tofan, Gheorghe (George) – 96, 97, 99, 132, 139
 Tolstoi, Lev – 46
 Tomescu, Constantin – 33, 223, 227, 233, 234, 273, 274, 283
 Tudor, Iorgu – 278
 Turcuman, Grigore – 121
 Tziganko (Țiganco), Vladimir – 89, 147
 Tzirelson șef rabin – 230

Ț

Țanțu, Vasile – 74, 88, 115, 119, 190, 192, 249
 Țepordei, Vasile – 174, 234, 274
 Țeposu, Silviu – 180
 Țopa, Octavian – 132

U

Ungureanu, Emanuil – 194
Untilov, Vasile – 32
Usinevici, Ștefan – 46, 49, 50, 54, 191, 278

V

Vaida-Voevod, Alexandru – 137, 143, 154, 157, 158, 163, 167, 201
Vasiliu, Maria – 32
Văleanu, Ion – 245
Văluță, Ion – 71, 74, 82, 117, 271
Vasilescu, V. – 173
Văitoianu, Artur general – 229
Vântu, Mihai – 61, 62, 68
Vicol, Alexandru – 102, 278
Vidu, Ion – 72
Vlad, Aurel – 139, 224
Vlahuță, Alexandru – 48
Vrabie, Dimitrie A. – 70, 71, 73, 86

X

Xenopol, Alexandru D. – 48, 272

Z

Zaborovschi, I. – 174
Zamfirescu, Constantin – 219
Zipstein, Moise – 188
Zotta, Sever – 255
Zücker, I. H. – 203

AUTORII

Ion Constantin născut la 29 septembrie 1952, în Călugăreni, jud. Giurgiu, România. Absolvent al Facultății de istorie a Universității din București (1977); cursuri postuniversitare de relații internaționale. Diplomat în Ministerul Afacerilor Externe al României. Doctor în istorie al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (1995). Consilier cultural la Ambasada României din Republica Polonă (1996-2000). Cercetător științific la Biblioteca Metropolitană București; cercetător științific asociat la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului – Academia Română.

Volume publicate:

1. *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, Editura „Fiat Lux”, București, 1994, 201 p. (Marea Distincție a anului 1994, acordată de Editura „Adrian Păunescu”, Ziarul „Vremea”, Revista și Cenaclul „Totuși iubirea”);
2. *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial, 1939-1947* (în colaborare cu Valeriu Florin Dobrinescu), Institutul European, Iași, 1995, 376 p.;
3. *România, marile puteri și problema Basarabiei*, Editura Enciclopedică, București, 1995, 250 p. (premiul „Radu R. Rosetti”, acordat de Fundația Culturală Magazin Istoric);
4. *Istoria politicii externe românești în date* (coautor), Fundația Europeană Titulescu, București, Editura Enciclopedică, 2003, 896 p.;
5. *Din istoria Poloniei și a relațiilor româno-polone*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2005, 308 p.;
6. *Polonia în epoca „Solidarității” 1980-1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2007, 194 p.;
7. *Polonia în secolul totalitarismelor 1918-1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2007, 631 p.;
8. *Masacrele de la Katyń* (în colaborare cu Radu Ciuceanu), Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2008, 260 p.;
9. *Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei* (în colaborare cu Ion Negrei),

- Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009, 494 p. (premiul „Ion Nistor”, acordat de Fundația Culturală Magazin Istoric);
10. *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009, 326 p.;
 11. *Cazul Ryszard Kukliński – Un Pacea al Poloniei?*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2009, 210 p.;
 12. *Gherman Pânteia între mit și realitate*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010, 384 p.;

Ion Negrei, născut la 12 martie 1958, în com. Budești, mun. Chișinău, Republica Moldova. Absolvent al Facultății de Istorie și Pedagogie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (1980). Studii de doctorat la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei (1981-1985) și la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România, (1995-1998).

Cercetător științific la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei (1985-1991); redactor-șef al revistei de istorie și cultură „Cugetul” (1991-1998, 1999-2008); șef de redacție Istorie la Editura „Prut Internațional” (1998-2008); coordonator al colecțiilor de carte de istorie „CLIO” (2000-2008) și „Istoria trăită...” (2005-2010); viceprim-ministru al Republicii Moldova (2009-2011). Distincție de stat: Ordinul de Onoare (2010). Actualmente, cercetător științific la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, vicepreședinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova.

Volume publicate :

1. *Simbolurile Țării Moldovei. Din istoria vexilologiei și sigilografiei heraldice moldovenești din sec. XIV-XIX*, (în colaborare cu Vladimir Mischevca și Alexandru Nichitici), Chișinău, 1994, 128 p.;
2. *Anul 1918. Oră astrală a neamului românesc*, (în colaborare cu Anton Moraru), Chișinău, 1998, 224 p.;
3. *Mănăstirea Căpriană (secolele XV-XX)*. Studiu istoric, documente, cărți, inscripții și alte materiale (în colaborare cu Andrei Eșanu, Valentina Eșanu; Valentina Pelin, Nicolae Fuștei), Chișinău, 2003, 564 p. Premiul „Cartea anului”, Salonul Internațional de Carte, ediția a XII-a, Chișinău, 2003;
4. *În apărarea istoriei și demnității naționale*. Culegere de documente și materiale (alcătuitor, în colaborare cu Anatol Petrencu), Asociația Istoricilor din Republica Moldova, Chișinău, 2003, 96 p.;

5. *O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Țării (1917-1918)*, (editor, în colaborare cu Dinu Poștarencu), Chișinău, 2004, 288 p.;
6. *Basarabia. Schiță istorică și culturală* (în colaborare cu Alexandru Bantoș, Mihai Cimpoi, Victor Crăciun, etc.), București, 2008, 170 p.;
7. *Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei* (în colaborare cu Ion Constantin), București, 2009, 494 p. (Premiul „Ion Nistor”, acordat de Fundația Culturală Magazin Istoric, 23 februarie 2009);
8. *Simbolurile Țării Moldovei. O istorie a steagurilor pe parcursul secolelor XV-XX* (în colaborare cu Vlad Mischevca), Chișinău, 2010, 142 p.;
9. *Istoria românilor. Epoca modernă. Partea a II-a (1850-1918)*. Manual pentru clasa a VIII-a, (în colaborare cu Nicolae Chicuş, Demir Dragnev, Eugenia Danu), Chișinău, 2003, 2005, 2011, 120 p.;
10. *Istoria românilor. Epoca antică și cea medievală*. Manual pentru clasa a X-a, (în colaborare cu Pavel Parasca, Gheorghe Gonța, etc.), Chișinău, 2002, 2006, 2011, 168 p.;
11. *Istoria românilor. Epoca modernă*. Manual pentru clasa a XI-a, (în colaborare cu Nicolae Chicuş, Nicolae Ciubotaru, etc.), Chișinău, 2002, 2006, 2011, 200 p.

Gheorghe Negru – născut la 27 septembrie 1955, s. Zimovskoie, raionul Pâșkino – Troițk, regiunea Tomsk (RSFSR), locul de deportare politică a părinților. Studii medii în s. Ciutulești, raionul Florești. Absolvent al Facultății de Istorie a Universității de Stat din Chișinău (1981). Cercetător științific inferior, superior și coordonator, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Republicii Moldova (1981-2006, 2010 – prezent). Doctor în științe istorice (1998), conferențiar universitar (2000), șef al catedrei Științe Socio-Umane, Academia de Transporturi, Informatică și Comunicații (2000-2010). Redactor la revista de istorie și cultură „Destin Românesc” (1998) și redactor șef al aceleiași reviste, serie nouă (din 2006).

A publicat o serie de lucrări consacrate, în principal, politicilor culturale și identitare ale Imperiului Rus și sovietic din Basarabia și RSSM, mișcării naționale ale românilor din aceste teritorii, dintre care menționăm:

1. *Politica etnolingvistică în R.S.S. Moldovenească (1940-1991)*, Chișinău, Prut-Internațional, 2000, 132 p.
2. *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia (1812-1918)*, Chișinău, Prut-Internațional, 2000, 204 p.
3. *Presa de limbă română din Basarabia și Regatul României sub impactul*

cenzurii țariste. Documente din arhivele de la Moscova, Sankt Petersburg, Chișinău, București. În: *Destin românesc*, serie nouă, Ediție specială, 2008, nr. 5-6, 361 p.

4. Ioan Pelivan. *Deșteptarea națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*. În: *Destin românesc*, Serie nouă, Ediție specială, 2009, nr. 5-6, 278 p.
5. *PCM și naționalismul (1965-1989)* (Documente adunate în cadrul programului de cercetări efectuate de către Comisia pentru studierea și aprecierea regimului totalitar comunist din Republica Moldova). În: *Destin românesc*, serie nouă, Ediție specială, 2010, nr. 5-6, 333 p. (în colaborare cu Elena Negru)

